

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

**COVID-19 PANDEMİSİ DÖNEMİNDE KADINLARIN
GÖZÜNDEN AİLE:
TARLABAŞI ÖRNEĞİNDE NİTELİKSEL BİR
ARAŞTIRMA**
Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan
DUYGU OCAK

İstanbul, 2021

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

**COVID-19 PANDEMİSİ DÖNEMİNDE KADINLARIN
GÖZÜNDEN AİLE:
TARLABAŞI ÖRNEĞİNDE NİTELİKSEL BİR
ARAŞTIRMA**
Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan
DUYGU OCAK
Öğrenci No:
1855017002

0000-0002-6436-7296

Danışman:
Doç. Dr. Abdurrahman Yılmaz

İstanbul, 2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “COVID-19 Pandemisi Döneminde Kadınların Gözünden Aile: Tarlabası Örneğinde Niteliksel Bir Araştırma” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını, patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 15/06/2021

DUYGU OCAK

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

15./06/2021

Enstitümüz *Sosyoloji* Anabilim Dalı *Sosyoloji* Programı Yüksek Lisans öğrencilerinden **1855017002** numaralı **Duygu OCAK**'ın "Beykent Üniversitesi Eğitim-Öğretim Yönetmeliği"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak Enstitümüze teslim ettiği "**Covid-19 Pandemisi Döneminde Kadınların Gözünden Aile: Tarlabası Örneğinde Niteliksel Bir Araştırma**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 08/06/2021 tarih ve 2021/19 sayılı toplantısında seçilen ve On-line toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince 45 dakika süre ile Microsoft Teams programı aracılığıyla on-line olarak aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında "**OYBİRLİĞİ**" ile "**KABUL**" kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 2 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Doç. Dr. Ab***** YI*****
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi P1*** KA***** DE*****
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Sa*** KU*** GÖ***
(Biruni Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Duygu OCAK
Danışmanı : Doç. Dr. Abdurrahman YILMAZ
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2021
Alanı : Sosyoloji
Anahtar Kelimeler : Aile, Tarlabası, Covid-19 Pandemisi Dönemi

ÖZ

COVID-19 PANDEMİSİ DÖNEMİNDE KADINLARIN GÖZÜNDEN AİLE: TARLABASI ÖRNEĞİNDE NİTELİKSEL BİR ARAŞTIRMA

İlk olarak 2019 yılında Çin’de görülmeye başlayan ve zamanla dünyanın tüm ülkelerine yayılan Covid-19, küresel bir sağlık krizi haline geldi. İnsanların davranış, alışkanlık ve hayat tarzlarında değişikliklere yol açtı, hala da açmaya devam etmekte. Bu değişimlerden aile kurumu da etkilenmektedir. Bu tez, Covid-19 pandemisi döneminin aileyi nasıl etkilediğini araştırmayı amaçlamaktadır. Alan çalışması, İstanbul’un Tarlabası semtinde yaşayan 23 ile 54 yaş aralığında on altı ev kadınıyla yapılmış derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Tarlabası, sosyoekonomik düzeyin düşük olduğu ve köyden kente göç edenlerin yaşadığı bir semt olarak tanımlanabilir. Araştırmada, pandeminin görüşülen kadınların aile içindeki “eğitim”, “şiddet” ve “gündelik hayat deneyimleri”ne ne ölçüde etki ettiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle, kadınların geldikleri kültürdeki bu üç alandaki kişisel deneyimlerinin öğrenilmesi, bugünle karşılaştırma yapılması bakımından önemli görülmüştür. Araştırma bulguları; Covid-19 pandemisi ile ailede eğitimin öneminin anlaşılmasına rağmen ekonomik sebeplerden dolayı durma noktasına geldiğini, aile içi şiddet türlerinin yaşanma sıklığının arttığını ve gündelik hayatlarında kadınların daha çok sorumluluk almaya başladığını göstermiştir.

Name and Surname : Duygu OCAK
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Abdurrahman YILMAZ
Degree and Date : Master, 2021
Major : Sociology
Key Words : Family, Tarlabası, Covid-19 Pandemic Era

ABSTRACT

FAMILY FROM FEMALE PERSPECTIVE IN COVID-19 PANDEMIC ERA: A QUALITATIVE RESEARCH IN THE CASE OF TARLABAŞI

Covid-19 –first appeared in China in 2019 and then spread to all countries of the world- has become a global health crisis. It has caused changes in people’s behaviors, habits and lifestyles, and still continues. Family is also affected by these changes. This thesis aims to investigate how the Covid-19 pandemic era affected the family. The field study is based on in-depth interviews with sixteen housewives between the ages of 23 and 54 living in Tarlabası district of İstanbul. Tarlabası can be defined as a district where the socioeconomic level is low and the rural-urban migrants live. In this study, it is tried to understand to what extent the pandemic affected the “education”, “violence” and “daily life experiences” of the women interviewed. For this reason, learning about the personal experiences of women in these three areas in the culture they come from has been regarded as significant in terms of making comparisons with today. Research findings has shown that despite the understanding of its importance, the education has come to a standstill due to the economic reasons; the frequency of domestic violence has increased and women have started to take more responsibility in their daily lives with Covid-19 pandemic.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ

ABSTRACT

TABLolar LİSTESİ	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ	v
KISALTMALAR	vi
SÖZLÜK.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AİLE

1.1.Toplumsal Bir Kurum Olarak Aile.....	4
1.2.Aile Çalışmaları.....	13
1.3.Kentleşme, Göç ve Aile.....	20
1.4.Eğitim	26
1.5.Şiddet ve Aile İçi Şiddet.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

PANDEMİ, SAĞLIK VE TOPLUM

2.1.Toplumsal Açıdan Sağlık	40
2.2.Salgın Hastalıklar ve Toplum.....	41
2.3.COVID-19 Pandemisi ve Toplumsal Etkileri	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN ALANI

TARLABAŞI: FARKLI BİR İSTANBUL

3.1.Geçmişten Günümüze Tarlabası.....	48
3.2.Tarlabası'nda Toplumsal Yapı	51

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

4.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	55
4.2. Araştırmanın Alanı	55
4.3. Nitel Araştırma Stratejisi ve Örneklem	56
4.4. Etik Değerlendirme	59

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

5.1. Pandemide Uzaktan Eğitim: İmkânsızlıklar, Eşitsizlikler ve Arayışlar	62
5.1.1. Eğitim Geçmişi ve Eğitim Konusundaki Düşünceler	63
5.1.2. Pandemi ve Eğitime Bakış	73
5.1.3. Uzak(tan) Eğitim	83
5.1.4. Uzaktan Eğitim ve Aile	88
5.2. Pandemide Aile İçi Şiddet: “Annemin de Kaderi Bana Geçti”	97
5.2.1. Aile İçi Şiddet Geçmişi ve Şiddet Konusundaki Düşünceler	97
5.2.2. Pandemide Aile İçi Şiddet	113
5.2.3. Pandemide Aile İçi Şiddetin Etkileri: "Anne Bu Akşam da Dayak Yer miyiz?"	129
5.3. Pandemide Gündelik Hayat: Kesişen Zamanlar, Yeniden Kurgulanan Hayat	139
5.3.1. Ev İçi Emek Geçmişi ve Bu Konudaki Düşünceler	140
5.3.2. Pandemide Gündelik Hayat	150
5.3.3. Pandemide Ev İçi Emek ve Gündelik Hayat Deneyimlerinin Aileye Etkisi	162
SONUÇ	172
KAYNAKÇA	180
EKLER	194

Ek-1 Görüşme Rehber Formu	194
Ek-2 Katılımcıların Demografik Özellikleri	200
Ek-3 Nitel Veri Analizinde Kullanılan Kategori ve Kod Listesi	201

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo-1 Katılımcıların Demografik Özellikleri	200
Tablo-2 Nitel Veri Analizinde Kullanılan Kategori ve Kod Listesi	201

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1: Beyoğlu İlçesi Görünümü	49
Şekil 2: Beyoğlu Mahallelerinin Görünümü	50

KISALTMALAR

AÇEV	: Anne Çocuk Eğitim Vakfı
CoV	: Koronavirüs
COVID-19	: Yeni Koronavirüs Hastalığı
HÜNEE	: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
MERS	: Middle East Respiratory Syndrome (Orta Doğu Solunum Sendromu)
SARS	: Severe Acute Respiratory Syndrome (Şiddetli Akut Solunum , Sendromu)
TDK	: Türk Dil Kurumu
TAYA	: Türkiye Aile Yapısı Araştırması
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
akt.	: aktaran
vd.	: ve diğerleri
bkz.	: bakınız

SÖZLÜK

Aile: Birbirine akrabalık bağı ile bağılı insanların bir arada yaşadığı ve çocukların her türlü bakım sorumluluğunu yetişkin üyelerin üzerine aldığı kurum.

Eğitim: Bireylerin tutum, davranış ve kabiliyetlerini olumlu açıdan geliştirmesine yarayan süreçlerin tümü.

Evlilik: İki insan arasında sadece hukuksal anlamda yapılan bir sözleşme olmasının dışında, ailenin kuruluşu anlamındadır.

Kent: Tarım dışı üretim yapan ve büyüklük, heterojenlik, bütünleşme seviyesindeki birim.

Kentleşme: Sanayileşme ve ekonomik gelişmelerle birlikte kentlerin büyümesi, toplumların işbölümü ve uzmanlaşma konusunda yapılarının değişmesi ve tüm bu değişikliklere bağılı olarak insan davranışlarının da kentlere özgü bir şekilde değişmesi olgusu.

Koronavirüs (CoV): Hafif ya da daha ağır seyreden enfeksiyon hastalıklarına sebep olan büyük bir virüs ailesi.

Salgın: Belirli bir bölgede normal kabul edilen enfeksiyon hastalıkları yaygınlığının, nicelik bakımından anormal kabul edilecek şekilde artması durumu.

Şiddet: Fiziksel güç ya da yetkinin kasıtlı olarak bir başkasına zarar verecek biçimde kullanılması sonucunda, kişide ölüm ya da yaralanma meydana gelmesi durumu.

GİRİŞ

Aile, birbirine akrabalık bağı ile bağlı insanların bir arada yaşadığı ve çocukların her türlü bakım sorumluluğunu yetişkin üyelerin üzerine aldığı bir kurumdur. Bir ailenin içine doğan bebeğin, yetiştirme ve toplumsal hayata hazırlanma sürecinin temeli ailede atılmaktadır. Bu bağlamda çocukların eğitimlerinden, her türlü şiddet mağduriyetinden korunmalarından ve hem toplumsal hayattaki hem de ailedeki iş bölümünü öğrenmelerinden öncelikle sorumlu olan kurum ailedir. Bu çalışmanın amacı; aile içinde eğitim, şiddet ve iş bölümü kavramlarının nasıl şekillendiğini, aileyi etkileyen toplumsal olaylar karşısında bu üç kavramın ne tür değişikliklerden geçtiğini öğrenmektir. Son dönemde ortaya çıkan Covid-19 (Yeni Koronavirüs Hastalığı) pandemisiyle birlikte toplumu etkileyen sorunların, aile içi ilişkilere ne şekilde etki ettiğinin öğrenilmesi de bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde kentleşmeye bağlı olarak aile yapısının değişmesi, aile içinde yaşayan birey sayısının değişikliğe uğramasına neden olmuştur. Aile içi ilişkiler de bu süreçte değişikliğe uğrasa bile, toplumda aileye atfedilen önem devam etmektedir. Bu çalışmada, toplumsal hayatın devamlılığı sağlanırken ailenin değişimlerden ne şekilde etkilendiği ele alınmıştır. Ayrıca, kentleşme süreciyle birlikte köylerinden göç eden ailelerde yetişen kadınların süreç içinde yaşadıkları deneyimlere yer verilmiştir.

Bu çalışmanın en önemli parçasını Covid-19 pandemisi döneminde ailenin eğitim, şiddet ve iş bölümü konularındaki deneyimlerinin, kadın gözünden aktarılması oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında on altı aileden kadınlar ile görüşülmüş ve Covid-19 pandemisi döneminde geçilen süreçler kadın gözünden değerlendirilmiştir. Örneklemin kadınlar arasından seçilmesi, bulgularının kadın sorunları etrafında şekillenmesi ve aileye ait konuların incelemesinin kadın gözünden yapılmış olmasıyla; bu çalışma kadın çalışmaları alanına katkı sunmaktadır. Araştırma, göçler yoluyla Tarlabası'na yerleşmiş ailelerin Covid-19 pandemisi dönemindeki aile içi ilişkilerini incelemesi ve güncel durumlarına ışık tutması bakımından önemlidir.

Araştırmanın birinci bölümü, ailenin yapısal ve toplumsal özelliklerinin kent yaşamıyla uğradığı değişikliklere ve bu süreçte kadınların aile içi deneyimlerini ele alan aile çalışmalarına ayrılmıştır. İkinci bölümde, günümüzde tüm dünyayı etkisi altına almış olan Covid-19 pandemisinin toplumsal bakımdan etkileri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde, çalışmanın alanı olan Tarlabası'nın geçmişten günümüze uzanan toplumsal yapısı ele alınmıştır. Araştırmanın dördüncü bölümünde; etik ilkeler ışığında derinlemesine görüşme formunun hazırlanması, katılımcılarla görüşülmesi ve bulguların değerlendirilmesi gibi aşamalarda izlenen yöntem aktarılmıştır.

Çalışmanın bulguları üç ana başlıkta incelenmiş ve her bir ana başlık da kendi içinde alt başlıklarda değerlendirilmiştir. Araştırma bulgularının değerlendirilmesi aşamasında, sırasıyla kadınların konu ile ilgili geçmiş deneyimlerinin ve Covid-19 pandemisi deneyimlerinin alınması ve tüm bu deneyimlerin Covid-19 pandemisi dönemindeki aile yaşantısına olan etkilerinin incelenmesi şeklinde bir yol izlenmiştir. Geçmiş deneyimlerinin alınmasıyla, çalışmaya katılan kadınların kim olduğunun ve çalışmanın konularıyla ilgili yetiştikleri ailede nasıl bir bakış açısı doğrultusunda bugüne geldiklerinin anlaşılması hedeflenmiştir. Katılımcıların Covid-19 pandemisi dönemindeki deneyimlerinin öğrenilmesi, bu dönemin aile üzerindeki etkilerinin ne yönde olduğunun anlaşılması bakımından çalışmanın esas konusunu oluşturmaktadır.

Bulgular kısmının ilk bölümü, çalışmaya katılan kadınların eğitim konusu ile ilgili aktardıkları deneyimlerin değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Bu bölümde kadınların okuryazar olup olmadıkları öğrenilmiştir. Okuryazar olmayan kadınların, bu durumun sebeplerine ilişkin düşünceleri ve deneyimleri aktarılmıştır. Okuryazar olan kadınların da eğitimlerine hangi kademeye kadar devam ettikleri, eğitimlerini sonlandırdıkları noktadaki his ve düşünceleri öğrenilmiştir. Kendi eğitim geçmişlerini değerlendiren kadınların, Covid-19 döneminde yapılan uzaktan eğitim süreciyle ilgili deneyimleri alınmıştır. Katılımcılar, kendi deneyimlerinin ışığında çocuklarının Covid-19 pandemisi dönemindeki deneyimlerini değerlendirmiştir. Elde edilen sonuçlar, tüm ailenin bu süreçten ne şekilde etkilendiğinin anlaşılması konusunda tekrar ele alınmıştır.

Bulgular kısmının ikinci bölümü, çalışmaya katılan kadınların şiddet konusu ile ilgili aktardıkları deneyimlerin değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Çalışmanın bu bölümü, kadınların yetiştikleri ailede şiddetin herhangi bir türüne maruz kalıp kalmadıklarının öğrenilmesi temeline dayandırılmıştır. Bu noktada, katılımcıların yaşadıklarını şiddet olarak değerlendirip değerlendirmediklerinin anlaşılması da amaçlanmıştır. Covid-19 pandemisi döneminde hayat şartlarında meydana gelen değişikliklerin, çalışmaya katılan kadınların eşleriyle ve çocuklarıyla olan iletişimlerini nasıl etkilediği öğrenilmiştir. Kadınların bu dönemde yaşadıkları şiddetin türleri ve bu türlerin kadınlar tarafından ne şekilde algılandığının genel bir çerçevesi çizilmiştir. Covid-19 pandemisi döneminde, evde eş ve çocuklarla eskisine oranla daha fazla vakit geçirilmiş olmasıyla, yaşanan şiddet olaylarından tüm ailenin ne dereceye kadar etkilendiği değerlendirilmiştir. Çalışmaya katılan kadınların bu noktadaki deneyimleri bütünsel bir açıdan ele alınmıştır.

Bulgular kısmının üçüncü bölümü, çalışmaya katılan kadınların ev içi emek ve gündelik hayatlarıyla ilgili aktardıkları deneyimlerin değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Bu bölümde, yetiştirildikleri ailede kadın-erkek-çocuk arasında nasıl bir iş bölümü yapıldığı ve kadınların bu noktadaki deneyimlerini nasıl değerlendirdikleri öncelikle ele alınmıştır. Alınan bilgiler ışığında, kadınların konuya bakış açılarının ne olduğu ve kendi kurdukları ailelerde eşleri ve çocuklarıyla yaptıkları ev içi iş bölümünün ne şekilde gerçekleştiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde, Covid-19 pandemisi döneminde eş ve çocuklarla gündelik hayatın nasıl yeniden kurulduğunun öğrenilmesi amaçlanmıştır. Bu aşamada, ailenin tüm fertlerinin neler deneyimlediklerinin kadın gözünden değerlendirilmiş olması da bulgulara ışık tutmuştur.

Çalışmanın sonuç bölümü, kavramsal çerçeve ışığında araştırma bulgularının değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AİLE

Bu bölümün amacı, aile kurumunun çerçevesini aktarmak ve araştırmada aileye hangi kavramsal açıdan yaklaşıldığını ortaya koymaktır. Bu amaçla; tarihsel süreç içinde aile içi ilişkilerdeki geleneksel anlayışın geldiği noktanın ne olduğu, ailenin ne yönde değerlendirildiği ve toplumun temelinde nasıl konumlandığı da yapılan aile çalışmaları yoluyla değerlendirilmiştir. Araştırma alanının iç göçle şekillenmiş bir semt olması nedeniyle, kentleşme sürecinde toplumsal yapının değişmesinin aile kurumunda ne tür değişikliklere yol açtığı da aktarılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, sanayileşmenin başlamasıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden büyük kentlere -özellikle İstanbul'a- yapılan göçler ve bu göçlerin aile yaşamına etkileri değerlendirilmiştir. İstanbul/ Tarlabası bölgesine köylerden yapılan göçler yoluyla gelen ailelerin, kent yaşamına uyum süreçlerinde içinden geçtikleri süreçler incelenmiş ve konuyla ilgili yapılan aile çalışmalarına yer verilmiştir.

1.1.Toplumsal Bir Kurum Olarak Aile

Aile kurumu, farklı niteliklerde de olsa (geniş, çekirdek vd.) tüm toplumlarda görülmektedir. Ailenin topluma olan etkisi kimi zaman çok güçlü olmakta, kimi zaman ise diğer sosyal ilişkilerin varlığında etkisini yitirebilmektedir. Goody'e (2004, 6) göre, tarihi süreçte hiçbir toplum ailenin varlığını ve önemini yadsımamaktadır. Birlikte yaşayan toplulukların temelinde bir arada yaşayan aileler bulunmaktadır. Gittens (2011, 148-149) aile tanımlaması yapılırken kullanılan evlilik, akrabalık, kadın-erkek otorite ilişkisi, cinsellik, ana-babalık, çocuklar, ev içi emek, ekonomi gibi kavramların hepsinin kendi içinde ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken kategorilerden meydana geldiğini aktarmaktadır. Bu nedenle de aileyi tanımlamak ve yorumlamak

zaman içerisinde her toplum için farklılaşmaktadır. Bu durum da kesin ve net bir aile tanımının yapılmasını güçleştirmektedir.

Aile kelimesi Arapça kökenlidir (Duben 2012, 108). Arapça “wl” kökünden gelmekte ve “geçimini sağlama, besleme, bakma” anlamlarına gelmektedir (etimolojiturkce.com, 2021). Devellioğlu (1964, 19), Osmanlıca-Türkçe hazırladığı sözlükte ailenin dört anlamı üzerinde durmaktadır. Bu anlamlar; “akraba”, “ev halkı”, “bir kimsenin karısı” ve son olarak da “ocak” şeklindedir. Duben (2012, 108), Devellioğlu’nun tanımının net bir şekilde önce evliliği, sonra da akrabalığı vurguladığına dikkat çekmektedir. TDK’ya (2021) göre aile; karı, koca, çocuk ve kardeş arasındaki ilişkilerden meydana gelen, evlilik ve kan bağına dayalı toplumun en küçük birimi niteliğindedir. Sosyoloji sözlüğünde aile; kan, cinsellik ya da yasal yollarla birbirine bağlı insanların oluşturduğu ve aralarındaki özel bir ilişki sarmalında yaşamını devam ettiren bir gruptur. Ayrıca, tarihsel süreç içerisinde değişikliklere uyum göstererek ayakta kalmış esnek ve toplumsal bir yapıdır (Marshall 2005, 7). Aile, eşlerin cinsel ve ekonomik anlamda bütün olduğu ve içinde çocukların yetiştiği yasal bir oluşumdur (Bahar 2009, 151). Buna ek olarak, Giddens ve Sutton’a (2018, 233) göre aile; akrabalık, evlenme ya da edinme yoluyla aralarında bir bağ bulunan kimselerden oluşan, yetişkin olanların çocukların bakım sorumluluğunu üstlendikleri topluluktur.

Gittens’a (2011, 42-63) göre, batı toplumlarında 18. yüzyıla gelene kadar geçen süre içerisinde aile, hane reisinin kalan üyeler üzerindeki hâkimiyeti üzerinden tanımlanmaktadır. Kadınlar ve çocuklar, reisin hâkimiyet kurduğu grupta yer almaktadır. Gittens, kadın ve çocuk üzerinde erkeğin zor kullanmasının yasal dayanağının aile içinde kabul edildiğini ve aile yapısında bir eşitsizliğin olduğunu öne sürmektedir. Otoritenin erkeğe direkt olarak Tanrı ya da hükümdar tarafından verildiğine inanılmaktadır. 18. yüzyılın sonundaki Fransız Devrimi, Amerikan Devrimi ve Sanayi Devrimi gibi olaylar hem toplumda hem de aile içinde güç dengelerinin değişmesine sebebiyet vermektedir. 19. yüzyıla gelindiğinde, aile içindeki eşitsizliğe feministler tarafından karşı çıkılmakta ve kadınlar eğitimden politikaya birçok alanda haklarını talep etmeye başlamaktadır. Gittens’a göre aile, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliklerin temelidir ve aynı zamanda kadının boyun eğme durumunun da sembolüdür.

Gökalp (1991, 302) ise; eski Türklerde aile içinde anne ile babanın, kız kardeş ile erkek kardeşin, dayı ile amcanın, teyze ile halanın, kız kardeş çocuğu ile erkek kardeş çocuğunun birbirine eşit olduğunu belirterek eşitlik kavramının üzerinde durmaktadır. Ailede kadının ve çocuğun bağımsız konumda olduğunu vurgulamaktadır. Kaçmazoğlu'na (2013, 4) göre Ziya Gökalp, Fransız sosyolog Durkheim'ın görüşlerinden etkilenmekte ve Türkiye koşullarında bu görüşleri yeniden yorumlamaktadır. Durkheim sosyolojisinde aile, hem anne-babanın çocuklarına hem de çocukların anne-babalarına karşı hissettiği duyguları içerisinde barındırmaktadır. Evlilik ise, aile kurumunun anne-baba ve çocuklara sunduğu yararlar doğrultusunda anlam kazanmaktadır (Durkheim 2004, 208).

Aile tanımında geçen bir kavram olan evlilik; iki insan arasında sadece hukuksal anlamda yapılan bir sözleşme olmasının dışında, ailenin kuruluşu anlamına da gelmektedir (Yasa 1966, 61). Evlilik yoluyla, iki yetişkinin arasındaki cinsel birleşimin toplumsal olarak kabul edildiği bir bağ oluşmaktadır. Evlenen yetişkinler, birbirlerinin akrabası olmakta ve bu kimselerin kendi ailelerinin diğer üyeleri de evlilik neticesinde birbirlerinin akrabası kabul edilmektedirler (Giddens 2012, 246-247).

Aile kurumunun kadın-erkek ilişkilerini meşrulaştırma, neslin devamlılığını sağlama, toplumsallaştırma, bireye toplumsal bir statü sağlama, duygusal paylaşım sağlayarak toplumsal bağları sağlamlaştırma, maddi ve manevi anlamda güven sağlama işlevleri bulunmaktadır (Zencirkıran 2016, 159-161). Ailenin tüm toplumlar için ortaklık gösterdiği belirlenen işlevleri arasında, toplumsallaşma belirleyici bir kavramdır (Tezcan 2000, 13). Giddens'a (2012, 201-205) göre toplumsallaşma, bebeklikten başlayan süreç içerisinde içine doğulan kültürün öğrenilmesi yoluyla bilinçlenme sürecidir. Toplumsallaşma süreci iki aşamalıdır. Birinci aşama, kültür ediniminin en yoğun olduğu ve aile tarafından gerçekleştirilen aşamadır. Bu aşamada, dil ve topluma uyum sağlamada önemli olan temel davranış kalıpları öğrenilmektedir. Bebeklik ve çocukluğun ilk dönemini kapsayan bu aşamadan sonra gelen ikinci aşama ise, son çocukluk ve olgunluk dönemine denk düşmektedir. Eğitim hayatının başlamasıyla okul, akranlar, iş hayatı, medya gibi başka toplumsal eyleyenler de toplumsallaşma sürecine dâhil olmaktadır.

Ailenin toplum içinde sahip olduğu işlevleri açıklayan yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlar; Yapısal İşlevsel, Sembolik Etkileşimci veya Sosyal Değiş-Tokuş, Sosyal Çatışmacı ve Feminist yaklaşımlardır (Macionis 2012, 466-468 Akt. Aykaç 2018, 82).

Yapısal İşlevsel Yaklaşım, toplumda ailenin görevlerinin üzerinde durmaktadır. Bu görevler arasında cinsel hayatın düzenlenmesi ve planlı nüfus artışına katkı sağlanması yer almaktadır. Toplumların devamı bu şekilde mümkün olabilmektedir. Bireylerin toplumsallaşmasının sağlanması ailenin diğer görevidir ve bu görev hayat boyu devam etmektedir. Çocukların ailelerinden, ailelerin de çocuklarından öğrenecekleri bilgiler ve yenilikler sürekli dir. Toplumsal bütünleşme bu şekilde hayat boyu devam etmektedir. Ailenin bir başka görevi de bireylere maddi ve manevi destek sağlamasıdır. Bireyin aile içerisinde daha mutlu ve doyumlu hissedeceği varsayılmaktadır (Bahar 2009, 152). Bu yaklaşıma göre, aile üyeleri arasındaki koordinasyon önemlidir ve en ufak bir aksaklık soruna yol açmaktadır. Koordinasyonun düzenli ve sürekli şekilde sağlanması yoluyla da aile içi bağlar güçlenmektedir (Canatan ve Yıldırım 2013, 39).

Sembolik Etkileşimci(Sosyal Değiş-Tokuş) Yaklaşım, süreç içinde evliliklerde ve ailede meydana gelen değişikliklerin birey üzerindeki etkilerini incelemektedir. Toplum içindeki sembollerin değişmesiyle, evliliklerin gidişatının da değişebileceğinin ve eşlerin boşanabileceğinin üzerinde durmaktadır. Aile içindeki kadın-erkek, anne-baba rolleri ve evlilik doyumu üzerine yaşanan değişikliklerin de bu konuda önemli olduğunu savunmaktadır (Şatıroğlu ?, 78). Bu değişikliklere paralel olarak, ailenin kurulması esnasında eş seçiminde dikkat edilen özelliklerin değiştiği ve ilişkilerdeki duygusal tatmin beklentisinin yükseldiğine dikkat çekmektedir. Sembolik Etkileşimci Yaklaşıma göre evlilik, insanların çok fazla yüklendiği bir kurum haline gelmektedir (Kasapoğlu 2011, 5-6).

Sosyal Çatışmacı Yaklaşım, aile içinde rekabet ve mücadele ilişkilerinin olduğunu varsaymaktadır. Aile içi ilişkilerdeki güç dağılımının eşitsizliğine ve ailedeki güçsüz bireylerin güçlü olanlar karşısındaki dezavantajlı durumuna vurgu yapmaktadır (Canatan ve Yıldırım 2013, 40). Ev içi iş bölümü ve karar alma süreçlerinde olabilecek eşitsizlik ve anlaşmazlıkların üzerinde durmaktadır. Kadın

haklarının daha belirgin şekilde savunulması ve kadınların ekonomik özgürlüklerini ellerine almalarıyla, ev içinde kadın-erkek arasında daha önceden kurulan denge bozulmaya başlamaktadır. Burada önemli olan husus, erkeğin azalan gücünü kendine yedirememesi ve kadının da bu duruma tepkisel yaklaşımıdır (Kasapoğlu 2011, 14-15).

Feminist Yaklaşım, aile yapısındaki eşitsizliklerin giderilmesi ve bir dönüşüme uğraması gerektiğiyle ilgilenmektedir. Güneş'e (2018, 151) göre, aileyi değerlendirirken toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadının erkek karşısındaki konumunu konu alan hiçbir feminizm tarafından aile kusursuz görülmemektedir; fakat aile kurumu, ortadan kaldırılması gereken bir yapı olarak da düşünülmemektedir. Bu yaklaşımın aile sosyolojisindeki görüşleri Marksist, Radikal, Liberal ve Sosyalist yaklaşımlarla incelenebilmektedir (Kara 2006, 7).

Marksist Feminizme göre; aile içinde kadınlara yönelik baskının nedenlerinden en önemlisi, kadınların toplumsal üretimden uzak tutulmalarıdır. Kadınlar, kapitalist sistemde var olan cinsiyetçi yapının düşük iş gücü olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Hasta, yaşlı ve çocuk bakımı hizmetleri kamusallaştırılmadığı müddetçe de kadınların durumunda bir iyileşme olmayacaktır. Kadınların sistemdeki mağduriyetlerinin giderilmesi için sömürünün ve cinsiyetçiliğin yok edilmesi gerekmektedir. Bunun da Marksizm ile mümkün olacağı iddia edilmektedir (Kara 2006, 7-8). Marksist feminizmde sınıfsal farklılığa vurgu yapılmaktadır.

Radikal Feminizme göre, aile yeniden üretim alanıdır. Bu yeniden üretim alanı da radikal feministlerin temel alanıdır. "Kişisel olan politiktir" sloganıyla aile yani özel alan, mücadele alanına dönüştürülmektedir. Erkeğin ailedeki egemenlik biçimi olan ataerkilliğin en belirgin ürününün kadının ezilmişliği olduğu; erkeğin de bu egemenliğin temelini cinsellikten, kadınların yeniden üretme konumundan ve aile kurumundan aldığı varsayılmaktadır. Radikal feminizm, ataerkilliğin bütün toplumlarda varlığını sürdüren evrensel bir egemenlik şekli ve kadına yönelik tüm baskıların başlıca nedeni olduğu temeline dayanmaktadır (Güneş 2017, 246). Radikal feminizmde bedene vurgu yapılmaktadır.

Liberal Feminizme göre, toplumsal cinsiyet eşitsizliği kamusal alanda yer alan bir eşitsizliktir. Özel alanda yer alan eşitsizlik liberal feministlerin çalışma alanına

girmemektedir. Çalışma alanları, kamusal alandaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı politikalar geliştirmektir. Geliştirilen politikalar da liberal politikanın genel anlamda oluşturduğu eşitlik politikalarıyla benzerdir. Liberal feminizm politik özellikler barındırmaktadır (Eray 2019, 1068). Liberal feminizmde iki ana önerme bulunmaktadır. Bu önermeler “erkeklerle eşitlik” ve “kadının özgürlüğü” şeklindedir. Kadınların iş, aile ve sosyal hayatlarında erkeklerle eşit olmaları gerektiğini savunmaktadır. Liberal feminizmin ataerkil yapının nasıl olması gerektiğiyle ilgili sorgulamaları bulunmaktadır. Ev içi ataerkil işbölümünün, kadının iş hayatına atılmasının önündeki engel olduğu ve iyileşmeler yaşansa bile eşitsizliklerin hala mevcut olduğu düşünülmektedir (Kasapoğlu 2011, 19). Liberal feminizmde hak eşitliğine vurgu yapılmaktadır.

Sosyalist Feminizme göre, yaşanan eşitsizliklerin kaynağında “ataerkil kapitalist” sistem bulunmaktadır (Özdemir 2017, 397). Sosyalist feminizm, Marksist feminizmin içinden doğmaktadır. Kadının ev içi üretim süreçlerindeki konumunun, ev dışı üretim süreçlerindeki mevcut konumu üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Kadın emeğinin görünür olmadığını ve bunun da eşitsizliğin temelinde yer aldığını belirtmektedir. Bu durumun kapitalist olmayan toplumlarda da var oluşu, sosyalist feministlerin radikal ve Marksist feminizmi bir araya getirmeleriyle sonuçlanmaktadır. Ev içi üretimin ve bu durumun ataerkil dayanaklarının, kadının ezilmişliği ile somutlaştırılıyor olunması da sosyalist feminizmi Marksist feminizmden yöntem açısından ayırtıran bir niteliktir. Sonuçta, hem ataerkil yapının hem de kapitalizmin merkezi aile olarak görülmektedir (Güneş 2018, 148-149). Sosyalist feminizmde uzlaştırmacı bir yaklaşım izlenmektedir.

Birey ve toplum arasındaki köprüyü kuran kurum ailedir; fakat toplum-aile-birey arasındaki ilişki birbirleriyle sürekli olarak uyumlu değildir. Zaman zaman hem bu üçlü arasında hem de aileyi meydana getiren fertler arasında çatışmalar yaşanabilmektedir. Toplumsal yapıda değişimler meydana geldikçe, bireylerin aile ve toplumla olan ilişkilerindeki mevcut gidişat değişebilmekte ve çeşitlilik gözükebilmektedir (Özbay 2015, 33). Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) sonuçlarına göre, Türkiye’de var olan aile yapısındaki değişim sürecinin temelinde üç faktör bulunmaktadır. Birinci sırada ülke içindeki sosyoekonomik anlamdaki değişiklikler gelmektedir. Bu değişiklikler içinde kentleşmeyle birlikte sanayinin

gelişmesi, kadının iş gücüne dâhil olması ve kişi başına düşen gelirin artması sayılabilmektedir. İkinci sırada ülkedeki demografik dönüşüm gelmektedir. Bu dönüşüm, doğum kontrol yöntemlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte evlenme ve çocuk sahibi olma yaşının yükselmesi, buna paralel olarak da sahip olunan çocuk sayısının azalması ile mümkün olmaktadır. Üçüncü olarak ise, kişilerin aile ve çocuk sahibi olmakla ilgili fikirlerinin değişmesi gelmektedir (Koç 2014, 48).

Türk aile yapısı incelendiğinde, geleneksel yapıyı koruyan ve kendi özgür tercihlerini koruyan ayrı ayrı bireylerin varlığı göze çarpmaktadır. İki ayrı görüşün varlığı, bireylerin evliliğe ilişkin görüşlerinin değişim sürecine girdiğini ve geleneksel anlayışın terk edilmeye başlandığını göstermektedir. Geleneksel anlayışta, kişilerin evlenecekleri bireylerde aradıkları özellikler arasında aileler arası uyum ve aynı mezhepten olma önem kazanmaktadır. Aynı sosyal çevreden yapılan evlilikler - çoğunlukla akraba evlilikleri- bu konudaki beklentiyi karşıladığı için günümüzde varlığını korumaktadır. Bunun yanında, geleneksel anlayışın bırakıldığı yenilikçi evlilikler de yapılmaktadır. Bu evlilikler, akraba olmayan kişilerle ve toplumsal baskı altında kalmadan yapılan evliliklerdir. Sonuç olarak da, evlilik yaşı kişilerin kararlarıyla uyumlu olarak yükselmekte, hiç evlenmemiş ve boşanmış kişi sayısı da artmaktadır. Bu konuda kişilerin eğitim düzeylerinin ve evlenecekleri kişilerde aradıkları eğitim düzeyi beklentisinin artmış olması önemlidir. Eğitim düzeyi arttıkça kişilerin evlenecekleri yaş gecikmektedir. Türkiye'nin doğu ve batı bölgelerinde yaşayan ailelerde evlilikle ilgili görüş, düşünce ve tutum farklılıkları bulunmaktadır. Doğu bölgelerinde geleneksel anlayış korunurken, batı bölgeler yeniliğe daha açıktır (Beşpınar 2014(b), 167).

Ailede ev içi emek, çocuk bakımı, karar alma, kadının iş gücüne katılımı gibi konular kadınlık-erkeklik rolleri bağlamında düzenlenmektedir. Ev dışı kararlar alınırken erkeklerin fikirleri önemslenmekte, ev içi emek ve çocuk bakımı ile ilgili kararlar da kadınlara ait olmaktadır. Kadınların iş gücüne katılımının düşük olmasının altında da yine erkeklerin bu yöndeki kararları yatmaktadır. Erkekler evle ilgili ekonomik anlamda daha büyük çaptaki konularda -ev ve araba seçimi, tatil kararı vs.- etkin olmakta; kadınlar ise ev içi düzen, akraba ilişkileri gibi konularda özgür karar alabilmektedirler. Kadın ve erkek rolleri düşünüldüğünde annelik ve çocukla ilgili konular, kadının en temel görevlerindendir. Tüm bu faktörler ışığında, aile içinde

ekonomik anlamda kadın erkeğe bağımlı hale gelmektedir. Fakat eğitim seviyesinin yükselmesi, bu faktörlerin etkisini azaltmaktadır. Eğitimli kadınların çalışmaya başlaması ve ekonomik bağımlılığın sonlanmasıyla kadınlar da ev içinde karar alma mekanizmaları üzerinde söz sahibi olabilmektedir. Aile içi kadın-erkek eşitliğinin ve iş bölümünde adaletin sağlanması, kadının sosyoekonomik seviyesinin yükselmesiyle alakalıdır (Beşpınar 2014(a), 276-277). Bu değişiklikler yoluyla aile içinde bireylerin kendi kararlarını almaları ve özerk hale gelmeleri sağlanabilmektedir. Toplum içinde de özellikle kadınların ekonomik ve sosyal bakımdan rolleri farklılaşabilmektedir (Aykaç 2018, 85).

Kadının “ev kadını” olarak betimlenmesi doğal süreçlerle değil, tarihi süreçle alakalıdır. Ev ve çocuk ile ilgili sorumluluklar daha önceki dönemlerde de kadının üzerinde olmasına rağmen, ev kadını kavramının ortaya çıkışı ve kadın olmanın toplumdaki belirleyiciliğinin ev üzerinden sağlamaştırılması 19. yüzyıla aittir. (Bora 2010, 21-60). Ayrıca, yapılan nüfus sayımlarında “ev kadınları” adı altında bir kategori de bu yüzyılda açılmıştır (Aries 2008, 20 Akt. Köse 2014, 50). Mitchel ve Oakley’e (1998, 28) göre; çocukları ve bedenleri üzerinde hiçbir hak iddia edemeyen, mülk edinme haklarından mahrum olan ev kadınları, 19. yüzyılın başında evlilik adı altında “mal” gibi eşlerine satılmaktadır. Evliliklerinde de eşitlikten uzak ve gördükleri şiddet karşısında haksız konumda bir yaşam sürmektedirler. Bora (2010, 61), 19. yüzyılda erkeklerin dışarıdaki başka bir dünyaya açılırken kadınları güvenli bir alanda -evde- bırakmaları düşüncesinin hâkim olduğunu aktarmaktadır. Ev kutsanmakta ve dış dünyaya kapılarını kapatmaktadır. Sonuçta, ev içinde olan şiddet ve istismar gibi her eşitsiz, adaletsiz durumun üzeri örtülmektedir. Köse’ye (2014, 50) göre, 19. yüzyılda ev “sıcak yuva” betimlemesinden çıkıp “sığınak” kavramı ile bütünleşme yoluna gitmektedir (Köse 2014, 50).

19. yüzyıl modernleşmesindeki cinsiyet kavramı, ataerkil düzeni desteklemektedir (Köse 2014, 50). Evin geçiminin sağlandığı işlerdeki üretim araçlarının denetim ve mülkiyet hakkı fabrikaların elindedir. Fabrikalarda öncelikli olarak erkeklerin çalışması da kadının çalışma alanını ev olarak belirlemektedir. Kadınların evde gerekli, iş yerlerinde gereksiz oldukları algısı topluma yerleşmektedir (Mitchel ve Oakley 1998, 81). Acar-Savran (2013, 35), ev içinde yapılan işlerdeki duygusal boyutun ağır basmasından ötürü, nicelik olarak ölçülmesinin ve karşılığının

bulunmasının zor olduğunu aktarmaktadır. Bu durum da süreç içinde normalleşmekte ve sürekli hale gelmektedir. Kümbetoğlu, User ve Akpınar’a (2012, 256) göre; evde çalışan kadının emeği fiziksel çabanın yanında bir de düşünme, anlama, anlayış gösterme, hatırlama gibi zihinsel bir çabayı da içermektedir ve çok daha kapsamlı bir hal almaktadır. Bu emek toplumda ve ailede sadece “Anaların hakkı ödenmez” şeklinde karşılık bulmaktadır.

White (2015, 27-67), geleneksel ailedeki kadın ve erkek cinsiyetlerinin birbirini tamamladığını ileri sürmektedir. Kadınlar ev işlerinin kendilerine ait olduğunu; erkekler de bu işleri yapamayacaklarını düşünmektedirler. Bu anlamda bir erkek kesinlikle kadınsız kalmamaktadır. Bahsi geçen kadın her zaman bir eş olmayabilir, erkeğin annesi ya da herhangi bir akrabası onun hizmetini görmek için yardıma hazırdır. White, bu anlayışın temelini kız ve erkeklere çocukluklarından itibaren -kız çocukların erkek çocuklara hizmet ettirilmeleri yoluyla- atıldığını belirtmektedir. Göç yoluyla gelinen gecekondu bölgelerinde hayata gözlerini açan kızların öncelikli olarak iyi bir kız çocuk, eş ve anne olmayı öğrenmesi gerekmektedir. Kız çocuklar büyüdüklerinde ücretsiz emekleri toplumsal bir grup olan aileye aidiyet ile ilişkilendirilmektedir. Kadınların toplumsal anlamda edindikleri kimlik de bağlı oldukları ailedeki konumlarıyla belirlenmektedir. Aile içinde “iyi” bir kadın olabilmenin koşulu verilen emek ile ölçülmektedir. Bunlar da ev içinde temizlik ve yemek sorumluluğunun üstesinden gelebilmek, çok çocuk doğurmak ve namusunu korumak olmaktadır. Emek, kız çocuğunun evlenerek toplumsallaşması aşamasında eşinin ailesine aktarılmaktadır. Kadınların hem yetiştikleri hem de kurdukları ailelerdeki sorumluluklarına bir de eşinin ailesine karşı ev içi sorumlulukları eklenmektedir. Acar-Savran’a (2013, 19) göre, kadınların ev içi emeklerinin görünmez oluşunun altında yatan sebep, anne rolü altında ve bir sevgi ilişkisi içinde bu görevi karşılıksız üstlenmeleridir.

Ev içi emek, dünyada iz bırakmayan emektir. Ev içinde yapılan yemek bitmekte, temizlenen yerler yeniden kirlenmekte ve birkaç gün sonra hiçbir iş yapılmamış gibi görünmektedir. Beauvoir’e (2019, 20-21) göre; bu döngünün hayat boyu sürmesi, kadına hem ev içinde çok yorgun ve meşgul hem de hiçbir şey yapmadan hayatını sürdürmüş izlenimini vermektedir. Ev dışında çalışan insanlar, geride başka insanların somut olarak görebilecekleri ürünler bırakmaktadır; fakat ev

kadınları yaşam döngülerinde kendilerine bile yabancılaşmaktadır. Acar-Savran (2013, 65-66), bunun durdurulması gereken bir durum olduğunu savunmaktadır. Ona göre, bakım işlerinin kadınların yetenek ve mecburiyetlerinin bir uzantısı şeklinde algılanmasının önüne geçmek mümkündür. Bu işlerin her birinin nitelikli bir hale getirilerek eğitimler dâhilinde yapılması gerekmektedir. İş gücü piyasasındaki cinsiyetçi tutumun değişmesi ve ev işlerinin toplumsal değerinin artırılması, ev içi cinsiyetçi anlayışın bir dönüşüm sürecine girmesine olanak tanıyacaktır. Ev işlerinin hem maddi hem de manevi tazminat konusu haline getirilmesinin ve ev kadınlarına emeklilik hakkının tanınması şeklinde sosyal güvenlik sistemlerinin oluşturulmasının önü açılmalıdır.

1.2.Aile Çalışmaları

Kırsal kesimden kente göçen ailelerle çalışılması ve bu ailelerde ne tür değişiklikler yaşandığının araştırılması, aile üyeleri için en çok destek sağlayan kurumların yine kendileri olduğunu açığa çıkarmaktadır. Kıray (1998, 149-150), göçen ailelerin kısa zamanda değişikliğe uyum sağlayamadığını ve bir süre aile içi var olan ilişkilerini devam ettirdiğini aktarmaktadır. Uyum sağlamaya çalışma aşamasından geçilirken aile içindeki kız ve erkek çocuklar tüm olasılıklara açık olmaktadır. Kız çocuklar daha iyi iş ve eş için eğitimlerine devam ederken, erkek çocuklar babalarını rol model alıp iş yaşamına girmektedir. Ailelerin kente uyum sağlama sürecinde çeşitli engellerle karşılaşması, çocuklarla ilgili planları da değiştirmektedir. Kıray'a göre; ailedeki büyük çocukların, küçük çocukların bakım sorumluluğunu üstlenmeleri eğitim konusundaki engellerdendir ve aile içi sorumluluklar nedeniyle, kent yaşamıyla tam bir bütünleşme sağlanamamaktadır. Kente göç eden ailelerin geçirdiği değişimler homojen bir şekilde gerçekleşmemekte ve her aile kendi özelinde farklı zorluklar yaşamaktadır. Yapılan aile çalışmalarıyla bu durum netliğe kavuşmaktadır.

Yasa'nın (1966) *Ankara'da Gecekondu Aileleri* çalışmasında, gecekondu ailesinin ortaya çıkış sürecine ve bu ailelerin sorunlarına değinilmektedir. Çalışma, yapıldığı 1966 senesinden önceki yirmi-yirmi beş yıllık sürede toplumda yaşanan

nüfus hareketliliğinin ve toplumsal değişim sürecinin, toplumun temeli olan aileyi nasıl etkilediğini konu edinmektedir. Çalışmada köy ailesinin şehre gelmesiyle ortaya çıkan ve köy ile şehir ailesinin ortasında kalmış gecekondlu ailesi ele alınmaktadır. Bu çalışmada, köy ailesinin sahip olduğu samimi değer ve birliğin şehir yaşamına geçilmesiyle yerini değişken, yüzeysel ve mantığa dayalı ilişkilerin aldığı aktarılmaktadır. Ayrıca, maddi ve manevi değerlerin kabulü arasındaki zaman farkı, toplumbilimciler tarafından “kültürel gecikme” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu gecikme ile kent kültürü ve köy kültürü arasında geçiş niteliğinde bir yaşam süren gecekondlu kültürü ilişkilendirilmektedir.

Yasa'nın (1966) çalışmasında, aile reisinin aileyi ataerkil bir biçimde yönettiği, çocukların eğitiminden iş hayatına kadar her türlü kararın aile reisi tarafından ve kız çocuklarının aleyhine olacak şekilde alındığı saptanmaktadır. Araştırma sonuçları, kız ve erkek çocuklar arasındaki farkın en belirginleştiği noktanın eğitim olduğunu göstermektedir. Araştırmaya katılan yüz kırk sekiz aile, kız çocuklarını okutmak istemediğini belirtmektedir. Buna karşılık sadece otuz iki aile, erkek çocuklarını okutmak istemediklerini belirtmektedir. Köy ailesinin sırayla gecekondlu ve kent ailesine dönüşmesi, köyden getirilen değerlerle şehirden alınan değerlerin yer değiştirmesiyle mümkün görülmektedir. Değerlerin ihtiyaçları karşılamak üzere edinildiği düşünülürse, kente gelindiğinde yeni ihtiyaçlar temelinde yeni değerlerin edinilmesi süreci deneyimlenmektedir. Bu süreçte de geçimlerini kolaylaştırmak adına manevi değerlerden önce maddi değerler benimsenmektedir. Maddi değerlerde çeşitlilik, manevi değerlerde ise bağlılık bulunmaktadır. Bu sebeple de kız çocukların eğitimi, meslek seçimi ve kadınlara ait değişikliklerin kabulü daha uzun zaman almaktadır. Çalışmaya katılan ailelerin sadece dörtte biri kız çocuklarının bir meslek sahibi olmasını istediklerini belirtmektedir.

Yasa (1966); aile reislerinin ev içi iş bölümü ile ilgili sorularda verdikleri cevapları incelediğinde, iki ayrı grubun oluştuğunu gözlemlemektedir. Birinci grup, şehir hayatına uyum sağlamaya başlayan ve ev işlerinde eşine yardım etme davranışı sergileyen gruptur. İkinci grup ise, köy hayatına ait özelliklerini korumaya devam etmektedir. Bu iki grup arasındaki sayılar karşılaştırıldığında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Çalışmaya katılan aile reislerinin %51'i eşlerine yardım ettiğini, %41'i yardım etmediğini belirtmektedir. Buna karşılık, %8'lik bir kısmın da soruyu

cevapsız bırakmasından geleneksel kadın-erkek rollerinde değişimin başladığı anlaşılmaktadır.

Yasa'nın (1966) gecekondlu ailelerini araştırdığı çalışmasında, kadınların aile içinde şiddet görme durumları da değerlendirilmektedir. Kadınların bazı davranışları karşısında erkeklerin verdikleri tepkilerin olumlu ya da olumsuz olması durumu ele alınmakta ve kadınların ev dışındaki davranışları nedeniyle gördükleri psikolojik şiddetin boyutları yordanmaya çalışılmaktadır. Çalışma sonuçları, erkeklerin büyük bölümünün eşlerinin dışarıda başları açık ve çorapsız gezmesini, kısa kollu kıyafet giymesini ve boyanmasını uygun görmediklerini göstermektedir. Çalışmada, aile reislerinin uygun görmediği davranışları sergileyen kadınların herhangi fiziksel şiddet görüp görmedikleri ile ilgili bir bulgu yer almamaktadır.

Kongar (1972), 1968 yılında yürüttüğü *İzmir'de Kentsel Aile* çalışmasında İzmir'deki aile yapısını incelemektedir. Bu çalışma, ailelerin hem akrabalarıyla hem de bürokratik örgütlerle olan ilişkilerini ve bu ilişkiler arasında meydana gelen değişiklikleri içermektedir. Ailede eşler arasındaki eşitlik ve ilişki dinamikleri ele alınmakta, ailenin diğer akrabalarla yardımlaşma ilişkisinin ne şekilde olduğu değerlendirilmektedir. Kongar, araştırma sonuçlarında İzmir'deki aile yapısının gelir arttıkça çekirdekleştini; fakat gelirin de aile yapısını belli bir noktaya kadar etkileyebildiğini ortaya koymaktadır. Çünkü refah düzeyi artan aile yaşadığı çevreye uyum sağlamakta; fakat ortamını değiştirmedikçe de yapısını korumaktadır. Ayrıca, araştırma sonuçları kadının aile içindeki konumunun olumlu yönde değiştini ve çekirdek ailelerde kadın-erkek eşitliğinin sağlanmaya başladığını göstermektedir. Kongar, bu çalışmada sanayileşmenin tek ebeveynli aile sayısını arttırdığını gözlemlemekte ve bu noktada “çözölen aile” kavramını kullanmaktadır. Akraba ilişkilerinin de zayıfladığını aktaran bu araştırma, sosyoekonomik açıdan güçsüz konumdaki ailelerin daha yalnız durumda olduğunu göstermektedir.

Timur'un (1982) 1972'de yayımlanan *Türkiye'de Aile Yapısı* araştırmasında, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün (HÜNEE) 1968 Yılı Türkiye'de Aile Yapısı ve Sorunları Araştırması verileri kullanılmaktadır. Türk ailesinin yapısal ve biçimsel anlamda ne tür süreçlerle nasıl değişimler geçirdiğı ve bu değişikliklerin topluma olan etkisinin araştırıldığı bu çalışma, toplam 4500 hane ile görüşme

sonuçlarını içermektedir. Araştırma sonuçları, aile biçimlerinin oluşma ve devam etme süreçlerinin gelir-gider dengesiyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Ekonomik konulardaki koşulların geniş aile denetiminde olmaması neticesinde aile yapısı değişime gitmektedir. Sanayileşmenin getirisi olan ücretli emek süreci, çekirdek ailenin çoğalmasına vesile olmaktadır. Ayrıca, aile biçimlerinin değişmesi de kişilerin evlilik yaşını, evliliğin kuruluşunu ve ev içi ilişkilerini etkilemektedir. Kişilerin evlilik kararı alma konusunda daha özgür oldukları, çekirdek ailenin daha eşitlikçi bir formda olduğu ve kadının karar alma süreçlerine katıldığı da araştırma bulguları arasındadır.

Uluslararası düzeyde, toplam dokuz ülkede karşılaştırmalı bir biçimde gerçekleştirilen *Çocuğun Değeri* araştırmasının Türkiye kanadı, 1975 yılında Kağıtçıbaşı (1982) tarafından gerçekleştirilmiştir. Yürütülen bu çalışmada, kadının aile içindeki ve dışındaki rolleri ile bağlantılı olarak doğurganlığına ilişkin tutum ve davranışlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Çocuğun anne ve babasındaki değerinin ortaya konmasının hedeflendiği bu araştırma, Türkiye genelinde 1760 kadın ve 545 erkek ile yapılmış görüşmeleri içermektedir. Araştırma bulguları, kadınlarla erkekler arasında konuyla ilgili bazı farkların bulunduğunu göstermektedir. Aile içinde eşine yakın olmak kadınlar için önemliyken; erkekler için durum aynı derecede önemli bulunmamaktadır. Ayrıca, çocuk sahibi olmanın kadınlar için hem eşlerinin kendilerine bağlanması hem de hayatın ileriki dönemlerinde kendileri için güven hissi oluşturabilmek adına önemli bulunduğu; erkekler için ise soylarının devam etmesi açısından önemli bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Çalışma sonuçları, anne-babaların her ikisinin de erkek çocuğun başarısına daha çok önem verdiklerini ortaya koymaktadır. Bu noktada, kadınların erkek çocuğun eğitiminin, erkeklerin de erkek çocuğun ahlaki özelliklerinin üzerinde durması dikkat çekmektedir. Kadınların özellikle erkek çocuklarının eğitim almasını ve başarı elde etmesini önemli görmelerinin altında, kız çocukları için geleneksel aile içi rollerin kabulü anlayışının devam ettiği düşünülmektedir. Araştırmaya katılan kadınlar, kız çocuklarının geleceği konusunda kendi güncel konumlarından farklı bir rol beklentisine girmemektedirler.

Kağıtçıbaşı, 1975 yılında yaptığı çalışmadan yaklaşık otuz yıl sonra -2003 yılında- *Çocuğun Değeri* çalışmasını yinelemiştir. Yinelenen çalışma, değişik kuşaklardan olmak üzere 1025 kadın ile görüşme sonuçlarını ve her iki çalışmanın bulgularının karşılaştırılmasını içermektedir. Araştırma bulgularına göre en belirgin

değişiklik, çocuğun ailesinin gözündeki ekonomik değerinin düşmüş olmasıdır. Refah düzeyinin artması ve kadınların eğitim seviyelerinin yükselmesi de bu konuda etkili olmaktadır. Çocuğa maddi anlamdaki bağımlılığın azalmasıyla, erkek çocuk sahibi olmak istemenin de düşüşe geçtiği belirlenmektedir. Çocuklarla duygusal yakınlık kurulması ve kız çocuğun bu konuda daha yakın durması da kız çocuk sahibi olmayı isteme eğilimini getirmektedir. Ayrıca, istenen çocuk sayısında da bir düşüş saptanmaktadır. Bu araştırma ile günümüz Türk ailesinin dinamikleri ve kuşaklar arası farklar açığa çıkarılmaktadır (Kağıtçıbaşı ve Ataca 2017).

Erder'in (2001) 1991 yılında gerçekleştirdiği *İstanbul'a Bir Kent Kondu-Ümraniye* çalışmasında, İstanbul'un Ümraniye ilçesine göç eden kişilerin göç ve sonrasında kurdukları etkileşim ile toplumun katmanlaşmasının bu bölgede ne şekilde ve ne derecede gerçekleştiğinin öğrenilmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın alanı, Kıray'ın kent merkezinin çevresinde oluşmuş yeni yerleşmeler için kullandığı "saçaklanma" kavramına (Kıray 1982 Akt. Erder 2001, 22) ve fiziki planlamacıların "yağ lekesi büyüme" tanımına uygun olduğunu düşündükleri İstanbul'un Ümraniye bölgesidir. Ümraniye'nin eski bir belediye olması ve çevresindeki iş imkânlarıyla yoğun göçe açık konumu da bu seçimde etkili olmaktadır. Bu çalışma, üç ayrı mahalleden toplamda yüz elli iki görüşme sonuçlarını içermektedir. Erder, görüşülen kişilerin kurdukları ilişkilerin aile içindeki dinamiklerine, yaşayışlarının göçten ve kent yaşamından ne derece etkilendiğine değinmektedir. Göçle gelen insanların kent içindeki konumları, hem kendi yerel oluşumları içerisinde hem de kente özgü koşullar dâhilinde değerlendirilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre, kurulan ev içi ilişkilerin dar ve geniş çevre biçiminde olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Dar çevre ilişkisini, daha çok kente yeni taşınmış ve çevresiyle ilişki kurmaya mecbur konumdaki -kirada oturan, maddi imkânı yetersiz ve yaşlı- nüfus kurmaktadır. Geniş çevre ilişkisini ise kentte yerleşik hayat düzenini sağlamış, maddi imkânları yeterli ve genç nüfus kurmaktadır. Alışık oldukları ilişkileri bırakıp yeni bir çevrede yeni ilişkiler kuran bu insanlar için çevre ile ilişkiler büyük önem taşımaktadır.

Ayata (2012), Ankara'nın yeni uydu kent yerleşimlerinde 1993 yılında yapılan anket ve 1998 yılında yapılan derinlemesine görüşme bulgularından yararlanarak *Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı* çalışmasını yürütmüştür. Bu anket ve derinlemesine görüşmelerde, Ankara'daki uydu kentlerdeki toplumsal yapıya odaklanılmakta ve

ailelerin deneyimlerine yer verilmektedir. Uydu kentlerin hem kente ait hem de aile merkezli mekânlar oldukları ve iki temel özelliklerinin olduğu belirtilmektedir. Bu özelliklerden ilki ailelerin küçülmesiyle ikinci çekirdek ailenin toplumun geri kalanından kendini soyutlamasıdır. Kent kültüründeki apartmanlarda yaşayan çekirdek aileler, hem kendi içlerindeki mahremiyeti hem de ev içinde kadının ve erkeğin alanlarını ayrı ayrı korumaktadır. Kadınların evde daha uzun süreler bulunmaları, ev alanının “kadınsılaşmasına” ve ev yönetiminin kadınlara ait olduğu eğilimine yol açmaktadır. Erkeklerin kendilerini para kazanmaya, kadınların da ev içinde sıcak bir aile ortamı yaratmaya adanmış oldukları gözlemlenmektedir. Bu yeni kent düzeninde evin özel alan olarak korunması ve “kadınsılığının” artması ile kadınlar toplum hayatından kopup ev içinde kendi özel alanlarında yaşamaya, tüm maharetlerini evde sergilemeye başlamaktadır. Ayrıca, ev içinde hane üyelerinin birbirine düşkünlüğü artmakta ve sevgiye dayalı ilişkilerin kurulduğu anlaşılmaktadır. Uydu kentlerde ailenin kendi içine kapandığı, kendi yarattığı dünyada kendi deneyimlerini yaşadığı belirlenmektedir.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, her beş yılda bir olmak üzere sistemli şekilde -2006, 2011 ve 2016- *TAYA (Türkiye Aile Yapısı Araştırması)* çalışmalarını yürütmektedir. Ayrıca, bulguların değerlendirilmesini içeren 2014 yılına ait *TAYA Tespitler, Öneriler* ve 2018 yılına ait *Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi* çalışmaları da bulunmaktadır. Bu çalışmalar; hane halkı, evlilik ve boşanma, aile içi ilişkiler, akrabalık ve komşuluk ilişkileri, ailede çocuk ve çocuğa yaklaşım, aile ve toplum hayatına ilişkin algılar, sosyal ve kültürel faaliyetler, yaşlılık ana başlıkları üzerinde düzenli veri kaynağı oluşturmak üzere yapılmaktadır. Bu sayede Türk aile yapısının durumu, uğradığı değişiklikler, bu değişikliklerin sebep ve sonuçları hakkında değerlendirmeler yapılması ve politika önerileri oluşturulması mümkün olabilmektedir. Ayrıca, her bir çalışma kendinden sonraki çalışmanın veri kaynağını oluşturmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2006, 2011, 2013, 2016, 2018).

TAYA 2006 sonuçları, ailede ev içi işlerin eşler arasındaki paylaşımında çoğu görevin kadına düştüğünü göstermektedir. Yemek, çamaşır, bulaşık, ütü ve dikiş işlerinin %84-%89 arasında değişen oranlarda kadınlara ait olduğu; sofranın kurma, çay servisi gibi işlerde ise oranın biraz daha düştüğü anlaşılmaktadır. Ailedeki

sosyoekonomik durumun yükselmesinin, kadınların ev işi yapma oranını düşürdüğü belirlenmektedir. Bu konudaki en büyük farklılık yemek sofrasının kurulması ve akşamları yapılan çay servisi oranlarında görülmektedir. Bölgeler arası farklılığa bakıldığında, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki ailelerde kadınların ev işlerinden sorumlu olma oranının daha yüksek çıktığı; bakım-onarım gibi işlerin %68 oranında erkekler tarafından yapıldığı tespit edilmektedir. Çocuk bakımı konusundaki sonuçlar değerlendirildiğinde; kentte gündüz çocuk bakım oranının %91, kırsal alanda %94 oranında kadına ait olduğu ortaya çıkmaktadır. Çalışmada, eşler arasında anlaşmazlık durumlarındaki tepkilerin ne yönde olduğu da değerlendirilmektedir. Aile içinde yaşanan problemlerde eşlerinin kendilerine seslerini yükselttiğini belirten kadınların oranı %76, eşlerinin kendilerine küstüğünü belirten kadınların oranı ise %69 şeklindedir. Bu konudaki sonuçlar sosyoekonomik koşullar ışığında değerlendirildiğinde, seviyenin yükselmesinin erkeklerin problemler karşısında sessiz kalmalarını beraberinde getirdiği tespit edilmektedir. Araştırma sonuçları, fiziksel şiddet kullanımının sosyoekonomik koşulların düşük olduğu bölgelerde daha yaygın olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Sosyoekonomik seviyenin düşük olduğu bölgelerde eşinden fiziksel şiddet gördüğünü belirten kadınların oranı %14 iken, seviyenin yükseldiği bölgelerde bu oran %4'tür. Bölgeler açısından ele alındığında; en yüksek oranın %15 ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde, en düşük oranın ise %5 ile Ege bölgesinde olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesi ve şiddet görme oranları incelendiğinde; okuryazar olmayan kadınların %10'unun, üniversite mezunu kadınların %4'ünün eşlerinden şiddet gördüğü tespit edilmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2006).

TAYA 2011 sonuçları, ev içi iş bölümünde kadınların sorumluluk üstlenme oranlarının %89-%95 arasında değiştiğini ve bu sorumluluğun kadınlara ait olduğunu açığa çıkarmaktadır. Ev işlerinin, kadınlardan sonra %11-%18 arasında değişen oranlarda kız çocuklarının sorumluluklarında olduğu görülmektedir. Erkekler açısından sonuçlar %7 oranında akşamları çay servisi ve %10 oranında yemek sofrasının kurulmasıyla sınırlı kalmaktadır. Sosyoekonomik durum iyileştikçe kadınların ev içinde sorumluluk alma oranları %71'e inmektedir. Çocukların bakımı konusundaki sonuçlar, bu görevin %88 oranında kadına ait olduğunu göstermektedir. Bölgeler arası farklar değerlendirildiğinde, Kuzeydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu

bölgelerinde bu oranın %97'ye çıktığı belirlenmektedir. Eşler arasındaki anlaşmazlık durumlarında eşlerin tepkilerinin değerlendirildiği veriler, erkeklerin %65'inin sesini yükselttiği ve %43'ünün sessiz kaldığını göstermektedir. Eğitim ve sosyoekonomik düzeylerdeki seviye düştükçe, kadınların eşlerinden fiziksel şiddet görme oranları artmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2011).

TAYA 2016 verileri, kadınların %80-%88 arasında değişen oranlarda ev içi sorumluluklarına sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Ev içinde yemek, bulaşık, ütü ve evin genel temizliğinin yapılmasının kadına ait olduğu; tamir işleri, evin boyanması, faturaların ödenmesi gibi işlerin de erkeklere ait olduğu görülmektedir. Erkeklerin ev işlerinde aktif olmaları, %11 oranında akşamları çay servisi ve %10 oranında yemek sofrasının kurulması şeklindedir. Çocuk bakımının da %88 oranında kadına ait olduğu belirlenmektedir. Bu oran Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde %96-%97 arasında değişmektedir. Kadınların %29'u anlaşamadıkları bir konunun olması durumunda eşlerinin bazen bağırdığını, %18'i de eşlerinin bazen sessiz kaldığını belirtmektedir. Buna ilaveten, kadınların %2'si eşlerinin kendilerine her zaman bağırdığını ve %3'ü eşlerinin anlaşmazlık durumunda her zaman sessiz kaldığını aktarmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde ise, eşinin kendisine her zaman fiziksel şiddet uyguladığını belirten kadınların oranı %0,3; hiçbir zaman şiddet uygulamadığını belirten kadın oranı %94,9 olmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016).

1.3.Kentleşme, Göç ve Aile

Kent; tarım dışı üretim yapan ve büyüklük, heterojenlik, bütünleşme seviyesindeki birimdir (Kıray 1998, 28). Kentleşme; sanayileşme ve ekonomik gelişmelerle birlikte kentlerin büyümesi, toplumların işbölümü ve uzmanlaşma konusunda yapılarının değişmesi ve tüm bu değişikliklere bağlı olarak insan davranışlarının da kentlere özgü bir şekilde değişmesi olgusudur (Keleş 1993, 19).

Türkiye'de kırsal ve kentsel alanlardaki nüfus yoğunlukları 1950'li yıllardan itibaren iç göçlerle hızlı bir değişim sürecine girmektedir. 1950 yılında ülkenin %19'u kentsel, %81'i kırsal alanda ikamet etmekteyken; 1990 yılında bu oran %56'sı kentsel,

%44'ü kırsal olacak şekilde değişim göstermektedir (İçduygu ve Sirkeci 1999, 250). 2000 yılında %65 olan kentsel nüfus, 2012 yılı rakamlarına bakıldığında %77,3'e çıkmaktadır. 2017 yılında kırsal nüfus %7,5 iken, kentsel nüfus %92,5 şeklindedir (Sugözü 2019, 64). Yılmaz'a (2017, 1015) göre, Türkiye'deki kırdan kente göçün "itici, çekici, siyasi, iletici" etkenleri bulunmaktadır. *İtici* etkenler; kırdan uzaklaşmayı zorunlu kılan ekonomik, eğitim, sağlık alanındaki yetersizlikler ile tarımda makineleşmeyle birlikte ortaya çıkan işsizlik şeklindedir. *Çekici* etkenler; kente gitmeyi zorunlu kılan daha iyi ekonomik, eğitim, sağlık koşullarına kavuşma ve iş bulabilme ümididir. *Siyasi* etkenler; nüfusun istenilen yerde toplanması için uygulanan politikalarlardır. *İletici* etkenler ise, itici ve çekici etkenler ilişkisini kolaylaştırıcı etkide bulunmaktadır.

Keleş'e (1983, 204) göre, kentleşme ile ilgili iki ayrı görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden biri, köyden gelenlerin ilk yerleşme yeri olan gecekondularda köy hayatını sürdürdükleri ve kenti "köylüleştirirdikleri" fikridir. Bir diğer görüş ise, gecekondu yaşamının köyden gelenleri "kentlileştirdiği"dir. Keleş, her iki fikri de abartılı bulduğunu açıklamakta, kentin düzene koyulması ve verimli bir kentleşmenin sağlanabilmesi için düzenlemelerin gerekli olduğunu belirtmektedir. Erder (1997, 144-146) de, kente yapılan göçlerin, zorunlu ve gönüllü olmak üzere iki ayrı şekilde gerçekleştiğini öne sürmektedir. *Zorunlu göç*, bireyin birtakım sebeplerle göç etmeye zorlanmasıdır ve genellikle uluslararası düzeyde yapılmaktadır. Türkiye'de son dönemlere kadar büyük kentlere yapılan iç göç ise *gönüllü göç* türünü oluşturmaktadır. Fakat Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinden deprem ya da terör nedeniyle zorunlu göç edenlerin de göç ettikleri çevreler tarafından gönüllü göç ettikleri düşünülmektedir.

Özbay (2015, 179-181), İstanbul'a yapılan göçleri üç ana dönem altında incelemektedir. İlk dönem, 1950- (1960-1965) yılları arasındaki dönem olup Osmanlı'nın izlerinin yıkıldığı ve altın çağın yaşandığı dönem olarak nitelendirilmektedir. İkinci dönem, (1960-1965)- (1980-1985) yılları arasında kapsamakta ve sanayileşmenin, kentleşmenin yoğun yaşandığı dönemdir. Son olarak da (1980-1985) ve sonrasını içine alan, "İstanbul'u satmak" ve küresel iklim konularının yoğun şekilde işlendiği üçüncü dönem gelmektedir. Özbay'a göre, İstanbul'daki göç çalışmaları genel anlamda birbiriyle örtüşmemekte; fakat birbirlerini

tamamlamaktadır. Birinci dönem, kimi kaynaklarda göçle birlikte kentin olumsuz etki altında kaldığı unsurlardan ibarettir; kimi kaynaklarda ise mükemmel bir dönem şeklinde anlatılmaktadır. İkinci dönemin algılanışı da kaynaklar arasında çeşitlilik göstermektedir. Bu dönem, bazı kaynaklar için nüfus hareketliliğinin yaşandığı ve normal bir dönem; bazı kaynaklar içinse her noktada inşaat alanlarıyla, gecekondu semtleriyle ve çatışmalarla geçen zorlu bir dönem şeklindedir. Üçüncü dönem; zengin ve seçkin kesimin soylulaştığı, korunaklı evlerde yaşadığı, kendilerine kent içinde ayrı yaşam alanları oluşturdukları bir dönem olarak aktarılmaktadır.

Kağıtçıbaşı (1993, 49), Türkiye’de aile araştırmaları için öncelikle göçlerin ve geleneksel kırsal yapının incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu görüş, bugün kentte var olan ilişki dinamiklerinin temelinde kırsal yapıdan getirilen geleneksel yapının bulunduğu fikrinden ortaya çıkmaktadır. Yapıdaki değişimin ne ölçüde ve ne yönde gerçekleştiğinin anlaşılabilmesi için, geçmişte ne olduğu öğrenilmelidir. Erder (1997, 51-52) de, bu yapının temelinde bulunan göç edenlerin, göç ettikleri çevreden hem etkilendiklerini hem de çevrelerini etkilediklerini aktarmaktadır. Göçler yoluyla büyük kentlere yerleşilmesi ve iki ayrı dinamiğin bir arada yaşaması neticesinde, kentte gerilimli bir ortam oluşmaktadır. Bu gerilimin sebepleri arasında, kentlerin göçler yoluyla gelen nüfusa yetecek kadar kaynağının bulunmayışı yatmaktadır. Ayrıca, Erder’e göre göç eden grubun nicel birimi, göç ettikleri çevrede var olandan küçükse kent tarafından “emilme” ya da “dışlanma” gerçekleşmektedir. Tam tersi durumda ise kentte yetersizlik ve işleyiş değişiklikleri meydana gelmektedir.

Zencirkıran (2016, 162), aile yapısındaki değişiklikleri sanayileşmenin ilk dönemlerinde yapılan göçler ile açıklamaktadır. Bu dönemde işsiz ve ekonomik durumu kötü insan sayısında artış olması, işverenlerin düşük ücretle işçi çalıştırmasının yolunu açmaktadır. Ailede sadece erkeğin çalışmasının, ailenin geçimine yetmeyişi neticesinde kadınlar da çalışma yaşamına adım atmaktadır. Zencirkıran, kadının ekonomik ve sosyal hayatta güçlenerek yerini almasının öncelikli olarak geleneksel yapıdaki ataerkil ailenin çözülmesiyle sonuçlandığını vurgulamaktadır. Bahar’a (2009, 163-166) göre, bu durum da toplumsal bir değişmeyi gerekli kılmakta ve toplumun en küçük birimi olan ailenin yapısı ve işlevlerinin değişmesine yol açmaktadır. Bunların başında ailenin üretim işlevi gelmektedir. Tarım alanlarından sanayi alanına kayan iş gücü neticesinde, ailede iş bölümü değişmektedir.

Emeklerin satılması ve ihtiyaçların satın alınıp evde tüketilmesiyle birlikte ailede üretim gerilerken, tüketim ön plana çıkmaktadır.

Kıray’a (2006, 158) göre, Türkiye’de kırsal kesimde yaşayan ve tarımla uğraşan ailelerin yapısı geleneksel kırsal aile ya da geniş ataerkil aile denilen; anne baba, evlenmemiş kız ve erkek çocuklar, evlenmiş erkek çocuklar ve onların eşleriyle çocuklarından oluşmaktadır. Tarım yapılması ve iş gücüne ihtiyaç duyulması sebebiyle erkek çocukların varlığı ve çokluğu, zenginlik anlamına gelmektedir. Ailede doğan ve yaşayan her birey, yaşı ve fiziksel gücü elverdiğince üretime katılmaktadır. “Yaratan Allah rızkını verir” anlayışı ile üretim ve tüketim dengeleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Özbay (Caldwell 1978 Akt. Özbay 2015, 36), bu durumu Caldwell’in “net zenginlik akışı” (net wealth flow) kavramına atıfta bulunarak açıklamaktadır. Bu kurama göre, ataerkil ailelerdeki net zenginlik akışı gençlerden yaşlılara doğru gerçekleşmektedir. Dolayısıyla anne ve babalar çocuk sayısını azaltacak uygulamalardan kaçınmaktadır. Ancak Kıray (2005, 158), ülkenin gelişim düzeyine paralel olarak zaman içerisinde ölüm oranlarının azalmasının ve nüfusun artmaya devam etmesinin, üretim miktarının tüketim miktarına yeterli gelmemesine sebep olduğunu belirtmektedir. Bu değişikliğe uyum sağlayabilmeleri de ailelerin bulundukları kırsal alandan kentlere yani endüstriyel iş imkânlarına ulaşmalarını gerekli kılmaktadır. Ecevit’e (1993(a), 12) göre, burada önemli olan çekirdek aile yapısının, göçler yoluyla hareketliliğe daha elverişli olmasıdır. Akrabalarla bir arada yaşanmadığı için, ev içinde onlara karşı sorumlulukların az oluşu da hareket kolaylığı sağlamak ve ailede çözölme meydana gelmektedir.

Duben (2012, 67-69), kırsal kesimde yaşayan ailelerin geniş; kentsel kesimde yaşayanların çekirdek aile biçiminde yaşadıkları söylemine karşı çıkmaktadır. Kır ve kent aileleri için genel olarak yapılan sınıflamaların dışında bir görüş ve tanımlamaya sahiptir. Kırdan kente göç edilmesi sürecinde ailelerin küçüldüğü inancını paylaşmamaktadır. Hane ve aile terimlerinin kullanımında karışıklığın bulunduğunu, bu iki terimin birbirinin yerine kullanımında hata olduğunu vurgulamaktadır. Duben’e göre, birden fazla ailenin bir arada yaşadığı evlerde, aileler arası ekonomik bir iş birliği bulunmaktadır. Aynı evlerde yaşayan kimi aileler için de bu çeşit bir iş birliği bulunabilmektedir. Bu iki durumun birbirinden ayrı tutulması konusunu vurgulayan Duben, birden fazla aileden oluşan aileyi *geniş aile* şeklinde; bu ailelere ait evi de *geniş*

aile hanesi şeklinde tanımlamaktadır. Duben, aile ve akrabalık konusunda iki farklı başlığın altını çizmektedir. Bunlardan ilki, farklı hanelerin birbirleriyle olan iletişimidir. İkincisi, kendi içinde iki farklı boyutta ele alınması gereken kültürle alakalı konudur. Bu boyutların biri farklı hanelerdeki kültürle ilişkili seçimler; diğeri ise hane-akrabalık ilişkisinin Duben’in “akrabalık kodu” şeklinde tanımladığı davranış kodları içindeki iletişimleridir.

Marshall (2005, 8), Duben ile benzer bir görüşü savunmaktadır. Marshall’a göre çekirdek ailenin, geniş ailenin yerini aldığı anlayışı geçersizdir. Eski çağlarda istikrarlı ve tek tip bir aile görülmemektedir. Duben (2012, 84), Türkiye’de eski tarihlerden itibaren “geniş akrabalık ilişkileri”nin yaygın olduğunu; fakat bu durumun “geniş ailenin” de yaygın olduğu anlamına gelmekte olmadığını iddia etmektedir. Timur’a (1972, 45 Akt. Duben 2012, 85) göre, çekirdek aile hane sayılarının çokluğu, geniş aile ilişkileri bakımından belirleyici bir öneme sahip olmamaktadır. Bu görüşü destekleyen bulgular, 1970li yıllarda kişilerin evlendikleri anda -kırsal bölgelerde üçte ikiden, kentte üçte birden fazlası- geniş aile içinde ikamet etmeye başlamalarıdır (Timur 1972, 45 Akt. Duben 2012, 85). Ayrıca Duben (2012, 85), kırsal bölgede kendi çekirdek ailesiyle yaşayan evli kardeşlerin hem kendi içlerinde hem de anne-babalarıyla ekonomik ve toplumsal anlamda iş birliğine girmiş olmalarının da bu durumu desteklediğini ifade etmektedir. Özbay’a (2015, 105-106) göre, bugün Türkiye’de geniş aile şeklinde yaşayan aileler varlığını sürdürmekte; fakat bu aile türünün ideal hali olan ataerkil geniş aile değişime uğramaktadır. Ekonomik anlamda mecburiyetlerden kaynaklanan bir arada yaşama durumu sistemli değil, geçicidir. Bu bakış açısı ile de, kentlerde görülen geniş aileler benimsenmiş bir gelenek değil; toplumsal ve ekonomik bir metottur. Aile yapısındaki “geleneksel-modern ikilemi” terk edilmesi gereken bir konudur.

Bahar (2009, 154), sanayileşmeye dayalı değişiklik gösteren geniş ve çekirdek ailenin tek ve değişmez bir çeşidinin olmadığını ve toplumdan topluma değişiklik gösterdiğini vurgulamaktadır. Giddens’a (2012, 247) göre, evlilik yapmış iki yetişkin ve çocuklardan oluşan çekirdek aileye aynı haneden ya da birbirine çok yakın ilişki içinde yaşayan akrabaların dâhil olmasıyla oluşan türe *geniş aile* denilmektedir. Geniş aileye yetişkinlerin kendi anne-babaları, erkek-kız kardeşleri ve eşleri, yeğenleri dâhil olabilmektedir. Bahar (2009, 151-152), bu aile türünün sanayi öncesi ve tarım

toplumlarında görülmekte olduğunu aktarmaktadır. Geniş aile şeklinde yaşanması ekonomik anlamda bir zorunluluğun getirisiidir. Baba, ailenin reisi kabul edilmektedir. Sanayinin gelişmesiyle, birlikte yaşayan ailelerin iş imkânı buldukları kentlere göç etmeleri gerekmekte ve bu tür aileler çözülme sürecine girmektedir. Giddens'a (2012, 247) göre, geniş ailelerin çözülme sürecine girmesiyle çekirdek aileler ortaya çıkmaktadır. Hanede doğurduğu ya da edindiği çocuklarıyla birlikte yaşayan iki yetişkininin kurduğu birleşime *çekirdek aile* denilmektedir. Anne-baba-çocuktan oluşan çekirdek ailelerden başka tek ebeveynli aileler de bulunmaktadır. Bu aileler sadece anne-çocuk ya da baba-çocuk şeklindedir (Bahar 2009, 153).

Timur'un (1982, 100-105) hane içi statüler bağlamında yaptığı sınıflamaya göre, Türkiye'de dört tip aile bulunmaktadır. Bu sınıflamaya göre *çekirdek aile*; anne, baba ve çocuklardan oluşmaktadır. *Ataerkil geniş aile* anne, baba, evli çocuklar, çocukların eşleri ve torunlardan oluşurken; *geçici geniş aile*, çekirdek aileye ilaveten hane reisinin dul olmak koşuluyla anne ya da babası ve/ veya onların bekâr çocuklarından oluşmaktadır. *Parçalanmış/ eksik aile* ise çeşitli sebeplerden dolayı ailede eşlerden birinin olmaması durumunda oluşmaktadır. Bu sınıflamalarda, aile başkanının kim olduğu önemlidir. Babanın mülk ve otorite sahibi olduğu aileler ataerkil geniş aile, erkek çocuğun bu yetkileri elinde tuttuğu aile de geçici geniş aile olmak durumundadır. Timur'a göre, Türkiye'de özellikle de kırsal kesimlerde aile biçimi süreç içinde düzenli bir değişim rutinine sahiptir. Evlenen erkek çocuklar öncelikle kendi aileleriyle yaşamaya başlamakta ve ataerkil geniş aile oluşturulmaktadır. Belli bir süre sonunda erkek ve çekirdek ailesi başka bir evde yaşamaya başlamaktadır. Bu ailedeki erkek çocuklar da evlenip kendi çekirdek ailelerini önce babalarının evinde kurmaktadır; bu durumda yine ataerkil geniş aile oluşmaktadır. Sonuç olarak, evlenmiş bir erkek sırayla üç aile tipini deneyimlemektedir. Öncelikle doğup büyüdüğü hanede oğul olarak, sonra kendi çekirdek hanesinde ve finalde ise reis olarak geniş ailede yaşamını sürdürmektedir. Kağıtçıbaşı (1993, 51), çekirdek yapıdaki aile fertlerinin kendi aileleriyle aralarındaki işlevsel anlamdaki bağlılığın üzerinde durmaktadır. Bu ailelerde anne-baba-çocuk ilişkisi zamanla değişmekte, bağımlılık yön değiştirse bile bitmemektedir. Doğumundan belli olgunluğa gelene kadar anne-babasına bağımlı olan çocuk, yaşlandığında kendisine bağımlı konuma gelen anne ve babasına bakmaktadır.

Dünyada her yerde ve her toplumda aile biçimleri değişiklik göstermektedir. Gelişmekte olan ülkeler bazında yapılan araştırmalar neticesinde, bu değişiklikler içinde ayırt edilebilen önemli etkenler bulunmaktadır. Batı kültürünün yayılımı, bu etkenlerden bir tanesidir. Batıya ait fikirlerin yayılmasıyla aileye ilişkin görüşler de değişikliğe uğramaktadır. Diğer etken, merkezi devlet yönetiminin zaman içinde gelişime ve değişime uğramış olmasıdır. Hızlı büyüme gösteren ülkelerde, devlet yönetimlerinin daha küçük aileleri teşvik etmesi ve doğum kontrol yöntemlerinin devlet eliyle yaygınlaştırılması bu duruma örnek olarak verilebilmektedir. Bir başka etken, kırsal kesimlerden kente doğru yapılan göç olgusudur. Göç yoluyla, ailenin geçiminden sorumlu tutulan erkekler ya ailelerini köylerinde bırakıp tek başlarına ya da sadece çekirdek aileleriyle birlikte kente gelmektedirler. Her iki durumda da kırsal kesimde içinde yaşanılan aile yapısı değişikliğe uğramaktadır. Kabul edilen en önemli ve son etken ise, kişilere uygun iş fırsatlarının bulundukları kırsal kesimde kısıtlı olmasıdır (Giddens 2012, 252).

1.4.Eğitim

İlk etkileşimlerin kurulduğu, toplumsal davranışların edinildiği ve toplumsallaşmanın temellerinin atıldığı birlik olması bakımından aile; bireyin eğitiminin başladığı kurumdur. Ailede başlayan eğitim süreci, eğitim kurumlarında devam etmektedir (Erden 2011, 41). Eğitim; bireylerin tutum, davranış ve kabiliyetlerini olumlu açıdan geliştirmesine yarayan süreçlerin tümüdür. Eğitim yoluyla gelişen bireyler, yetişkin yaşamına hazırlanmaları için gerekli bilgileri de edinmiş olmaktadır (Tezcan 1984, 4). İnsanların yeteneklerinin açığa çıkması ve toplumun ilerlemesi için eğitim büyük bir öneme sahiptir (Tan 2011, 85). İnsan yetiştirme biçimi ve eğitim, içinde yaşanılan toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik yapısıyla ilişkilidir (Gök 1999, 1). Eğitim aracılığıyla toplumun kültürünün kazanılması, toplumun benimsenmesi ve ona uygun şekilde sosyalleşmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, kişiden de kültüre katkı sağlaması beklenmektedir (Ergün 2009, 1).

Durkheim'e (2004, 55-56) göre eğitim, çocukların kendilerinin keşfedip öğrenemeyecekleri düşünme ve davranış kalıplarının öğretilmesi anlamına gelmektedir. Kaynağını da bireyin toplumsallaşması amacından almaktadır. Bauman'a (2020, 26) göre, gençlerin içine girecekleri hayata uygun bir şekilde yetiştirilmeleri ve hazırlanmaları eğitimin değişmez hedeflerindendir. Ergün (2009, 34) de, önceden düzenlenmiş bir sistem aracılığıyla bireyin gelişiminin ve ideal toplum ilişkisinin devamlılığının eğitim yoluyla mümkün olacağını vurgulamaktadır. Eğitim kurumlarının bireylerin gelişimlerinin sağlanması ve toplumsallaştırılması, kültürel mirasın aktarılması, toplumun kalkındırılması amaçları bulunmaktadır. Bu işlevler yoluyla bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için hem mesleki bilgi becerileri hem de kültürel norm ve değerleri edinmeleri sağlanmaktadır. Bunlara ek olarak, bireylerin eğitim düzeylerinin artmasıyla toplumun kalkınması arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Kalkınmanın sağlanacağı bilgi ve birikimle donanan bireyler, toplum için ileriye dönük yatırım olmaktadır (Erden 2011, 75-78).

Tan (2011, 86), tarihsel süreçte toplumda kız ve erkek çocukların eğitime erişimlerinin eşitsiz olduğu görüşünü savunmaktadır. Erden (2011, 131-132), bu heterojenliği kentleşme ve bölgeler arası göç hareketleri ile açıklamaktadır. Göçler yoluyla köy nüfusunun azalması ve okulların kapanması sorunu, bu okullara devam eden öğrencilerin başka köy okullarına yönlendirilmesi yoluyla çözüme kavuşturulmaktadır. Fakat kız çocuklarını başka köylere ya da yatılı merkez okullarına göndermeyi uygun görmeyen aileler nedeniyle, kız çocuklar eğitimden mahrum kalmaktadır. Göç alan kentlerde de, nüfusun ani artması karşısında okul binaları yetersiz gelmekte ve ihtiyacı karşılamak noktasında sorunlarla karşılaşmaktadır. Ayrıca, kimi aileler geçim sıkıntısını aşamamakta ve küçük yaşta olmalarına rağmen çocuklarını okula değil iş hayatına yönlendirmektedir. Bu durumda da öğrencilerin eğitim hayatları ya hiç başlamamakta ya da vaktinden evvel sona ermektedir.

Kız çocukların ve kadınların eğitime erişimleri belli mücadeleler yoluyla olmaktadır (Tan 2011, 86). Mücadelelerin sonucu olarak, anayasada (1982, 42 md) ilköğretimin kız ve erkek çocuklar için zorunlu oluşu, ücretsiz olmasını da beraberinde getirmektedir. Yine de, aileler çocuklarının okula başlamaları ve devam etmeleri konusunda ekonomik koşulları çerçevesinde hareket etmektedir. Çünkü ulaşım, yemek, okul üniforması gibi giderlerin karşılanması noktasında gelir düzeyinin

yeterliliği önem kazanmaktadır. Sosyoekonomik yönden birbirinden farklı kesimlerin, eğitime erişimi bu bakımdan değerlendirildiğinde değişiklik göstermektedir. Aile gelirinin giderler için harcanması konusunda yapılan planlamaya eğitim konusu farklı değişkenler temelinde dâhil edilmektedir. Anne-babaların kız ve erkek çocukların eğitim görmeleri ile ilgili beklentileri, kararlarını etkilemekte ve eğitimde fırsat eşitsizliği aile eliyle yaratılmaktadır (Ünal ve Özsoy 1999, 62-63). Kırsal alanda kız çocuklarının uzmanlaşma gerektiren işlerde çalışma olanağının olmaması, bu bölgelerde en çok kız çocuk eğitimlerinden vazgeçilmesine sebep olmaktadır. Kentsel bölgelerde de yine göç etmiş aileler düşünüldüğünde; ekonomik sebepler, ailedeki her çocuğun eşit şekilde eğitimden faydalanmasının önüne geçmektedir. Devlet olanakları hızlı nüfus artışına yeterli gelememekte ve özellikle kentsel yapı ile bütünleşememiş ailelerin çocukları eğitimden faydalanamamaktadır (Kıray 2006, 162-164). Eğitimde cinsiyet ayrımı -kırsal kesimde daha yoğun olmakla beraber- hem kırsal hem de kentsel kesimde dikkat çekmektedir. Sosyoekonomik düzeyin düşmesi, ailede kız çocuklarını ve kadınları ikinci plana atmaktadır. (Özbay 1982, 171-177). Sonuçta, Türkiye’de eğitim alanında ailelerin cinsiyetçi tutumlarından kaynaklanan bir eşitsizlik durumu mevcuttur. Yoksul ailelerin geçim stratejilerinin kız çocuklarının ev içi, erkek çocuklarının da ev dışı alanlarda kullanılması yoluyla oluşturulması da bu eşitsizliği beslemektedir (Sayılan 2012, 37).

Özbay (1993, 145), eğitim ve göç etkenlerini 1950-1980 yılları arasındaki toplumsal hareketlilik temelinde değerlendirmektedir. Nüfusun eğitim düzeyinin çok düşük olduğu bu tarihlerde, göç ederek köyden kente yerleşen kesim için ilkokul mezunu olmak, ekonomik anlamda rahata erebilmek için yeterli gelmektedir. Eğitim ve göç olgusu, erkekler için babalarından özgürleşmeleri yönünde önemli bir adımdır. Kırsal kesimde eğitim faaliyetlerine katılmamış kadınlar ise, kente gelindiğinde kendileri için değil çocuklarının faydalanması için eğitim faaliyetleri ile iç içe olabilmektedir. Bu durumda, 1950-1980 yılları arasında eğitim göç etmiş kadınlar için bir statü sağlama amacına hizmet edememektedir. Çünkü Kıray’a (2006, 104) göre, eğitim yoluyla toplumsal hareketlilik kentsel kesime özgü bir durum halindedir. Okuryazar olmak, sadece dış dünya ile ilişkiler açısından anlamlı olmaktadır. Özbay (1979 Akt. Özbay 1993, 145) buna ek olarak; kıyaslandıklarında kentteki kadınların köydekilerden, eğitilmiş kadınların da eğitimsiz olanlardan daha iyi yaşam koşullarına

sahip olduklarına dikkat çekmektedir. Özbay (1993, 146-147), bu dönemde aileler tarafından kız çocukların eğitimlerine ağırlık verilmediğini aktarmaktadır. Yaşamın ilerleyen yıllarında kız çocuk için yapılan eğitim masraflarının maddi olarak karşılığının alınamayacağı ve kız çocuğun evdeki hizmeti görmesinin o dönem için daha önemli bir getiri sağlayacağı düşünülmektedir. Yapacağı evlilik, eğitim yoluyla sağlayacağı statüden daha büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, eğitim düzeyinin yüksek olmasının, hiç evlenememesine sebep olacağı düşüncesi hâkimdir. Çünkü o dönemin koşullarına göre, kadının eğitim düzeyi kocasının eğitiminden daha aşağı seviyede olmalıdır.

Eğitim ve göç olgusu yoluyla toplum içinde statü değiştirilmesi 1980 sonrasında güçleşmektedir. Enflasyon sebebiyle göç eden erkeklerin kentte iş bulmaları zorlaşmakta, ticaret ve turizm sektörleri önem kazanmaktadır. Dolayısıyla erkekler için, diploma sahibi olmanın iş bulmak konusundaki önemi azalmaktadır. Ücretlerdeki değişiklikler nedeniyle de eğitilmiş erkekler, işlerini eğitilmiş kadınlara devretmek yoluna gitmektedirler. Toplum içinde öneminin azaldığı düşünülen konumlara eğitilmiş kadınlar yerleşmeye başlamaktadır. Kadınların iş hayatına girmekle ilgili tutumları çarpıcı bir değişikliğe uğramaktadır. Üniversitelerde kadın hocaların sayı bakımından artması bu konuda örnek olarak verilebilmektedir (Özbay 1993, 148). Kentsel nüfusta sosyoekonomik düzeyin yüksek olduğu ailelerde cinsiyet farkı bulunmamaktadır.(Kağıtçıbaşı 1975; Akt Özbay 1982, 177).

Oğuz'a (2016, 153) göre, göçler yoluyla gelinen kentin tarihi süreçteki şekillenme süreci, ataerkil toplum yapısına uygun olarak gerçekleşmektedir. Bu süreçte kadınlar için yaşam alanı ev olarak belirlenmekte ve kadının sorumlulukları ev içiyle sınırlı kalmaktadır. Kentteki kadın, erkekle kıyaslandığında bazı farklar dikkat çekmektedir. Daha az eğitim görmüş olmak, kitle iletişim araçlarını daha az kullanmak, aile içinde karar alma süreçlerine daha az katılmak bunlardan birkaçıdır. Bu özellikler kadının erkeğe göre daha "geleneksel" bir tarzda hayatına devam ettiğini göstermektedir. Bu durumda kadınlar ataerkil toplum yapısına uygun şekilde çok çocuk sahibi olmayı istemek, erkek çocuğa daha çok önem vermek gibi geleneksel değerleri önemsemektedir. Dolayısıyla, eğitim konusundaki kısır döngü yeniden üretilmektedir (Kağıtçıbaşı 1982, 95). Eğitim durumunun kentteki en büyük engeli iş

gücüne katılımda ortaya çıkmaktadır. Çünkü eğitimsiz kadınların erkeklerle rekabet etme gücü bulunmamaktadır (Özbay 1982, 183).

Türk toplum düzeni sanayileşme, modernleşme ve kentleşme ile yeni bir hayat tarzı oluşturmaktadır. Eğitim sistemi de değişikliklerin belirleyicisi noktasındadır. Bugün toplumsal değişimdeki adımlar hızlanmakta, değişmez bir kader fikrinin yerini eğitim ile değiştirilebilirlik ilkesi almakta ve toplumsal ilerlemenin devamlılığının sağlanması hedeflenmektedir (Kıray 2006, 229-375). Sanayinin ilerlemesi, toplumlarda eğitimin uzmanlaştırma işlevini ön plana çıkarmaktadır. Tarıma dayalı geleneksel toplumların aksine, teknolojinin ilerlemesiyle uzmanlık bilgisinin edinilmesi öne çıkmaktadır. Eğitim süreci becerilerin pratiğe dökülmesinden çok, matematik ve fen gibi soyut alanlardaki bilgilendirme temeline yerleştirilmektedir. Sanayileşmiş kentlerde insanlar hem okuma-yazma, hesaplama gibi temel becerileri hem de fiziksel, toplumsal ve ekonomik alandaki bilgileri edinmek zorunda kalmaktadır (Giddens 2012, 732-733). Fakat buna rağmen toplumdaki ataerkil düzen, eğitim yoluyla kadının toplumsal cinsiyet rollerinin değiştirilmesinin önünü kapatmaktadır (Özbay 1982, 198). Çünkü okuma yazma bilmeyen nüfusun oranı erkeklerde %1,3 iken kadınlarda %7,5'tir. İstihdam oranı da erkeklerin yarısı kadardır (<https://tuikweb.tuik.gov.tr>).

1.5.Şiddet ve Aile İçi Şiddet

Dünya Sağlık Örgütü; fiziksel güç ya da yetkinin kasıtlı olarak bir başkasına zarar verecek biçimde kullanılması sonucunda, kişide ölüm ya da yaralanma meydana gelmesi durumunu “şiddet” şeklinde tanımlamaktadır (WHO 1996, 5-6). Türk Dil Kurumu, şiddeti karşıt görüştekilere uygulanan kaba kuvvet olarak belirtmiştir (2021). Şiddet, gücü aşan bir kavramdır; güç kullanımının ötesinde, başka birine verilen zararı içermektedir. Bu zarar, başka birinin hayatı için önemli bir risk faktörü oluşturmakta ve tehdit olarak algılanmaktadır (Ünsal 2005, 30).

Şiddetin en yaygın görüldüğü, hatta günümüzde cinayete varan türlerinin yaşandığı yerlerden biri de ailedir. Bu durum aile içi şiddet kavramını ortaya çıkarmıştır. İstanbul Sözleşmesi'ne (2011, md 3) göre aile içi şiddet; aile ya da hane

içinde olan, şiddet mağdurunun şiddet uygulayıcısı ile aynı evi paylaşıp paylaşmamasından bağımsız biçimde, eşler ya da partnerler arasındaki fiziksel, ekonomik, cinsel ve psikolojik her türlü şiddet davranışıdır. Fakat, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 sayı, md 1) daha geleneksel biçimde akraba olmaya vurgu yapmaktadır. Kanunda aile ön plana çıkarılmakta ve kadına şiddet uygulayan partnerler kanun kapsamına girmemektedir. Ev içi şiddet tanımı, şiddetin aynı evi paylaşmasalar dahi aile mensubu sayılan kişiler arasında gerçekleşen fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet şeklinde yapılmaktadır. Şiddet davranışları duygusal ve zihinsel anlamda kişiyi zedelemek; fiziksel anlamda dövmek, yaralamak, sakat bırakmak; cinsel anlamda tacizde bulunmak ve hatta öldürmek şeklindedir (T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu 1995, 7).

Ecevit'e (1993(a), 28-29) göre aile içi şiddet, aile içinde özel bir konu değildir ve önemli bir inceleme alanıdır. Kadınların ortak sorunları arasındadır ve toplumsal bir düzeydedir. Kamusal alanda ataerkil yapının egemenliği ve erkeğe verilen değerler toplumda kadına nazaran daha fazla olması, kadına aile içinde şiddetin toplumsal temelini hazırlamaktadır. Kümbetoğlu (2016, 49), şiddetin gücü ve kontrolü elinde bulundurma isteğinden beslendiğini aktarmaktadır. Aile içinde erkekte kadına yönelen şiddet davranışlarının temelinde de erkeğin kadını fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel anlamda kontrol etme isteği yatmaktadır. Ecevit'e (1993(a), 28) göre şiddetin varlığı, aile içindeki ilişkilerde eşitliğin ön planda olmadığını ve çatışma olaylarının yaşandığını göstermektedir. Dolayısıyla ailenin; gücün erkek lehine düzenlendiği, kadın üzerinde otoritenin kurulduğu ve bireylerin birbirine şiddet uyguladığı bir kurum anlamına gelebildiği ortaya çıkmaktadır.

Aile içi şiddet konusunda toplumsal cinsiyet kavramı dikkatle ele alınması gereken bir kavramdır. Çünkü toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet kalıpları ve rolleri aile içi şiddetle yakından ilgilidir ve bu kavramlar anlaşılmadan aile içi şiddetin kavranabilmesi mümkün değildir. Biyolojik anlamda kadın ve erkek arasındaki fark *cinsiyete*; toplum içinde kadın olmak ile erkek olmak arasındaki fark *toplumsal cinsiyete* işaret etmektedir. *Toplumsal cinsiyet eşitsizliği* de toplumda kadın-erkek ve kız çocuk-erkek çocuk ayrımının güç, eşitlik, hak bağlamında dengesiz bir şekilde yapılmış olmasıdır. Kadına yönelik erkek şiddeti ile toplumsal cinsiyet eşitsizliği arasında bağlantı bulunmaktadır (Uluocak, Şeref vd. 2014, 7-8). Kadınlık-erkeklik

rolleri ekseninde ortaya çıkan eşitsizlik, kadınların cinsiyetlerinden ötürü uğradıkları ayrımcılık ve engellenme davranışları kadına uygulanan şiddetin toplumsal temelli olduğunun göstergesidir (Bayram ve Işıldak 2014, 15). Navaro'ya (1993, 89-93) göre aile içi kadınlık-erkeklik rolleri; geleneksel aile yapısında erkeği dış dünyaya, kadını ise ev içine konumlandırmaktadır. Buna göre, dış dünyada güçlü olabilmek için erkeğin bağımlı olmaması ve zayıf yanlarını göstermemesi gerekmektedir. Tam tersi olarak, kadının da ev içinde ekonomik ve sosyal yönden erkeğe bağımlı konumu sürekli haldedir. Erkek kendine yeten ve güvenen, bağımsız ve güçlü; kadın ise kendine yetemeyen, güvensiz, zayıf ve pasif rol kalıplarına girmektedir. Kadınların bağımlı ve edilgen konumları, aile içinde erkeğin güç gösterisi yapmasını ve gücünü bu yolla sağlamlaştırmasını arttırmaktadır.

Aile içi kadına yönelik şiddet türleri fiziksel, cinsel, ekonomik ve psikolojiktir. Bu şekilde ayrı ayrı tasnif edilse bile, kadınlar şiddet türlerinin birkaçını aynı anda yaşayabilmektedirler (Uluocak, Şeref vd. 2014, 19).

Fiziksel Şiddet, bedensel bütünlüğe karşı yönlendirilen sert, zarar verici ve ölçülebilir nitelikteki şiddettir (Ünsal 2005, 31). Kadına şiddetin en sık görüldüğü tür fiziksel şiddettir. (Uluocak, Şeref vd. 2014, 20). Aile içinde yaşanan fiziksel şiddetin klasik bir döngüsü bulunmaktadır. Şiddet, gerginlik ile başlamakta ve zaman geçtikçe gerginliğin dozu artmaktadır. Şiddet olayı, gerginliğin zirvede olduğu anda yaşanmakta ve hemen ardından “balayı” dönemi gelmektedir. Balayı, erkeğin ağlayıp özür dilediği ve hatta hediyelerle gönül almaya çalıştığı dönemdir. Şiddet gördükten sonraki dönemin güzelliğine aldanan kadın, erkeğin pişman olduğuna ve bir daha kendisine kötü davranmayacağına inanmaktadır. Fakat bunun aksine, sona erdiği düşünülen gerginlik durumu kısa süre sonra daha yoğun bir şekilde tekrar patlak vermektedir. Bu döngünün kırılması için ilk şiddetten itibaren şiddet uygulayıcısı erkeğe hoşgörülü davranılmamalıdır ve yaşananlar saklanılmamalıdır. Çünkü utanılması gereken şiddete maruz kalınması değil, şiddetin uygulanmış olmasıdır ve bu konuda utanacak olan da erkektir (Arın 2005, 311).

Evliliklerinde fiziksel şiddete uğrayan kadınların yetişme koşulları incelendiğinde, genellikle kendi ailelerinde de şiddet mağduru oldukları açığa çıkmaktadır. Bu konuda dikkat çeken husus, kadınların yetiştikleri evlerde yaşadıkları

şiddetten evlilik yoluyla kaçmalarıdır. Şiddetten kaçarken şiddete yakalanan kadınlar için zamanla yaşadıkları normalleşmektedir (Erten ve Ardalı 2005, 161). Dolayısıyla, şiddet gören kadınlar da kendi çocuklarına şiddet gösterebilmektedir (Uluocak, Şeref vd. 2014, 20).

Cinsel Şiddet, paylaşıldığında toplum içinde kadınların tepki ve şüphe ile karşılanma ihtimallerinin olduğu bir şiddet türüdür. Çünkü cinselliğin biyolojik ve doğal bir ihtiyaç olduğu düşüncesi temele alınmakta ve evlilik de cinselliğin kalesi konumuna yerleştirilmektedir. Aile içindeki cinsel şiddet; kadının yaşı, eğitimi ve sosyal statüsünden bağımsız bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu durum kadınların hayatlarının bir parçası haline gelmektedir. Evli kadınlar, yaşadıkları cinsel şiddeti ev içinde iktidarlığın devam ettirilmesi ve denetim mekanizması ile açıklamaktadır. Yani, cinsel şiddetin altında cinsel zorunluluk değil; kadına egemen olma düşüncesi yatmaktadır. Yaşanan cinsel şiddetin ardından kadınların kendilerini çaresiz, yalnız, suçlu ve kirli hissetmeleri de ömürlerinin sonuna kadar sürebilmektedir (Godenzi 1992). Şiddet uygulamayı normal bir davranış şekli gibi gören erkekler, cinsel şiddetin tanımlanması konusunda zorluk çekmektedir. Ayrıca, günlük hayatta uygulanan şiddetin devamının cinsel anlamda da gelmesinin neden sorun olduğunu kavrayamamaktadırlar (Sancar 2017, 30).

Ekonomik Şiddet, kadının ekonomik özgürlüğünü aile içinde erkeğin elinde bulundurması ve yönetmesidir (Pektaş 2017, 127). Bu şiddet türü, maddi anlamda eşin sözünden çıkılmaması ve eş izin vermediği için çalışılmaması gerektiğinin düşünülmesi nedeniyle çoğu kadın tarafından şiddet olarak algılanmamaktadır (Kümbetoğlu 2016, 56). Kadının kazanma hakkını elde edebilmesi için gereken eğitimden mahrum bırakılması da ekonomik şiddetin örneklerindendir. Ayrıca, iş gücüne dâhil olan kadınların kazançlarına el konulmasını da içinde barındırmaktadır (Pektaş 2017, 127). Tüm bunlara ek olarak, Bevoir'e (2019, 21) göre çocuk doğurduktan sonra bakım sorumluluğu konusunda eşinden yardım alamadığı için işinden ayrılmak zorunda bırakılması ve bir daha işine geri dönme fırsatının verilmemesi de kadının ekonomik şiddet gördüğünün ve kendi varlığına yabancılaştığının göstergelerindendir.

Acar-Savran ve Demiryontan'a (2012, 10-11) göre ev içinde kadınların emeği, toplumsal cinsiyet kavramının ve buna dayalı iş bölümünün bir getirisi olarak, görünmezdir. Kadının ücretsiz ve görünmeyen ev içi emeği de ekonomik şiddetin temelinde yatmaktadır. Yapılan iş bölümü ile kadının ev içindeki hizmeti kadın doğasının gerekliliklerinden görülmektedir. Ecevit (1993(b), 119-120), bu durumu ataerkil toplum yapısıyla açıklamaktadır. Ataerkil toplum yapısının kadının iş gücüne katılması konusundaki fikirlerinin, kadınların aleyhine olacak şekilde kurgulanmasıyla birlikte kadınlar için ücretli emek amaç haline gelmemektedir. Kadınların çalışması, zorunlu durumlarda ve geçici süreliğine olmaktadır. Bu durumda, kadınların asıl çalışma alanları ev içindedir. Ev kadınlığına ek olarak anne olmaları, bu alanlarda ücretsiz çalışmaları için uygun görülmektedir. Kümbetoğlu'na (2016, 49) göre, kadının aile içinde özgür bir birey olması değil; anne, eş, kız kardeş gibi sıfatlara uygun davranması beklentisi öne çıkmaktadır. Bu sıfatlara uygun davranmak da her türlü bakım emeğinin ve ev işlerinin ücretsiz yapılması görevini kadına vermektedir.

Büyüköze (2016, 120), aile içinde yaşanan şiddet olaylarının altında ekonomik sebeplerin yatmasının yanında, şiddetin çeşitli türlerine maruz kalan kadınların evliliklerini bitirememelerinin altında da ekonomik sebepler olduğunu vurgulamaktadır. Kadınlar, kendi hayatlarını kurabilecekleri maddi desteklerinin olmayışı ve iş gücüne dâhil olabilmeleri için yeterli eğitime sahip olmayışları nedeniyle evliliklerini sürdürmektedirler.

Psikolojik Şiddet, diğer şiddet türleriyle iç içe geçmiş ve tanınmakta zorluk çekilen bir türdür. Kötü sözler söyleyerek küçük düşürmek, duygusal ihtiyaçlardan yoksun bırakmak, tehdit etmek, denetlemek psikolojik şiddet kavramına dâhildir (Uçan, Açelya vd. 2014, 12-13). Kadının istediği kişilerle kendi kararları doğrultusunda görüşebilmesinin önüne tehditler yoluyla engeller koymak, şüpheli davranmak, evden ayrılacağı ve eve döneceği saatlere karar vermek, başkalarının ve özellikle kendi çocuklarının yanında küçük düşürmek, bağırarak, herhangi bir davranışa zorlamak davranışlarını içerir. Bu davranışlara maruz kalan kadınlar, korku ve güvensizlik hissi duymakta ve yaşadıklarının şiddet olduğunun farkına kolaylıkla varamamaktadırlar (Büyüköze 2016, 118). Kadına yönelik psikolojik şiddetin kadın tarafından tespitini güçleştiren nokta, belli davranışların toplumsal cinsiyet tarafından içselleştirilmesi ve normal kabul edilmesidir. Örneğin, yemek yapmadığı için eşinden

kötü söz işiten kadın için bu davranış toplumsal iş bölümü bağlamında değerlendirilmektedir (Uluocak, Şeref vd. 2014, 20).

Tepe (2009, 31), psikolojik şiddetin kadınlara fiziksel şiddetten daha yıkıcı etkide bulunduğunu açıklamaktadır. Lundgren (2012, 52-53), kaygı durumunda artış ve karar verme süreçlerinde güçlük şeklinde başlayan etkilerin; kayıtsız kalma, depresyon, intihara teşebbüs ile sonuçlanabildiğinin altını çizmektedir. Belirtilerin en uç noktaya varmasıyla, kadınlar tamamen tükenip şiddete teslim olmaktadır.

Kümbetoğlu (2016, 47-49), kadınların ve erkeklerin yetiştirilme koşullarını incelediğinde, çocukluklarından itibaren şiddet içeren davranışlarla bağlantılı olduklarının altını çizmektedir. Koruma amacı taşıyor algısı ile kız çocuklarının gördüğü şiddetin normalleştirilmesi, yetişkin kadınların da evlendiklerinde eşlerinden gördükleri şiddeti normalleştirmelerine neden olmaktadır. Oysaki kadınlara uygulanan şiddetin altında, onları korku yoluyla sindirmek yatmaktadır. Yetiştirilirken evdeki sert otorite figürünü örnek alan erkek de, evlendiğinde eşine uyguladığı şiddeti olağan bulmaktadır. Çünkü şiddet öğrenilen bir davranıştır ve yetiştirilme koşullarıyla ilgilidir. Şiddet davranışlarını erkeklerin kişilikleriyle bağdaştırmak da yaygın kabul gören, fakat yanlış bir yaklaşımdır. Erkeğin öfkeli karakteri, uyguladığı şiddeti haklı çıkarmamaktadır. Sancar (2017, 30) da, şiddeti görerek ya da yaşayarak deneyimleyen erkek çocukların, şiddet davranışları ile erkeklik değerlerini bağdaştırdığını ve ergenlik dönemlerinden itibaren benzer davranışlar sergilediğini aktarmaktadır. Evlendiklerinde de kadının kendisine itaat etmesi ve saygı göstermesi yoluyla erkekliğinin “saygın” bir statüye ulaşacağını düşünmektedir. Erkekler, kadına şiddet göstermeyi kuşaktan kuşağa içinde büyüdükleri kültürden öğrenmektedirler.

Lundgren (2012), şiddetin normalleştirilme süreci üzerinde durmaktadır. Şiddet, kadınlık-erkeklik normları dâhilinde ve erkekliğe uygun bir davranış şekli gibi algılandığında normalleştirilmektedir. Bu bağlamda, Lundgren’e göre şiddetin nedenlerine değil, nasıl sabit hale getirildiğine dikkat edilmelidir. Kadınlık ve erkeklik rollerinden kaynaklanan kadın-erkek arasındaki güç eşitsizliği, kültürel bakımdan normal kabul edilmektedir ve erkek üstünlüğünü simgelemektedir. Aile içinde şiddetin ilk ortaya çıktığı dönemlerde yaşanan şaşkınlık, şiddetin devamlı hale gelmesiyle birlikte yerini alışkanlığa bırakmaktadır. Şiddetin sebeplerini sorgulayan kadınlar,

kendilerinin hatalı olduğunu düşünmekte ve bir yok oluş sürecine girmektedirler. Bu süreçten itibaren de erkeğe her konuda itaat etme davranışı sergilemektedirler. Her ailede şiddetin oluş şekli ve sebepleri kendi dinamikleri etrafında şekillense bile, analiz edildiğinde hepsi birbiriyle ilintili ve benzer süreçlerde gerçekleşmektedir.

Keller, geleneksel kadın davranışlarının merkezinde kadının en önemli işinin evliliği ve çocuklarının olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda kadının geçimi bir erkek tarafından sağlanmaktadır. Kadınlardan edilgen, ayakları üzerinde duramayan ve güçsüz olmaları beklenmektedir (Navaro 1993, 90). Bu şekilde düzenlenen aile içi iletişimde sorunlar yaşanmakta ve kadınlar şiddet görmektedir. Erkeklerin kontrolcü ve küçük düşürücü tutumlarıyla yanlış üslupları, iletişimin bozulmasına ve hatta şiddet yoluyla tamamen sona ermesine sebep olmaktadır. Kadınların uysal ve bağımlı olmalarının dışındaki her türlü hareketleri, süreci şiddete doğru götürmektedir (Kümbetoğlu 2016, 47).

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu araştırmaları (1995, 8), aile içi şiddetin çocuklara da uygulandığını göstermektedir. Bu şiddete maruz kalan çocuklar kendilerini evlerinden ve ailelerinden soyutlamakta, evden uzaklaşmakta ve hatta kaçırmaktadırlar. Çünkü Tarhan'a (2010, 175) göre, çocukların anne-babalarına duydukları güven sarsılmaktadır ve bu durum tüm hayatlarını etkilemektedir. Hayatları boyunca sosyal ilişkilerinde güven problemleri yaşamalarına ve hatta saldırganlaşmalarına sebep olmaktadır. Şiddet davranışlarını görerek ve yaşayarak öğrenen çocuklar, şiddet döngüsünü devam ettirmek ve şiddeti sürekli hale getirmek eğilimine sahiptir. Aile içinde psikolojik şiddet yaşayarak büyüyen çocuklarda ruhsal problemlerin görülme olasılığı yüksektir. Ailesi tarafından sevilmediğini, sayılmadığını ve duygularının umursanmadığını düşünerek yetişen çocukların zihinsel gelişimlerinin aksaması ve bu çocuklarda davranış problemlerinin görülmesi mümkündür. Yine Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu'na (1995, 8) göre, erkek çocuklara yönelen şiddetin eğitim hayatı ve yaşla birlikte sona ermesi muhtemelken, kız çocuklara yönelik şiddetin ömür boyu sürme durumu daha baskındır. Yetiştirildikleri ailelerde şiddete maruz kalan kız çocukları, evlendiklerinde de eşlerinden şiddet görmektedirler. Şiddet ile büyüyen kadınlar, bu durumu normal kabul edip şikâyet etmemekte ve hatta erkeklere atfedilen özelliklerle durumu açıklayıp kendilerini suçlu görmektedirler. Aile bütünlüğünün şiddet kaynaklı

bozulduğu bu durumlar, ailenin gençler için zarar verici bir kurum olduğu algısını başlatmaktadır.

Kümbetoğlu (2016, 55), aile içi şiddetin araştırılması zor bir alan olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü toplum içinde evin mahrem olanı temsil ettiği düşünülmektedir ve kadınlar da bu konu dâhilinde konuşmaktan ve şiddet deneyimlerini paylaşmaktan imtina etmektedir. Aile içinde kadına uygulanan şiddet, günümüzde çözülememiş önemli bir toplumsal sorundur (Eryılmaz 2014, 10). Erkekler tarafından ev içinde kadın ve çocuklara yönlendirilen şiddet davranışları; fiziksel yara ve sakatlanmalara, psikolojik yaralanmalara, sosyal çevreden uzaklaşmaya, maddi gücü elinde bulunduramamaya, sağlık sorunlarına ve ölümlere neden olmaktadır (Sakallı, Ege ve Taylı 2020, 12-13). Kadınların aile içinde yaşadığı her türlü şiddet deneyimlerinin hem kısa hem de uzun vadede psikolojik, fiziksel ve toplumsal sonuçları bulunmaktadır. Kadının kendini çaresiz, suçlu ve güçsüz hissetmesi, sürekli endişelenmesi ve her an bir şeylerin olacağından korkan kronik bir endişe ve depresyon hali yaşaması, şiddetin psikolojik sonuçları arasındadır. Ayrıca yaşanan psikolojik şiddet sebebiyle intihara teşebbüs, kendine zarar verme, uyku ve yeme bozuklukları, gelişen bağımlılıklar gibi daha ciddi boyutta sonuçları da içermektedir. Şiddetin fiziksel sonuçları, kadının bedensel sağlık sorunları yaşaması ve fiziksel anlamda hasar almasıdır. Psikolojik problemler nedeniyle iyi bakım göremeyen bir bedene sahip olma, bedende hissedilen her türlü ağrı, sıkıntılı hamilelik dönemleri ve yenidoğan ölümleri gibi durumlar da şiddetin fiziksel sonuçlarındandır. Şiddetin toplumsal sonuçları; aile ilişkilerinin bozulması, çocukların sağlıklı bir ortamda yetiştirilememesi, kadın yoksulluğu, toplum için ekonomik kayıplar, kadının toplumsal izolasyonu şeklindedir (Uçan, Açelya vd. 2014, 23-24). Buna ek olarak, kimi zaman şiddet, namus cinayeti adı altında kadının hayatına son verilmesiyle sonuçlanmaktadır (Kümbetoğlu 2016, 55).

T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun 1993-1994 yılları arasında gerçekleştirdiği çalışmada aile içi şiddetin sebep ve sonuçlarına odaklanılmakta ve bir durum tespiti yapılmaktadır. Aile içi şiddetin varlığının kent ve kırsal ayrımında net bir şekilde araştırılabilmesi için, çalışmada uygulanan anketlerin %57,75'i kentleri, %42,25'i kırsal bölgeleri kapsamaktadır. Araştırma sonuçları, Türkiye'de aile içi şiddetin yoğun olarak yaşandığını göstermektedir. Fiziksel şiddetin %34, sözlü

şiddetin %53'ten fazla, çocuğa yönelik fiziksel şiddetin en az %46 olduğu ve çalışmaya katılan ailelerin kendi çocukluklarında şiddet yaşama oranlarının da %70'ten fazla olduğu ortaya konmaktadır. Kadınların yarıya yakın bir oranının hamile oldukları dönemde şiddete maruz kalmaları da dolaylı yönden çocuğa şiddeti içermektedir. Ayrıca araştırmaya göre, ailedeki kişi sayısının artmasıyla şiddet olaylarının görülmesi doğru orantılı bir biçimde artmaktadır. Aynı evde yaşayan gelin ve kayınvalidelerin arasındaki problem, eşler arasına %37,5 oranında yansımaktadır. Sonuçları fiziksel ve psikolojik anlamda derin biçimde yaşanan cinsel şiddetin varlığı da %9,1 oranındadır (T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu 1995).

Altınay ve Arat'ın 2007 yılında kırk sekiz il ve yetmiş beş yerleşim yerini kapsayan Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet Araştırmasında, kadınların ataerkil değerleri sorguladıkları; fakat aile içinde eşitliğe dönük değerler doğrultusunda hayatlarına yön veremedikleri ortaya çıkmaktadır. Evli kadınların %35'inin eşlerinden en az bir kere fiziksel şiddet gördükleri ve Türkiye'de her üç kadından birinin fiziksel şiddet mağduru olduğu tespit edilmektedir. Ayrıca, eşinden şiddet gören kadınların kendi çocukluklarında şiddete tanık oldukları ya da maruz kaldıkları dikkat çekmektedir. Türkiye'nin doğu bölgelerinde kadınların %39'unun fiziksel ve %14'ünün cinsel şiddete uğradığı; orta ve batı bölgelerde ise bu oranın %33 fiziksel ve %14 cinsel şiddet şeklinde değiştiği görülmektedir (Altınay ve Arat 2007).

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) tarafından 2008 yılında yapılan Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması örneklemini, Türkiye genelinde kırsal ve kentsel alanları eşit derecede kapsayacak şekildedir. Araştırma sonuçları, Türkiye genelinde aile içi şiddetin yaygın olduğunu göstermektedir. Kadınların çocukluk dönemlerinde yetiştirildikleri ailelerde gördükleri şiddetin, yetişkinlik dönemlerinde erkek arkadaş ve eş şiddeti ile devam ettiği ortaya çıkmaktadır. Kadınların eşlerinden ya da birlikte oldukları kişilerden hayatlarının herhangi bir döneminde %39 oranında fiziksel, %15 oranında cinsel ve %44 oranında duygusal şiddet gördükleri tespit edilmektedir. Kadına yöneltilen şiddetin kadının sosyoekonomik ve eğitim düzeyinden, konumundan bağımsız olduğunun altı çizilmektedir. Şiddet gören kadınların hem annelerinin hem de kendi çocuklarının şiddet mağduru olması, aile içinde öğrenilen şiddet davranışının kuşaktan kuşağa aktarıldığı bilgisini kanıtlamaktadır. Şiddeti deneyimleyen kadınların %51'inin

kendini yalnız hissetmesi ve kimseyle paylaşmaması da bu konunun aile içinde özel bir konu olduğunun düşünülmesinden ileri gelmektedir. Bu durum da çözüm sürecini zorlaştırmaktadır (HÜNEE 2009).

HÜNEE, 2008 yılında yapılan Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması’nı 2014 yılında tekrarlamıştır. Bu çalışmada, yıllar içerisinde meydana gelen değişimleri incelemek ve bütünü görebilmek açısından önemli bilgiler ortaya konulmaktadır. Araştırma, şiddetin aile içinde yaygın bir şekilde görülmeye devam ettiğini göstermektedir. Kadınlar bu çalışmada da doğup büyüdüğü ailelerde şiddet görmeye başladıklarını ve bunu eş şiddetinin takip ettiğini belirtmektedir. Çalışmaya katılan kadınların %38’inin yaşamlarının herhangi bir döneminde eşlerinden ya da birlikte oldukları erkeklerden fiziksel şiddete, %12’sinin cinsel ve %44’ünün duygusal şiddete uğradıkları tespit edilmektedir. 2008 yılından farklı olarak ilk kez bu araştırmada kadınların %3 oranında şiddetin ısrarlı takip biçimine maruz kaldıkları anlaşılmaktadır. Kadınlar tarafından şiddetin sebepleri arasında en çok gösterilen ekonomik sebepler olmaktadır. Şiddete uğrayan kadınlar arasında belirgin bir fark tespit edilememektedir. Araştırmaya katılım sağlayan kadınların %44’ü şiddetten kimseyi haberdar etmemektedir. Bu durum da aile içi şiddet konusunun çözümü noktasında zorlaştırıcı bir etmen olmaya devam etmektedir (HÜNEE 2015).

İKİNCİ BÖLÜM

PANDEMİ, SAĞLIK VE TOPLUM

Bu bölümün amacı, gerek yönetsel olarak alınan kararlarla gerekse de insanların alışkanlık ve davranışlarını değiştirmeleriyle toplumsal yaşantıya ciddi bir şekilde etki eden Covid-19 pandemisi dönemini toplumsal açıdan daha net kavrayabilmektir. Bu amaçla önce sağlığın ne olduğu ve toplum için neden önemli olduğu ortaya konmuştur. Tarihsel süreç içerisinde, bugüne kadar dünya çapında yaşanan salgın hastalıklar hakkında bilgi verilmiş ve toplumsal etkileri anlaşılmaya çalışılmıştır. Nihayetinde, Türkiye’de 2020 yılı Mart ayından itibaren görülmeye başlandığı bildirilen Covid-19 pandemisinin küresel ve ülke ölçeğinde toplumsal yaşantıdaki etkileri üzerinde durulmuştur.

2.1.Toplumsal Açıdan Sağlık

Dünya Sağlık Örgütü anayasasına göre, sağlık “sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil; bedence, ruhça ve sosyal yönden tam iyilik” durumudur ve bu tanıma “sosyal ve ekonomik olarak üretici bir yaşam sürebilme” maddesi de ayrıca eklenmiştir (Kesgin ve Topuzoğlu 2006, 47). Bu tanıma göre sağlık; sosyal, kültürel ve toplumsal bir bütünlüktür. Sağlık kavramının sadece biyolojik bir olgu olmayışı, topluma ve toplumsal yapıya göre şekillenmesi onu toplumsal bir olguya dönüştürmektedir. Sağlık üzerinde kültürün de etkisi yadsınamayacak niteliktedir (Kurdaş 2016, 2). Sağlığın algılanmasında toplumun kültürel tutum ve davranışları, inanışları önemlidir. Sağlıklı ya da hasta olma durumuna verilen tepkiler kültür etrafında şekillenmektedir. Bu durumda bedenin verdiği sinyallerin hastalık olarak kabul edilip edilmeyeceği ve sağlıklı olmanın kıstasları kültürlerde farklılık gösterebilmektedir (Aytaç ve Kurdaş 2015, 247).

Sağlığa ait kavram ve bilgiler de toplumsallaşmadan ve popülerleşmeden payını almaktadır. Kitle iletişim araçları sayesinde sağlık alanındaki gelişmeler günümüzde insanların rahatlıkla ulaşabilecekleri bir konumdadır. Hem kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması hem de toplumsal yapıdaki değişimler sağlık algısının da değişmesine neden olmaktadır. Örneğin, geçmişte sağlık kavramı hastaneyi ve ona bağlı kavramları akla getirirken; bugün alternatif tıp, fiziksel aktivite, sağlıklı yaşam gibi kavramları düşündürmektedir. Toplumlar artık alacakları sağlık hizmetlerinde tedavi sürecine daha bilinçli katılabilmektedir (Kurttaş 2016, 2).

Toplumdan topluma değişen sağlık anlayışı, sağlık hizmetlerinin de tarih boyunca değişmesine neden olmaktadır. Örneğin kapitalizm için sağlık bir tüketim nesnesi olmakta ve sektöre dönüşmektedir. Teknolojik gelişmelerle birlikte ilerleyen ve büyüme kaydeden bu sektör, toplumsallaşmanın yanında tüketim değeri haline de gelmektedir (Karakaş 2020, 547).

2.2.Salgın Hastalıklar ve Toplum

Belirli bir bölgede normal kabul edilen enfeksiyon hastalıkları yaygınlığının, nicelik bakımından anormal kabul edilecek şekilde artması durumuna salgın denilmektedir (AFAD 2021). Gelişen bulaşıcı hastalıklar salgın (epidemi) ve küresel salgın (pandemi) şeklinde olabilmektedir. Salgınlar sadece insan türünü değil tüm canlıları etkilemektedir. Bu etki de bedensel olmasının dışında ruhsal, toplumsal, ekonomik ve siyasi yönden yani insanların yaşayışını çok yönlü etkileyecek şekildedir (Artvinli 2020, 43). Salgınlar, toplum açısından başa çıkabilme ihtimali düşünüldüğünde doğal afetlerden daha ciddi boyuttadır. Salgınların toplumla birlikte ortaya çıkmış olması, toplumla birlikte varlığını korumaya devam edeceği anlamına gelmektedir (Porter 2016, 17).

İnsanlık tarihine bakıldığında salgınların ortaya çıkışlarına dair bilgi edinmek mümkündür. Avcı-toplayıcı toplumlar değerlendirildiğinde, herhangi bir bölgede su kaynaklarını kirletebilecek ve hastalık yayabilecek kadar kalmadıkları görülmektedir. Hastalığın yayılmasında evcil hayvanların kanıtlanmış kaynak konumları bulunmaktadır. Avcı-toplayıcı toplumların evcil hayvanlarının olmaması durumu da

salgınlara temel hazırlayacak ortama sahip olmadıklarını göstermektedir. Tarım yapılmaya başlanmasıyla yerleşik yaşama geçilmekte; fakat bu durum salgın hastalık tehlikesinin başlamasına vesile olmaktadır. Ayrıca, önceleri sadece hayvanlarda görülen hastalıklar mutasyona uğramakta ve insanlarda da görülmektedir. Günümüzde insanların köpeklerle altmıştan fazla; sığır, koyun keçi gibi hayvanlarla daha az sayıda hastalığı paylaştığı tespit edilmektedir. Örneğin, grip hastalığının domuz ve ördeklerden, soğuk algınlığının atlardan insanlara geçtiği bilinmektedir. Yanlış ve özensiz yapılan tarım faaliyetleri yoluyla hayvanlardan insanlara hastalık geçişi yaşanmaktadır. Yerleşim alanlarındaki sağlığa uygun olmayan koşullar enfeksiyon hastalıklarının başlamasına neden olmaktadır. Nüfusun artmasıyla daha çok sayıda hastalık daha çok insana yayılmakta ve büyük salgınlar görülmektedir. (Porter 2016, 19-22).

Sanayi Devriminden sonra, özellikle ulaşım alanında kolaylıkların yaygınlaşmasıyla salgınların yayılma hızı artmaktadır. Büyük çapta yaşanan salgınların yayılma hızını önlemek ve koruyucu tedbirler geliştirmek de aynı oranda zorlaşmaktadır. Tarımın geri planda kalması, insanların doğayı tahribatıyla sonuçlanmaktadır. Sanayi Devrimi de toplumsal düzensizlik yaratmakta, sınıflı bir toplum yapısı oluşmaya başlamaktadır. Toplumsal yaşamda sınıflar arası eşitsizliğin olması, doğanın dengesinin bozulması, savaşların meydana gelmesi ile virüslerin ortaya çıkıp salgınların oluşumu birbirine paralel seyretmektedir (Yıldırım 2020, 1339). Ayrıca, temizlik kurallarına dikkat edilmeyişi, doğanın dengesinin korunamaması, doğal afetler ve insanların bağışıklık sistemlerinin zayıf olması gibi sebeplerden ötürü salgın hastalıklar ortaya çıkıp yayılmaktadır (Kılıç 2020, 18).

Tarihsel süreç incelendiğinde, dönüm noktası kabul edilen veba salgınları göze çarpmaktadır. Veba salgını “kara ölüm” şeklinde isimlendirilmektedir. Ortaya çıktığı dönemin toplumsal bir felaketi olmaktadır. Hatta daha sonra dünyada meydana gelen salgınlar için ölçüt kabul edilmektedir. Yine de her dönemin salgın hastalıkları kendi içinde özeldir (Afacan ve Avcı 2020, 5). Veba salgını, kır-kent ayrımı yapmadan yayıldığı bölgelerin haritadan silinmesine ve Avrupa nüfusunun üçte birinin yok olmasına yol açmaktadır. Antikçağ ve Ortaçağda meydana gelen salgınlar, kendi dönemlerinde doğaüstü güçlerle açıklanmaya çalışılmakta ve Tanrının gazabı olarak görülmektedir. Hastalıkların tedavisi için de modern tıptan değil, yine doğaüstü

güçlerden şifa istenmektedir. Bu şekilde, uzun süren ve çok sayıda ölümle sonuçlanan salgının toplumsal yaşama da olumsuz etkileri olmaktadır. Hem yapılamayan tarım faaliyetleri, telef olan hayvanlar hem de işgücü kaybindan kaynaklanan ekonomik bozulma toplumsal bir huzursuzluğa yol açmaktadır. Veba salgınıyla kiliseden ve azizlerden yardım isteyen halk, korunmak için çareyi dualar ve ayinlerde bulmaktadır. Salgının yayıldığı şehirlerin koruyucu meleklerinden çareler beklenilmektedir. Sağlık hizmetlerinden faydalananak maddi güce sahip olan çok az bir kesim bulunmaktadır. Zaten hastalıktan korunma yönteminin hastalıktan kaçmak olduğu ve hastalıktan kaçan varlıklı kesimin de hekimlerini yanlarında götürdüğü göz önüne alınırsa, geride kalan halkın tedavi şansının iyice azaldığı anlaşılmaktadır. Felaketin büyüklüğünü salgından sonra yaşama şansı yakalayanlar tecrübe etmişlerdir çünkü halkın büyük kısmı bunu deneyimleyecek kadar süre hayatta kalamamıştır (Akin 2018).

Dünyada ve Avrupa’da büyük etkisi olan salgınlar Anadolu’da da kendini göstermektedir. Salgınlar ölümlere ve ticari faaliyetlerin aksamasına sebebiyet vermektedir. Bu durum da ekonomik bir çöküntüyü beraberinde getirmektedir. Halk hastalıklı yerleri terk etme yoluna gitmekte ve dolayısıyla göçler başlamaktadır. Fakat bu durum salgının iyice yayılmasını beraberinde getirmektedir. Salgınlardan askerler de etkilenmektedir. Askerlerin savaşlarda başarısız olmaları ve savaşların kaybedilmesiyle salgınlar sadece demografik değil jeopolitik yapıyı da değiştirmektedir. Salgınlar karşısında halkın tutumu önemini korumaktadır. 19. yüzyıl Osmanlı halkı değer yargıları neticesinde tıbbi yöntemlere kuşkuyla bakmaktadır. Yaşamını yitirenlerin ölü bedenlerini incelemek isteyen doktorların Allah iradesine karşı geldikleri düşünülmektedir (Yıldız 2014, 2, 61).

Sağlık sosyolojisi çalışmalarında yaşanan bölgenin, cinsiyetin, medeni durumun, meslek seçiminin, yaş ve sosyal sınıfın sağlıkla en ilişkili değişkenlerden olduğu belirtilmektedir (Özen 1993, 81). Nüfusun artmasıyla gelişen ticaret, seyahat ve savaşlar bir bölgede kontrol altına alınan hastalığın başka bir bölgede ölümcül bir salgına dönüşmesini kolaylaştırmaktadır. (Porter 2016, 23). Saygı duyulan ve insanları doyuran doğanın salgınlar yoluyla korku faktörü haline gelmesi, toplumların doğa ile olan ilişkisinin değişmesine yol açmaktadır. Kurulan barajlarla, yapılan demiryollarıyla, nükleer çalışmalarla doğaya zarar verilmektedir. Doğa ile bu denli

savaşmanın sonucu olarak küresel ısınma, çevre kirliliği gibi sonuçlarla günümüz insanı baş etmeye çalışmaktadır (Özden ve Özmat 2014, 85).

2.3.COVID-19 Pandemisi ve Toplumsal Etkileri

Koronavirüs (CoV) hafif ya da daha ağır seyreden enfeksiyon hastalıklarına sebep olan büyük bir virüs ailesidir. Bugüne kadar insanlardan insanlara bulaşabilen çeşitli alt tipleri görülmüş ve yoğun ölümlere sebebiyet vermiştir. SARS-CoV (Şiddetli Akut Solunum Sendromu), 2003 yılında yüzlerce insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. MERS-CoV (Orta Doğu Solunum Sendromu), 2012 yılında ortaya çıkmış ve yine çok sayıda ölümlere yol açmıştır. Çin'in Wuhan şehrinde 2019 yılı Aralık ayında COVID-19 (Yeni Koronavirüs Hastalığı) şeklinde tanımlanan yeni bir koronavirüs tespit edilmiştir. Bu virüs 2003 yılında ortaya çıkan SARS-CoV ile benzerlik içerdiğinden SARS-Cov-2 şeklinde isimlendirilmiştir (Sağlık Bakanlığı HGSM 2020, 5). Hızla yayılan ve tüm dünyada milyonlarca insanın hayatını kaybettiği Covid-19 salgını nedeniyle Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından “pandemi” ilan edilmiştir. Bu pandemi ekonomi, sağlık, eğitim gibi önemli alanları etkilemekte ve tüm dengeleri değiştirmektedir (Kavas ve Develi 2020, 86).

Covid-19 pandemisinin beklenmedik bir anda etkisini göstermesi, virüse karşı geliştirilen aşıların yeni olması ve çeşitlilik göstermesi toplumda düşünsel anlamda ayrışıklara neden olmaktadır. Pandeminin başlarında daha çok salgının gerçek olup olmadığı üzerinde tartışılırken; bugün aşıların geliştirilmesiyle beraber aşıların (yan) etkileri, aşı olunması ya da olunmaması gerektiği tartışılmaya başlandı. İnsanların bir kısmı virüsün bilinçli bir komplo teorisinin bir parçası olduğunu düşünmekte; diğer kısım ise bunun mümkün olmayacağına inanmaktadır. Pandemiden önce yapılmış çalışmaların sonuçlarında, küresel dünyada büyük salgınların yaşanacağı ve bu salgınların dünyayı etkisi altına alacağı belirtilmektedir. Yeryüzünden silindiği düşünülen virüslerin de mutasyona uğrayıp insanları yeniden etkisi altında bırakacağı bilinmektedir. Fakat salgınların ne zaman, nerede ve nasıl ortaya çıkacağı, dünyayı ne ölçüde etkisi altına alacağı ve durumun nasıl yönetileceği öngörülememektedir. Böyle durumlarda toplumların ikiliğe düşmeden tek bir karar mekanizması altında

birleşebilmesi önemlidir. Yaşanan karantinalara tepki için düzenlenen protestoların yanında karantinaya sıkı sıkıya bağlı kalan insanların olduğu düşünüldüğünde, böyle bir mekanizmanın geçerliliği sorgulanabilmektedir (Budak ve Korkmaz 2020, 75).

Covid-19 pandemisi tüm dünyayı yakından ilgilendiren bir soruna dönüşmektedir. Çünkü tüm toplumlar için bir risk haline gelmektedir. Covid-19, sosyal hayatın durma noktasına gelmesine sebep olarak birçok sosyal riski de beraberinde getirmektedir. İnsanların yaşam alanlarının kısıtlanması ve uyulması gereken sosyal mesafe kuralları şiddetin ve saldırgan davranışların çoğalmasının temelini atmaktadır (Yıldırım 2020, 1335). Sosyal, kültürel, ekonomik, hukuki ve birçok alanda kısıtlamaların getirilmesi ülkenin tüm düzenini ve insanların yaşayışlarını olumsuz anlamda etkilemektedir. Ülkede eğitim öğretim faaliyetlerine ara verilmesi, restoran, alışveriş merkezi gibi işletmelerin kapatılması, “Hayat eve sığar” ve “Evde hayat var” sloganları ile sokağa çıkma yasaklarının ilan edilmesi toplumsal yaşamı durma noktasına getirmektedir (Küçükşen 2020, 40).

Covid-19 pandemisi etkilerini gündelik hayatın her alanında belli etmektedir. Uzayan karantina dönemlerinde evde geçirilen vakitler olumlu ve olumsuz anlamda herkesi farklı etkilemektedir. Kimileri için yapılamayan faaliyetlerin yapılması, aileyle güzel vakitler geçirilmesi anlamına gelen karantina, kimileri için de gerçek dünyadan kopup sanal bir âlemin içerisinde yaşamak anlamına gelmektedir. Çünkü toplumsallaşmanın sağlanamaması ve sosyal anlamda bir eksikliğin yaşanması bireylerde olumsuz duygulara neden olmaktadır. Herkesin eve kapandığı bir dönemde aile kurumu pandemiden etkilenen kurumların en başında yer almaktadır. Aile içi roller yeniden şekillenmekte ve kişilerin zihnindeki “yuva” tanımı netleşmektedir. Eve kapanarak yalıtılmış bir hayat sürme durumu son bulduğunda yaşanacak değişiklikleri tüm toplumlar kendi sınırları dâhilinde deneyimleyeceklerdir. Sosyal izolasyon döneminin uzunluğuyla, bittikten sonraki yıkıcı etkisinin doğru orantılı olacağı düşünülmektedir (Karakaş 2020, 554).

Covid-19 pozitif kişilerin kaygısının büyüklüğü toplumun ruhsal sağlığını da aynı oranda etkilemektedir. Çünkü yaşanan damgalanma ve karantinayla gelen dışlanmışlık hissi ölüm korkusunu tetiklemektedir. Diğer insanlardan ve normal zamanda yapılan birçok aktiviteden ayrı kalınması ruhsal problemleri beraberinde

getirmektedir (Baltacı ve Coşar 2020, 1-2). Yapılan araştırmalar, pandemilerin beş farklı koşulu ortaya koyduğunu göstermektedir. Bu koşulların birincisi, insanların ihtiyaç duyduklarından çok daha fazla gıda ve temizlik maddeleri almaya yönelmeleridir. İkincisi, insanların virüs kaynağı olarak saptanan milletleri damgalamaları ve ayrıca ırkçı söylem ve muamelelere başvurmalarıdır. Üçüncüsü, virüsün bulaşması ve hasta olma ihtimaline karşı sağlık merkezlerine gitme sıklığının artmış olmasıdır. Dördüncüsü, sürenin uzaması ve belirsizliğin artması nedeniyle kişilerin sosyal mesafe ve karantinalardan sıkılmaları, önerilen kısıtlamalara uymaması şeklindedir. Son olarak da yapılan bilimsel çalışmaların dışındaki kaynaklardan bilgi toplayan ve asılsız iddiaları gerçek kabul edenlerin sayısının artmasıdır (Taylor 2019 Akt. Karataş 2020, 7).

Pandeminin başlamasının hemen ardından medyada sıkça karşılaşılan “Covid-19 ayrımcılık yapmaz” sözü, toplumun sınıflardan ibaret olduğuna ve bu sınıflar arasında da bir eşitsizlik olduğuna işaret etmektedir. Yüksek birikime ya da evden çalışma imkânına sahip olanlar kendilerini virüsten koruma şansı bulabilmekte; ekonomik anlamda zorluk yaşayan kesim yine para kazanmak için işe gitmek ve çalışmak zorunda kalmaktadır. Evde kalınmasına dönük yapılan çağrı ve bilgilendirmeler, herkesin eşit ölçüde hayata geçiremeyeceği türden olmaktadır. Ayrıca Covid-19 ve her türlü hastalığa karşı alınacak önemli tedbirlerin sağlıklı beslenme, dinlenme ve iyi bir sağlık hizmeti alabilme olduğu aşikârdır. Toplumdaki her bireyin bu tedbirleri alamaması sonucunda sınıflar arası bağışıklık düzeyi değişiklik göstermektedir (Çıtak 2020, 444-445). Covid-19 pandemisiyle birlikte işlerinden olan ve gelirleri düşen insanların ekonomik sıkıntıları artmaktadır. Ekonominin bozulması hem bireyleri hem de toplumu her anlamda olumsuz etkilemektedir (Yıldırım 2020, 1335). Yaşanan sokağa çıkma kısıtlamaları herhangi bir devlet güvencesi olmadan çalışan ve bu nedenle ekonomik bakımdan kırılgan olan kesimleri korumasız bırakmaktadır. Ekonomik mağduriyet, kalabalık aile ve yetersiz ev koşullarıyla birleşince toplumun en temel kurumu olan ailede kaygının artmasına ve şiddet olaylarının görülmesine neden olmaktadır (Karataş 2020, 15). Ailelerin tüm üyeleriyle birlikte tam zamanlı olarak evde vakit geçirmesi, özellikle kadını aile içinde şiddete uğrama riskiyle karşı karşıya getirmektedir (Ünal ve Gülseren 2020, 92).

UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) 2020 raporlarında yüz seksen ülke ve bölge dâhilinde açıklanan sonuçlara göre, tüm eğitim kurumları içinde yaklaşık 24 milyon öğrencinin okula dönmeme riski olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca, Covid-19 pandemisiyle toplumdaki kırılgan nüfusun eğitim alanındaki eşitsizliği derinleşmektedir. Tüm dünya ülkeleri düşünüldüğünde, okulların pandemi kaynaklı yüz yüze eğitime kapatılışı da gelişmişlik düzeyine göre farklılık göstermektedir. Az gelişmiş ülkelerde ilköğretim düzeyindeki öğrencilerin okula gitme oranı %14 iken, gelişmiş ülkelerde bu oran %80'e kadar çıkmaktadır. Pandemi döneminde dünyaca uygulanan uzaktan eğitim faaliyetlerinden bilgisayar, internet erişimi ya da televizyonu olmayan öğrenciler yararlanamamaktadır. Ayrıca, basılı materyal de ulaştırılamamakta ve bu öğrenciler kendi imkânlarıyla dersleri takip edememektedir. Pandemi süresince eğitimine devam edemeyen dezavantajlı grupların pandemi sonrasında okullaşma oranlarında düşüş olacağı tahmin edilmektedir (Yıldız ve Vural 2020, 558-565).

Dünya çapında yaşanan Covid-19 pandemisi, toplum açısından birçok farkındalığı gündeme getirmektedir. Pandemi, geleneksel ilişkilerin değişmesiyle ailelerin gitgide küçüldüğünü ve işlevlerinin değiştiğini göstermektedir. Ayrıca, kırsal kesimden kente göç eden ailelerin konfor alanlarını genişletme çabaları, virüs karşısında çaresiz kalma sebeplerine dönüşmektedir. Pandemi ile toplumların kırılganlıkları ortaya çıkmakta, eşitsizlikleri belirginleşmektedir. Bu durum da şu andan itibaren dayanışmaya açık, doğaya saygılı bir düzenin gerekliliğini göstermektedir. Virüsün yayılımının kontrol altında tutulması ve eski düzene yeniden kavuşulabilmesi için toplumsal bir anlaşma yapılması gerekliliği ortaya konmaktadır. Belirlenen değişikliklerin sağlanamaması, pandeminin daha çok insana yayılması ve ölüm oranlarının artmasıyla sonuçlanabilmektedir (Karataş 2020, 15).

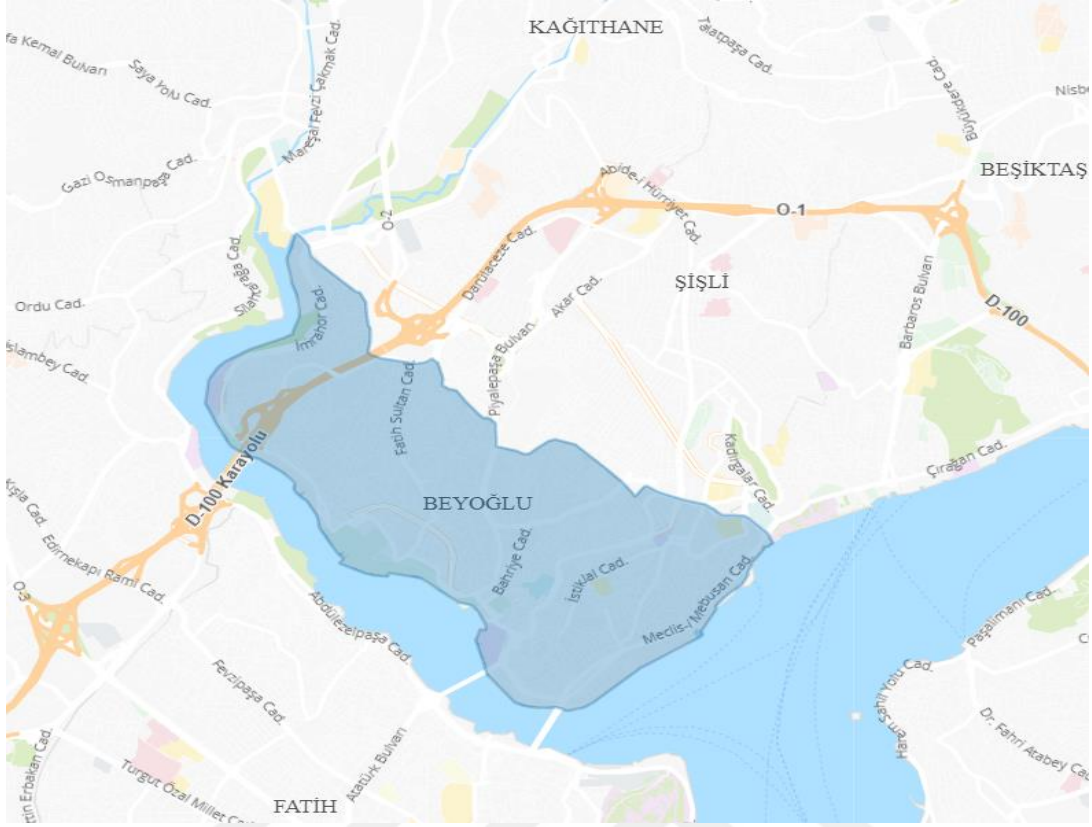
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN ALANI TARLABAŞI: FARKLI BİR İSTANBUL

Bu bölümün amacı çalışmanın yürütüldüğü Tarlabası semtinin konumunu, nüfusunu ve toplumsal yapısının tarihsel süreçteki değişimini ortaya koymaktır. Kentleşme süreciyle kırsal kesimden bölgeye göçlerin yapılmasının Tarlabası'nda neleri değiştirdiği aktarılmış ve şu an Tarlabası'nda yaşamını sürdüren insanların buraya nereden, ne sebeple geldikleri bu bölümde ele alınmıştır. İnsanların Tarlabası'nda nasıl bir yaşam sürdürdükleri ve sosyoekonomik koşulların bireylerin hayatlarında nasıl anlam bulduğu değerlendirilmiştir. Konumu bakımdan çok merkezi bir yerde bulunan Tarlabası'ndaki yaşam koşullarının, kentin merkeziyle olan sosyal ilişkisi ve yakınlığı ortaya konularak semtin genel bir analizi yapılmıştır.

3.1.Geçmişten Günümüze Tarlabası

Beyoğlu; güney yönünde Haliç ve Marmara Denizi, kuzey yönünde Şişli, batı yönünde Beşiktaş, doğu yönünde Kâğıthane ile çevrili bir İstanbul ilçesidir (Yakar ve Turgut 2002, 66). Şişli ve Beşiktaş ilçeleriyle sınırı olan Beyoğlu; Haliç'in kuzeyi, Kasımpaşa'nın batısı ve Dolmabahçe arasındaki alandan oluşmaktadır. Fakat genel olarak Beyoğlu denildiğinde insanların ilk aklına gelen bölge İstiklal Caddesi ve çevresi olmaktadır (<https://beyoglu.bel.tr/beyoglu/tarihce/>).

Şekil 1: Beyoğlu İlçesi Görünümü

Kaynak: <https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/>.

Tarlabaşı; İstanbul Beyoğlu'nda yer alan, Taksim Meydanı ile Cumhuriyet Caddesinin birleşiminden başlayıp Refik Saydam Caddesinin başladığı yere kadar devam eden Tarlabaşı Bulvarı'nın iki tarafında kurulu semtin adıdır (Üsdiken 1995, 217). Kuzeyinde Dolapdere Caddesi, güneyinde Tarlabaşı Bulvarı, doğusunda Talimhane ve batısında Kasımpaşa bulunmaktadır (Erdoğan 2010, 21). Tarlabaşı, altı farklı mahalleyi -Bostan, Bülbül, Çukur, Kemer Hatun, Kalyoncu Kulluk ve Şehit Muhtar- içine almaktadır (Yılmaz 2006, 28). Pera, ticaretin gelişmesiyle modernleşmiştir ve Taksim ile Galata'nın üst kısımları arasında kalan İstiklal Caddesi -eski adıyla Cadde-i Kebir- Pera'nın ana caddesi haline gelmiştir. İstiklal Caddesi, gayrimüslim vatandaşların hem ikamet ettikleri hem de ticari faaliyet gösterdikleri bir cadde olmuştur. Bu caddeye yakın konumda bulunan Tarlabaşı ise daha aşağı sınıflara mensup olan gayrimüslimlere ev sahipliği yapmıştır (Ata 2010, 136).

Şekil 2: Beyoğlu Mahallelerinin Görünümü

Kaynak: <http://kent.beyoglu.bel.tr/>.

1986-1988 yılları arasında Tarlabası Caddesi genişletilmiştir. Taksim Bulvarı'nın İstiklal Caddesi ile bağlantısının da zamanla kesilmesiyle Tarlabası mekânsal bir özerklik kazanmıştır. Yöre halkının bölgeyi iç göçler nedeniyle terk etmesi, bu bölgeyi tamamen dışarıya kapatmıştır. Tarlabası; sokakların düzensiz ve pis, binaların köhne olduğu bir görünüme kavuşmuştur. Sokaklarında rahatlıkla yürümenin tehlikeli olabileceği bir yer haline gelen Tarlabası, suç merkezi haline gelmiştir (Yiğit 2011, 100). Tarlabası'nda varlığını sürdüren kültür-sanat faaliyetleri de azalmaya başlamış ve bölgeye duyulan sempati giderek zayıflamaya başlamıştır. Önemli bir değişim sürecine girilmiştir (Ata 2010, 136).

Beyoğlu 16. yüzyılın sonlarından itibaren İstanbul'un azınlık ve levanten nüfusunun ağırlıklı yaşadığı bir bölge konumunda iken; Tarlabası bu nüfusun ağırlıklı yaşadığı bölge değil, buradaki ailelere hizmet edenlerin yaşadıkları bir semt olmuştur. Evlerin durumları da göz önüne alındığında, Tarlabası 19. yüzyılda yeni oluşmakta

olan bir mahalle iken; 20. yüzyılda çöküntü mahallesi haline gelmiştir (Yakar ve Turgut 2002, 68-69). Çünkü azınlık nüfusun bölgeyi terk etmesinin ardından az sayıda bina bakım görmüştür. Tarlabası 1993 yılında sit alanı ilan edildiğinden, gerekli izinler alınmadan binaların dışında herhangi bir değişiklik yapılamamıştır. Ayrıca, restorasyon yapmanın gideri herhangi bir onarım yapmanın giderinden çok daha fazla olduğu için bu işlemler de yapılamamıştır. Onarımlar sadece iç mekânlarda ve maddi güç elverdiğince yapılmıştır. Bu şekilde bakımsız kalan ve kötü durumda olan Tarlabasında yılda birkaç bina yıkılmaktadır (Yılmaz 2006, 36).

Tehlikeli semt tanımına uyan Tarlabası'nda seyirciye çeşitli suçların aktarıldığı film ve diziler çekilmiştir. Bunlardan bazıları Eşkya (1996), Ağır Roman (1997), Güneşi Gördüm (2008), Ezel (2009), Teslimiyet (2010), Kayıp Şehir (2012-2013), Annemin Şarkısı (2014), Tarlabası ve Ben (2014), Kadın (2017-2019)'dır. Bu film ve dizilerde Tarlabası'nın sokaklarını, köhne binalarını ve yaşayan insan profillerini görmek mümkün olmuştur.

1970li yıllarda kütleli üretimden esnek üretime geçilmesiyle neoliberalizm yükselişe geçmiştir. Bu yükseliş serbest pazar ekonomisi ve inşaat sektörünü de etkilemiştir. Rant elde etmek isteyenler birikimlerini inşaat ve finans sektöründe değerlendirmişlerdir (Küntay 2019, 17). Hem mekân hem kültür bakımından çöküşe geçen Beyoğlu'nun yeniden yükseliş dönemine kavuşmasında "İstanbul'u Bir Dünya Kenti Yapmak" projesi etkili olmuştur. Bu proje ile İstiklal Caddesi yayalaştırılmıştır ve Tarlabası Bulvarı da Levent plazalarının Yeşilköy'e hızlıca aktarılabilceği bir kanal konumuna getirilmiştir. Bu şekilde Tarlabası'nın "temizlenmesi"nin mümkün olacağı düşünülmüştür. Yayalaştırılan İstiklal Caddesindeki binalar amacına uygun şekilde restore edilmiş; fakat Tarlabası kısmındaki binaların restorasyonu gecikmiştir. Tarlabası, kent soylu dokusunu kazanamayan ve kendilerini koruyacak gücü de bulamayan yeni sahipleriyle hayata direnmektedir (Dinçer ve Enlil 2002, 416).

3.2.Tarlabası'nda Toplumsal Yapı

Beyoğlu nüfus yapısı incelendiğinde, Beyoğlu'nda yaşayan ve ona kimlik kazandıran dört grup olduğu görülmektedir. Birinci grup, yeterli maddi imkana

kavuştuğunda ilçeyi terk etmek isteyen insanlardan oluşmaktadır. Bu grupta ucuz kiralardan dolayı orada ikamet eden düşük gelir grubundaki vatandaşlar, o bölgede çalışanlar ve öğrenciler yer almaktadır. İkinci grubu dışlanan kesim oluşturmaktadır. Başka semtlerde insanlar tarafından yargılanacakları korkusu yaşayan, büyük gruplar halinde dayanışma ve saklanma duygularıyla birbirlerine destek olan çingene, travesti ve yasadışı yollardan İstanbul'a gelenler ikinci gruba dahildir. Üçüncü grup; restoranlar, eğlence mekanları, sanatçılar, antikacılar gibi Beyoğlu'nda yaşamanın ayrıcalık olduğunu düşünen kentlilerdir. Son grup ise kent merkezinin işlevlerine dahil olarak orada bulunan sinema, tiyatro, özel eğitim kurumları ve sağlık kurumları gibi işletmeleri kullanan ziyaretçilerdir (Yakar ve Turgut 2002, 67-68).

Tarlabaşı'ndaki yerleşim 19. yüzyıldan itibaren oluşmuştur (Üsdiken 1995, 217). Tarihi süreç içerisinde ve çeşitli olaylar neticesinde bu toplumsal yapı değişikliğe uğramaya başlamıştır. Öncelikle 1942 yılında uygulamaya konan Varlık Vergisi, 1955 yılındaki 6-7 Eylül Olayları ve sonrasında 1964 yılında yaşanan Yunanistan vatandaşlarının ülkeden sınır dışı edilmesi neticesinde nüfusta değişiklikler yaşanmıştır. Tarlabaşı'nda ikamet eden gayrimüslimler gitmiş ve buralara kırsal kesimden ülke içi göçler yapılmıştır (Yılmaz 2006, 28). 1960lı yıllardan itibaren de Tarlabaşı semtine yoğun bir iç göç başlamıştır ve alt gelir grupları yerleşmiştir. Anadolu'dan göçle gelen dar gelirli ve işsizler, bölgede işgalci ya da kiracı olarak düşük standartlardaki evlerde ikamet etmeye başlamışlardır. Tarlabaşı gitgide iç göçlerle gelenlerin ağırlıklı oturduğu bir semt haline gelmiştir. Yapıların zaman içerisinde bakımsız kalışı ve yörede yasadışı faaliyetlerin artış göstermesi, Tarlabaşı'nın diğer insanlara rahatsızlık vermesine sebep olmuştur (Akbulut 1995, 219). 1950lerden itibaren gerçekleşen göçler incelendiğinde her on yılda bir farklı göçmen grubunun semte geldiği anlaşılmaktadır. 1960lardan önce Karadeniz ve Marmara Bölgelerinden, 1960-1980 arası Orta ve Doğu Anadolu Bölgelerinden, 1980lerden sonra da Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerinden gelenler Tarlabaşı'nın nüfusunun homojen olmadığını göstermektedir. Son grup Kürt ağırlıklıdır. Bu Kürt nüfus da kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Birincisi 1980lerde ekonomik zorluklar neticesinde gönüllü olarak gelenler olurken, ikincisi ise daha çok politik çatışmalar neticesinde Tarlabaşı'na zorunlu olarak yerleşenlerdir. Buraya gelenlerin sosyoekonomik anlamda farklılıklar taşıması, mağduriyet durumlarını

etkilemektedir. İlk göçmenler daha iyi şartlara sahipken, son göçmenler daha zor durumdadırlar (Yılmaz 2006, 29). Zaman içinde Tarlabası sakinleri “eski” ve “yeni” göçmenler halini almışlardır. Fakat bu göçmenler birbirlerinden şikâyet etmemiş hatta komşuculuk yapmışlardır. Bakımsız binaların ve kötü koşulların, uyuşturucu satıcılarının ve travestilerin varlığına rağmen sosyal bir dayanışma mekanizması oluşturmuşlardır. İstanbullular ise hem eski hem yeni göçmenlerden, Tarlabası’nın köhne görünümü ve tehlikeli yapısından rahatsız olmuşlardır (Dinçer ve Enlil 2002, 423).

Uluslararası göçler yoluyla gelen Afrikalılar, zorunlu göçler yoluyla gelen Doğu ve Güneydoğulu Kürtler, başka muhitlerde yaşaması zor olan travesti ve hayat kadınları, bekâr odalarında yalnız yaşayan erkekler gibi İstanbul nüfusunun kırılgan ve dezavantajlı kısmı Tarlabası nüfusunu oluşturmaktadır. Yapıların bakımsızlığı ve nüfusu gereği, Tarlabası şehrin çöküntü bölgelerinden biri haline gelmektedir. Terkedilen, bakım ve onarımdan mahrum kalan riskli binaları ve yaşayanların sosyo-ekonomik yönden en altta bulunması da çöküntüyü hızlandırmaktadır (Ata 2010, 137). Ayrıca yoksulluk sadece gelir kavramıyla ilişkili değil karmaşık ve çok yönlü bir durumdur. Kentleşmeyle beraber gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk farklı şekillerde kendini göstermektedir. “Kentsel yoksulluk” kentlerde yaşayanların yoksulluğuna karşılık gelmekte ve daha geniş kesimleri kapsamaktadır. Sadece gelir düşüklüğü değil; sosyal ve kültürel yoksunluk, eğitim, sağlık, barınma, sosyal hak ve olanaklardan yararlanabilme gibi imkânların yokluğu da yoksulluk kavramı dâhilindedir. Yani yoksulluğun yüzü kentleşme ile birlikte değişmektedir (Kaypak 2013, 261). Tarlabası semti kentsel yoksulluğun bir örneğini teşkil etmektedir.

İnsanların, bulundukları bölgede yeterli kaynak olmadığında daha verimli gördükleri yerlerde yaşamaya mecbur kalıp göç etmeleri konusunda ekonomistlerin görüşleri farklılaşmaktadır. Bazı ekonomistler, göçü işgücünün göçü olarak görmektedir ve belli bir bölgedeki fazla işgücünün daha az işgücü bulunan yere doğru kayması şeklinde açıklamaktadır. Diğer ekonomistler ise, kimi pazarlarda işgücüne daha yüksek ücret ödenmesini göçün sebebi olarak göstermektedir. Tarihe bakıldığında kuraklığın ya da doğal afetlerin sonucu olarak göçlerin varlığı dikkat çekmektedir. Aktarılan tüm bu göçlerin altında ekonomik sebepler bulunmaktadır (Karpas 2013, 76). Göçler içinde en göze batanı köylerden yapılanlardır. Çünkü göç

dalgasının bu kısmı İstanbul içinde köylü-kentli ikilemini oluşturmaktadır. Köylü ve kentli arasındaki kültür farkı gündeme gelmekte ve bu durum “kentlerin köylüleşmesi” şeklinde dile getirilmektedir. İşgücü imkânsızlığından göç eden köylülerin erkekleri ucuz işgücünü, kadınlarıysa ev işçilerini simgeler hale gelmektedir. 1980li yıllarda da bu insanların geldikleri konum ne köylü ne de kentli olarak tanımlanabilmektedir. Köylü özellikler kentli deneyimlerle harmanlanmış ve yeni bir boyut kazanmıştır. “Yeni İstanbullu” adıyla anılan bu gruplar, kentteki toplumsal farklılaşmanın ürünü olmaktadır (Erder 2001, 11-13).

Sadece Tarlabası için değil, genel anlamda Türkiye için düşünüldüğünde 1950lerden başlayarak günümüze kadar devam eden köyden kente göçün sebebi ekonomiktir. Köydeki mevcut arazinin nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamaması nedeniyle fakirlik yaşanmakta ve bunun doğal sonucu olarak göçler meydana gelmektedir (Karpaz 2013, 11-12). Köyden kente göçün bir diğer sebebi evlenmelerdir (Karpaz 2013, 81). Evlilik ya da ekonomik sebeplerle akraba yakınına yapılan köyden kente göçlerde kültürel, dinsel, dilsel farklılıkların hiç olmaması ya da az olmasıyla birlikte bireylerin birbirleriyle kaynaşmaları çok daha hızlı ve kolaydır. Ancak, sanayileşmenin getirdiği kentleşmeden uzak ve düzensiz yapıdaki bu kentleşme sağlıklı ve hukuksuzdur. Dolayısıyla bu hızlı kentleşmenin sosyal, kültürel, ekonomik sonuçları tüm ülkeyi ve toplumsal yapıyı etkilemektedir (Sağlam 2006, 33).

Tarlabası semtinin yenileme alanı ilan edilmesi, 2006 yılında “Beyoğlu Yasası”nın 5366 sayılı Yıpranan Tarihî Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun- çıkarılmasıyla olmuştur. Bu şekilde, “çöküntü alanı” olarak tabir edilen Tarlabası bölgesi yatırım alanına dönüştürülmeye ve Tarlabası sakinleri yani istenmeyen ve dışlanan toplumsal gruplar da yerlerinden edilmeye başlanmaktadır (Fırat 2012). Kentsel dönüşüm yapılırken toplumsal bir dönüşüm üzerinde hassaslıkla düşünülmediği görülmektedir. Tarlabası sakinlerinin yerinde muhafaza edilmesi ve dışlanmışlıklarının uyumlaştırma yoluyla giderilmesi gibi konular günümüzde hala çözülememektedir (Özden 2010, 271).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

4.1.Araştırmanın Konusu ve Amacı

Yakın dönemde ortaya çıkan ve etkisini hala sürdüren Covid-19 pandemisinin aile içi ilişkilerde meydana getirdiği değişikliklerin kadın bakış açısından değerlendirilmesi, bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Bu araştırmayı yapmamdaki en büyük amaç, Tarlabası bölgesinde yaşamlarını sürdüren ev kadınlarının küçük birer kız çocuğu olarak doğdukları ailelerde hem kendi konumlarını hem de annelerinin konumlarını deneyimleri ölçüsünde nasıl değerlendirdiklerini öğrenmek; bu değerlendirmeler ışığında kendi kurdukları ailelerdeki konumlarını kadınların gözünden açığa çıkarmaktır. Ayrıca, Covid-19 pandemisi dönemi boyunca yaşadıkları deneyimlerin aileleri içinde bireylerarası ilişki dinamiklerini ne kadar görünür kıldığını ve kadınların kararlarını nasıl etkilediğini de değerlendirmektir. Bu şekilde kadınların düşünceleri, değerleri ve hislerinin öğrenilmesinin mümkün kılınması amaçlanmıştır.

4.2.Araştırmanın Alanı

Çalışmanın alanının belirlenmesindeki en önemli husus İstanbul/ Beyoğlu bölgesinde dört yıldır öğretmenlik yapıyor olmam ve öğrencilerimin büyük bir bölümünün Tarlabası'nda ikamet etmesi olmuştur. Okul içinde yaşanan herhangi bir sorunu, öğrencileri ve aile yaşantılarını merkeze alarak çözmek isteyişim, onlara rehberlik ederken ya da onlarla serbest zaman geçirirken aileleriyle tanışma imkânı bulmama vesile oldu. Zamanla Tarlabası'nda yaşayan ailelerin yapısına, dinamiklerine, farklılıklarına, kadınların aile içindeki konumlarına ve yaşam hikâyelerine ilgi duymaya başladım. Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi döneminden Tarlabası'nda yaşayan ailelerin nasıl etkilendiklerini merak

ederek ve kadın bakış açısından dinlemek isteyerek bu çalışmayı yapmaya motive oldum.

4.3.Nitel Araştırma Stratejisi ve Örneklem

Covid-19 Pandemisi Döneminde Kadınların Gözünden Aile konusunu araştırmak üzere yapılan bu çalışmada, Tarlabası bölgesi seçilmiş ve niteliksel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem ile katılımcılardan bireylerarası ve derinlemesine nitel veri elde edilmesi amaçlanmıştır. Nitel veri, araştırmacıyla araştırılanın birlikte oluşturduğu bir etkileşim sonunda ulaşılan veri türüdür. Bu ulaşım sürecinde katılımcıların koşullarına ve anlam dünyalarına duyarlı bir şekilde oluşturulan veri, bireylerin iç dünyasına girebilmeyi mümkün kılmaktadır (Kümbetoğlu 2017, 45).

Bu çalışmaya hiçbir varsayımla başlanmamış ve kadınların deneyimlerini anlama çabası sarf edilmiştir. Yapılan bu nitel araştırmada feminist yöntem kullanılmıştır. Feminist yöntem kadınların günlük pratiklerini incelemekte, onların deneyimlerinden kadın bakış açısına ulaşmaya çalışmaktadır. Kadın bakış açısından eşitsizlik ve çelişki içeren durumlar yeniden değerlendirilmektedir (Kümbetoğlu 2017, 53). Reinhartz'a (1992 Akt. Kümbetoğlu 2017, 53) göre de, sadece kadınlar diğer kadınları tam anlamıyla anlayabilmekte ve feminist yöntem ile "içeriden bakış" mümkün kılınabilmektedir.

Derinlemesine görüşmelerin aynı sorularla ve sistemli bir biçimde ilerlemesine katkı sağlaması için görüşme rehber formu hazırlanmıştır (Bkz. Ek-1 Görüşme Rehber Formu). Görüşme rehber formu dört ayrı bölümden oluşmuş ve katılımcılara toplam kırk beş soru sorulmuştur. Birinci bölüm kadınların demografik bilgilerinin alınması amacıyla hazırlanmıştır ve altı sorudan oluşmuştur. İkinci bölüm kadınların eğitim geçmişlerinin, Covid-19 pandemisi dönemindeki uzaktan eğitim faaliyetleriyle ilgili düşüncelerinin ve bu eğitimin ailelerini nasıl etkilediğinin öğrenilmesi amacıyla oluşturulmuştur. İkinci bölümde katılımcılara dokuz soru yöneltilmiştir. Üçüncü bölüm kadınların ev içi şiddet konusundaki geçmiş yaşantılarının, Covid-19 pandemisi dönemindeki şiddet deneyimlerinin ve bu deneyimlerin aileleri üzerindeki etkilerinin

anlaşılması amacıyla hazırlanmıştır. Üçüncü bölüm on beş sorudan oluşmuştur. Dördüncü bölümde kadınların ev içi emek ve gündelik hayat tecrübelerinin neler olduğu, Covid-19 pandemisi döneminin hayatlarına bu konuda nasıl değişiklikler getirdiği ve bu durumdan ailelerin nasıl etkilendiğinin öğrenilmesi amaçlanmıştır. Dördüncü bölümde katılımcılara on beş soru yöneltilmiştir.

Araştırmaya katılan kadınların çalışmanın konusuyla ilgili hayat pratiklerini rahatlıkla aktarabilecekleri ve bakış açılarını ortaya koyabilecekleri görüşmeler yapılmaya dikkat edilmiştir. Kadınlara konuyla alakalı açık uçlu sorular yönlendirilmiş ve kendilerini rahatlıkla ifade etmeleri sağlanmıştır. Gerekli yerlerde ek sorular sorulmuş ve konu bütünlüğu korunmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında bir adet pilot görüşme aracılığıyla soruların uygunluğu test edilmiştir. Pilot görüşmeden sonra gerekli değişiklikler ve düzeltmeler yapılmış, görüşme rehber formu hazır hale getirilmiştir Soruların görüşme yapılacak gruba hitap edecek nitelikte ve sade olmasına, yönlendirme ve ima içermemesine dikkat edilmiştir. Soruların sırası ve soruluş biçimi her bir katılımcının öznelliğinde değişikliğe uğramıştır. Her katılımcıya deneyimlerini ve görüşlerini paylaşabileceği süreler verilmiş ve yüz yüze görüşmeler 1-3 saat arasında değişen sürelerde gerçekteştirilmiştir. Bu sayede ayrıntılı ve derinlemesine veriler ortaya çıkarılmıştır.

Yüz yüze görüşmeler esnasında alınan ses kayıtları Word ortamına aktarılmış ve sonrasında hem okunup hem dinlenerek kontrolü sağlanmıştır. Katılımcıların anlattığı deneyimler üzerinde hiçbir oynama ve değişiklik yapılmamıştır. Katılımcıların verdikleri cevaplar birkaç kez okunarak ön bir değerlendirme yapılmıştır. Elde edilen verilerdeki ortaklıklar, benzerlikler ve farklılıklar belirlenmiştir. Aynı paydada birleşen deneyimler, kategoriler altında sınıflandırılmış ve her bir kategori de kendi içinde bölümlere ayrılmıştır. Bu şekilde, belirlenen kategoriler içerisindeki ortak ve farklı noktalar da kodları oluşturmuştur. Sırasıyla kadınların eğitim, ev içi şiddet ve ev içi emek konularında verdikleri cevaplar kategorileri; evlenmeden önce yetiştikleri ailedeki ve evlendikten sonra kurdukları ailedeki deneyimleri, Covid-19 pandemisi dönemi deneyimleri, Covid-19 dönemi deneyimlerin aile yaşantılarına etkisi konularında verdikleri cevaplar kodları oluşturmuştur. Belirlenen kategori ve kodların her biri görüşme rehber formuna işlenmiştir. Bu yolla veri ayrıntılı parçalara bölünmüş ve analiz yapabilmek için hazır

duruma getirilmiştir. Kadınların deneyimleri ve düşünceleri doğrudan alıntı yapılmış ve çalışma zenginleştirilmiştir.

Gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler için dikkat edilen en önemli husus katılımcılarla baş başa ve sakin bir ortamda görüşmenin gerçekleşmesi olmuştur. Katılımcılardan randevu alınırken bu husus belirtilmiş ve duruma uygun saatte görüşme talep edilmiştir. Eşlerinin evde olmadığı ve çocuklar için de en uygun saat belirlenmiş ve görüşmeler yapılmıştır. Ancak, katılımcıların çoğunun küçük çocuklarının olması ve çocukların görüşme esnasında uykudan uyanmaları, acıkmaları ya da başka bir odada kardeşleriyle oynarken ağlamaya başlamaları gibi nedenlerle ses kayıtlarına ara verilmiştir. Görüşmelerden biri katılımcının bedensel engelli küçük çocuğunun yanında gerçekleşmiştir. Başka bir görüşme ise, katılımcının eşinin geldiğinde evde yemek olmaması durumunda kendisine şiddet kullanacağını açık tehdidine şahit olunmasıyla sonlandırılmıştır. Dini nikâhlı beraberlik yaşadığı erkekten kısa süre önce ayrıldığını belirten katılımcının şiddet deneyimlerini aktarırken kendisini bir kere daha derinden yaralanmış hissetmesi üzerine, görüşme ev içi emek ve gündelik hayat deneyimleri bölümde detaya inmeden sonlandırılmıştır.

Araştırmanın Covid-19 pandemisi döneminde Tarlabası'ndaki ailelerin eğitim, ev içi şiddet, ev içi emek ve gündelik hayat deneyimleri üzerinde odaklanması sebebiyle, katılımcıların seçimi için Tarlabası'nda ikamet ediyor olmak, evli olmak, ev kadını olmak, pandemi dönemini evde eşiyle ve çocuklarıyla geçiriyor olmak şeklinde ölçütler belirlenmiştir. Araştırma, İstanbul Tarlabası'nda ikamet eden 23- 54 yaş aralığında on altı evli ve çocuk sahibi ev kadını ile derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara kartopu tekniği kullanılarak ulaşılmıştır. Tarlabası'nda ikamet eden bir kadın katılımcıya ulaşıp derinlemesine görüşme yapıldıktan sonra, diğer kadınlara birbirlerinin yönlendirmesiyle ulaşılmıştır. Her bir görüşme sonrası katılımcılara konuyla ilgili görüşmeyi kabul edecek bir tanıdıklarının olup olmadığı sorulmuştur. Her derinlemesine görüşme sonrasında başka bir katılımcının telefon numarasına ulaşılmış ve görüşmek üzere randevu istenmiştir. Katılımcılardan randevu alınırken araştırmanın amacı belirtilmiş, görüşme esnasında ses kaydı alınacağı açıklanmış ve isim- adres bilgilerinin kesinlikle kimseye paylaşılmayacağı konusunda bilgilendirme yapılmıştır.

Çalışmaya katılan on altı kadın arasından on beş katılımcı resmi nikâhlı evli olup, bir katılımcı dini nikâhlı beraberlik yaşadığı erkekten görüşmenin yapıldığı tarihten çok kısa süre önce ayrıldığını belirtmiştir. Ayrıca bu katılımcıların biri lise, dördü ortaokul, beşi ilkokul seviyesinde eğitime sahipken altı katılımcı okuryazar değildir. Katılımcıların yaşları 23 ile 54; evlilik yaşları da 13-14 ile 28 arasında değişmiştir (Katılımcılardan bir tanesi evlilik yaşından emin olmadığını belirtmiştir). Katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısı da bir ile sekiz arasında değişmiştir. Bu şekilde sadece belli bir grup kadınla görüşme yapmaktan kaçınılmış ve yaş, eğitim, evlilik yaşı, çocuk sayısı konusunda çeşitlilik sağlanmıştır. Geniş bir yelpazede ev kadını deneyimine ulaşılmıştır. Katılımcıların demografik bilgilerine Tablo-1’de yer verilmiştir (Bkz. Ek-2 Katılımcıların Demografik özellikleri). Kümbetoğlu’nun (2017, 98) da belirttiği gibi, zengin örneklerle ulaşılmış ve kadınların tecrübeleri en iyi şekilde derlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmaya katılan kadınlar, derinlemesine görüşmelerin sonunda yıllar boyu içlerinde tuttıkları sıkıntıları kendilerini hiç tanımayan birine rahatlıkla anlatabilmekten keyif aldıklarını belirtmişlerdir. Gönüllülük esasına dayanan derinlemesine görüşmelerde sıkılmadan ve içtenlikle deneyimlerini paylaşabildiklerini dile getirmişlerdir. Çalışmaya, eğitimine devam edemeyen ve evleneceği eşin seçimini ailesine bırakmış olan kızların da okuyup bilgileneceği umudunu taşıyarak katıldıklarını aktarmışlardır. Bir katılımcı, kızların okumasının her konumda ve alanda desteklenmesi gerektiğini düşündüğünü ve benim de sadece kadın olmamın bile çalışmaya destek vermesi için yeterli bir sebep olduğunu belirtmiştir. Bu noktada araştırmayı sürdürürken kadın olmak, katılımcıların evlerine rahatlıkla girebilmiş ve onlarla sohbet edebilmiş olmak konusunda bir avantaj sağlamıştır.

4.4.Etik Değerlendirme

İnsan ve toplum ilişkilerini bilimsel bir bakış açısıyla inceleyen sosyoloji araştırmalarının, etik kurallar temeline dayandırılması esas alınmaktadır. Neuman’a (2014, 192) göre etik, araştırma sürecinde hem toplum hem yasalar nezdinde uyulması ya da uzak durulması gereken ilkeler toplamıdır. Etik hususlar çalışmanın

tasarlanmasından raporlamasına kadar her aşamasında dikkate alınmalıdır. Çalışmanın başında gerekli makamlardan ve görüşülen her katılımcıdan onay alınması etik hususlar ile ilgilidir. Yürütülen çalışma için veri toplamak amacıyla bulunulan sahada, araştırmacı ile katılımcı arasında herhangi bir güç eşitsizliği olmamalı ve her aşamada saygı çerçevesinde davranılmalıdır. Araştırmacı, elde ettiği verileri değerlendirilirken tarafsız olmalıdır. Araştırma bulgularının raporlanması sırasında, başka kaynaklardan alınan bilgiler etik kurallara uygun şekilde belirtilmelidir (Budak ve Budak 2013, 65).

Toplumsal araştırmalar yapılırken bilime hizmet etme ve bilgi sağlanan kişilerin haklarını muhafaza etme konuları arasında denge sağlanmalıdır. Kişilere saygı duyulması ve elde edilen her türlü kişisel bilginin gizlilik esasına uygun şekilde korunması gerekmektedir. En temel etik ilke, araştırmaya katılan kişilerin bilgilendirilerek onaylarının alınmasıdır. Bu konuda önemli olan husus, kişilerin katıldıkları çalışma ile ilgili doğru ve eksiksiz şekilde bilgilendirilmiş olmaları ve bilinçli bir şekilde katılmayı onaylamalarıdır (Neuman 2014, 192- 201). Etik kurallara uyulması neticesinde, ahlaki değerlerin davranışlara yansımaları mümkün olmaktadır. Bu değerler ışığında yapılan araştırmalarda, kaynaklardan toplanan karşıt fikirlere de açık olunmakta ve nezaket kuralları terk edilmemektedir. Verilerin analizinde kişisellikten uzak durulması sağlanmaktadır. Kişisel değerlendirmeler çalışma içerisinde ayrıca verilmektedir. Etik ilkelerin, tüm akademik çalışmalarda göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Büyüköztürk, Şener vd. 2013, 28).

Toplumsal bir araştırma esnasında, araştırmacının uyması gereken en açık etik ilke, herhangi bir fiziksel zarara sebebiyet vermemektir. Çalışmaya katılım sağlayan kişilerin görebileceği zararın ahlaki ve yasal anlamdaki sorumluluğu, araştırmacıya aittir. Katılımcıların güvenliğinin sağlanamadığı durumlarda çalışmanın durdurulması gerekmektedir (Neuman 2014, 196). Covid-19 pandemisi döneminde yapılan yüz yüze görüşmelerin, hem araştırmacıyı hem de katılımcıyı riske atma ihtimali bulunmaktadır. Yapılan bu çalışmada etik ilkeler gereği, bu tür bir riskten kaçınmak için azami dikkat gösterilmiştir. Görüşmenin yapılacağı evlere girildiğinde öncelikle el yıkamaya ve maske değiştirmeye özen gösterilmiştir. Görüşme esnasında çift maske takılmış ve mesafe kurallarına dikkat edilmiştir. Katılımcıların sunduğu ikramlar kibarca reddedilmiştir. Ayrıca, belli aralıklarla müsait olan başka odalara geçilerek bulunulan

odanın havalandırması sağlanmıştır. Oda değiştirmenin mümkün olmadığı evlerde de görüşme esnasında sık sık cam açılarak tedbir alınmaya çalışılmıştır.

Katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşme yerleri kadınlar tarafından belirlenmiştir. Her bir katılımcı hem küçük çocukları olması hem de daha rahat olabileceğini düşünmesi sebebiyle kendi evinde görüşmenin yapılmasını talep etmiştir. Çalışmanın her aşamasında etik kurallara bağlı kalınmıştır. Her bir derinlemesine görüşme öncesi kadınlar çalışma ile ilgili bilgilendirilmiş, kendilerinden çalışmaya katılmaya gönüllü olduklarına dair yazılı onam alınmıştır. Ayrıca, rehber formun ilk sayfasında yer alan bilgiler okunmuş ve katılımcılardan sözlü olarak bir kere daha ses kaydı için onayları istenmiştir. Katılımcılar, tüm soruları cevaplamak zorunda olmadıkları ve cevap vermek istemedikleri sorularda kendilerine saygı gösterileceği konusunda bilgilendirilmiştir. Kişisel verilerin korunması amacıyla katılımcıların gerçek isimleri çalışmanın hiçbir bölümünde paylaşılmamıştır; her bir katılımcı için farklı bir takma isim kullanılmıştır.

Derinlemesine görüşmelerin yapılması esnasında bir öğretmen olarak benim de uzaktan eğitim derslerimin devam ediyor olması, zaman açısından sorun yaşanmasına sebep olmuştur. Katılımcıların eşlerinin de görüşmenin sağlıklı yapılabilmesi için evden sadece belirli saatler dâhilinde dışarıya çıkmış olması, zamanın daha dikkatli kullanılmasını gerektirmiştir. Ayrıca, kendi evimin de görüşmenin yapılacağı evlere olan uzaklığı, toplu taşıma araçları ile uzun saatler boyunca yolculuk yapmama sebep olmuştur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

Elde edilen bulgular eğitim, şiddet ve gündelik hayat deneyimleri olmak üzere üç ana başlık altında değerlendirilmiştir. Bu bölümün ilk alt başlığında; kadınların kendi eğitim geçmişleriyle Covid-19 pandemisi dönemindeki uzaktan eğitim deneyimlerine yer verilmiş ve bu deneyimlerin aile yaşantıları üzerindeki etkileri ele alınmıştır. İkinci alt başlıkta; kadınların şiddet geçmişlerine, Covid-19 pandemi dönemindeki şiddet deneyimlerine ve bu deneyimlerin aile yaşantısı üzerindeki etkilerine yer verilmiştir. Son olarak üçüncü alt başlıkta da kadınların Covid-19 pandemisi dönemi öncesi ev içi emek geçmişleri ve Covid-19 pandemisi dönemi ev içi emekleriyle iş bölümleri değerlendirilmiştir. Evdeki gündelik hayat deneyimlerine, Covid-19 pandemisi döneminin etkisi kadın gözünden tartışılmıştır. Bu bölümde yapılan yorumlamalarda katılımcıların deneyimlerinden yola çıkılmıştır.

5.1.Pandemide Uzaktan Eğitim: İmkânsızlıklar, Eşitsizlikler ve Arayışlar

Bu bölümde Covid-19 pandemisi dönemiyle birlikte başlayan uzaktan eğitimin kadın gözünden aileye olan etkisi incelenmiştir. Çalışmaya katılan kadınların eğitim durumları, eğitimlerini hangi kademeye kadar sürdürdükleri ve ne şekilde sonlandırdıkları ele alınmıştır. Katılımcıların Covid-19 pandemisiyle tanıştıkları uzaktan eğitim sürecindeki deneyimlerinden ve konuyla ilgili görüşlerinden yola çıkılarak eğitim alanındaki düşünceleri ve hedefleri değerlendirilmiştir. Yeni başlanılan uzaktan eğitimin aile içinde hissedilen etkisinin ne yönde olduğu, çocuklarının eğitim durumlarıyla ve gelecekleriyle ilgili katılımcıların ne düşündükleri incelenmiştir. Covid-19 pandemisi döneminin aile yaşantısına eğitim bakımından ne tür değişiklikler meydana getirdiği değerlendirilmiştir.

5.1.1. Eğitim Geçmişi ve Eğitim Konusundaki Düşünceler

Çalışmanın bu bölümünde, derinlemesine görüşme yapılan kadınların eğitim geçmişleri ve eğitim konusundaki düşünceleri ele alınmıştır. Toplumun en küçük birimi olan ve her bireyin içinde doğup yetiştiği ailenin eğitim konusundaki dinamiklerinin incelenebilmesi için öncelikle kadının eğitim geçmişinin bilinmesinde fayda görülmüştür. Buradan yola çıkarak, çalışmaya katılan kadınların penceresinden hayatın nasıl görüldüğünü kavrayabilmek için, onların kimler olduklarına ve hayat geçmişlerine değinmek gerektiği düşünülmüştür. Katılımcıların eğitim hayatlarıyla ilgili ortak deneyimlerine ulaşılarak bütüncü nitelikte bir çalışma yapılmıştır.

Yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde kadınların temel eğitime başlama ve devam etme oranlarının düşük olduğu anlaşılmıştır. Görüşme yapılan on altı kadın katılımcı arasından bir kadın lise, dört kadın ortaokul, beş kadın ilkokul mezunu olduğunu, altı kadın ise hiç okula gitmediğini belirtmiştir. Çalışmaya katılan kadınların tamamı, eğitim hayatlarının farklı sebeplere dayalı olarak sonlanmış ya da hiç başlamamış olmasını derinlemesine görüşmeler esnasında özellikle vurgulamışlardır. Konuyla ilgili farkındalıklarının ve çaresizliklerinin üzerinde durmuşlardır. Kadınların bakış açısından bu durumun sebepleri arasında en çok vurgulanan ise ekonomik koşullar ve kız çocuklarının okutulmaması anlayışının büyüdükleri çevrede yaygın kabul gördüğü olmuştur. Çalışmaya katılan kadınların maddi imkânsızlıklar temelinde şekillenmiş ve birbirine benzer deneyimlerinin olduğu görülmüştür. Kadınlar, kız çocukların değil erkek çocukların okula gönderildiği bir kültürün içinde yetiştiklerini aktarmışlardır. Özellikle okuryazar olmayan kadınların okula neden gitmediklerini tam olarak kendilerinin de bilmeyişleri neticesinde bu durumun kültüre işlemiş olduğu anlaşılmıştır. Kadınların bu konuyu bir eksiklik ya da yapılan bir hata olarak sorgulamayışları, konunun daha da derin bir boyutta olduğunu göstermektedir. Eğitim hayatları başlamadan ya da istedikleri kademeye kadar eğitimlerine devam etmeleri sağlanmadan evlenen kadınlar, evlendikten sonra da eşlerinden ve eşlerinin ailesinden destek göremediklerini belirtmişlerdir. Çalışmanın bu bölümünde kadınların eğitim geçmişlerini nasıl ifade ettikleri ve bu durumu nasıl değerlendirdikleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Yüz yüze görüşmeler yapılan on altı kadın arasından altı katılımcı hiç okula gönderilmediğini, on katılımcı da eğitim hayatına devam etmek istemesine rağmen bunun mümkün olmadığını ifade etmiştir. Çalışmaya katılan on bir kadın, eğitim hayatının başlaması ve devam etmesi konularındaki soruları ailesindeki maddi problemler ve bu problemlere getirilen önlemler çerçevesinde cevaplamıştır. Pelin, evdeki sınırlı maddi kaynakların eğitim alanında kullanılmadığını ve çok istemesine rağmen eğitim hayatının bittiğini anlatmıştır.

Okuyordum hem de kafam zehir gibiydi. Takdir Belgesi almadan eve gelmezdim. Çok okumak isterdim devamında da ama terk etmek zorunda kaldım. Okuyamadım. Okuldan para istenirdi, ben de gelir babamdan isterdim ama vermezdi. Yani para yok der vermezdi ama para varken de vermezdi ki (Pelin, Ortaokul, Ev kadını, 24).

İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nda (222 sayı, 56 md.) 2008 yılında yapılan değişikliğe göre, çocuğunu yasal herhangi bir gerekçeye dayanmadan okula göndermeyenlere para cezası öngörülmektedir. Maddi problemler neticesinde okuldan ayrılan Pelin'in deneyimlerinde, çalışmaya katılan diğer kadınların deneyimlerinden farklı bir durum bulunmaktadır. Pelin, para cezası uygulaması sayesinde okula kaydettirildiğini anlatmıştır. Okula devamı için gerekli olan para cezasının, eğitimin diğer kademelerinde yönetmeliklerle desteklenmeyişi neticesinde de okuldan ayrılmak zorunda kalmıştır.

Aslında benim okula başlamamın da bırakmamın da altında maddiyat var, bak anlatayım. Ablalar para yok diye okula kaydedilmemiş ama ben de para cezası yememek için kaydedilmişim. Devlet mecburi tutmuş okulu o sene; okula çocuğunu yollamayanın kapısına polis geliyor, ceza kesiyor. Benden sonrakiler de mecburen kaydettirildi yine aynı şekilde. Cezası olmasa hiç okuyamayacaktık (Pelin, Ortaokul, Ev kadını, 24).

Katılımcılardan İpek, evdeki nüfusun fazla ve gelirin az oluşunun sonucunda okula gidemediğini aktarmıştır. İpek çok istemesine rağmen okula devam edememiş olmasını “Ben de okula gitmek çok isterdim. Ama on bir çocuk ve tek çalışan babam. Köydeydik, maddi durumdan dolayı okuyamadım” şeklinde ifade etmiştir (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde ailelerinin köyden kente göç etmelerinden Meltem, Arzu, Hamide ve Gönül'ün eğitim hayatlarının etkilendiği anlaşılmıştır. Meltem ve Gönül bu nedenden dolayı ilkokuldan sonra okula devam edememiş; Arzu ve Hamide ise hiç başlayamamıştır. İstanbul'un maddi olanaklarının köylerine oranla daha iyi olacağı umuduyla köylerinden göç eden aileler, çocuklarını da işe girip çalışmaları konusunda yönlendirmişlerdir. Bu sayede oluşturulacak maddi refaha destek sağlaması beklenen Meltem, Arzu ve Hamide erken yaşta iş gücüne dâhil olmuşlardır. Meltem, çalışmaktan okumaya zaman bulamadığını aktarırken “Madem İstanbul’a geldik para yok diye, çalışıp para kazanmak lazım” ifadelerini kullanmış ve çalışmanın ön planda tutulması fikrini desteklemiştir.

Fırsatım olmadı okumaya, hiç zamanım olmadı. Aslında okumak çok isterdim ama maalesef yeterli gelmedi ailemin durumu. Buraya taşındık [İstanbul], burda işte işe başlamak zorunda kaldım malum sebeplerden. Madem İstanbul'a geldik para yok diye, çalışıp para kazanmak lazım çünkü. Ne okulu o zamanlar? On dört-on beş yaşlarında falandım işte çalışıyodum (Meltem, İlkokul, Ev kadını, 39).

Arzu, fiziksel anlamda işe girip çalışma olanakları olmayan babasının aile reisliği konumunu abisiyle birlikte devralmıştır. Ailenin geçimini sağlama sorumluluğunu küçük yaşta omuzlarına alan Arzu, okuma- yazma öğrenme fırsatını bugün bile yakalayabilmiş değildir.

Köyden de yeni gelmiştik. İşe girip çalışmak zorundaydık mecbur. Abimle ben çalışıp eve baktık, başka çalışan yoktu evde. Diğer kardeşlerim ufaktı. Kiracıydık zaten; kira, elektrik, su, ihtiyaçlar... Babam o dönemlerde kaza geçirmişti bacağından. O süreçten sonra zaten bir daha çalışmadı (Arzu, Okuryazar değil, Ev kadını, 28).

Hamide de mecburen köyden şehre gelindiğini ve ekonomik sıkıntılarının büyüklüğünü paylaşmıştır. Hamide için işe girip çalışmak bir mecburiyet olmuştur. “O halde ne okulu zaten...” ifadesinden eğitimine devam etmesinin ne ailesi ne de kendi bakış açısından söz konusu bile olmadığı anlaşılmıştır.

Köydeydik biz o zamanlar. Köyümüz bozuldu. Şehre geldik. On dört-on beş yaşında vardım o zamanlar. Elbise dahi almadık yanımıza, bomboş çıktık geldik köyden. Şehre gelince de mecburen işe gittik. O halde ne okulu zaten... Fındık toplamaya falan gittik (Hamide, Okuryazar değil, Ev kadını, 39).

Gönül'ün deneyimlerinden ise, ailesinin maddi problemler nedeniyle İstanbul'a göç ettikten sonra şehir yaşamına adaptasyon süreçlerinde zorlandığı anlaşılmıştır. Bu zorlanmalar da aileyi birtakım önlemler almaya itmiş ve başına bir kötülük gelir korkusuyla kız çocukların okuldan alınmasına yönelik kararlar vermeye doğru götürmüştür. Gönül, ailesi tarafından fiziksel anlamda dikkat çekici bulunduğunu ve okul yolunda kaçırılmasını önlemek amacıyla okuldan alındığını anlatmıştır.

Aldılar beni okuldan. Beni sadece bir sene okula gönderdiler. Babam istemedi; dedi ki, burda seni kaçırlar götürürler ya da ne bilim bişe olur. Hep o korkuyla işte. O zaman da okuyamadım. Gidemedim, göndermediler beni. Sadece beni babam okutmadı. Benim boyum da vardı. O yüzden derdi ki okula giderken bunu birisi götürecek. Korkudan göndermedi yani (Gönül, İlkokul, Ev kadını, 33).

Köyden kente göç edilmesinin ardından, Gönül'ün ev içinde hasta ve yaşlı bakımı konusunda çalışması beklenmiştir. Okula giderken kötü bir deneyim yaşaması korkusu ve evde çalışmasının hane için daha gerekli olduğu düşüncesi, Gönül'ün ev içi emek hayatının küçük yaşta başlamasına sebep olmuştur.

Bir de İstanbul'a yeni gelmişlerdi. İki tane hasta kardeşim vardı, onlara bakardım. Rahmetli ninem de kanser hastasıydı. O da evdeydi. O yüzden babam hiç göndermedi (Gönül, İlkokul, Ev kadını, 33).

Üç katılımcı, şahit oldukları maddi problemler neticesinde eğitim hayatlarını kendi istekleriyle sonlandırdıklarını ve çalışmaya başladıklarını ifade etmiştir. Evde yaşanan maddi problemlerin aile bireylerini nasıl etkilediğini anlamaya çalışan Yaren, bu konuda çözümü kendi yöntemleriyle bulduğunu ifade etmiştir. Annesinin

çalışmadığı için sıkıntı çektiğini düşünmüş, hem aynı sıkıntıyı çekmemek hem de annesini maddi zorluklardan kurtarmak adına iş hayatına geçiş yapmıştır.

Aslında annemle babam bana dediler ama ben okumadım. Öyle oku demekle olmuyor. Dediler ama ben parası olmadığı için hem de annemin nasıl ezildiğini gördüm. Bunun için para kazanmak istedim. Çalışmak istedim. O yüzden de okumadım. Keşke okusaydım, bilmiyorum (Yaren, Ortaokul, Ev kadını, 32).

Ayça, lise eğitimini tamamlamasının ardından yüksek gelir getirdiğini düşündüğü farklı bir sektörde çalışmaya başladığını ve üniversite eğitimine gerek duymadığını belirtmiştir. Eğitimine devam edip az para kazanarak çalışmak ile hemen başladığında daha çok kazanacağı bir işe girmek arasında seçim yaptığını anlatan Ayça, okul hayatını sonlandırıp işe girmeyi tercih ettiğini ifade etmiştir.

Ben terzilik okudum ya şimdi bu işte biraz fedakârlık var. Moda evlerinde çalıştım ve staj gördüm. Bana hep gel dediler, kal burada. İş öğrenmem için. Asgari ücretle başlatıyor mesela, işi öğrendikçe zam yapıyor. Ama mağazalar daha çok veriyor, prim de var. Lüks mağazalarda çalıştım ben, o yüzden de primim maaşımdan daha yüksek oldu. O da bana daha cazip geldi. Üniversite okumadığıma da hiç pişman olmadım o yüzden. Okuyup az maaş alacağıma dedim ki daha yüksek maaşla başlayayım şimdi işe (Ayça, Lise, Ev kadını, 23).

Pelin, kendisini ailesi için bir yük gibi algılamış ve bu yükü hafifletmenin de çalışarak aşılabileceğini düşünmüştür. Pelin, bu nedenle okulu bıraktığını ve kendi aile işlerinde çalışarak ailesine destek olduğunu anlatmıştır.

Bir yerden sonra da insana şey geliyor yani o yaşta diyorsun ki ben ailemi sıkıntıya mı sokuyorum acaba... Şu anki aklım olsa okulu asla bırakmazdım ama o zamanlar kendimi yük gibi hissetmiştim okuduğum için. Ben okulu bırakınca annemlerle işe gittim. Midye yapmaya başladım. Günde kırk çuval falan midye yapardık (Pelin, Ortaokul, Ev kadını, 24).

Araştırma kapsamında on altı kadın katılımcı arasından üç katılımcı, maddi problemleri neticesinde ailelerinin eğitim konusunda kısıtlama yapma kararı

aldıklarını; fakat yapılan kısıtlamaların evdeki her çocuk için eşit şekilde uygulanmadığını aktarmıştır. Ailelerde çocuklar arasında bir cinsiyet ayrımına gidilmiş ve kız çocuklar bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Sultan, ailesinin maddi olarak güçlense bile okula gönderilip gönderilmeyeceği konusundaki tereddüdünü açıklarken ailesinin kız çocukları konusundaki görüşünü de belirtmiştir.

Ha şu var, zaten kızları okutturmuyorlardı genellikle. Erkekleri okutturuyorlardı ama işte kızları da duruma göre. Beni de durumumuz olsaydı gönderirlerdi belki, bilmiyorum ki (Sultan, Okuryazar değil, Ev kadını, 32).

Betül, ailesinin maddi imkânlarını kendisinin eğitimi konusunda kullanmadığını belirtmiştir. Kendisinden yaşça büyük ve küçük erkek kardeşlerinin okula gönderildiğini, ama kendisinin hiç gönderilmediğini anlatmıştır. Betül, ailesinin kendisine yaptığı açıklamayı bugün “Para bir tek kızlara mı yok?” şeklinde değerlendirmiştir.

Hiç okumadım ben. Okuma yazmam da yoktur. Okula gitmeyi illa ki de istiyordum. Ben memleketteyken okul yaşıma geldi, beni okula göndereceklerdi aslında ama annem göndermedi. Benden iki tane büyük var, üç tane de küçük var. Onların hepsi okudu, sadece ben okumadım evin içinde. Kızlar okumaz diye... Para bir tek kızlara mı yok? (Betül, Okuryazar değil, Ev kadını, 31).

Katılımcılardan Sevgi de ekonomik sıkıntılar nedeniyle babalarının farklı bir şehirde yaşayıp çalıştığını ve oradan kendilerine para gönderdiğini aktarmıştır. Sevgi’nin eğitim geçmişinde de yine ailedeki sınırlı kaynakların kız çocukların eğitimi alanında kullanılmamış olduğu anlaşılmıştır. Sevgi, okuldan alınmış olması karşısında ailesine verdiği tepkiyi dile getirmiştir. Verdiği tepkiye karşılık ailesinin cevabının kız olmasıyla ilgili olduğunu anlatmıştır. Katılımcılardan Betül’ün deneyimiyle benzer şekilde, Sevgi’nin de erkek kardeşleri okula gönderilmiş; fakat kendisi gönderilmemiştir.

Babam evde olmazdı, dışarıya çalışmaya giderdi. Çünkü maddi durumumuz çok kötüydü. Beni okuldan aldılar ama benden büyük bir abim

vardı. Onu okutmaya çalıştılar. Beni okuldan aldıklarında da çok ağladım, niye diğer kardeşimi gönderiyorsunuz da beni göndermiyorsunuz diye. Annem dedi ki “sen kızsın” falan filan. Öyle şeyler işte anlarsın. Ama ben çok ağlamıştım ya. Ben altı numara oluyorum galiba. Erkekleri okutmaya çalıştılar ama bu sefer de onlar okuyamadı. Biz de okutulmadığımızla kaldık (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28).

Görüşmeye katılan beş kadın, okul çağındayken eğitim ile ilgili herhangi bir fikirlerinin olmadığını belirtmiştir. Ailelerin eğitim konusundaki bilinçsizliğinin, çocuklarının da geleceklerini etkilediği anlaşılmıştır. Okula gitmenin gerekli olduğuyla ilgili kimsenin kendilerine yönlendirme yapmadığını ifade eden kadınlar, hayatlarının ilerleyen dönemlerinde yaşadıkları tecrübeler yoluyla kendi fikirlerini oluşturmuşlardır. Bu konuda Güler “Valla ne bileyim, okumak istemedim. Hiç hevesim yoktu o zamanlar. Yani bizi kimse okuldan almadı ama okumadık da işte. Kimse demedi ki” cümleleriyle eğitim hayatını özetlemiştir (Güler, Okuryazar değil, Ev kadını, 23). Emine de kendi çocukluğuyla şimdiki zamanın karşılaştırmasını yapmış ve ailesinin mecbur tutulmadığı için kendisinin okula gitmediğini düşündüğünü aktarmıştır. Emine de Güler gibi neden okula gitmediğini bilmediğini ifade ederek düşüncelerini açıklamaya başlamıştır. Ayrıca, çobanlık yoluyla evdeki iş bölümüne katkısının olması ve bu durumun da ailesinin işine geldiğini düşünmesi dikkat çekicidir.

Bilmiyorum. O zamanlar sıkı değildi. Annemin başka çocukları da vardı. Bilmiyorum, o zamanlar öyleydi. Arkadaşlarım da öyleydi, herkes bir-iki sene gitti ki... Kimse bir şey demiyordu o zamanlar. O zamanlar sıkı yoktu. Annemle babam da bir şey demiyordu. Gidersin veya gitmezsin demiyorlardı. Biz de keyfimize bakıyorduk. O zamanlar çobanlık vardı, çobanlığa gidip geliyorduk. Öyle bir şey... Köyde zaten çok iş vardı, herkesin de işine öyle geliyordu. Diğer kardeşlerim neden okumadılar onu da tam bilmiyorum (Emine, Okuryazar değil, Ev kadını, 40).

Diyar, Damla ve Derya derinlemesine görüşme esnasında eğitim hayatlarının neden sonlandığıyla ilgili herhangi bir açıklama yapamamıştır. O dönem bu konunun çocuklar tarafından çok sorgulanmamış olması, durumun kültüre ve insanlara ne kadar işlediğini ispatlamaktadır. Konu ile ilgili öğretmenleriyle de arasında bir konuşma

geçmediğini aktaran Diyar, kendisine yararlarının anlatılmış olması durumunda okulu bırakmamış olabileceğini ifade etmiş ve bugünkü pişmanlığını dile getirmiştir.

Bilmiyorum ama neden öyle yaptım, neden okulu bıraktım ben de bilmiyorum. O dönem hiçbir öğretmenimle de görüşmedim, hiç... O zamanlar belki bir öğretmenim güzelce konuşmuş olsaydı belki bırakmazdım, bilmiyorum. Okulu bıraktıktan hemen sonra da pişman olmadım. Ama şu an pişmanım (Diyar, Ortaokul, Ev kadını, 31).

Damla, eğitiminin sonlanmış olmasıyla ilgili kendisinin de ailesinin de herhangi bir düşüncesinin olmadığını belirtmiştir. “Demedim okumak için bir şey” sözleriyle de, o dönem bu konuya herhangi bir tepkisinin olmadığını aktarmıştır. Damla’nın ifadeleri, yaşanan olumsuz durumun sebepleri arasında kendisini de görüyor olduğunu düşündürmüştür. Damla, küçük yaştaki bir çocuğun eğitim sorumluluğunun kendisine değil, ailesine ait olduğu gerçeğiyle yüzleşememiştir.

İlkokuldan sonra okumadım. Biraz benim hevesim yoktu biraz da anne baba bir şey demedi. Yani onların öyle bir düşünceleri yoktu okutayım diye. Düşünmedi ailem ama yalan yok ben de düşünmedim. Demedim okumak için bir şey (Damla, İlkokul, Ev kadını, 54).

Derya da okula gönderilmeyeceğini düşündüğü için ailesine teklif bile götürmediğini aktarmıştır. Derya’nın, yaşına rağmen etrafını gözlemlemesi ve kendisine izin verilmeyeceğini düşündüğü bir konuyu ailesine açmaktan imtina etmesi dikkat çekmiştir. Buradan, içinde yaşanan kültürün, küçük yaştan itibaren çocukların davranışlarına yön verdiği anlaşılmıştır.

İsterdim ama... Zorla okuldan almadılar ama ben okula gitmek isteseydim de göndermezlerdi. Bilmiyorum. Bir şey demedim ben de. İnsan ister tabi ki ama bir şey demedim aileme (Derya, Ortaokul, Ev kadını, 27).

Yetiştirildikleri ailelerde eğitim hayatlarına diledikleri kademeye kadar devam edemediklerini ifade eden beş katılımcı, evlendikten sonra devam etmek istediklerini aktarmıştır. Devam edemeyişleri konusuna eşlerini ve eşlerinin aile büyüklerini işaret etmiş, tepkiyle karşılaştıklarını aktarmışlardır. Sultan, kalabalık ev halkının ve gelen

misafirlerin ihtiyaçlarının giderilmesi için tüm vaktini harcadığını, evlendikten sonra okul hayatının mümkün olmadığını “Evlendikten sonra da nereye gidiyorsun öyle hemen? Kayınbabamlarla otururdum ben ve ev de aşıret gibi olurdu. Yani misafir eksik olmazdı. Gidemedim o dönem” sözleriyle ifade etmiştir (Sultan, Okuryazar değil, Ev kadını, 32). Sultan gibi Derya da “Evlendikten sonra da o imkân olmuyor ki... Yani hiç zannetmiyorum. Açıktan falan var ama yine de gndermezlerdi. Eşim gndermezdi yani, o böyle şeylere karşıdır” diyerek eşinin ailesinden destek göremeyeceğini, eşinin de bu konuda kendisinin yanında yer almayacağını düşündüğünü aktarmıştır (Derya, Ortaokul, Ev kadını, 27). İpek de içinde yaşıdığı kültür temelinde yetiştigi aileyi ve eşinin ailesini değerlendirmiş, ne çocukken ne de yetişkinen okuluna devam etmesine izin verildiğini anlatmıştır. Hem kendi anne-babasının hem de eşinin ailesinin kendisine olan davranışlarının ve beklentilerinin, İpek’in küçük yaşıta kadın olduğu yönünde olmuş olması da İpek’in kendisine olan algısının değişmesine sebep olmuştur.

On yedi yaşımda da evlendim, bu sefer de eşimin ailesi izin vermedi okumama. Kaydım duruyor şu an. Bizim oralarda [bir Güneydoğu Anadolu ili] evlendiğin zaman yaşı kaç olursa olsun, kadın oluyorsun. Dediler ki “Sen artık kadınsın, okuyup ne yapacaksın?”. Vücut yaşına bakma, o dönemler beynin o kadar gelişmemiş ki... Kendin dşnemiyorsun. Ben de kendimi on yedi yaşımda kadın sandım (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Ayça, eşinin ailesiyle yaşıyacağı bir problemden bahsetmemiş; fakat eşinin muhtemel tepkilerini anlatmıştır. Eşinin okula gidip geleceği saatler konusunda problem çıkaracağını tahmin ettiğini “Okumak istesem eşim kıskançlık etmez. Ama saati geçirince kızar. Eve geç gelince tabi sorun olur. Eşim izin vermez. Kıyamet koparır” şeklinde ifade etmiştir (Ayça, Lise, Ev kadını, 23).

Gönül ise yukarıdaki dört katılımcıdan farklı olarak, eşinin aile büyükleriyle yaşımayı sonlandırdıkları dönemde eğitim hayatına kendi hayalleri doğrultusunda devam ettiğini dile getirmiştir. Çeşitli kurslara giden Gönül, eşinin kendisini desteklediğini aktarmıştır.

Yeni evlenince ailesiyleydim. Kaynanam çok kıskançtı ya her şeye kıızıyordu. Anneme bile gitmeme izin vermezdi. Kaynanamlardan ayrılınca ben hemen kurslara yazıldım, ehliyet de yazıldım. İşaret dili öğrendim, bilgisayar kursuna gittim, otelcilik şeyleri oluyor ya kat hizmetleri hani, servis elemanı onu da aldım. Onları yaparken hep hayallerim vardı. O kadar kurslara gittim, belgeler aldım. Ehliyet bile aldım. Eşim bana hiç kızmadı, hiç engellemedi (Gönül, İlkokul, Ev kadını, 33).

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen veriler, eğitim konusunda önyargılara sahip olunmasının ve cinsiyet ayrımına gidilmiş olmasının kız ve erkek çocuklara farklı şekillerde yansıdığını göstermiştir. Bu durum, kız çocuklarıyla ilgili herhangi bir eğitim beklentisi olmayan aileler için daha belirgin olmuştur. Yaşanan sıkıntılarda ailelerin eğitim konusuna bakış açısı, kız çocukların eğitimlerini doğrudan etkilemiştir. Kente göç sürecinde derinleşen ekonomik sıkıntılar neticesinde, bu ailelerdeki kız çocukların okullaşma oranlarının düşmüş olması da bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Ayrıca, ailelerin köyden kente göç edişi ve kentte kısa süre içinde geçimlerini sağlayacak düzenli bir işe erişimlerinin olmaması süreciyle başlayan hane içi ekonomik sıkıntılar, ailede kısıtlamaların yapılmasını doğurmuştur. Hane içinde çok sayıda çocuğun varlığı, iş gücüne katılım ve eğitime erişim konularından çocukların etkilenmesine yol açmıştır. Bu durumdan kız çocuklarının üç farklı şekilde etkilendiği anlaşılmıştır. İlki, içinde bulunulan geleneksel yapı itibarıyla erkek çocukların ön planda tutulmuş ve kız çocukların eğitimlerinin gölgede kalmış olmasıdır. İkincisi, kötü giden ekonomik koşullarda kız çocukların okuldan alınıp erken yaşta çalışma hayatına başlatılması; üçüncüsü ise, ailesinin ekonomik durumu kötüye gittiği için sorumluluk duygusuyla hareket ederek kız çocukların kendilerinin okulu bırakıp çalışma hayatına geçişleridir. Bunun yanında köylerinden göç ettikten sonra şehir hayatına adapte olamayıp korumacı yaklaşım geliştirilmesi ve kız çocuğunun okuldan alınıp evde hasta-yaşlı bakım işlerinde çalıştırılması da dikkat çekmiştir. Ortaya çıkan bir diğer bulgu da katılımcıların evlendikten sonra da eşlerinin ya da eşlerinin ailesinin müdahalesiyle eğitimlerine döneemedikleri olmuştur. Geniş aile şeklinde yaşanmasının getirisi olan artan ev içi emek sorumlulukları, ilerleyen dönemlerde çocuk bakım sorumlulukları ve kadınların eğitimlerine olan bakış açısının

değişmemiş olması neticesinde katılımcıların evlendikten sonra da eğitim hayatlarına devam edemedikleri ortaya çıkmıştır.

5.1.2. Pandemi ve Eğitime Bakış

Çalışmanın bu bölümünde, çalışmaya katılmayı kabul eden kadınların Covid-19 pandemisi döneminde eğitim ile ilgili bakış açılarında herhangi bir değişikliğin olup olmadığı ele alınmıştır. Bakış açılarında farklılık yaşadığını belirten katılımcıların ne tür bir değişiklik yaşadıkları anlaşılmaya çalışılmıştır. Eğitimleri kendi kontrolleri dışında sonlandırılmış ya da hiç başlatılmamış kadınların, Covid-19 pandemisi döneminde dünya çapında meydana gelen değişiklikler neticesinde, eğitim konusunda ne düşündükleri ve hissettikleri incelenmiştir. Düşünsel anlamda yaşadıkları değişikliklerin, katılımcıların kendi çocuklarının eğitimlerine verdikleri desteğe etki edip etmediği de araştırılmıştır.

Derinlemesine görüşmeler yapılan kadınların eğitim ile ilgili ortak söylemleri Covid-19 pandemisi döneminde eğitimin öneminin dahi iyi anlaşılması yönünde olmuştur. Eğitimin önemini anladıklarını belirten on altı katılımcının, bu durumu çocuklarının gelecek eğitim planlarına nasıl yansıttığı araştırılmıştır. Covid-19 pandemisi döneminde yaşanan maddi sıkıntıları kendi çocukluklarında yaşanan maddi sıkıntılarla özdeşleştirdiğini belirten kadınlar, var olan imkânsızlıklara rağmen çocuklarının eğitimlerini sonlandırma yoluna gitmeyeceklerini belirtmiştir. Konuyla ilgili olarak katılımcıların tamamı çocuklarının eğitim almasından yana fikir belirtirken, yedi katılımcı özellikle kız çocuklarının üzerinde daha çok durduğunu belirtmiştir. Kız çocuklarının eğitime önem verdiğini aktaran kadınlar, kızlarının kesinlikle eğitim alıp meslek sahibi olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Katılımcılar arasında iki kadın ise kızlarının okumasına eşlerinin izin vermemesi durumunda çaresiz konumda olduklarını belirtmiştir. Çalışmaya katılan kadınlar, Covid-19 pandemisi nedeniyle hangi çocuklarının ne sebeple eğitimlerinin aksamaya uğramasından kaçındıklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca, kendi geçmişlerine dönüp değerlendirme fırsatı bulan katılımcılar, Covid-19 pandemisi sürecinde hayatlarında

önemli değişiklikler yapma yolundaki kararlarını uygulayamamalarını da kendi eğitim durumlarıyla açıklamışlardır.

Çalışmaya katılan on altı kadın, kendi deneyimlerinden yola çıkarak Covid-19 pandemisi döneminde eğitim alanında düşünsel bakımdan yaşadıkları değişimleri aktarmıştır. Katılımcıların eğitime verdikleri önemin arttığı; fakat düşüncelerini dayandırdıkları temelin değişiklik gösterdiği anlaşılmıştır. Yüz yüze görüşülen beş katılımcı, ekonomik koşullar temelinde değerlendirme yapmıştır. İki katılımcı, gündelik hayatta eğitimlerinin yeterli olmaması sonucunda deneyimledikleri güçlükleri göz önünde bulundurarak yaşadıkları değişimi aktarmıştır. Çalışmaya katılan üç katılımcı, önce kendilerine ve kendi çocuklarına, sonra da tüm insanlığa faydalarının dokunması için eğitimin gerekli olduğunu Covid-19 pandemisi döneminde anladıklarını belirtmiştir. Beş katılımcı da eğitimlerini istedikleri kademeye kadar devam ettirememiş olmanın pişmanlığını yaşadıklarını belirtmiş ve bu çerçevede düşüncelerini aktarmıştır.

Eğitime olan bakış açısının değiştiğini ekonomik koşullar temelinde ifade eden Sultan, durumunun iyileşmesi için eğitimi olmaya duyduğu ihtiyacı “Eğitimim olsaydı daha güzel işler bulurdum ben de pandemide. Hem de şu an bu durumda olmazdım. Eğitim yoksa para da yok bu zamanda” sözleriyle aktarmıştır (Sultan, Okuryazar değil, Ev kadını, 32). Yüz yüze görüşmelere katılan kadınların ev hanımı olması yani kendilerine ait bir gelirlerinin olmaması, Covid-19 pandemisi döneminde maddi anlamda zorluk yaşamalarına sebep olmuştur. Eşine maddi anlamda duyduğu mecburiyetin pandemi döneminde artmış olması, Diyar’ın eğitim konusunda pişmanlık yaşamasına sebep olmuştur.

Ben pişmanım. Nerelerde pişman olduğumu da söyleyeyim. Biri evlendikten sonra biri de pandemide. Eşten dolayı değil de insanın kendi parasını kazanması çok önemli. Pandemide koca eline düştüm. Kocamın da işi yoktu, çok parasız kalınca pişman oldum. Okumanın ne kadar önemli olduğunu pandemide anladım (Diyar, Ortaokul, Ev kadını, 31).

Covid-19 pandemisi döneminde yaşadığı maddi sıkıntıları “batağa sürüklenmek” şeklinde ifade eden Arzu, eğitim durumu yeterli gelmediği için güzel

gelir getiren bir işe sahip olamadığını aktarmıştır. Okumadığı için pişman olduğunu belirtmiştir.

Okusaydık belki de bu durumda olmazdık. Farklı yerlerde olurduk. Şu an iş bulma problemi bize var ama okumuş olanlara yok. Adam diyor ki lise mezunu, muhasebeden mezun oldu falan, hemen onu alıyor yanına. Şu an bize o imkân yok. Bizi bu pandemide altı ay boyunca resmen batağa sürüklediler, başka hiçbir şey olmadı. Keşke dedim okusaydım (Arzu, Okuryazar değil, Ev kadını, 28).

Derya, pandemi sürecinde yaşadığı hayatın yönetimini elinde tutamayışının sebebini, eğitiminin olmayışıyla açıklamıştır. Oluşan ekonomik sıkıntılarla birlikte bu durumu değerlendirme imkânı bulduğunu söylemiş ve pişmanlığını dile getirmiştir.

Okuduğunda hayatını sen yönetiyorsun. İşte eğitim böyle bir şeymiş, anladım. İnsan sorun yaşayınca anlıyor bunları, baştan bilemiyor. Param yok, ihtiyaçlarımı alamıyorum, kocam para vermiyor. Öylece kalıyorum. Tam orada insan bir geriye dönüyor, diyor ki “Okusaydım bu halde olmazdım”. Şimdiki aklım olsaydı böyle olmazdı (Derya, Ortaokul, Ev kadını, 27).

Ayça, Covid-19 pandemisinde maddi sıkıntılar çekmesinin üzerine yarım bıraktığı tahsiline devam etme isteği duymaya başladığını ifade etmiştir. Üniversite mezunu olmayı iş gücüne dâhil olmak ve para kazanmak için istediğini belirten Ayça, evde kaldığı zamanlarda eğitim adına araştırmalar yaptığını aktarmıştır.

Üniversite sınavına girmeyi istedim. Üniversite mezunu olurum, bunu da iş fırsatına çevirmek için yaparım. Başka türlü gelirimiz yok. Pandemide evde ne yapabilirim diye çok araştırdım ama eğitimle ilgili bir şey bulamadım. Evde kendimi makromeye adadım, çok el işi yaptım (Ayça, Lise, Ev kadını, 23).

Eğitime olan bakış açılarının değiştiğini ifade eden iki katılımcı, maddi sıkıntılara ek olarak gündelik hayat deneyimleri temelinde değerlendirme yapmıştır. Güler ve Betül, Covid-19 pandemisi döneminde okuryazar olmadıkları için rutin hayatlarını kimseye bağımlı kalmadan halledemediklerini ve birçok alanda zorluk

yaşadıklarını aktarmışlardır. Güler, eğitimin önemini çok iyi bildiğini dile getirmiş ve yaşadığı zorlukları paylaşmıştır. Var olan ekonomik sıkıntılara bir de okuryazar olmayışının getirdiği maddi aksaklıklar eklenince durumun daha da kötüleştiğini aktarmıştır. “Boşver” diyerek durumu geçiştirmeye çalışırken bu durumun kendisini ne kadar yaraladığını da göstermiştir.

Sana bir şey diyeyim mi? Eğitimin ne olduğunu en iyi eğitimsiz olan bilir. Ama anlatamaz. Bir yere gidince kendimi daha güzel ifade edebilmek istiyorum. Karşımdaki insan beni ezik görmesin. Konuşmamdan falan anlaşılıyor her şey. Hissediyorum sonuçta ben. Hem de bir yere gidince diyorlar ki “Senin okuma yazman neden yok?”. Bazen bu konuda eşimden de laf yiyorum. Pandemide de eğitimsizliğim yüzünden çok fırça yedim. Eğitim önemlidir. Pandemi oldu ben markete daha çok gitmeye başladım. Zaten para yok, bir de fiyatlarda sorun oldu. Fiyatlarda sorun olunca evde de sorun oldu. Boşver... Markete girince baktım fiyatına ama bazen yanlış oldu. Kasaya gidince gerçek fiyatını öğrenince dedim ki “Keşke okuyabilseydim de doğru alabilseydim”, sonra pişman oldum hep. Hastaneye gidersem de sürekli soruyorum doktoru falan. Sora sora ilerliyorum, sorarken de utaniyorum. Çünkü benim yaşıtılarım doktor oluyor, öğretmen oluyor. Ben onların kapısına bile kendi kendime gidebilecek eğitime sahip değilim (Güler, Okuryazar değil, Ev kadını, 23).

Betül’ün dünya çapında var olan Covid-19 virüsü ile ilgili okuyarak bilgi edinemediğini aktarmış olmasından, kendi kendine yetemediğini düşündüğü anlaşılmıştır. Hastaneye gitmek zorunda kaldığını; fakat orada da yalnız başına işlerini halledemediğini aktaran Betül, pişmanlığını da dile getirmiştir.

Çok pişmanlık yaşadım. Virüs çıktı, açıp bir haber bile okuyamadım, bir gazete okuyamadım. Pandemide de ben kızı hep götürdüm doktora. Nasıl zoruma gitti, doktorun adını bilemedim, okuyamadım. Keşke dedim okusaydım, çok zor durumlarda kaldım. Doktora gidiyorum adını bilemiyorum, benim adım nerde çıkıyo o ekranlarda hani kapıdaki işte onu bilemiyorum. Keşke okusaydım dedim (Betül, Okuryazar değil, Ev kadını, 31).

İpek, Gönül ve Damla eğitime dönük değerlendirmelerini kendilerine, çocuklarına ve topluma yararlı birer birey olma istekleri doğrultusunda yapmışlardır. Çocuğunun dünyayı keşfetme sürecinde sorduğu soruları bilemediğini aktaran İpek, eğitimin önemli olduğunu fark ettiğini aktarmıştır. İpek, eğitilmiş olmanın önce kendisine ve çocuğuna sonra da başka insanlara faydası dokunmak anlamına geldiğini Covid-19 pandemisi döneminde anlamıştır. Bu uyanışın sonucunda bugün bile okumaya isteğinin olduğunu farkına varmıştır.

Anladım ya, anladım. Hafife alınacak şey değil eğitim. Şu anda bile hevesliyim okumaya, isterdim okumak. Hayatın her koşulunda gerekli olan bir şey eğitim. Önce kendime sonra başkalarına faydalı olmak demektir. Ama şu an evde oturuyorum. Pandemide çocuk sordu da sordu, ben de baktım yüzüne öyle boş. Keşke okusaydım, daha çok şey bilirdim (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

İpek gibi Gönül de insanlığa daha faydalı olabilmesinin yolunun eğitimden geçtiğini anlamış ve düşüncelerini “Okusaydım ne güzel olurdu. Hem kendime hem aileme hem de insanlara faydam olurdu. Belki başka yerde olurdu şu an, başka bir hayatım olabilirdi” şeklinde ifade etmiştir. Damla, Covid-19 pandemisi döneminde eğitilmiş oldukları için uzaktan çalışabilenleri görmesiyle kendi eğitimine dönük yaşadığı pişmanlığı aktarmıştır.

Tabi ki oldu, olmaz olur mu... Uzaktan eğitim alanları, uzaktan çalışanları gördükçe dedim ki, belki de boşa yaşadım. Belki de bütün hayatım boşa gitti. Yeğenlerim var, uzaktan eğitim veriyorlar. Bankacı olan var, o da uzaktan çalışıyor. Başka bir yeğenim var, o da evden çalışıyor. Ama kendime bakıyorum, hiç... Okusaydım çok farklı olurdu. Son pişmanlık fayda vermiyor (Damla, İlkokul, Ev kadını, 54).

Çalışmaya katılan beş kadın, Covid-19 pandemisi döneminde eğitim konusunda geriye dönüp düşündüklerini ve pişmanlık yaşadıklarını dile getirmiştir. Derinlemesine görüşme esnasında genel bir değerlendirme yapan Sevgi’nin “Okuyup meslek sahibi olsaydım köyde kalmazdım. Beni de kimse bu adamla evlendiremezdi” şeklinde bir sonuca varmasından eğitim durumunun tüm hayatını etkilediğini düşündüğü anlaşılmıştır (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28). Sevgi ile benzer şekilde genel

bir değerlendirme yapan ve sadece okuma yazmayı öğrenebilmiş olmayı dileyen Emine de “Okul değil de, keşke benim okumam yazmam olsaydı dedim” diyerek kendini anlatmıştır (Emine, Okuryazar değil, Ev kadını, 40). Benzer başka bir anlatım da Meltem’in “Keşke zorlasaydım, keşke okula gitseydim dediğim anlar çok oldu bu evde oturmalarda aylarca. İnsan istiyo ki daha iyi bir yerlere gelsin. Bir şeyler yapayım, pandemide evden çalışayım mesela internet üzerinden falan diye istedim. Keşke öyle bir imkânım olsaydı” şeklindeki değerlendirmeleridir (Meltem, İlkokul, Ev kadını, 39). Katılımcılardan Hamide de “Pişman oldum tabi ama iş işten geçti” cümlesiyle eğitim alabilmek için geç kaldığını düşündüğünü belirtmiştir (Hamide, Okuryazar değil, Ev kadını, 39). Yaşadıklarından sonra zihninin yorulduğunu ifade eden Pelin pişman olduğunu; fakat eğitim hayatına geri dönebilme cesaretini kendinde bulamadığını aktarmıştır. Kendine hiç güveninin kalmadığını belirten Pelin’in çaresiz olduğu anlaşılmıştır.

Keşke okusaymışım da böyle olmasaymış. Okula şu an bile geri dönmek istiyorum ama beynim o kadar çok yorgun ki, neyi nereden çıkarayım, nasıl toplayıp çıkarayım da okuyayım? Çok net söylicem, güven yok kendime şu an. O dersleri beynime nasıl yerleştirebilirim bilmiyorum (Pelin, Ortaokul, Ev kadını, 24).

Eğitime bakış açısının değiştiğini ifade eden Yaren ve İpek Covid-19 pandemisi döneminde boşanma kararı aldıklarını; fakat kararlarını uygulayamadıklarını belirtmiştir. Evliliklerinin yapılışını da devam etmek zorunda oluşunu da eğitim konusu dâhilinde değerlendiren Yaren ve İpek, kadınlar için eğitimin hayati bir öneme sahip olduğunu açıklamıştır. Yaren, boşanma kararı aldığını ama eğitimi olmadığından kendini güçsüz hissettiğini ve boşanamadığını ifade etmiştir.

Pandemide eğitimin kıymetini anladım. Pandeminin başında boşanma şeyleri oldu yani boşanmanın köşesinden döndüm. Boşanamadım, her zamankinden daha çok üzüldüm, “Keşke okusaydım” dedim. Okusaydım ve güzel bir işim olsaydı var ya şu an durmazdım bu evde. Çok pişmanım. Çünkü erkeklerin eline bakmıyorsun okuyunca, ezilmiyorsun hem ekonomik hem de her yönden. Her türlü güçlüsün okuyunca. Sanki

okumayınca hem de para kazanmayınca onlara mecburmuşsun gibi oluyor. İki kuruşa minnet ediyorsun (Yaren, Ortaokul, Ev kadını, 32).

Kız olduğu için okutulmayan İpek, pandemi döneminde kadın olduğu için eğitime en çok kendisinin ihtiyacının olduğunu düşünmüştür. Covid-19 pandemisi döneminin katılımcılar için hem karar alma hem de karar uygulayamama dönemi haline geldiği anlaşılmıştır.

Ama bugün diyorum ki “Madem ben kadını, en çok eğitime benim ihtiyacım var”. Pandemide boşanma kararı aldık. Eğitimim yok, nasıl boşanabilirim? İşe girip çalışıp hem de açıktan okuyup öyle boşanabilirim (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Derinlemesine görüşme yapılan on altı kadın katılımcı arasından yedi katılımcı kız çocuklarının eğitime destek olma kararı aldıklarını aktarmıştır. Katılımcıların, Covid-19 pandemisi döneminde yaşadıkları maddi problemlerden yola çıkarak kızlarının gelecekte ekonomik imkânsızlıklar yaşayabileceğini öngördükleri anlaşılmıştır. Erkek çocuklarının cinsiyetlerine vurgu yaparak rahatlıkla para kazanabileceklerini; ama kız çocuklarının eğitimlerinin olmadığı noktada dezavantajlı konumda olacaklarını belirtmişlerdir. Hamide bu konuda “Çocukları vallahi okutmak istiyorum. Yeminle kız benim için erkekten daha şeydir. Erkek nasıl olsa bakar kendine” şeklindeki düşüncesini belirtmiştir (Hamide, Okuryazar değil, Ev kadını, 39). Ekonomik anlamda kimseye muhtaç olmamaları için kesinlikle kızların okuması gerektiğini savunan Diyar “Özellikle kızların okumasından yanayım. Çünkü erkek çocuğu ne olursa olsun, bir şekilde ayaklarının üzerinde durabilir. Ben bilmem ya, ben kızların okumasından yanayım. Kız çocuğu ayaklarının üzerinde duracak yani mesleğini eline alacak” cümleleriyle kendini ifade etmiştir (Diyar, Ortaokul, Ev kadını, 31). Hamide ve Diyar’ın anlatımlarına benzer başka bir anlatım da Sevgi’nin “Eğer kızım isterse ben diyorum ki okusun, okutturmak istiyorum. Ama kimseye muhtaç olmamak için benim gibi, kendi ayağının üstünde durması için okusun. Çocukların ikisi de okusun ama mesela oğlandansa kızı daha çok şey yaparım herhalde” şeklindeki anlatımı olmuştur (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28). Gönül de özellikle kızlarını kendi yerine koyup düşünmüş ve bu konuda kararlar almıştır. Kızlarının eğitim konusunda peşlerini hiç bırakmayacağını dile getirmiştir. Erkek

çocuğun geçimini sağlamak konusunda her işe koşabileceğini ama kız çocuğun bu imkânının olmadığını söylemiş ve kızlarını okutacağını vurgulamıştır.

Kızlarım okusun. Erkekler her yere gider, her işi yapar ama kız yapamaz. O yüzden okusun kızlar. Bir meslekleri, işleri olsun yeter ki. Daha da ne isterim. Karışmam. Bırakırlarsa benim gibi olurlar. İyi midir? Yok. Ben bıraktırmam asla. Hep peşlerine düşerim (Gönül, İlkokul, Ev kadını, 33).

Arzu'nun da Covid-19 döneminde kızların eğitimi konusunda uyanışa geçtiği anlaşılmıştır. Arzu, kız çocuklarının istikbalinin iyi bir evlilik yapmaktan değil de eğitim almaktan geçtiğini ifade etmiştir. Okula gönderilmeyişinin bir hata olduğunu Covid-19 pandemisi döneminde anladığını aktaran Arzu, kendisinin aynı hataya düşmeyeceğini ve hatta gerekirse sadece kızını okutacağını dile getirmiştir.

Ama ben şimdi o hataya düşmem. Sadece bir çocuğumu okutma imkânım olsa diğerlerinin içinde, sadece kız çocuğumu okuturum. Kız çocuğu için derler ya, evlendi mi işi biter diye. Ben işte kızım evlendiği zaman ayaklarının üzerinde durmasını isterim. Erkek çocuğu her şekilde kendi ayağı üzerinde durur. İnşaat işi yapar, her işi yapar (Arzu, Okuryazar değil, Ev kadını, 28).

Oğlunun okulu bırakma kararı ihtimaline karşı herhangi bir tavır sergilemeyen Yaren, kızını böyle bir durumda zorla da olsa okula göndereceğini belirtmiştir. Yaren'in, erkek olmanın rahatça para kazanabilmek konusunda avantajlı bir durum olduğunu düşündüğü anlaşılmıştır.

Kendi çocuklarım da okusunlar, iyi durumda olsunlar istiyorum. Ama oğlum şimdiden okulu bırakmak hayali kuruyor, okumayacakmış. Hiç isteği, hevesi yok çocuğun. Kızım okumak istemezse onu zorla zorla yollarım ama oğlumu zorlamam herhalde, bilmiyorum. Ne de olsa erkektir, parasını kazanır ileride (Yaren, Ortaokul, Ev kadını, 32).

Damla ise kız çocuklarının okuması gerektiğini düşünmüş ve bunu farklı bir sebebe dayandırmıştır. Covid-19 pandemisi döneminde istediği seçimleri yapamamış olmanın götürdüğü hayaller ve getirdiği yük arasında düşünme fırsatı bulan Damla'nın, hayatı sorguladığı ve yaşamın nasıl daha güzel bir hal alacağı konusunda

tespitler yaptığı anlaşılmıştır. Damla, kızının geleceği için tek çözümün eğitimden geçtiğini keskin bir dille ifade etmiştir.

Kızı zengin kocaya vermek, oradan medet ummak falan, asla... Ne münasebet? Zengin olursa ne olacak? Kaderinde zengin biriyle evlenmek varsa evlensin. İki çift laf konuşup kendini müdafaa etse, arkadaşlarıyla toplandığı zaman eğitimi, işini anlatsa bence daha güzel şeyler çıkar ortaya. Erkekler nasıl askerliğini anlatıyorsa, kızlar da okulunu anlatsın. O zaman hayat daha farklı olur (Damla, İlkokul, Ev kadını, 54).

Çalışmaya katılan Betül, kız-erkek ayırt etmeden tüm çocuklarının eğitimi konusunda hassaslaştığını belirtmiştir. Covid-19 pandemisi döneminde yaşadığı her türlü sıkıntıyı eğitiminin olmamasıyla açıklayan Betül, çocuklarının eğitimi konusunda elinden geleni yapacağını bildirmiştir. Betül, tüm imkânlarını kullanacağını ve bu konuda ne kadar kararlı olduğunu kendi kutsalı olan yeminiyle desteklemiştir.

Elimden geldiği kadar ben kendiminkileri okuturum. Eğer isterlerse, okurlarsa gönderirim. Ben çektiğim için onlar çekmesinler diyorum. Okumak isterlerse ne yapar ne eder okuturum. Kız demem erkek demem okuturum, yemin ediyorum. Yeter ki hepsi büyüsün, okusun da bir şey olsunlar. Ben başka bir şey istemem (Betül, Okuryazar değil, Ev kadını, 31).

Yüz yüze görüşme yapılan iki kadının, kız çocuklarının okuması konusunda kendi fikirlerinin olumlu olduğu ama eşlerine karşı savunmasız konumlarının devam ettiği anlaşılmıştır. Kız çocuklarını okutmak isteyen ama eşlerinden gerekli iznin çıkmaması durumunda yapacak bir şeyleri olmadığını açıklayan kadınlar, çaresizliklerini dile getirmişlerdir. Covid-19 pandemisi döneminden önce okul çağına gelmiş olan kız çocuklarının eğitim almasına eşinin izin vermediğini ve kendi kültürlerinden kaynaklanan fikirlerini uyguladığını aktaran Emine, eşine erkek olduğu için bir şey diyemediğini belirtmiştir. Hala eşinin karşısında fikirlerini açıklayamadığını, konuşamadığını “Eğer bana sorarsa ben izin veririm” şeklinde ifade etmiş ve şu an küçük kızlarının okula gidip gitmeyeceğini bilmediğini söylemiştir. Bu

konuda ne yapacağını da bilmediğini aktaran Emine'nin hem kendi hem de çocuklarının geleceğini eşine teslim ettiği ortaya çıkmıştır.

Vallahi doğruya doğru kızların okumasına biz izin vermedik. Okutmak istemedik büyüğünü. Onun küçüğünün de cinsiyeti kızdı, kendisi gitmedi, biz de bir şey demedik. Onun bir küçüğüne de izin vermedi babası. Bilmiyorum. Kız olduğu için okutmazlar bizde [bir Güneydoğu Anadolu ili]. Kocam da gerek duymadı. Ben de bir şey demedim. Ne bileyim, o erkektir. Ben hala onun karşısında konuşmuyorum yani ona karşı gelmiyorum. Öyle alıştık öyle de gidiyor. Bizde öyledir. Küçükler için de bir şey demiyor. Yani bilmiyorum okutur mu onları. Eğer bana sorarsa ben izin veririm. Ama erkektir ya bilmiyorum sorar mı... Şu an sormuyor, öyle bir şey de demiyor. Vakti gelince söyler. O zamana kadar da Allah büyüktür. Kızlara üzüliyorum keşke okusalardı, ellerinde meslek olsaydı. Keşke bizim gibi olmasalardı ama oldular. İş işten geçti. Şimdi küçük bir kızım var ama onu da bilmiyorum işte, okutur inşallah. Ben ne yapabilirim? Bilmiyorum ki (Emine, Okuryazar değil, Ev kadını, 40).

Emine gibi Derya da kız çocuklarının eğitimleri konusunda eşinin tek başına söz sahibi olduğunu açıklamıştır. Çocukların eğitimi ile ilgili konularda plan yapılırken fikrinin sorulmadığını anlatmıştır. Kızlarının kendisi gibi başka bir erkeğe bağımlı yaşamasını istemeyen Derya, onların eğitimi olmasını çok istediğini vurgulamıştır. Kızlarının yaşlarının küçük olduğunu ve durumu zamana bıraktığını ifade eden Derya, çaresizliğini “Kızlarım anneleri gibi olmasın” sözleriyle dile getirmiştir.

İş bana kalsa ben gönderirim ama babalarının göndereceğini zannetmiyorum. Şu anda değil ama ileride liseye, üniversiteye göndereceğini zannetmiyorum. Erkek zaten özel eğitimde olduğu için o mecburen okula gidecek ama iki tane de kız var, onları göndermez. Bilmiyorum. Ben olsam gönderirim. Meslek sahibi olsunlar istiyorum. Ben olmadım ama kızlarım olsun. Kızların meslek sahibi olması daha güzeldir. Erkeklerinki kendi şeyleri, onlar olurlar. Bir şekilde ekmeklerini kazanır erkekler. Ama kızlar öyle değil. Kızlar anca okurlarsa kendi ayakları üzerinde durabilirler. Kızlarım anneleri gibi olmasın. Eşim diyor ki,

“Zaten 4-5’e kadar gitseler yeter”. Zamanı gelince bakarız artık. Vallahi çok istiyorum kızların okumalarını, bir meslek sahibi olmalarını. Kimseye muhtaç olmasınlar, ne babalarına ne de eşlerine (Derya, Ortaokul, Ev kadını, 27).

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen veriler, kadınların eğitime olan bakış açılarının olumlu yönde bir değişim gösterdiğini açığa çıkarmıştır. Çocuklarının derslerinde yardımcı olabilmek konusunda zorluk yaşamaları, kadınları kendi eğitimlerinin yetersizliğiyle yüzleştirmiştir. Maddi sıkıntıları temelinde de değerlendirme yapan kadınlar, kendi çocukluk dönemleriyle bugünleri arasında bağlantı kurmuşlardır. Deneyimleri neticesinde bir sonuca varmaları, özellikle kız çocuklarının lehine olmuştur. Araştırma bulguları, kadınların kız çocuklarının eğitimlerine mümkün olabildiğince destek sağlama planlarının olduğunu göstermiştir.

5.1.3. Uzak(tan) Eğitim

Çalışmanın bu bölümünde, derinlemesine görüşmeler yapılan kadınların Covid-19 pandemisi dönemiyle birlikte başlayan teknoloji destekli uzaktan eğitim uygulamaları hakkındaki düşüncelerine yer verilmiştir. Çocuklarının uzaktan eğitim faaliyetlerine katılıp katılmadığı öğrenilmiş ve kadınların da bu eğitimin avantaj ve dezavantajları konusunda ne düşündükleri analiz edilmiştir. Eğitimleri çeşitli sebeplere dayalı olarak sonlanmış kadınların, uzaktan eğitim süresince çocuklarının aldıkları eğitimi nasıl değerlendirdikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Eğitimde başlanılan yeni sürece hem katılımcıların hem de çocuklarının ne kadar uyum sağlayabildikleri değerlendirilmiştir.

Çalışmaya katılan beş katılımcı çocuklarının uzaktan eğitimden faydalanamadığını belirtmiş; bu durumu da teknolojik imkânlara ulaşmadaki ekonomik yetersizlikleriyle ve evde okuyan çocuk sayısıyla açıklamıştır. Alışlagelen düzenin bozulması ve eğitimin farklı bir yöntemle uzaktan devam etmesi, katılımcıların çocuklarının eğitime dâhil olamamalarına sebep olmuştur. Katılımcılardan Hamide, gerekli teknolojik desteği çocuklarına sunamadığından bahsetmiştir. Evlerinde bilgisayar, internet ve televizyonunun olmadığını ifade eden

Hamide, hiçbir çocuğunun Covid-19 pandemisi döneminde eğitim almadığını açıklamıştır. Konuyla ilgili gerekli devlet desteğine de başvurduğunu ve mağduriyetinin giderilmediğini belirtmiştir.

Bizim çocuklar hiç yapmadı uzaktan eğitim. Gücümüz yoktu, internet de yoktu. Bilgisayarımız da yok. Dün Milli Eğitim'i aradım tablet versinler diye. Dedi ki, kaydını yapayım da inşallah getirirler. EBA TV de izleyemediler. Televizyonumuz da bozuktur, eşim çalışmıyor. Bu hastalık çıkınca da almadık televizyon (Hamide, Okuryazar değil, Ev kadını, 39).

Evlerdeki çok çocuk sayısı da kısıtlı imkânların planlı kullanılmasını gerekli hale getirmiştir. Katılımcılardan Emine, bu durumda dersler arasında bir önem sıralaması yaptığını ve önemli derslere çocukların katılmalarını sağladığını ifade etmiştir. Emine'nin anlatılarında Covid-19 pandemisi döneminde ev ekonomisine katkı sağlamak üzere işe giden çocuklarının, iş yerlerinde patronlarının ayarladığı cihazlar yoluyla sadece uygun görülen vakitlerde derslere katılmaya çalıştıkları da anlaşılmıştır. Emine, çocukların artık heveslerinin kalmadığını dile getirmiştir. Bazen kendisinin televizyondan EBA TV seyrettirmeye çalıştığını eklemiştir.

Televizyondan da bazen baktılar EBA TV. Bazen ben açtım yanıma oturttum ama çok hevesleri yok. Zaten telefon da düşmüyor evde her çocuğa. Ablaları da işe gidiyorlar diye telefonlarını da vermiyorlar. Büyük oğlum bazen berbere gidiyor, orada patronu ona emanet bir telefon ayarladı. Gücüm de yok ki bir tablet alayım. Küçükler benim telefonumdan giriyorlar. Bir aydır girmemişlerdi ama şimdi giriyorlar ama her derse değil, önemli olanlara (Emine, Okuryazar değil, Ev kadını, 40).

Arzu da Emine ile aynı durumda olduğunu belirtmiştir. Arzu da çocuklarına eşit koşullar hazırlayabilmek adına evdeki bozuk televizyonu açarak çocuklarının sırayla EBA TV'den ders almasını sağladığını aktarmıştır. İki çocuğu arasında eşitsizlik yaşanmasının önüne bu şekilde geçmeye çalışan Arzu'nun, mevcut durumda her iki çocuğu da yaşlıları karşısında eşitsiz konumdadır.

EBA dersleri oldu ya, ben buna karşıyım. Televizyon bozuk, açık kaldığı zaman bir süre sonra kendi kendine kapanıyor. Çocuklardan biri derslerini

izliorsa öbürü izleyemiyor. Haksızlık oluyor. Ben şimdi televizyonu hangisinin dersinde açayım? Bir gün birinin dersinde açtım, bir gün diğerinin. İkisinin de gönlü kalmasın diye düşündüm (Arzu, Okuryazar değil, Ev kadını, 28).

Gönül, çocuklarının uzaktan eğitimleriyle ilgili onlara herhangi bir destek sağlayamadığını tek cümleyle belirtmiştir. Covid-19 pandemisi döneminin çocukların eğitimiyle ilgili tek fırsatı da ortadan kaldırdığını anlatmıştır. Gönül “Bizim çocukların da yaşı gelen okuluna gidiyor, başka da bir şey yapamıyoruz. Bizim de imkânımız bu kadar” cümleleriyle çocuklarının tek fırsatı olan okula gitme eyleminin sonlandığını ve eğitime erişim fırsatlarının ortadan kalktığını ifade etmiştir (Gönül, İlkokul, Ev kadını, 33). Covid-19 pandemisinin ilk günlerinde çocuğuna internet imkânı sağlayabildiğini; fakat sonra o imkânı bulamadığını “İlk başta büyük olan aldı uzaktan eğitim ama şimdi almıyor. Çünkü benim internetimden gidiyordu, e internet kalmayınca ben de vermedim bir daha” şeklinde ifade eden Sevgi de, çocuklarının uzaktan eğitimden faydalanamadığını ifade etmiştir (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28).

Yüz yüze görüşmeler yapılan üç katılımcı, uzaktan eğitimden faydalanamamış olmalarını çocuklarının özel durumları ile açıklamıştır. Çocuklarının özel eğitim öğrencisi olduğunu ve okullarda onlara bireyselleştirilmiş eğitimin uygulandığını ifade etmiştir. Covid-19 pandemisi dönemiyle birlikte başlayan uzaktan eğitim döneminde, özel eğitim alınmasının zorlaştığı da katılımcıların deneyimlerinden anlaşılmıştır. Katılımcılardan İpek, çocuğunun özel eğitiminin Covid-19 pandemisi dönemiyle imkânsız hale geldiğini belirtmiştir. Ata bindirilip terapi yapılan çocuğunun bu imkandan mahrum kaldığını ifade etmiştir.

Bizde uzaktan eğitim olmadı. Çocuğumun eğitimi zaten pandemi dolayısıyla azaldı. Terapiye götüremiyorum onu. Özel eğitimde atlara bindiriyorlardı onu orada. İlk gittiğimizde çok korkuyordu, sonra onları sevmeye başladı. Hatta kedileri, köpekleri bile sevmeye başladı o sayede. Ama pandemi kötü oldu (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Arzu, oyunlar yoluyla daha kolay ve eğlenceli şekilde eğitim gören çocuğunun, uzaktan eğitimde konuları algılayamadığını belirtmiştir. Arzu, evde kendi imkânlarıyla gerekli şartları sağlayamadığını ve çocuğunu oyunlardan da uzak tutmak

zorunda kaldığını dile getirmiştir. Daha fazla imkâna sahip olması gereken özel eğitim öğrencisinin, Covid-19 pandemi döneminde eğitiminden uzak kaldığı ve seviyesinin geriye gittiği açığa çıkmıştır.

Uzaktan eğitimde kızım algılayamadı. Kızım her şeyi oyunla algılamak istiyor. Ama oyun da olmuyor her zaman. En son oyun oynadıklarında kardeşinin dudağı kesildi, küçük olanın. Oyun oynarken de zararlı zararsız dinlemiyor. İp bobiniyle oynamış, o da çocuğun ağzına değmiş. Acile götürdüm dikiş attılar. Özel eğitimleri devam ediyordu ama sanırım bu hafta o da kapanacak (Arzu, Okuryazar değil, Ev kadını, 28).

Betül, yürüme engeli ve öğrenme geriliği bulunan çocuğunun üç yıldır okula gitmesine rağmen okuma yazma öğrenemediğini aktarmıştır. Covid-19 pandemisi döneminde, ne yüz yüze ne de uzaktan eğitim alamadığı için kendi imkânlarıyla kızlarına ders çalıştırmayı denediklerini ama başarılı olamadıklarını ifade etmiştir. “Yapamadığında çocuk hep ağladı, üzüldü” cümlesinden, uzaktan eğitimden faydalanamadıkları için kızının durumunun iyice kötüye gittiği öğrenilmiştir.

Yapamadığında çocuk hep ağladı, üzüldü. Ben de gidemedim üstüne. Kızım zaten engelli, yürüyemiyor. Kızın zaten kendi derdi kendine yetiyor, üzülmesin. Yazı yazamıyor, üç senedir okula gidiyor ama daha hiçbir şey yazamadı, öğrenemedi. Elini kullanabiliyor, öğrense yazacak ama öğrenemedi. Aklını veremiyor (Betül, Okuryazar değil, Ev kadını, 31).

Derinlemesine görüşme yapılan üç kadının, uzaktan eğitimin kendi çocuklarını kapsamadığını düşündükleri için faydalı bulmadıkları anlaşılmıştır. Kadınlar kendi çocuklarının öğrenmelerinin kesintiye uğradığını ve böylece hem eğitim-öğretim hayatından uzaklaştıklarını hem de öğrenmeye isteklerinin azaldığını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan Sevgi, uzaktan eğitimin yararlı olmadığını söylemiştir. Öğretmenin sınıfta birebir anlatmasıyla uzaktan eğitimin birbirinden çok farklı olduğunu ve bu nedenle uzaktan eğitime gerek duymadığını belirtmiştir.

Bir de öğretmen çok ödev veriyor. Aynı şeyleri sürekli tekrar yapıyor, ben de zaten kendim çalıştırıyorum ya da okutturuyorum. Onunkiyle benimki de aynı şeye geliyor. Gerek yok dedim, girdirmiyorum artık derslere.

Uzaktan eğitim de iyi değil. Çocuğun kafasına fazla girmiyor. Telefonda başka öğretmen karşında tahtada yazınca, konuşunca başka oluyor (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28).

Emine ve Diyar da çocuklarının pandemiden önce hevesle okula gittiklerini ama şu dönem heveslerinin kalmadığını belirtmiş, uzaktan eğitimden faydalanamadıklarını dile getirmişlerdir. Emine'nin "Pandemiden önce çocuklar hevesle, güzellikle okula gidiyorlardı. Açılırsa yine giderler. Bu da sonuçta bir spordur" şeklindeki aktarımından, çocuklarının heveslerinin kalmadığını ve eğitimlerine devam edebilmeleri için okulun açılmasını bekledikleri anlaşılmıştır (Emine, Okuryazar değil, Ev kadını, 40). Diyar "Uzaktan eğitimden hiç faydalanamadık. Okula birebir gittiğinde daha iyiydi" şeklinde, kısaca uzaktan eğitimden faydalanamadıklarını ve yüz yüze eğitimin daha etkili olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir (Diyar, Ortaokul, Ev kadını, 31). Katılımcılardan Meltem, uzaktan eğitim faaliyetleri esnasında çocuğuyla beklediği kadar ilgilenilmediğini düşündüğünü ifade etmiştir. Covid-19 pandemisi döneminden önce daha iyi eğitim alacağını düşündükleri için çocuklarını özel bir eğitim kurumuna kaydettirdiklerini belirten Meltem, durumun tam tersi yönde geliştiğini aktarmıştır. Yüz yüze eğitimde öğretmenlerin, öğrencilerin devamsızlıklarıyla ve dersleriyle daha çok ilgilenebildiğini ama uzaktan eğitimde böyle bir imkânın olmadığını dile getirmiştir. Hatta derslere hiç girmeyişine okuldan herhangi bir tepkinin verilmediğini ama parası yatırılmayınca hemen arandıklarını belirtmiştir. Pandemide çocuğuyla eğitim anlamında baş başa kalan Meltem, evde bu konuyla ilgili neler yaşandığını kimsenin bilmediğini ifade etmiş ve uzaktan eğitimdeki memnuniyetsizliğini dile getirmiştir.

Geçenlerde okuldan aradılar parasını yatırmadınız demek için. Özellikle yatırmadık. Hiç ilgilenmediler, çocukların üzerine hiç düşmediler ki... Çocuk derslere katılmadı, ders görmedi ki hiç. Okuldan da arayıp sormadılar, gir de demediler. Sonuçta çocuk onların öğrencisi yani neden araştırmadılar? Tableti var mı, interneti var mı diye sormadılar. Zaten param olsa çocuğa tablet alırım, işlenmeyen dersin parasını mı veririm yani saçmalığa bak. Ama para vakti gelince hemen aradılar. Biz de parasını neden yatıralım ki? Zaten para yok. İşten atmak yasak, okuldan

atmak mı serbest? Kimse bizi düşünmüyor. Ne çektiniz siz bu pandemide çocuklarla evde diye kimse sormuyor (Meltem, İlkokul, Ev kadını, 39).

Çalışmaya katılan Arzu ve Meltem, Covid-19 pandemisiyle birlikte eğitimde başlayan yeni dönem karşısında duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Arzu'nun başka bir çocuğunun da okula başlama yaşının gelmesi bu endişesini arttırmıştır. Arzu için uzaktan eğitimin devam etmesi ihtimali, evde hali hazırda uzaktan eğitimden faydalanamayan çocuklarının yanına bir tanesinin daha eklenmesi anlamına gelmiştir. Konuyla ilgili “Ama seneye diğer oğlum da başlayacak okula. Ya uzaktan eğitim devam ederse? O zaman ne olacak?” ifadesiyle düşüncesini dile getirmiştir (Arzu, Okuryazar değil, Ev kadını, 28). Benzer bir anlatımla Meltem de sonunun ne olacağını bilmediği bir sistemin endişesini yaşadığını “Nereye kadar sürecek, böyle nasıl olacak yani insan düşününce işin içinden çıkamıyor” sözleriyle açıklamıştır (Meltem, İlkokul, Ev kadını, 39).

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen verilere göre, Covid-19 pandemisi süreciyle birlikte başlanılan uzaktan eğitim sürecine katılımcıların erişiminin kısıtlı imkânlarla olduğu ortaya çıkmıştır. Uzaktan eğitim, öğrenciler arasındaki sosyoekonomik farklılıklardan kaynaklanan fırsat eşitsizliğini belirginleştirmiştir. Sosyoekonomik farklılıkların yanında özel eğitim alması gereken çocukların durumu düşünüldüğünde, aynı evde bile çocuklar arasında uçurumlar ortaya çıkmıştır. Bulgular değerlendirildiğinde uzaktan eğitimin katılımcılar için endişe verici olduğu anlaşılmıştır. Ekonomik ve eğitim bakımından dezavantajlı konumda bulunanlar için uzaktan eğitim yapılamamıştır.

5.1.4. Uzaktan Eğitim ve Aile

Çalışmanın bu bölümünde Covid-19 pandemisi döneminde yapılan uzaktan eğitimin kadın gözünden aile yaşantısına nasıl etki ettiği incelenmiştir. Karantinalarla birlikte değişen yeni hayat düzeninin ve eğitim sisteminin, ev içindeki rutin hayatı ne şekilde değiştirdiği araştırılmıştır. Kurulan yeni aile içi ilişkilerin kadına kendini nasıl hissettirdiği, eğitim alanında eş ve çocuklarla yapılan iş bölümünün aileye nasıl etki ettiği bu bölümün araştırma konusunu oluşturmuştur. Eğitim geçmişleri de incelenmiş

olan kadınların, Covid-19 pandemisi döneminde kendi eğitim durumlarıyla yüzleşmeleri ve çocuklarının eğitimlerinin kesintiye uğraması karşısında nasıl tedbirler aldıkları açıklanmaya çalışılmıştır.

Derinlemesine görüşmeler esnasında, kadınların kendilerinin de okuryazar olmadıkları için çocuklarına derslerinde yardımcı olamadıkları, eşlerinden bu konuda gereken ilgi ve özeni göremedikleri açığa çıkmıştır. Uzaktan eğitim konusunda eşlerinden bekledikleri desteği göremeyen katılımcılar, evlerindeki huzurun ve düzenin bozulduğunu belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan kadınlar, uzaktan eğitimle birlikte ailelerinin daha önce tecrübe etmedikleri yeni bir süreç yaşamaya başladıklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca okula gidip sosyalleşemeyen çocukların sürekli ev içinde kalması, hem kendileri hem de aileleri için kaygı ve belirsizlik dolu günlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Katılımcılar, Covid-19 pandemisi döneminde yaşanan karantinalarda çocuklarında küsme, gereksiz ağlama gibi daha önce olmayan farklı psikolojik tepkiler gözlemlediklerini belirtmişlerdir.

Covid-19 pandemisi süreciyle birlikte öncelikle ekonomik durumun bozulması, eğitim için harcanacak kaynağın bulunamaması anlamına gelmiştir. Yardımseverler ya da devlet eliyle yapılan desteğin sadece gıda konusunda yapılmasıyla da eğitim alanında harcanacak paranın ele geçmediği anlaşılmıştır. Katılımcılardan Gönül, “Yardımlarla geçiniyoruz biz. Pandemide de yardımlarla geçindik” sözleriyle geçimlerinin sadece dışarıdan yapılan yardımlara dayandığını ifade etmiştir (Gönül, İlkokul, Ev kadını, 33).

Diyar, pandemi döneminde yapılan uzaktan eğitimlere katılamadığı ve sosyalleşemediği için psikolojik sağlık sorunları yaşayan çocuğunu doktora götürecek parayı bulamadığını dile getirmiştir. Uzaktan eğitim döneminde öğretmenin de çocuğun üzerinde bu konuda bir etkisi olmadığını “Psikolojisi için doktora da götüremiyorum. Hangi parayla götürebilirim? Öğretmenine söyledim ama etkisi olmadı” sözleriyle belirtmiştir (Diyar, Ortaokul, Ev kadını, 31). Bugüne kadar belli saatlerini okulda geçirip öğrenmesi gereken konuları öğrenen, anlamadıklarını sorma fırsatı bulan, arkadaşlar edinip sosyalleşen çocukların Covid-19 pandemisi dönemiyle birlikte tüm zamanlarını evde aileleriyle birlikte geçirmiş olmalarının katılımcıların zor durumlarla yüzleşmelerine sebep olduğu anlaşılmıştır.

Derinlemesine görüşmelere katılan Arzu ve İpek, Covid-19 pandemisi döneminde başlayan uzaktan eğitim süresince evde vakit geçirdikleri çocuklarıyla ne yapacaklarını bilemediklerini vurgulamışlardır. Katılımcıların söylemlerinden de çocukların bu ihtiyaçlarının evde karşılanamadığı belirlenmiştir. Arzu “Ne oyun oynayacak bilgi var bizde ne de ders çalıştıracak kadar var. Öğretmensiz eğitim olmaz” sözleriyle uzaktan eğitimde çocuğuna destek sağlayabilmek için gerekli konularla ilgili ön bilgiye sahip olmadığını belirtmiştir (Arzu, Okuryazar değil, Ev kadını, 28). Benzer bir ifadeyle İpek de “Çocuğuma bile yeterince faydam yok. Bilgim yok çünkü. Çocuğum merak ediyor her şeyi, bana soruyor. Çocuğuma verecek cevabım yok çünkü ben de cahilim, bilmiyorum” diyerek çocuğuna yardımcı olamadığını aktarmıştır (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Çalışmaya katılım sağlayan kadınlardan Diyar, Betül ve İpek Covid-19 pandemisi döneminde yapılan uzaktan eğitimden çocuklarının psikolojik anlamda nasıl etkilendiklerini açıklamışlardır. Diyar, bu dönemde yayın hayatına başlayan EBA TV yoluyla derslerini takip etmeye çalışan oğlunun, alıştığı düzenin bozulduğunu ve kendisini kötü hissettiğini aktarmıştır. Diyar’ın ifadelerinden anlaşıldığı üzere, çocuğu televizyonda EBA TV’den anlatılan konuları sınıfta ders dinler gibi dinlemiş ve parmak kaldırarak öğretmene soru sormaya çalışmıştır. Karşılık bulamadığında da okul ortamında alıştığı sınıf düzenine özlem duymuş, üzülmüş ve derse odaklanamamıştır. Diyar’ın deneyimlerine göre uzaktan eğitim sürecinde çocuğu gerçeklik duygusunu yitirmiş ve ailesine de televizyondaki öğretmenine de küsmüştür. Bu süreçte ailesine de küsmüş olması, uzaktan eğitimin ailedeki huzur ortamını doğrudan etkilediğini göstermiştir. Öğretmenin kendisiyle ilgilenmediğini düşünen çocuğun, ebeveynleriyle aralarındaki iletişime de sınır koyduğu belirlenmiştir. Bu durumun da ileriki dönemlerde duygusal anlamda bir tahribata yol açabileceği düşünülmüştür. Özellikle ilkokul düzeyindeki çocukların ders esnasında öğretmenleriyle birebir iletişim kurdukları ve onlara duygusal olarak bağlandıkları göz önüne alındığında, uzaktan eğitim sürecinden olumsuz etkilendiği anlaşılmıştır.

Bakıyor oğlum mesela EBA TV’ye, parmak kaldırıp bir şey sormak istiyor ama soramıyor. Ders anlatılıyor ama sorulara cevap verecek kimse yok. Arkadaşlarına da ulaşamadı, konuşmak istedi çocuk, oyun istedi. EBA’daki canlı derslere katıldı ama ilk zamanlar sadece. O zamanki

anlatımlar hep hızlı hızlı oldu ve hiçbir şey anlamadı çocuk. Anlamayınca üzüldü. Okulda da anlamayınca öğretmenine küsüyor muydu bilmiyorum. Şimdi böyle huyları çıktı. Küçük çocuk ya evde bize küser oldu. Ama çocuğun düzeni mi bozuldu bilmiyorum ya bir şeyi bozuldu. Onu ne yapabilirim bilmiyorum (Diyar, Ortaokul, Ev kadını, 31).

Betül, uzaktan eğitimden yeterince faydalanamadıklarını ve bu durumun da çocuğunun psikolojisinin bozulmasına sebebiyet verdiğini belirtmiştir. Betül çocuğunda garip davranışlar gözlemlediğini aktarmıştır. Özel eğitime giden çocuğunda sürekli evde kalmaktan kaynaklı olduğunu düşündüğü başarısızlık karşısında ağlama davranışı gözlemlemiştir. Bu durum karşısında baskı kurmak istemediklerini ve çocuklarının eğitimini biraz da bu şekilde kendilerinin aksattıklarını belirterek çaresizliğini dile getirmiştir.

Çocuğa işte gösteriyor biraz eşim, ağlayınca da göstermiyor. Mesela geçenlerde göstermek istedi bir şeyler; ama işte çocuk iki defa gösterince bile yapamadı, hemen ağlamaya başladı. Ben de sıkmak istemiyorum. Hastadır diyorum, üzülmesin. Ama özel eğitime göndermeye devam ederim. Öğrenemese bile okula gitsin. Okulda böyle ağlama huyu yoktu çocuğun. Arkadaşlarını görünce mutlu oluyormuş demek ki. Ben şimdi eve nerden bulayım arkadaş? Uzaktan olunca böyle oldu (Betül, Okuryazar değil, Ev kadını, 31).

İpek ile yapılan derinlemesine görüşmede, evde çocuk ve başka problemler yüzünden tartışmaların yaşandığı ve bu tartışmalardan da yine çocuğun eğitiminin olumsuz yönde etkilendiği görülmüştür. İpek'in çocuğunun hem anne ve babasının kendisi yüzünden tartıştıklarının farkına vardığı hem de bu durumdan korktuğu anlaşılmıştır. İpek, tartışmalarına şahit olan çocuğunun zihinsel anlamda gerilediğini fark ettiğini belirtmiştir.

Hep çocuk yüzünden de başka şeylerden de kavga ettik. Kavgayla sorun çözülüyor ama kavgayı görünce korkudan çocuk öğrendiğini de unutuyor. Pandemiden önce benim de bu kadar dikkatimi çekmezdi bu durum ama şimdi daha çok gözüme battı (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Covid-19 pandemisi süreciyle birlikte tüm hane halkının sürekli evde kalmasının aile içi ilişkilerin yeniden kurulmasını sağladığı belirlenmiştir. Çalışmaya katılan dört katılımcı, kurulan bu yeni ilişkinin kadınlar ve çocuklar için olumlu sonuçlar doğurmadığını özellikle vurgulamıştır. Pandemi süreciyle birlikte ailelerin psikososyal iyilik halinin bozulduğu görülmüştür. Bu konudaki deneyimlerini aktaran Arzu, uzaktan eğitimin sağlıklı yapılamayışının evdeki huzuru ve uyumu bozduğunu anlatmıştır.

Uzaktan eğitim başladığından beri evde huzur yok. Evde sürekli kıyamet kopuyor. Birbirimize dayanamamaya başladık. Okula gittiklerinde böyle değildi. Öğretmenin sözü dinlenir ama evde anneninki dinlenmez (Arzu, Okuryazar değil, Ev kadını, 28).

Hane nüfusunun fazla olduğu ailelerde tüm bireylerin sürekli evde bulunması, sorumlulukların artması anlamına gelmiştir. Çocuklarla birlikte ebeveynlerin de sürekli evde bulunma zorunluluğuna uyum sağlayamadıkları anlaşılmıştır. Çocukların bu konudaki huzursuzluğu ve mutsuzluğu, ev kadınlarına ayrıca sorumluluk yüklemiştir. Emine, her gün ayrı bir sorunla baş etmeye çalıştığını söylemiş ve yaşadıkları belirsizlik halini “perişanlık” şeklinde ifade etmiştir.

Zaten evde çok yığılma var, çok kalabalık. Yasaklar başladı, evde gümbürtü, kıyamet. Her gün sorun. Bir virüstür başımızda ya perişan olduk bu kadar çocukla evde. Keşke böyle olmasaydı ama Allah'ın işidir (Emine, Okuryazar değil, Ev kadını, 40).

Covid-19 pandemisi döneminde ailelerin de kendi içlerinde bir kısır döngüye girdikleri belirlenmiştir. Sürekli evde kalıp çocukların uzaktan eğitimlerine destek olmaya çalışan Betül ve Diyar, çocuklarının yaşadıkları sorunlar nedeniyle eşleriyle tartıştıklarını aktarmıştır. Bu tartışmadan etkilenen çocuklardaki korku ve kaygı düzeyinin yükseldiği ve bu durumun da yine ebeveynlerin tartışmalarına neden olduğu anlaşılmıştır. Betül, aile içinde yaşadığı sorunların büyüklüğünü “Eşimle sorun oldu hep. Boş ver ama oraları” şeklinde konuyu hemen kapatarak ve anlatmamayı tercih ederek göstermiştir (Betül, Okuryazar değil, Ev kadını, 31). Diyar da çocuğunun

küsmesi üzerine eşiyle aralarının bozulduğundan ve bir kısır döngüye girildiğinden bahsetmiştir.

Küçük çocuk ya evde bize küser oldu. O küsünce biz eşimle giriyoruz birbirimize. Çocuğun durumu garipleşince üzerine çok düşünüyorum diye kocam da bana kızmaya başladı iyice (Diyar, Ortaokul, Ev kadını, 31).

Covid-19 pandemisi süreci boyunca uygulanan uzaktan eğitim faaliyetleri dâhilinde, dört katılımcı eşlerinden yeterli desteği göremediklerini ve eğitimle ilgili yüklerinin arttığını vurgulamıştır. Buradan, eğitimde başarının sağlanabilmesi için anne-babaların destekleyici bir tutum içerisinde olmalarının daha olumlu sonuçlar doğuracağı anlaşılmıştır. Fakat çalışmaya katılan kadınların deneyimleri göz önüne alındığında, beklenen desteğin babalar tarafından çocuklara yeterli oranda sağlanmadığı görülmüştür. Katılımcılardan Diyar, çocuklarının derslere motivasyonlarının sağlanması konusunda eşinin herhangi bir katkısının olmadığını belirtmiştir. Eşinin neden evde sürekli ders yapıldığı konusunda sitemlerinin olduğunu ve konunun çok abartıldığını düşünerek ilgisiz davrandığını ifade etmiştir.

Çocuğun eğitim ihtiyacını biliyor, her şeyin farkında ama istiyor ki ben ilgileneyim. Ona da ilgileysin diye söylediğimde diyordu ki “Niye ben sürekli ders yaptıracaktım? Amaaan siz de amma çok abartıyorsunuz!” derdi. Ödevlerini kontrol ettirirken bile hep sıkıla sıkıla kontrol ettirirdi. Şu anda da çocuğun üzerinde hep ben duruyorum ders konusunda. Baskı kurma çocuğa falan der bana ama ben üzerinde duruyorum çocuğun. Eşim hiç demiyor ki biraz da ben göstereyim çocuğa diye. Ona söylediğim zaman da çok gönülsüz. Okumasını da istiyor ama neden böyle davranıyor anlamıyorum (Diyar, Ortaokul, Ev kadını, 31).

Emine, okuryazar olmadığını belirtmiş ve çocukların eğitimlerine kendisinin destek verebilecek imkâna sahip olmadığını aktarmıştır. Covid-19 pandemisi dönemiyle birlikte çocukların okula gidemeyişi ve katılımcıların ifadelerine göre uzaktan eğitime de dâhil olamayışı, evde ailelerinin desteğiyle eğitim hayatlarını sürdürmelerini gerektirmiştir. Fakat okuryazar olmayan katılımcıların ailelerinde bu durum imkânsız olmuştur. Pandemi öncesi okula gidip öğretmeninden yüz yüze ders alan çocuklarının pandemi evde kalması, Emine’nin eğitiminin olmayışını daha da

görünür hale getirmiştir. Okuyan kardeşlerin birbirine yardım ederek derslerini anlamaya çalışmaları gerekmiş; fakat bu da uygulamaya konamamıştır. Emine, evde kalan çocuklarla ne yapacağını bilemediğini ve eşinin bu konuda kendisine destek olmadığını anlatmıştır. Ayrıca, babalarıyla vakit geçirmek isteyen çocukların, evde kapıyı kilitleyip babalarının dışarı çıkmasına izin vermediklerini, buna rağmen eşinin sokağa çıkma yasakları olduğunda bile evde durmadığını belirtmiştir. Çocukların babalarına kendilerini sevdirmeye çabalarının boşa çıkması karşısında çaresiz kalan Emine, eşini Covid-19 pandemisi döneminde tanıdığını ve evlenmiş olduğuna pişman olduğunu anlatmıştır.

Açıkçası derslere kimse bakmadı. Ben erkenden kaldırmaya çalıştım ama her zaman değil. İlgilenecek büyük sayısı da çok yok. Beş tanesi okuyor, üç tanesi okumuyor. Hangisi hangisinin derisiyle ilgilenir? Ben yardım edemem okumam yazmam yok. Bizim adam sadece bazen evde oturuyordu. Genelde sokaktaydı yasaklarda. Küçük olan çocuklar bazen kapıyı kilitlediler gitmesin diye. Dediler ki “Sen neden her gün her gün çıkıyorsun, yasak değil mi? Hadi gel saklambaç oynayalım, bir şey oynayalım”. Ama ben bir şey demedim. Çünkü dersem de bir faydası yok ki... Kavgada etsen sonucu yok. Etmedik mi pandeminin başında, ettik. Devlet bile yasaklamış çıkmayı, devleti takmıyor çıkıyor. Benim dediğimi mi takacak? Çocuklar diyor ki babaları için “Bize alışsın, bizi sevsin”. Onlarla oynamıyor diye ağlıyor çocuklar. O da bir şey demiyor. Gidiyor yine de. Vallahi ben bu adamı pandemide tanıdım. Keşke evlenmemiş olsaydım (Emine, Okuryazar değil, Ev kadını, 40).

Betül de Emine gibi, okuryazar olmadığını belirtmiş ve uzaktan eğitime ayak uydurma konusunda eşinin ilgisiz davrandığını aktarmıştır. “Ders yaptırırken kızıyor çocuğa, çocuk da fazla anlamıyor” cümlesiyle aslında çocuğun eğitime ket vurulduğunu anlatmıştır. Birlikte vakit geçirip çocuklarıyla ilgilenmek isteyen Betül, koşulları uygun hale getiremediğini dile getirmiştir.

Çocuk okula başladı ya ödev veriyorlar. Dersi anlayamıyor çocuk ki ödev yapsın. Ben de yapamıyorum. Bekliyorum ki eşim gelsin o gösterson. O da ilgilenmiyor. İşten geliyor, yorgunum diyor. Ders yaptırırken kızıyor çocuğa, çocuk da fazla anlamıyor (Betül, Okuryazar değil, Ev kadını, 31).

Betül, uzaktan eğitim alamayan çocuklarının kendisine, kendisinin de eşine ihtiyaç duyduğunu ama eşini yanında bulamadığını belirtmiştir. Böyle anlarda da zor durumda kaldığı ve önce kendinin öğrenip sonra çocuklarına öğretme gayreti içine girdiği anlaşılmıştır. Okuryazar olmayışı daha önce kendi gözüne bile bu kadar batmamış olan Betül'ün bir çıkış kapısı bulamadığı görülmüştür.

Uzaktan eğitim dedikleri de benim anladığım herkes kendi çocuğunun dersini verecek. Ama okumam yazmam yok. Ben okula gidemedim, eşime diyorum bana da göster diye ama göstermiyor. Benim okumam yazmam yok, ben derslerine yardımcı olamıyorum. Eşim bana okuma yazma öğretse ben belki çocukla ilgilenebilirim (Betül, Okuryazar değil, Ev kadını, 31).

İpek, uzaktan eğitim sürecinde eşinin çocuğuna ve kendisine hiçbir desteğinin olmadığını ifade etmiştir. Uzaktan eğitimle eşlerin birlikte belli sorumluluklara girmesi gerekmiş; fakat İpek'in eşi bu sorumluluktan uzak durmuştur. Derslere yardım etmenin ötesinde, çocuğu okula götürüp getirecek kadar bile sorumluluk almayan bir babanın varlığı, İpek için pandemi günlerinin çaresiz geçmesine sebep olmuştur.

Bu sefer de eşimin çocuğa da eğitimine de hiç ilgisi yok. Çocuğu okula ben götürüp getiriyorum. Bir kere de desem ki götür diye, götürmez. Pandemide işte ben hastaydım bir kere çok, çocuk okula gidecek ama halim yok yerimden kalkmaya. Götür dedim çocuğu okula, götürmedi. Evde oturdu akşama kadar. Ben hastayken ya da işim varken o evde olsa bile çocuk okuldan geri kalıyor. “Bana ne, benim işim değil” dedi pandemide. Onun işi olduğunu anlatırken kavga gürültü hep (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

İpek, eşinin uzaktan eğitim konusunda yardımından ziyade engeliyle karşılaştığını belirtmiştir. İpek, çocuğunun konuşamadığını ve özel eğitim ihtiyacı olduğunu anlatmış, eşinin de bu eğitim hakkında yaptığı yakıştırmalardan bahsetmiştir. Çocukların eğitim-öğretim faaliyetleri dışındaki gereksinimlerinin karşılanamaması da eşler arasında zorlukların yaşanmasına sebep olmuştur.

Çocuğum özel eğitime gidiyor, eşim de ailesi de karşı çıkıyor. Çocuğum konuşmayı öğrenemedi bir türlü. Eşim ve ailesi diyor ki oraya engelliler

ve deliler gidermiş. Ama dinlemiyorum, götürüyorum. Hep çocuk yüzünden de başka şeylerden de kavga ettik. İşe gitmedi, evde huzur bozdu (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Katılımcılardan Sevgi, eğitiminin yeterli olmadığını ama eğitim sorumluluğunun arttığını ve hem pandemi döneminin getirisi olan uzaktan eğitimden hem de olumsuz etkilerinden sıkıldığını anlatmıştır. Uzaktan eğitim nedeniyle kendisine yüklenen vazifenin artık ağır geldiği, bu nedenle de çocuklarını belli zamanlarda yanından alan akrabasının varlığına sevindiği anlaşılmıştır.

Zaten mesela birinci sınıfta gitti ya, daha bir şey anlamadan daha okumayı bile sökmeden okul kapandı. Okul kapandıktan sonra ben de üstünde durmadım, hem zaten köye gittik. Köyde de bir şey yapmadık ya bazen okutturma yaptım. Ama benim matematiğim çok zayıf, bilmiyorum. Görümcem biraz biliyor matematik. Onun yanına gönderirim bazen. Benim fazla bir bilğim yok. Köyde okuduğumuz için orda fazla bir şey de öğrenmedim, öyle matematik şu bu bilmem. Arada çalıştırmak için görümcem alıyor yanımdan da biraz kafam rahat ediyor. Sık sık alsa keşke. Önceden okul varken ne rahatmış. Sıkıldım (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28).

Sonuç olarak, katılımcılar uzaktan eğitim için önemli yer tutan teknolojik ve psikolojik desteği çocuklarına sunmak konusunda bir düzenleme yapamamışlardır. Tüm aile fertlerinin evde vakit geçirmeye başlaması ve eşler arasında çocukların dersleri konusundaki iş bölümünün kadının lehine olacak şekilde yeniden şekillenememesine bağlı olarak, katılımcıların Covid-19 pandemisi dönemi öncesiyle kıyaslandığında yıpranma oranlarının arttığı gözlemlenmiştir. Yaşanan belirsizlikle dolu günlere, teknolojik yetersizlikler nedeniyle kendi eğitim sorumluluğunu üstlenemeyen çocukların eklenmesi, ailede kadın açısından sürecin zorlaşmasına yol açmıştır. Katılımcılar çocuklarının derslerini desteklemeye çalışmışlar; fakat kendi eğitim seviyelerinin de bu konuda yetersiz oluşuyla yüzleşmişlerdir. Okuryazar olmayan katılımcılar ve aileleri bu konudaki en kırılgan grubu oluşturmuştur. Ayrıca, vaktinin çoğunu okulda geçiren çocuklarıyla, Covid-19 pandemisi döneminde tam zamanlı olarak evde nasıl yararlı ve etkili vakit geçirebilecekleri konusunda herhangi bir fikri olmayan ailelerin deneyimleri, bu konuda birbiriyle örtüşmüştür.

5.2.Pandemide Aile İçi Şiddet: “Annemin de Kaderi Bana Geçti”

Bu bölümde Covid-19 pandemisi döneminde katılımcıların şiddet görme deneyimlerine yer verilmiştir. Çalışmaya katılan kadınların pandemi öncesi hem yetiştirildikleri ailelerde hem de kendi kurdukları ailelerde hangi şiddet türlerini yaşadıkları ve şiddet tecrübelerinin neler olduğu incelenmiştir. Yaşadıkları şiddeti nasıl değerlendirdikleri ve kendilerini nasıl hissettikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Covid-19 pandemisi döneminde katılımcıların ve aile üyelerinin şiddetin hangi türüne maruz kaldıkları, şiddete karşı nasıl davranışlar sergiledikleri ve bu duruma karşı ne yapmaya karar verdikleri ele alınmıştır. Covid-19 pandemisi döneminin aile içi şiddet mağduriyetleri üzerine nasıl etki ettiği kadın gözünden değerlendirilmiştir.

5.2.1. Aile İçi Şiddet Geçmişi ve Şiddet Konusundaki Düşünceler

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın odağına ışık tutabilmesi amacıyla derinlemesine görüşmeler yapılan kadınların evlenmeden önce ve evlendikten sonra maruz kaldıkları şiddet biçimleri ve bu konuyla ilgili neler düşündükleri incelenmiştir. Çocukluk çağında kendi ailelerinde gördükleri şiddetin kadınların zihninde nasıl bir temel oluşturduğu, bu temel ile birlikte evlendikten sonra yaşadıklarının ne kadarını şiddet olarak gördükleri ve bunu nasıl değerlendirdikleri ele alınmıştır. Şiddet konusundaki geçmiş yaşam deneyimlerinin, katılımcıların Covid-19 pandemisi döneminde yaşadıkları şiddet olaylarına karşı tavırlarında belirleyici öneme sahip olacağı düşünülmüştür.

Derinlemesine görüşmeler yapılan kadınların yetiştikleri ailede şiddetin farklı türlerine maruz kaldıkları görülmüştür. Bu konuda dikkat çeken husus, kadınların annelerine yapılan şiddeti gözlemlemiş ve kendi yaşadıkları şiddeti de aynı gözlemler doğrultusunda değerlendirmeye çalışmış olmalarıdır. Ayrıca, daha önce hiç tanımadıkları bir adamla evlenmek konusunda ailelerinden baskı görmüş olan katılımcılar da bu durumlarını vurgulamış ve rızaları olmadan evlendirildiklerini ifade etmişlerdir. Kendi ailelerinde gördükleri şiddetin bu türünü kadınların anlamlandıramadıkları ve herhangi bir sebebe dayandıramadıkları anlaşılmıştır. Baskı

ile yapılan evliliklerde de şiddetin farklı türlerine maruz kalındığı ifade edilmiştir. Bu şekilde evlendiklerini anlatan katılımcılar, evliliklerinde yaşadıkları şiddetin temeline eşlerini istemediklerini ve eşleri tarafından da istenilmediklerini yerleştirdiklerini açıklamışlardır. Özellikle erkeğin yapılan evliliği istemiyor oluşunun etkisinin büyük olduğu görülmüştür. Bunun dışında aile büyükleriyle oturan kadınlar eşlerinin babalarından da şiddetin türlerini gördüklerini ifade etmiş ve eşlerinden gördükleri şiddetin sebepleri arasında aile büyüklerini de göstermişlerdir. Yaşanan şiddet deneyimlerinin, çalışmaya katılan kadınların öncelikle eşleriyle aralarındaki uçuruma, sonra da hayata küsmelerine sebep olduğu görülmüştür.

Çalışmaya katılan on altı kadının tamamı, sadece gördükleri fiziksel zarardan bahsederken “şiddet” kelimesini kullanmıştır. Yaşadıkları maddi yokluğu, psikolojik baskıyı ve cinsel zorlamayı anlatırken hiç birinin şiddet kelimesini kullanmaması dikkat çekmiştir. Bu durumu derinlemesine görüşmeler esnasında hayatlarından bir tecrübe, zorlandıkları bir mesele ya da dertleşilecek bir konu bağlamında paylaşmışlardır.

Derya’nın kendi ailesinde şiddetin bir türüne maruz kaldığı anlaşılmıştır; fakat Derya bunun ne olduğundan açıkça bahsetmemiştir. Yaşadığı durumun şiddet olmadığını, sadece tatsız olaylar olduğunu belirtmiştir. Derya’yı istemeden bir evliliğe sürükleyen tatsız olayların “şiddet” olmadığını vurgulanması da onun zihnindeki şiddet algısıyla ilişkilidir. Sadece fiziksel bir can yakma söz konusu olduğunda şiddet adı altında nitelendirilmesi dikkat çekmiştir.

Anam bir anda verdi beni. Zorla değil ama istemeden. Bekârken güzel şeyler yaşamadım, evlenmek istedim. Dedim ki bu evden kurtulayım. Çok sıkıntım vardı. Bazı şeyler yaşadım. Onları boş ver ama sorma. Biraz özel şeyler. Şiddet değil ama bazı tatsız olaylar... Ailemle de aram güzel değildi. Bir an gitmek, kurtulmak istedim. Sonra dayımlar beni istemeye geldi, düşünmeden “evet” dedim. Severecek bir evlilik değildi yani (Derya, Ortaokul, Ev kadını, 27).

Arzu, yetiştiği ailede yaşadığı psikolojik baskıdan ve cinsiyet ayrımcılığından bahsetmiştir. Anne ve babasının evde kurdukları düzende adaletin olmadığını anlatmıştır. Evde çok çocuk olmasının ve kız çocukların ikincil konuma yerleşmesinin

sonuçlarını dile getiren Arzu, geriye dönüp düşündüğünde durumu daha iyi kavradığını ifade etmiştir.

Şu an bir annemlerin evine bakıyorum ve çok net görüyorum ki o evde adalet yokmuş. İnsan bugün düşününce daha iyi anlıyor, yani bende öyle oldu. Annemlerde kız-erkek ayrımı da vardı. Çok kardeş olduğumuz için hem hiçbir imkânımız yoktu hem de çok baskı vardı üzerimizde. Yani yıldırarak kadar her şeye baskı vardı. Hiç hayatımızı yaşayamadık babamızın evinde (Arzu, Okuryazar değil, Ev kadını, 28).

Betül ve Sultan, kendi ailelerinde maruz kaldıkları ekonomik zorlukları anlatmışlardır. Küçük yaşta çalışmaya başladığını ama eline hiç para geçmediğini aktaran Betül'ün zihninde bu konunun aslında ne kadar normalleşmiş olduğu anlaşılmıştır. Betül'ün deneyiminden, yaşadığı kültürde para kazanmanın tek başına ekonomik özgürlüğe kavuşmaya yetmediği anlaşılmıştır. Katılımcılardan Sultan'ın da deneyimi bu konuda Betül'ün deneyimiyle örtüşmektedir.

Kızken çalışıyorsun ya, parayı da getirir ailene verirsin. Çalıştığım parayı aldığım gibi onların eline koyuyordum. Tek kuruş almıyordum ki ne bileyim yani. Biz öyle alıştık, öyle gördük. Öyledir yani bizde [bir Güneydoğu Anadolu ili]. Ben bir de hiç okula gitmedim, hep onlara çalıştım (Betül, Okuryazar değil, Ev kadını, 31).

Sultan'ın aktarımlarına göre, kendisi abisinin ailesiyle birlikte başka bir şehirde yaşamasına rağmen maaşı memlekete ailesine gönderilmiştir. Araya fiziksel bir uzaklığın girmesi, geniş ailenin bir getirisi olan gelir-gider birliğini bozmamıştır. Para ailenin büyüğünde toplanmış ve Sultan'ın ihtiyaçları bu toplanan ortak paradan karşılanmıştır. Sultan, “Benim de hiç aklıma gelmedi başka bir şey” sözleriyle, kazandığı paranın aslında kendisine ait olduğunu hiç düşünmediğini anlatmıştır.

Ben bekârken de maaş almazdım ki... Ben yıllarca çalıştım ama hiç para kazanamadım ki... Abimler alırdı benim paramı. Benden alırlardı ki annemle babama yollarlardı memlekete. Bizim memleketliler [bir Güneydoğu Anadolu ili] eğer bekârsa paralarını almazlar ki kendi

ceplerine, hep verirler ailelerine. Yoktur yani öyle bir şey. Benim de hiç aklıma gelmedi başka bir şey (Sultan, Okuryazar değil, Ev kadını, 32).

Şiddetin türlerini kendi ailelerinde gözlemleyerek büyüdüklerini ifade eden katılımcıların, bu durumu evlendikten sonra farklı şekillerde değerlendirdikleri ve birbirinden farklı tavırlar sergiledikleri anlaşılmıştır. Bu durum Arzu için keskin çizgilerle şiddet ve şiddetle ilintili her şeyden ayrı durmaya; Pelin için ise şiddetin normalleştirilmesine yol açmıştır. Çalışmaya katılan Arzu'nun, annesinin ve ablasının evliliğinden kendine pay çıkardığı görülmüştür. Annesiyle ablasının canlarını yakan eşlerine seslerini çıkarmıyor oluşlarını yanlış bir davranış olarak değerlendirmiş ve hayatına bu yönde devam etmiştir. Arzu, evliliğinde fiziksel şiddet yaşamadığını, yaşarsa da ne tepki vereceği konusunda kararlı olduğunu belirtmiştir.

Annem kendini çok ezdirdi babama. Annem hala ezdiriyor. Babam vuruyor ama annem ses çıkarmıyor. Ablam da aynı şekildedir. Annemden ne gördüyse onu uygular yani sesini çıkarmaz ablam. Ben öyle yapmam, eşim bana vurursa ben de ona vururum. O kalkıp bana vuracak ha, öyle bir dünya yok. Şu an benim eşim bana vursa ben de ona vururum. Eşim bana laf söylese ben de söylerim. Bunun polisi var, savcısı var, hâkimi var. Hastaneye giderim darp raporu alırım. Kadın sessiz kalırsa adam daha da cesaret bulur. Ben bu düşüncelerimi hiçbir yerden öğrenmedim. Annemle ablamı gördüm ve düşündüm. Hep dedim ki ablam ilk anda kocasına tepkisini gösterseydi bu şekilde olmayacaktı (Arzu, Okuryazar değil, Ev kadını, 28).

Pelin, annesinin yaşadığı fiziksel şiddete şahit olduğunu aktarmıştır. Babasının ne annesine ne de kendilerine şefkat gösterdiğini ve aslında hayatlarında duygusal anlamda yer almadığını anlatmıştır. Annesinin babasından gördüğü şiddetle kendisinin eşinden gördüğü şiddeti “kader” temelinde değerlendiren Pelin'in bu konuyu normalleştirdiği anlaşılmıştır.

Babam yok gibiydi hayatımda. Babam yanımda hiç yoktu. Vardı ama hep eksikti, baba değildi. Bizi hep eksik bıraktı, biz hiç baba sevgisi görmedik, hiç... Ben hiç babamın başımı okşadığını görmedim. Varlığı bizde çok yoktu, o yüzden öldüğünde de ağlayamadım. Vallahi ağlayamadım. Ne

vardı ki neyi kaybettim sonuçta baba diye? Anneme o kadar çok şey çekti ki... Anneme o kadar çok eziyet etti, dövdü ki... Annemin de kaderi bana geçti. Ben de her konuda anneme çekmişim (Pelin, Ortaokul, Ev kadını, 24).

Pelin'in babasının annesine uyguladığı fiziksel şiddet, Pelin'in eşinin de ona uyguladığı şiddetin normalleştirilmesine neden olmuştur. Eşinden dayak yerken ailesinin evine koşan Pelin, geri gönderildiğini anlatmıştır. Pelin bu konuda herhangi bir değerlendirme yapamamıştır. Fakat annesi ve babası için bir insanın canının yakılıyor olmasının ne kadar olağan bir durum olduğu görülmüştür. Pelin'in babası eşini döven bir koca olduğundan, kızının da kocasından dayak yemesini normal karşılamıştır. Katılımcı Pelin de her seferinde sığındığı babasının evinden kocasının evine geri gitmek zorunda bırakıldığını belirtmiştir.

Bak annemle evler çok yakındı. O evden bu kapıya kadar dayak yiye yiye geldiğimi biliyorum. Öyle de bir koşuyorum ki, hamileyim bir de. Çocuk düşer falan, hikâye... Oradan bu kapıya kadar koşuyorum, kapıya kadar beni peşimden koşa koşa dövüyor. Kapıya bir vuruşum var "Anneee, babaaa", herkes çıkıyor konu komşu camlardan bakıyor. O olaydan sonra beni yolladılar annemler geri eve. Akıl sır erdiremiyorum. Anlamaya çalışsan ne onları ne annemleri asla anlayamazsın (Pelin, Ortaokul, Ev kadını, 24).

Yapılan derinlemesine görüşmelerde on altı katılımcı arasından altı katılımcı on sekiz yaş altı, üç katılımcı on sekiz yaşında ve yedi katılımcı on sekiz yaşını geçtikten sonra evlendiklerini belirtmişlerdir. Erken yaşta evlenen kadınlardan Gönül, gerekli olgunluğa sahip olmayışını ve yaşadıklarını "On altı yaşında istemeden evlenmişim, yabancı bir eve girmişim. Üstüne şiddet sürekli" şeklinde özetlemiştir (Gönül, İlkokul, Ev kadını, 33). Küçük yaşta evlendirildiği için içten içe küstüğünü dile getiren Emine ise, annesine tepkisini ona muhtaç olmadan da yaşayabildiğini göstererek koymuştur.

Çok küçüktüm ki, ne yemek yapmayı bilirdim ne de ekmek... Hayvana süt şey yapıyorlardı, ben onu da bilmiyordum. Hiçbir şey bilmiyordum. Ama hiç demedim kaynanama bilmiyorum diye. Yengem vardı, onun yanına

gidip öğreniyordum. Yengemle bir tane komşuya soruyordum. Anneme hiçbir şey sormadım evlendikten sonra. Neden beni böyle yaptı ki? Neden ona sorayım bilmediğimi? Kızdım, sormadım (Emine, Okuryazar değil, Ev kadını, 40).

Damla, erken yaşta ve belli bir eğitim alıp olgunluğa erişmeden yaptığını düşündüğü evliliğinde, yetiştiği ailedeki düzenin devamını sağlamaya çalıştığını anlatmıştır. Damla, kendi evliliğinde annesini rol model aldığını belirtmiştir. Kendi ailesindeki deneyimlerini evliliğinde sürdürmeye çalıştığını ve bu konudaki pişmanlığını dile getirmiştir.

Ya bir de şu var, anne-babanın hatasını biz çekiyoruz açıkçası. Anne-babadan öyle gördüğümüz için aynısını yaptık. Benim annem yırtıcı bir kadın olsaydı, babama bağırıyorsa biz de ondan cesaret alarak aynısını yapardık. Öyle görmediğimiz için böyle gidiyor evliliğimiz. İşin gerçeği bu (Damla, İlkokul, Ev kadını, 54).

Çalışmaya katılım sağlayan on altı kadın arasından altı kadın rızası olmadan, yedi kadın ailesinin kararına saygı duymak zorunda kalarak, üç kadın da isteyerek evlendiklerini ifade etmişlerdir. Kadınların, yetiştirildikleri ailelerde kendi istekleri dışında evlenmeye mecbur edilerek şiddetin bir türüne maruz kaldıkları anlaşılmıştır. Eşlerini tanımadan ve hatta daha önce hiç görmeden, ailelerinin baskısıyla evlendirilen kadınlar bu durumun sonuçlarıyla her gün biraz daha yüzleştiklerini anlatmışlardır. Katılımcılardan Sevgi, annesinin evlendirmek istediği adamı ondan nasıl üstün tuttuğunu ifade etmiştir. Bir anda kendi öz annesinden duyduklarını hazmedemeyen Sevgi de kızgınlıkla bu evliliği kabul ettiğini anlatmıştır.

Ben nişanlanırken görmüştüm kocamı ama hiç konuşmamıştım. Zaten beğenmemiştim. Onlar geldiği zaman annemle kavga etmiştim. Annem bana dedi ki “Sen onların bastığı toprağa bile değmezsin”. Benim annem bana o lafı diyince sinirden evet dedim ben de. Babam dedi ki “Ben sana karışmıyorum, senin günahına girmem” falan dedi. En büyük ablam da çok istiyordu, çok kızıyordu bana. Sen niye hayır diyosun falan filan, çok baskı yaptı. Bir tane daha dayım vardı o da çok baskı yaptı (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28).

Katılımcılardan Emine, annesinin “canı istediği için” onu evlendirdiğini ifade etmiştir. Emine eşini ilk defa evlendiği gece gördüğünü belirtmiştir. Emine’nin ifadelerinden annesine hala kızgınlık dolu olduğu görülmüştür. Kendi deyimiyle evlenirken kendini attığı o “ateş” de anlaşıldığı üzere hala yanmaktadır.

Annem çok istiyordu bu adama beni vermeyi. Uzaktan akrabadır. Canı öyle istedi diye verdi. Ben kocamı tanıımıyordum. Hiç tanımadan, görmeden evlendim. Düğün mevlidinde de değil, ilk gece yanıma gelince gördüm. Keşke öyle olmasaydı ama oldu. Anneme dedim tanıımıyorum diye. Annem de dedi ki “Akrabayız, bir sorun çıkmaz”. Annem çok istiyordu ben de kırmadım. Dedim ki “Eğer orada bir ateş varsa bile, ben kendimi o ateşin önüne atarım. Annemi kırmam” (Emine, Okuryazar değil, Ev kadını, 40).

İpek de istemeden yaptığı evlilik konusunda hissettiklerini aktarmıştır. Birbirlerini nişanlanırken bile görmelerine ailelerinin gerek duymadığını ve eşinin sadece çocukluk fotoğrafını görerek nişanlandığını belirtmiştir. Düğünden bir gece evvel yapılan kına gecesinde ilk kez eşini gördüğünü dile getirmiştir. İfadeleri, “keşke”lerle dolu olan İpek, ailesine karşı çıkmayışına olan pişmanlığını dile getirmiştir.

Biz birbirimizi görmeden evlendik. Babası geldi, beni istedi, nişan taktı kendisi. Damat olmadan yüzük taktı. Damatsız nişan... Bana da bir tane fotoğraf gösterdiler, küçüklük fotoğrafını. Beğenmedim. Ona da benim fotoğrafımı göstermişler, sormadım beğenip beğenmediğini beni. Nişandan iki ay sonra kına oldu memlekette, o zaman gördüm ilk defa yani düğünden bir gece önce. Öyle... Çok zordu. Keşke evlenmeseydim ya. Keşke karşı dursaydım ama duramadım (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Ailesinin seçtiği kişiyle evlenmek zorunda bırakıldığını aktaran on üç kadının ortak deneyimlerine göre, evliliklerinde yaşadıkları olumsuz durumların temelinde istemeden evlendirilmeleri bulunmaktadır. Bu durumda önemli olan husus özellikle kadınların eşlerinin bu evliliği hiç istemeyişi olmuştur. Anne-babalarından gördükleri baskıyla erkeklerin de rızaları olmadan evlenmeleri, mağduriyetin her iki eş tarafından deneyimlendiğini göstermiştir. Evliliğinin yirmi dördüncü yılında olan Emine,

ailesinin isteğiyle evlenen eşinin kendisini evli gibi hissetmediğini ve hala bekâr gibi davrandığını belirtmiştir. Eşine “Sen bekârsın ama kimse bilmiyor, kimse demiyor ki bunun evi barkı bir de karısı var. Hatta ben de bilmiyorum. Ben de seni anlamadım. Bunca yıldır senin yanındayım ama senden hiçbir şey anlamadım” şeklinde “takıldığını” belirtmiştir (Emine, Okuryazar değil, Ev kadını, 40). Katılımcılardan Sevgi ve İpek’in deneyimlerinden, istemeden evlenen erkeklerin bu mağduriyeti fiziksel ve ekonomik anlamdaki güçlerini kullanma ve şiddetin değişik türlerini uygulama yoluyla bastırmaya çalıştıkları anlaşılmıştır. Sevgi, evliliğinin ilk döneminde eşini kabul edip ona alışmaya çalıştığını; fakat eşinin evliliği hiç benimsemeyip kabullenemediğini anlatmıştır. Evliliği zorla sürdüren eşinin her hareketiyle Sevgi’ye kendini kötü hissettirdiğini ve onu üzdüğünü belirtmiştir.

Eşimin babası yani dayım çok önceden söylemiş anneme yani ben daha çocukken. Ben daha yeni doğmuşum gibiyken işte, demiş ki bunu benim oğluma vereceksin. Annem de tamam demiş, ama ben istemiyordum. Kocam da istemiyormuş ama evlendirdiler bizi. Zorla evlendi diye kocam bana hiç değer vermezdi. Sormazdı bir şey ister misin diye. Ağladığım zaman görürdü, hayatta sormazdı ne oldu diye. İlk gelin geldim ya ben, dedim ki tamam ya ben bunu kabul edeyim ya olan olmuş. Dertleşmek istiyordum, başımı onun yastığına koyuyordum, konuşmaya çalışıyordum ama hiç beni dinlemezdi. Derdi ki çok konuşuyorsun, bilmem ne. İşini görüp dönerdi arkasını. Başını da yastığın altına koyardı ki işte benim uykum var, yarın iş var falan (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28).

İpek, eşinin kendisini hiç istemeden evlenmiş olduğunu sürekli yüzüne vurduğunu ifade etmiştir. En küçük şeyleri bile bahane ettiğini ve aslında İpek ile evli kalmayı istemediği için kendisini dövdüğünü “Beni istemediği için dövdüğünü ikimiz de biliyorduk” şeklinde anlatmış, eşinin hem babasına hem de kendisine bitmeyen bir kin duyduğundan bahsetmiştir.

Zaten o kadar küçük bahaneler için dövüyordu ki, o dayağı yerken de beni istemediği için dövdüğünü ikimiz de biliyorduk. Sevgi yok, saygı yok ikimizin arasında. O da zorla evlenmiş benimle. Başka bir sevdiği var mıydı bilmiyorum. Dediğine göre babasının zoruyla evlenmiş. Babasının korkusundan kabul etmek zorunda kalmış. İçinde kalmış ya yıllardır bunu

yüzüme vura vura yaşıyor. “Ben istemedim, babamın zoruyla kabul ettim” sürekli bunu dile getiriyor. Ya bu şey hep onun içinde kalmıştı. Dışarı da çıksak içerde de dursak hep derdi ki “Ben istemiyordum, babam seni getirdi. Babamın seçimisin”. Hep böyle derdi (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Katılım sağlayan on altı kadın arasından on iki katılımcı evlenir evlenmez eşlerinin aileleriyle aynı evde yaşamaya başladıklarını, iki katılımcı eşinin aile büyükleriyle aynı binada, iki katılımcı da aynı mahallede yaşadıklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan tüm kadınların ortak deneyimleri doğrultusunda, aile büyükleriyle iç içe yaşamının kadınlar için büyük bir baskı hissi yarattığı anlaşılmıştır. Ailedeki en büyük erkek olan kayınpederin evin reisi olması, her türlü karar ya da davranışın sadece kayınpederin uygun gördüğü şekilde ve ölçülerde yapılması gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Aynı ev içine, binaya ya da mahalleye getirilen geline özgürlük hakkı tanınmadığı ve geniş aile şeklinde yaşamaya devam edildiği belirlenmiştir. Bu konudaki fikirlerini aktaran Gönül, günlük hayattaki en basit davranışları nedeniyle bile kayınpederinden baskı ve şiddet gördüğünü belirtmiştir. Hangi davranışın doğru, hangi davranışın yanlış olduğu konusundaki kararın kayınpederine ait olması ve kayınpederine uygun olmayan davranış neticesinde dayak yemesi Gönül’ü yıpratmıştır.

Ben çok şiddet gördüm. Eşim ailesine karışamıyordu. Kayınpederim de çok dövdü beni. Cam biraz açık mı kaldı, hemen kayınpederim derdi ki kapat. Karşıdan biri beni görürmüştü. Mutfığa giderdim, derdi ki kollarını sıvayıp açma günahıdır. Bu baskılar beni boğuyordu. Dinciliğinden de değil ha vallahi pisliğinden (Gönül, İlkokul, Ev kadını, 33).

Gelin olarak gidilen evde geniş ailenin bir üyesi olarak hayatına devam eden kadınların yetiştikleri ailelerinin de kendilerine çok yakın mesafede ikamet ettikleri anlaşılmıştır. Akrabalık temelinde yapılan evlilikler ve geniş aileler şeklinde bir arada sürdürülen yaşamlar neticesinde kadın üzerindeki erkek egemenliği pekişmiştir. Aile büyüklerinin katılımcıların gün içindeki her türlü hareketlerini yönetme ve baskı kurma gibi davranışlarının eşlerin birbirlerini daha tanımadan soğumalarına sebebiyet verdiği anlaşılmıştır. Gönül’ün söylemlerinden, aile büyüklerinin kendisine uyguladığı fiziksel şiddetin yanında bir de eşine uygulanan psikolojik şiddetin var

olduğu görülmüştür. Gönül, kayınpederi ve kayınvalidesinin beğenmediğini iddia ettikleri peynir nedeniyle dayak yediğini ifade etmiştir. Anne ve babasının dolduruşuyla Gönül'ü döven eşi, eşinin kuzenleriyle tehdit edildiğinde durmuştur. Buradan, aile ve akrabalık bağı içindeki güç ilişkilerinin hayati öneme sahip olduğu anlaşılmıştır.

Sen madem Allah yolundasın, vicdanın merhametin nerde? Benim kendi evladıma bile hakkım yok, senin nası bana böyle yapmaya hakkın var? Ben bugün çocuğuma söylerim, ister uygular ister de uygulamaz. Ama bizde öyle değildi. Bir gün kayınvalidemler peynir yapmışlar. Kocama da demişler ki, senin eşin bizim yaptığımız peyniri beğenmiyor. Eşimin de yine gözü dönmüştü o zaman. Geldi beni dövdü. Sadece dedim ki “Seni Allah’a havale ediyorum. Aileme de söyleyemiyorum. Bak bütün amca çocuklarım burdadır, söylersem gelirler” (Gönül, İlkokul, Ev kadını, 33).

Aile büyükleriyle birlikte yaşadıkları için çekirdek aile olmayı başaramadıklarını düşünen Diyar, ekonomik anlamda da zorluklar yaşadığını ifade etmiştir. Çalışan eşler evin geçim sorumluluğunu üstlenmişlerdir; fakat kazandıkları paranın neredeyse tamamı aile büyüklerine verilmiştir. Kürt ailelerde gruba aidiyet “mal” olma kavramıyla ilişkilendirilmiştir. Geniş aile şeklinde yaşanması sonucunda gelir ve giderin ortak olması, evde kaç aile olduğu fark etmeksizin herkesin aynı “mal” olması sonucunu doğurmuştur. Aile ve aileye bağlı değerler de bu noktada değişikliğe uğramış ve evin içinde kayınpeder, kayınvalide, anne, baba gibi yaşça en büyük kişilerin laf söyleme ve şiddet kullanma gücünün dayanak noktasını oluşturmuşlardır. Bu durumda çocuklarıyla birlikte kadınların üzerinde hâkimiyet kurulmasının önüne geçilememiştir. Çalışmaya katılan Diyar, doğum yaptıktan sonra bebeğinin gelişimi için en önemli madde olan sütün alınması konusunda bile sorun yaşadığını aktarmıştır. Eşinin düzenli bir işi olmasına ve para kazanmasına rağmen çocuklarıyla birlikte mahrumiyet çektiklerini ve sırf bu sebepten bile büyük kavgaların yaşandığını ifade etmiştir.

Kayınvalidemlerle yaşarken evde sürekli kavgalar, tartışmalar olurdu. Sütüm yoktu mesela benim, çocuğuma mama almak istedim. Bana dediler ki “Mama çok pahalı, biraz idareli kullan”. Sürekli böyle maddi

tartışmalar olurdu hem de inanılmaz derecede. Sürekli para için kötü davrandılar. Vermediler para. O zamanlar bize varlık içinde yokluk yaşıyorlardı. Evde çalışmayan yoktu ayrıca. Bekâr kaynımla görümcem çalışıyor, kocamla eltimin kocası çalışıyor, kayınpederim çalışıyor ve herkes getirip maaşını kayınpederime veriyor. Nasıl para yok da ben çocuğuma mama alamıyorum? Sütüm yok benim ya, mamaya idare et denir mi? (Diyar, Ortaokul, Ev kadını, 31).

Aynı evde yaşama durumunda aile büyüklerinin varlığının, eşlerin birbirine karşı içlerinden geldiği gibi davranmasını ve yaklaşmasını engellediği görülmüştür. Yaren, evde eşinin güçsüz ve savunmasız taraflarını görüp önce anlayış gösterdiğini sonra da pişmanlık yaşadığını belirtmiştir. Canı tatlı çektiğinde bile rahatlıkla alıp yiyemeyen, aile büyüklerinden saklanılacak bir ayıpmış gibi davranması gereken Yaren, bu konudaki pişmanlığını da anlatmıştır. Bir süre sonra eşine anlayış gösterip hiçbir şey istememeye başlaması ve varlık içinde yokluk çekmesi konusunda kendisinde de kabahat bulunduğunu ifade etmiştir. Eşinin ailesinin gösterdiği ekonomik baskıya anlayış göstermesiyle durumun daha da kötüye gittiğinin farkına varmıştır.

Uzun bir süre tartışma çıkabilecek hiçbir şey için tartışma çıkarmadım ben. Yani tartışma olmadı demiş olmam aramızın çok iyi olduğu anlamına gelmesin. Mesela benim canım yeni evliyken tatlı çekmişti. Aldı ama montunun cebine saklayıp getirdi eve. Kaynanamlar görmesin diye ben odada gizli gizli yedim. Sonra hem ailesi var diye hem de parası yok diye kıyamadığımdan bir şey istememeye başladım. Çünkü çalışıp parasını babasına verirdi, harçlık olarak da sadece sigara parasını falan alırdı babasından. Keşke bu kadar anlayışlı olmasaydım, ipler elimde olurdu. Paramız varken ekonomik sıkıntı çektim o dönem hep (Yaren, Ortaokul, Ev kadını, 32).

Hem eşinin ailesiyle yaşayan hem de aile işlerinde onlarla birlikte çalışan katılımcılar için durum birçok alanda emek sömürüsüyle sonuçlanmıştır. Evdeki sorumluluklarını yerine getirmesinin yanında işe gelip aileye yardım etmeleri beklendiğinden, kadınların yükü böyle durumlarda daha da artmıştır. Derinlemesine görüşmelere katılan Sultan, eşinin kendi emeklerinin karşılığını almanın “haram”

olduğunu düşündüğünü söylemiştir. Sultan'ın kendisi de kayınpederinden hakkını isteyememiştir. Sadece küçük miktarlarda harçlıklar karşılığında çalıştıklarını belirten Sultan, hamileliğinde bile durumun değişmediğini aktarmıştır.

İlk çocuğum doğduktan sonra kendi tekstil atölyemizde çalıştım. Eşim, kayınlarım, görümceler falan hep beraber. İki sene boyunca çalıştım, tek kuruş maaş almadım. Maaş almadım sadece harçlık aldım. Mesela kahvaltı yapamadan evden çıkardık diye sadece kahvaltı parası. Kaç defa eşime söyledim ama eşim dedi ki “Ben haram yemem”. Haram da şöyle yani babasından gizli bir lira atmadı kenara. Kocam da maaş almazdı, harçlık alırdı kahvaltı için. Evin bütün masraflarını kayınpederim karşılardı, elimize maaş vermezdi. Zoruma gidiyordu ama ne yaparsın? Bize çok haksızlık oldu. Hamileydim, o halimle 9 aya kadar yine çalıştım. İşte de çalıştım, geldim evde de çalıştım. Doğum yaptıktan sonra çocuğum emmedi, onu da fırsat bildiler, o yüzden acil bir iş olduğunda yine gittim yardıma (Sultan, Okuryazar değil, Ev kadını, 32).

Sevgi, bir kadının en keyifli geçirmek isteyeceği dönemlerden biri olan hamilelik döneminde, karnında bebeğiyle birlikte yaşadığı fiziksel mağduriyeti anlatmıştır. Bu deneyimin temelinde eşinin ailesinin olduğunu ve hamile olmasına rağmen kendisine acınmadığını düşünmüştür. Karnındaki bebeğe bile zarar veren eşini doktora gittiğinde şikâyet etmediğini belirten Sevgi, yaşadığı şiddetin üzerini kendi çaresizliğiyle örtmüş ve derdini birilerine anlatmanın anlamsız olduğunu düşünmüştür.

Altı aylık hamileyim, bir gün çok ağrım vardı evde. Saat 11.00 falan oldu, ben yataktan kalkamadım. Kayınpederimin sesi geldi, kocama diyor ki “Senin eşin yatakta yatıyor da annen kalkmış sofrayı hazırlıyor”. Kocam da geldi, battaniyeyi üstümden attı. Beni yataktan kaldırdığı gibi yatağa geri fırlattı. Sonra saçımdan tuttuğu gibi yine fırlattı. Yarım saat falan geçti, benim bir sancılarım başladı. Ablamı aradım hemen. Onlara sancım var diyemedim çünkü bana hiç acııyorlardı. Ablam onlara haber verince kayınpederim kızdı bir sürü. Madem sancın var neden söylemiyorsun, diye. Doktor bana dedi ki “Sen bu çocuğa ne yaptın? Çocuk bir anda ters dönmüş”. Doktor bana sordu, “Bir yerden mi atladın, kasten mi yaptın?” diye. Doktora da söylemedim, uykudan kalktım böyleydi dedim. Doktora

neden demedim bilmiyorum. O saatten sonra konuşsam ne olacak, konuşmasam ne olacaktı ki zaten? (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28).

Damla, eşinin aile büyükleriyle aynı evde yaşamamasına rağmen eşinden şiddetin farklı türlerini gördüğünü belirtmiştir. Hem ekonomik sıkıntıyla yaşaması beklenen hem de çalışmasına izin verilmeyerek kendisine baskı yapılan Damla, eşinden gizli çalıştığını ifade etmiştir. Eşinden evliliği boyunca ekonomik şiddet gördüğü anlaşılan Damla, çocuklarıyla birlikte karınlarını nasıl doyurduklarını eşinin pek de merak etmediğini söylemiştir. Eşi evde yatarken gidip çalıştığını, uyanmadan da işten eve geldiğini ve eşinin bunu yıllardır bilmediğini ifade etmiştir.

Biz otuz altı senedir evliyiz ama toplasan eşim on sene bile çalışmamıştır. Ben senelerce eşimden gizli ev temizliğine gittim. Üstümde oturan komşuyu tembihlerdim ki sorarlarsa şöyle de veya böyle de diye, öyle giderdim temizliğe. Kocama söylesem çalışmama izin vermez, ama ne yiyip ne içelim? Oraya kafası basmazdı. Aç kalmayı bırak, çocukların okuluna bir şey lazım olsa ne yapalım? Eşim de gezer gezer gelirdi, sabah 4.00-5.00 gibi yatardı. Ben sabah erkenden işe giderdim. Öğleden sonra eve bir gelirdim ki hala daha yatıyor. Neyle geçindiğimizi zannediordu, bilmiyorum. Söylesene bu ne demek? Hiç sormadım. Hala daha da sormadım (Damla, İlkokul, Ev kadını, 54).

Pelin, rızası olmadığı halde eşinin cinsel birliktelik yaşama konusunda kendisini zorladığını belirtmiştir. Pelin'in yönelttiği "İnsan karısına tecavüz etmeye kalkar mı?" sorusu, sırf evli oldukları için eşinin tüm cinsel davranışlarına olumlu cevap vermesi gerekmediğinin farkında olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca, bu isteğin sağlığa zararlı maddelerin etkisi altında ve kötü biçimlerde kendisine dayatılmış olduğunu anlatmıştır. Pelin, çocuğunun şahit olduğu olaylar neticesinde ileride yaşayabileceği psikolojik bozuklukları düşünüp üzüldüğünü ifade etmiştir.

Ya içersen iç, insan gibi iç. İnsan karısına ya bak karısına, özellikle soruyorum, insan karısına tecavüz etmeye kalkar mı? Benim canım bugün bu işi yapmak istemiyor. Gecenin kaç olmuşt, içip içip eve gelmişsin beni uyandırıp cinsellik istiyorsun. Çocuğumun önünde hem de. İnşallah şu an çocuğumun o konuda psikolojisi bozulmamıştır, hiç bilmiyorum. Kimi

zaman da çocuğu uykudan uyandırıp kapı dışarı ederdi, salona götürür bırakırdı düşünsene. Bir insan kendini sevdire de kendinden nefret de ettirir. Bu adam kendinden nefret ettirdi. Gerçi nefrete de layık değildi (Pelin, Ortaokul, Ev kadını, 24).

Evliliğin hayatı paylaşmak ve hayat arkadaşlığı etmek yolunda atılan bir adım olduğu göz önünde bulundurulduğunda, çiftlerin ortak karar almasının ne ölçüde hayati olduğu anlaşılmıştır. Katılımcılardan Güler'in deneyimlerinden, sahip olacakları çocukların zamanı ve sayısı ile ilgili eşiyle herhangi bir ortak kararlarının olmadığı görülmüştür. Doğum kontrol yöntemleriyle ilgili hala herhangi bir bilgisi olmayan ve bu konuda şiddet görmeye devam eden Güler, cinsel konulardaki bilgisizliğinin eşi tarafından kötüye kullanıldığını iletmiştir. İstemediği halde hamile kalmasına sebep olan ve çocuğu aldırırsa onu baba evine geri göndermekle tehdit eden bir eşle hayatını sürdürdüğünü aktarmıştır.

Ortak karar diye bir şey yok. Çocuklar da istemeyerek oldu. İlk ikisi istemeyerek, üçüncüsü de haberim olmadan oldu. Nasıl korunulur bilmiyordum, hiçbir yeri de bilmiyordum. Ne bir yere götürürdü, ne bir yerde gezdirirdi. Hep evde otururdum. O çocuk istiyordu ama yapacağını bana söylemiyordu. Ben hamile kaldığımda öğreniyordum. “Ben korunuyorum” diyordu bana ama meğer korunmuyormuş. Bir iki defa bunun yüzünden tartıştık. Bir kere de çocuk aldardım, yine habersiz hamile kalmıştım çünkü. Bilseydim aldırmazdım hiç. Büyük bir günaha girdim. Çocuk aldırdıktan sonra yeniden hamile kaldım çünkü. Yine aldırma istedim, bu sefer kavga ettik baya. Dedi ki “Doğurmuyorsan babanın evine git. Sen benim çocuğumu aldırılmazsın”. İstemiyordum ben çocuk ya. İnşallah bundan sonra olmaz çocuğum. Ama eşim yine de istiyor (Güler, Okuryazar değil, Ev kadını, 23).

Emine, yirmi dört senelik evliliğinde ilk günden beri eşini sevmeyi başaramamış ama mecburen birlikte yaşamaya devam ettiğini ve bu konuda çaresiz olduğunu “Mecburum, ne yapayım?” sözleriyle dile getirmiştir. Emine'nin hissettiği mecburiyetin altında din olgusu önemlidir. İçinde yetiştiği dini ve manevi değerlere sıkı sıkıya tutunan Emine, kocasını kocası olduğu için değil de dini değerleri

doğrultusunda sevdiğini dile getirmiştir. Yaşadığı problemlerde de dinine sığınan ve boşanmayı aklına getirmeyen Emine, çocuklarını da düşündüğünü vurgulamıştır.

Evlendikten sonraki gün baktım ki dili biraz peltek, anlamıyorum konuştuğunu... Sevemedim. Üç tane kızım olduğunda bile sevmiyordum. Şimdi alıştım biraz, yirmi dört sene oldu. Yine de sevemiyorum. Canımdan geldiği için sevmiyorum da Allah için seviyorum. Mecburum, ne yapayım? İş işten geçti. Çocuklar için hep... Günahtır (Emine, Okuryazar değil, Ev kadını, 40).

İpek, istemeden yaptığı evlilik ve gördüğü şiddet neticesinde sahip olduğu tüm güzellikleri yitirdiğini belirtmiştir. Zaman içerisinde hayattan keyif almaktan bile vazgeçtiğini dile getiren İpek, zorla evlendirildiği kültürde boşanmanın olmayışını kabul edip istemediği bir hayata çaresizlik içinde devam ettiğini anlatmıştır.

Kaybettim, her şeyimi kaybettim. Gülmeyi, konuşmayı, her şeyi... Eskiden neşeli, gülen, konuşmayı seven, insanları güldüren biriydim ama şimdi eser yok. Ben de onu istemedim ama yüzüne demiyorum onun yaptığı gibi sürekli. Yani o dediğinde söylüyorum ama onun gibi gelip de durup dururken demiyorum. Bizim ailede boşanmak yoktur. Yani küçük bir sorunda öyle pat diye bırakmazlar. O yüzden sorunları kimseye söylemenin de bir anlamı yoktur. Söylesen tartışma çıkar. Ne gerek var? (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Gönül'ün, yaşadığı şiddet olaylarını bitirmeye çalıştığı ve bunun içinde son şiddeti kendi kendine uygulama yolunu seçtiği anlaşılmıştır. Yaşadıklarına dayanamamış ve her şeyden vazgeçmiş olan Gönül, hayatına son vermeye çalışmış fakat başarılı olamamıştır. Hala aynı adamla evliliğini sürdüren Gönül, eşine karşı sevgisinin bitmiş olduğunu dile getirmiştir. Gördüğü muamelelerin üzerine kendi hayatına kastedecek kadar yara alan Gönül, hala bu olayların etkisindedir.

Yıllar önce ben bir gün kendimi öldürecektim. Eşim beni tutmasaydı beşinci kattan kendimi aşağı atacaktım. Baskı yaşamak çok kötü bir şey. Diyorlar ki bizden izin almadan dolabı açma, sofrayı kurma. Ama bunlar normal şeyler değil ki. Düşün şimdi o adamla yaşıyorum hala. Onun o

sessiz kalışı da çıkmıyor aklımdan. Bazen görmek istemiyorum. Sevgim vardı ona karşı ama yıllar önce bitti (Gönül, İlkokul, Ev kadını, 33).

Sevgi de Gönül gibi hayatına son vermek istediği bir dönemden bahsetmiştir. Başarılı olamadığını ve bu girişimi fark eden eşinden bir daha dayak yediğini aktarmıştır. Yeni doğum yaptıktan sonra etraftan gelen sözleri, gece istediklerini gerçekleştirmediğini, korkup birlikte uyumak istediğini bahane olarak sunup her fırsatta eşinin kendisini dövdüğünü anlatan Sevgi, tüm bunların sonunda yaşamına son vermek istediği için yine dayak yemiştir. Herhangi bir üzüntü ya da pişmanlık duymadığı anlaşılmış olan eşinin, kendisinin evde olmadığı zamanlarda bu tür girişimleri yapması konusunda kendisine tavsiyede bulunması dikkat çekmiştir.

Kırklıyken falan hep beni döverdi. Hep böyle laftan sözden döverdi. Tiksiniyordum ya tiksiniyordum, yanına yaklaşıyordum; onun için bir daha dayak yiyordum. Çocuklarla ben bir yatardım, o da ayrı yatardı doğumdan sonra bir dönem. Çok korkardım ben gece, derdim ki senin yanına geleyim diye. O da iteklerdi beni, “seni istemiyorum” gibi şeyler söylerdi bana. Tiksiniyordum ya her seferinde. Çıkardım başımdaki yazmayı bir gece. Banyoda demir bir boru var yukarda. Yazmamı attım oraya, kafamı da koydum. Bitecekti her şey. O anda kapı açıldı, çıkardı beni oradan. Saçımdan tuttuğu gibi bir dövdü bir dövdü ki beni... O halimle bile dövdü beni... Demedi ki ya bu kadın kendine bir şey yapacaktı, günahı benim boynuma gelecekti. Demedi ya gene beni dövdü o halimle. Ben de iki çocuğumun arasına girdim, onlara sarıldım sabaha kadar ağladım. O da uyudu. Geceleri yatamazdım diye ışığı açardım, kalkar kapatırdı. Hiçbir yerde duramıyordum, nasıl yapacağımı bilemiyordum. Kaç defa kaçmaya çalıştım ama çocuklarımı nereye götürürüm, ne yaparım? Geri döndüm hep. Diyordu ki, madem böyle bir düşüncen var, ben olmadığım zaman yap (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28).

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen verilere göre, katılımcılar yetiştirildikleri ailelerdeki deneyimleri ışığında evliliklerini sürdürmüş ve değerlendirmelerini buna göre yapmışlardır. Kadınların çocukluk dönemlerinde kendilerinin bir şiddete uğramalarından ziyade, annelerinin gördüğü şiddete tanıklık etmiş olmaları da şiddet görmeye eş değer niteliktedir. Ebeveynlerden birinin uğradığı

şiddet karşısında çaresiz hissetmeleri, katılımcılar için psikolojik şiddetin önemli bir örneği olmuştur. Ayrıca, evlenecekleri zamana ve kişiye kendi özgür iradeleriyle karar verememiş olan kadınların bu deneyimleri de evliliklerine ailelerinden gördükleri bir şiddet neticesinde başladıklarını göstermiştir. Evlilikleri boyunca da katılımcılar şiddetin türlerine maruz kalmışlardır. Ekonomik bağımsızlığın, entelektüel gelişimin ve aile içinde ifade özgürlüğünün sınırlı hale getirilmesi yoluyla zihinsel anlamda tahakküm altına alınan kadınların, evlilik içi tecavüz ve istenmedikleri çocukların doğumuna zorlanmaları yoluyla da bedenleri tahakküm altına alınmıştır. Katılımcılar şiddeti deneyimledikçe, evliliklerini ve eşlerini algılamada değişikliğe gitmişlerdir. Kendilerine güvenlerini kaybeden katılımcılar, eşleriyle aralarında gün geçtikçe daha da büyüyen bir uçurumda yaşamışlardır. Fiziksel ve ekonomik açıdan kendilerini eşlerinin karşısında çaresiz bulan katılımcılar, yalnız hissetmişlerdir. Eşlerinden ve eşlerinin aile büyüklerinden gördükleri muamele karşısında kendi ailelerine olan kırılganlıklarını içten içe büyütmüşlerdir.

5.2.2. Pandemide Aile İçi Şiddet

Çalışmanın bu bölümünde derinlemesine görüşmelere katılan kadınların Covid-19 pandemisi döneminde yaşadıkları şiddet deneyimlerine yer verilmiştir. Her birinin bireysel geçmişinde şiddetin hangi türüne maruz kaldığı ve hangi süreçlerden geçerek Covid-19 pandemisi dönemine geldiği araştırılmış olan katılımcıların, pandemi döneminde yaşadıkları şiddetin ne olduğuna ve bunu nasıl ifade ettiklerine de bu bölümde değinilmiştir. Derinlemesine görüşmeler yoluyla kadınların yaşadığı şiddet türlerinin ne kadar bilincinde oldukları ve kendilerini nasıl hissettikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Tüm dünyayı etkileyen Covid-19 pandemisi sürecinde evlere kapanılmış olunmasının, kadın deneyimleri üzerinden açıklanması amaçlanmıştır.

Covid-19 pandemisi döneminde katılımcıların şiddetin farklı türlerine maruz bırakıldıkları görülmüştür. Aile içinde kadınlara eşlerin uyguladığı şiddetin ağırlıklı olarak sözel, psikolojik, ekonomik ya da cinsel olarak başladığı ve fiziksel türle sonlandığı anlaşılmıştır. Pandemi döneminde ailelerde öncelikle ekonomik belirsizliğin yaşanmasıyla birlikte, harcamaların kısıtlanması gerekmiştir. Bu

kısıtlamaların da harcamaların kontrolünü elinde bulundurmak isteyen, ailenin mağduriyetine göz yuman eşlerin tekelinde ve temel ihtiyaçları da içerecek şekilde yapıldığı belirlenmiştir. Bu durumun, kadınların baskı ve zorlamalarla karşılaşmasıyla sonuçlandığı görülmüştür. Hakaret, baskı ve zorlama yoluyla başlayan, ekonomik kısıtlamalarla devam eden, en sonunda da fiziksel zarar verme yoluyla noktalanmaya çalışılan sıkıntıların kimi zaman da sadece ve direk fiziksel yolla bastırılmaya çalışıldığı anlaşılmıştır.

Yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde, kadınların şiddetin tüm türleri için zihinlerinde mutlaka bir sebep belirledikleri ama cinsel şiddet için herhangi bir yorum yapamadıkları anlaşılmıştır. Hatta çalışmaya katılan hiçbir kadının yaşadığı cinsel zorlamayı şiddet olarak tanımlamadığı belirlenmiştir. Görüşmeler esnasında katılımcılar Covid-19 pandemisi döneminde eşlerinin evde kalmasıyla birlikte cinsel anlamda yaşadıkları zorlukların arttığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların istemedikleri halde cinsel birliktelik yaşadıkları anlaşılmıştır. Kadınların, istemedikleri bir cinsel ilişkinin içerisinde bulunmalarının da bir şiddet olduğunun bilincinde olmadıkları dikkat çekmiştir. Ayrıca, cinsellik konusunun ailenin en mahrem konularından kabul ediliyor olduğu, derinlemesine görüşmeler neticesinde ortaya çıkmıştır. Kadınların bu konuda teslimiyet duygusu içerisinde hareket ettikleri ve kötü muamele görmemek adına eşlerinin istedikleri şekilde davranıyor oldukları anlaşılmıştır. Erkeğin sözünün dinlenilmesi esasına dayanan cinsel birliktelikler yaşayan katılımcılar, şiddet görmemek adına kendi isteklerini bastırmaya çalışmışlardır. Bu konuda dikkat çeken husus, katılımcıların hiçbirinin gördüğü cinsel zorlamayı şiddet kelimesini kullanarak anlatmayışı olmuştur.

Covid-19 pandemisi döneminde evde uzun süre vakit geçirmenin zorunlu oluşunun çiftlerin üzerlerinde bir baskı hissetmelerine sebep olduğu ortaya çıkmıştır. Kadınlar bu dönemde eşlerinin gündelik hayatta daha baskın gelmeye çalıştıklarını, istedikleri gibi davranılmadığında küsme ve kızma davranışı geliştirdiklerini anlatmışlardır. Yapılan derinlemesine görüşmelerde, eşlerinin baskı kurmalarında etkin olan konuların başında otoritelerinin sarsılma korkularının ve sağlık takıntılarının ilk sıralarda yer aldığı aktarılmıştır. Covid-19 pandemisi döneminde işten çıkarılma, izne ayrılma ya da sokağa çıkma yasakları sebebiyle evde daha fazla vakit geçiren eşlerin, kaygı ve korkularından kaynaklanan durumlar neticesinde katılımcılara baskı

kullanarak onları kendi istedikleri şekilde davranmaya zorladıkları ve bastırmaya çalıştıkları anlaşılmıştır. Ayrıca, Covid-19 pandemisi döneminde eşlerin sahip oldukları kadınlık ve erkeklik bağlamındaki düşüncelerin de ev içi yaşantılarına yansıdığı görülmüştür. Kadının ve erkeğin ev içinde nasıl davranması gerektiğine dönük davranış kalıplarının katılımcılar ve eşleri arasında psikolojik gerginliğe yol açtığı anlaşılmıştır. Bu konuda dikkat çeken husus, katılımcıların hiçbirinin gördüğü psikolojik baskıyı şiddet kelimesini kullanarak anlatmayışı olmuştur.

Ayça, Covid-19 pandemisi döneminde maddi olarak kendini güvende hissedemeyen eşinin, evdeki en ufak harcamayı bile sorun haline getirdiğini aktarmıştır. Eşinin maddi otoritesine aykırı düşen harcamaları için dayak yediğini aktaran Ayça'nın Covid-19 pandemisi dönemi deneyimlerinde ekonomik şiddet fiziksel şiddete dönüşmüştür.

Tamam, para konusunda zor durumdayız ama yani o kadar da değil. Ama bu aralar adam delirdi. Geçen hafta bir saksı aldım. Bunu niye aldın dedi, beni dövdü eşim. Saksı da 9 lira mı 10 lira mı ne... Boş bir şey için dövdü beni. Eşim her şeyi ters karşılamaya başladı iyice. Ben sustum ama kendisi uzattı da uzattı, konuştu da konuştu. Hızını alamadı sonra kalktı dövdü, öyle rahatlıyor herhalde ya dedim ya farklı bir karakter. Şizofren gibi bir şey herhalde. "Anlat, niye böyle" dedi bağırdı. Cevap verdim "E niye böyle?", söyledim zaten cevabını ama başka bir cevap aradı hala. Uzattıkça uzattı, uzattıkça uzattı. Ya ben bir şeyi beğenmiş almışım ya diyor ki bu ay para yoktu, sen bunu niye aldın? E beğendim aldım, zaten 9 lira. 9 lira için dayak yedim yani ben (Ayça, Lise, Ev kadını, 23).

Sevgi'nin eşinin, elindeki kıt kaynakları kendi otoritesine uygun şekilde harcanmadığında fiziksel şiddet uyguladığı anlaşılmıştır. Covid-19 pandemisi döneminde var olan paranın yatırım yapılarak değerlendirilmesi ya da mutfak ihtiyaçlarının giderilmesi noktasında evde ikilik yaşandığını belirten Sevgi, eşinin parası olmasına rağmen yokmuş gibi davrandığını anlatmıştır. Eve mutfak alışverişi yapmak için eşinin uygun gördüğü miktardan daha fazlasını istemesinin aralarında soruna yol açtığını söylemiştir. Konunun bütününe bakıldığında; eşinin uygun gördüğü kadar parayı harcamış olan Sevgi, eşinin kendilerini maruz bıraktığı ekonomik baskıya olan isyanını dile getirmesiyle fiziksel şiddet görmüştür. Covid-19

pandemisi dönemiyle beraber yaşadığı ekonomik belirsizlikte, otoritesinin sarsılmasına dönük söylemleri kabul etmeyen eşi fiziksel bir müdahaleyle durumu sonlandırmaya çalışmıştır.

Ramazanın ilk günü ben dedim ki alışveriş yapmak için bana para ver. Parası yokmuş işte pandemi var ya evdeydi hep. İşten çıkarmadılar ama işi durdurdular. Maaş vermediler, devlet de para vermedi. Aylarca kaldı öyle evde. Bir de belirsizlik var işte, ne kadar devam edecek diye. Yani eldeki para nereye kadar götürür bilmiyormuş. Ama aslında parası da vardı kenarda ama gram altın yapıyordu, elindeki para da bitince o altınları bozdurmadı. Altınları bozdurmamak için iki yüz ordan üç yüz burdan hep borç almaya başladı. Parası varken borç içinde yüzüyor adam yani. Ben de dedim ki borç yapma, git biraz altın bozdur. Kabul etmedi. Neyse sabah işte komşular çağırды alışverişe giderken, ben de bunu uyandırdım para istemek için. Dedi ki bende sadece yüzlük var. Ama yüz bir şeye yetmez ki, biraz daha istedim yok dedi. Sonra hakaret etmeye başladı. Dedim ki yoksa yok, güzellikle söyle ya bana hakaret etme. İki tane ellilik vardı cebinde, bir tanesini aldım diğerini de attım oraya, almadım. Dışarı çıkınca da arkamdan geldi diğerini vermek için. Ben de aldım öyle ama harcamadım onu. Eve gelince de attım kalanını oraya, al dedim parayı. “Senin paran bu kadar kıymetli, keşke ölseydim de sana muhtaç olmasaydım” dedim. Sonra kahvaltıya oturdum, geldi bağırdı çağırды bir tane de tokat vurdu. Çocuklar da yanımdaydı yeminle (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28).

İpek, içinde yetiştiği geleneksel kültürün Covid-19 pandemisi döneminde yaşadığı ekonomik sıkıntıları daha da görünür hale getirdiğini söylemiştir. Bir kadın olarak bir şey istemeye hakkının bulunmadığını ve her konuda kendine uygun görülen kadarıyla yaşamak durumunda olduğunu belirtmiştir. İpek, Covid-19 pandemisi döneminde gıda ürünlerine yapılan zamların kendi harçlığına yansımaması ve verilen paranın mutfak giderlerine yetmemesi karşısında çaresiz kaldığını ifade etmiştir. Eşinin ekonomik sıkıntıları fiziksel şiddet kullanarak çözmesini kabul edemeyen İpek de artık para istemeyi bıraktığını aktarmıştır.

Bizim oralarda [bir Güneydoğu Anadolu ili] eğer kadın konuştu mu değeri yoktur. Kadın konuşamaz. Kadının bir şey istemeye hakkı yoktur. Bizim oralarda kadın olmak çok zor. Hiçbir şeye hak vermezler. Maaşını aldığında da benim belirli bir harçlığım var, bir tek onu verir. Ama bak çamaşır makinesi bozuldu, usta getirdim ben tamir ettirdim ya onun parasını kendi verdi. Yani parayı benim elime vermedi bak, ustaya verdi. Anlıyorsun di mi? Onun dışında da benim belirli bir harçlığım var, onunla geçinmek zorundayım. Lazım olsa başka para vermez bana. Bütün pazar, market alışverişini o parayla yapar geçinirim. Para bitse başka vermez. İstedim birkaç kez ama vermedi. Bir sonraki haftayı bekledim ben de. Para konusunda çok sıkışıyorum, yetmiyor çünkü. Pandemide her şeye zam geldi ama benim harçlığıma zam gelmedi. Dayak geldi üstüne. E düşünüyor insan, dayak mı para mı diye... İkisini de istemiyorum (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Covid-19 pandemisi döneminde yaşadığı ekonomik baskının fiziksel şiddetle yer değiştirdiği deneyimlerinden anlaşılan Güler'in, günlük hayatta isteklerinin de yön değiştirdiği görülmüştür. Güler; Covid-19 pandemisi döneminde kişisel masrafları için değil, çocuklarını daha iyi şartlarda yaşatmak için paraya ihtiyaç duyduğunu ama bu imkânı bulamayınca sustuğunu belirtmiştir. Kuru ekmekten fazlasını istemediğini, sadece huzur istediğini belirtmiş ve yediği dayağı tarif edemeyeceğini belirterek konuyu kapatmıştır. Güler, ekonomik yönde çıkan tartışmaların sonunun dayakla biteceğini bildiğinden tepkisiz kalmakla yetinmiştir.

Yasaklarda da genelde huzurum yoktu. Tartışmalar çıkıyordu, çoğu da para için. Doğalgaz parası çok geldiği için tartıştık. Bazen ben ona, bazen de o bana, yüklendik işte hep. Karışık işte. Ben şimdi yediğim dayağı nasıl tarif edebilirim sana? Param olsa çocukların her istediğini alırdım, çünkü onu istiyorlar bunu istiyorlar falan. Ben hiç birini alamıyorum. Dışarı çıktık geçen, canları köfte istedi ama para olmayınca alamdım. Hep de içimde kaldı. İstedğim gibi hiç harcamadım bugüne kadar. Ben kendim gitmek isteyince alışverişe para vermedi, kendisi gidince de istediklerimi almadı. Yeme içme için tartışmak da istemiyorum ya ne gereği var ki... Kuru bir ekmeğim olsun, yeter ki huzurum olsun. Ben o kadar düşkün değilim başka şeylere (Güler, Okuryazar değil, Ev kadını, 23).

Sevgi'nin, yaşadığının bir cinsel şiddet olduğunun bilincinde olmadığı anlaşılmıştır. Söylemlerinden, cinsel birlikteliği kocasının hakkıymış gibi gördüğü ve bu hakkı onun elinden almaya da kendisinin hakkı olmadığını düşündüğü belli olmuştur. İstememesine rağmen kendini çaresiz hissettiği için itiraz etmeyen Sevgi, zaman içinde kocasının onu getirdiği durumu aktarmıştır. Covid-19 pandemisi döneminde eşinin daha çok evde kalmasının da kendisi için katlanılmaz olduğu ortaya çıkmıştır.

Öyle özel karı-kocalık şeyimiz yok. Pandemiden önce de şimdi de. Keşke evde bu kadar çok durmasaydı ya pandemide... Birlikte yatmıyoruz. Dört-beş senedir böyle. Canı isteyince gelir ama sonra da gider. Ben zaten gitmem. O yapınca da istemem aslında. O da zorla yapmaz ama ben karşılık vermem. Ben istesem ne olur, istemesem ne olur ki? Karşılık vermiyorum. Hem demiyorum bana yaklaşma diye, hem de karşılık vermiyorum. Diyor o da, sen istemiyorsun diye. Ben de diyorum ki sen bu hale getirdin beni (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28).

Çalışmaya katılan Ayça'nın ifadelerinden de yaşadığı cinsel şiddetin bilincinde olmadığı anlaşılmıştır. Ayça, kendisine fiziksel şiddet uygulayan eşiyle ertesi gün konuşarak problemi çözmeye çalışmasına karşılık, eşinin küfürler ettiğini ve buna müsaade etmediğini belirtmiştir. Buna rağmen aynı gece cinsel birliktelik için kendisine yaklaşan kocasına karşı koyduğunda küsme, yatakları ayırma gibi yaptırımlarla karşılaştığını ifade etmiştir. Ayrıca Ayça, Covid-19 pandemisi döneminde gördüğü fiziksel şiddet ile cinsel zorlama arasında bir bağlantı kurmuş; fakat bu durumu bir cinsel şiddet olarak tanımlamamıştır. Sadece eşinin kendisine hayranlığıyla ilişkilendirmiştir.

Cinsel ilişkimizi hiçbir şey etkilemez, asla hem de. O konuda bana tapar. O konuda kendime bakmamı da ister, beni destekler. O kadar sinirlidir, döver eder ama gözü dışarda değildir. Ya mesela bak dövüyor ya, o gece konuşmuyoruz; ertesi gün gelir işte "Karıcım, canım, bitanem" öyle şeyler der. Ben de biraz konuşmaya çalışıyorum ama "Çok da umurumda" der, yine küfür eder (gülüyor). Çok ters bir karakter. Ha o yanaşması da şeyden, hani işin ucunda başka şeyler var ya ondan. Pandemide daha çok dövdü, sonra da daha çok yaklaşmış oldu. Canı isteyince öyle şeyler,

yaklaşıyor. Ben yaklaşmazsam da kızıyor yine de yapmak istiyor. O konudan hiç dövmeyi çünkü karşı koyamadım. Ama istediği gibi olmazsa da küser, konuşmaz, ayrı yatar (Ayça, Lise, Ev kadını, 23).

İpek, Covid-19 pandemisi döneminde eşiyle fikir çatışmalarının cinsel anlamda da devam ettiğini ifade etmiştir. İpek, aralarında karşılıklı ilgi ve sevgi bağı olmadığı için cinsel hayatlarının evli olsalar bile devam etmesini istemediğini eşine belirtmiş; eşi ise aynı fikirde olmadığından İpek'in istemediği beraberlikler yaşanmıştır. Evli olmanın şefkatli olmak ya da sevmekle değil zorunlu cinsellikle ilişkilendirildiği bir hayat yaşayan İpek, tepkisini sadece birkaç saat eşiyle konuşmamak şeklinde koyabildiğini belirtmiştir. İpek'in deneyimlerinden, Covid-19 pandemisi döneminde aile içi ilişki dengesinin sevgi yerine gücün merkeze alınmasıyla yeniden kurulduğu anlaşılmıştır.

Ben istemiyorum ama o sevgi olmadığı halde evliliği ondan ibaret sanıyor. Benim fikrim bambaşka, hiçbir şey cinsellikten ibaret değil. Ondan önce olması gereken sevgi, saygı, sadakat... O benden cinsellik ister ama ben de ondan bu şeyleri isterim. Hep dedim ki “Gelip benimle bir gün olsun güzel bir şey konuşmadın, güzel bir söz söylemedin ama hep bu şeyi bana teklif ettin. Ben bundan ibaret değilim”. Hala da diyorum ama kabul etmiyor. Hep zorla yapıyor. Evdeydi ya şimdi karantina olunca, yine hep öyle oldu. Arttı hatta. Ben kinci biri değilim. Zorla yaptıktan sonra günlerce değil ama birkaç saat konuşmuyorum, ondan sonra konuşuyorum. Geceleri birlikte uyumuyorum onunla. Hem de uzun süredir. Aynı yatakta ne bir sarılma ne bir öpme olmadıktan sonra neden birlikte yatayım ki? Oğlumla yatıyorum. Yıllardır hiç birlikte uyumadık. O yatak odasına yatar, ben de salonda çocuğumla yatarım. İsteyince yanıma gelir işte (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Güler, Covid-19 pandemisi döneminde eşinden dayak yediğini anlatmıştır. Birbirlerine tahammül eşiklerinin düştüğü Covid-19 pandemisi döneminde eşinin kendisini aldattığını fark eden Güler, bu konuda tartışırken eşinin tekme atmasıyla çenesinin kırıldığını ifade etmiştir. Uğradığı haksızlığı ve fiziksel şiddeti sadece birkaç cümleyle anlatmış; eşine neden tepkisiz kaldığını ise uzun uzun açıklamıştır. Anlatırken de aslında yaşadığı hayatı, kendisine dayatılan değerler çizelgesindeki

boşluklara yerleştirmeye çalıştığı anlaşılmıştır. Haklı olmasının yaşadığı kültürde hiçbir anlamının olmadığını ve kendisinin suçlanacağını iyi bildiğinden, Güler ne eşinden şikâyetçi olabilmiş ne de konuyu ailesine anlatabilmiştir. “Bizim taraf” şeklinde ifade ettiği kökeninin de kadınları haksız bulduğunu ve kendisiyle ilgili söylentiler yayılacağını bildiğini ifade etmiştir. Güler, pandemi döneminde kendi hayatına son vermenin de seçenekler arasına girdiğini anlatmıştır. Eşinden gördüğü şiddet davranışını, kendi kendisine yöneltmeyi düşünmüş; fakat bu düşünceden şu an vazgeçmiş olduğunu dile getirmiştir.

Pandemide bir tartışmamız oldu. Mevzu da karı-kız mevzusuydu. Pis şeylerle meşguldü. Telefonunda bir mesaj gördüm sonra da tartışmaya başladık. Eşim de sinirlendi, kalktı çeneme tekme attı. Çenem kırıldı benim. Daha tartışmanın başında yaptı bunu. Ameliyat oldum çenemden, platin var bende şimdi. O an ben hastaneye gittim. Polisler falan da geldi. Kim yaptı diye sorulunca düştüm dedim. Korktum ben. Ne bileyim zaten baya korktu kendisi de. Korkudan simsiyah olmuştu adam. “İsteyerek yapmadım” falan demişti. Çocuklar olmasaydı ben yapardım gerekeni ama işte çocuklar var diye sustum. Ne annem biliyor ne de başkası, hiç kimse bilmiyor hala. Annemle de görüşmedim o dönem, morluklar vardı diye. Bizim taraf yani bizim Kürtler [bir Doğu Anadolu ili] öyle şeyleri pek kabul etmezler. O yüzden aileme söyleyemedim. Beni geri alırlardı, büyük tartışma çıkardı ya ister istemez kan dökülürdü. Korkudan söylemedim ben de. Sonra bir şey olursa millet başka düşünür. Acaba neden böyle bir tartışma çıktı da böyle oldu falan diye düşünürler. Yani aslında kadınları suçlarlar anlıyor musun? Erkekleri değil de kadınları suçlarlar. Bana da laf gelmesinden çekindim. Kadınlığıma yani laf gelmesinden açıkçası. Psikolojim bozulurdu, bu sefer belki de ben kendimi öldürürdüm. Valla insanın psikolojisi bozulunca her şeyi yapar. Bir ara o şeye de gelmiştim ama şu an yok (Güler, Okuryazar değil, Ev kadını, 23).

Covid-19 pandemisi döneminde bir süreliğine çocuklarıyla birlikte eşinden ayrı kaldığı için kafasının rahat olduğunu ifade eden Sevgi, eşinin yanlarına gelmesiyle birlikte kendisine uyguladığı şiddeti anlatmıştır. Eşinin, önemli görmediği bir konu üzerine sabah erken saatte uyandırılmış olmasının güne şiddet kullanarak başlaması için yeterli bir sebep olduğunu belirtmiştir. Sevgi’nin eşi, problem olarak tanımladığı

konuları fiziksel gücünü ortaya koyarak bastırmaya çalışmıştır. Dozu her seferinde biraz daha arttırdığı anlaşılan eşi, bu kez Sevgi'nin boğazını sıkıp onu öldürmekle tehdit etmiş ve sindirmeye çalışmıştır. Her fırsatta fiziksel zarar vermenin daha da ötesinde yaşanan bu durum, Sevgi'nin dünyasında insani ölçülerin dışına çıkmak olarak algılanmıştır.

Ben çocuklarla birlikte ablamlara gittim pandemide başka bir şehre, o da geldi arkamdan. Birlikte döneriz dedi, geldi. Ne güzel kafam rahattı ama geldi. Tam eve döneceğimiz sabah ablam bana dedi ki, gel çarşıya çıkalım. Kabul ettim ben de. Onu uyandırdım sabah, hani çocuklar 8.30 gibi uyanınca dışarı falan giderler, gözü onlarda olsun diye. Bağırды çağırды neden beni uyandırıyor sun bu saatte diye. Gitmedim ben de. Bir ara uyandı işte dedi ki sen neden gitmedin falan. Söyledim ben de. Derdin bu mu falan filan dedi, bağırды. Sonra elini boğazıma bir koydu, bana tokat atmaya çalıştı. Sırtımı da duvara yasladı. “Seni burda öldüreyim mi” falan filan diye bağırды. Sesi de kimse duymadı çünkü evde bizden başkası yoktu. Ben de boynumu sakladım yazmayla, sıktı ya hani kıpkırmızı oldu orası. Kahvaltıdan sonra da ablam dışarı çıktı ben de uzandım biraz, o da oturuyordu orda. Sonra ayağıyla bacaklarıma vurdu, kalk kalk dedi. Ben de dedim ki “Ya sen hayvan mı kaldırıyor sun, insan mı?”, onun üzerine birkaç tekme daha attı bacaklarıma. Ben de bağırдыm ondan sonra ama pencereler her yer açık, yaz ya. Ablam sesimizi dışardan duymuş. Ablam koşarak yukarı çıktı, ona bağırды. Ablam boynumu falan da sonradan gördü, krem falan sürdü (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28).

Covid-19 pandemisi döneminde basit sebeplere dayandırılan, uydurulan bahanelerle mantığa bürünmeye çalışılan dayak atma davranışı karşısında kadınlar acıyla karışık şaşkınlık duymuşlardır. Kesin çizgilerle hizmet etme görevinin kadına verilmesinin ve bu görevin de erkeğin istediği şekilde gerçekleşmemesinin sonucunda katılımcılar dayak yediklerini açıklamışlardır. Derinlemesine görüşmelere katılan Ayça, Covid-19 pandemisi döneminde eşiyle güzel vakit geçirmelerinin ardından bile dayak yediğini anlatmıştır. Fiziksel anlamda daha güçlü olmanın, istediği şekilde davranmakla eş tutulması anlamına geldiğini Ayça'nın deneyimlerinde görmek mümkün olmuştur.

Bak geçen gün ne oldu, anlatayım. Çocuğu kaynanama bıraktık, evde bir güzel vakit geçirdik işte anlarsın. Çok güzeldi, kafalar da güzel. Sabah oldu bak ne oldu dinle. Kışın beyazlar çok çıkmaz di mi, birikmez yani pek. Hep koyu giyinilir kışın. Bunun da atletleri birikmiş, yıkamamışım ben de, unutmuşum. O güzel gecenin sabahına uyandım ki haydi buyur atlet kavgasına. Taktı atlete. Aslında bir tane var ama yazın giyilenler var ya arkası değişik olan hani, açık duruyor biraz. Ya kazağın altında ne fark eder, gözükmüyor bile. Bir şeye tutturdu mu tutturur. Sabah nasıl bağıryor “Bana atlet bulacaksın” diye. Diyor ki “Ne yaparsan yap, çare üret, bana atlet getir temiz!”. Kirlinin en üstündekini getirdim, çok da kirli değildi bence. Bir sürü küfür etti, bağırdı, dövdü. Bunun için dövülür mü ya? Ya dedim ben de en sonunda, “Senin gerçek yüzün bu”. Bak ama en sonunda ne oldu, o atleti giydi gitti. Eeeee? Niye o kadar olay çıkardın, en başından giy işte. Makine dolmuyorsa bile onun kıyafetlerini elimde yıkamalıymışım, öyleymiş (Ayça, Lise, Ev kadını, 23).

Derinlemesine görüşme yapılan Pelin, Covid-19 pandemisi döneminde eşinden gördüğü kötü muamelenin hayatını tehdit edecek boyutlara ulaştığını anlatmıştır. Aldığı sağlığa zararlı maddelerin etkisinde kalarak, eşinin kendisine ağır tehditlerde bulunduğunu ifade etmiş ve kendini güvensiz hissettiğini belirtmiştir. Hatta yaşadıklarının etkisinde kalarak, eşinin hayatını sonlandırmaya varan kötü düşüncelere meylettiğini ifade etmiştir. Pelin’in Covid-19 pandemisi dönemi deneyimleri, psikolojik anlamda büyük bir baskının altında yaşadığını göstermiştir.

Güvensizdim. Her an beni öldürecekmiş gibi. Son zamanlarda ondan o kadar çok korkmaya başlamıştım ki... “Senin kanını içmek istiyorum” demeye başlamıştı bana. Ben artık geceleri onunla uyumaya korkuyordum. Bak baya ciddi ciddi korkuyordum. Uyuşturucu içerdi tamam ama artık daha kötü kötü şeyler de atmaya başlamıştı, duyuyordum hep. Gelirdi eve, gözleri büyümüş olurdu ve derdi yani “Kanını içicem” diye. Ben de dalgaya vurdum derdim ki “Sen içeceğini içmişsin, hadi yat da zıbar”. Hayalet gibiydi, uyumazdı gece gelince, gezerdi de gezerdi evin içinde. Ben son dönem çok kötü hissederdim kendimi onun yanında. Zaten kendi kendimin nöbetini tutardım, uykuya hasrettim. Bir ara onu öldürmeye bile

kalktım. Öldürürüm, gider paşa paşa da yatar cezamı çıkarım dedim kendi kendime. Ama karıncayı bile incitemem (Pelin, Ortaokul, Ev kadını, 24).

Ayça ile yapılan derinlemesine görüşme esnasında, eşiyle yaptığı bir telefon konuşmasına şahit olunmuştur. Ayça, görüşmenin sonlarına doğru çalan telefonuna cevap verip eşiyle konuşmaya başlamış ve rahat edemeyerek odadan çıkmıştır. Odaya geri geldiğinde eşinin kendisine attığı mesajları okurken utandığı ve sesinin titrediği gözlemlenmiştir.

“Ben geldiğimde yemek hazır olsun, kafanı duvara yersin” diyor. Gelen mesajları okusam gerçekten ne olduğunu anlarsın. Küfür ede ede mesajlar yazıyor şu anda bile hala. Ben dedim ki rezil ettin beni. Yazmış ki “Si... rezilliğini, a.. ko.. kızı iki saattir cevap yazmıyorsun. Yemek ne yaptın diyorum, yapmadım diyorsun. A.. ko.. evladı ben akşama kadar çalışıcım sen yemek yapmıcan. Seni felç ederim bak kaşınma” (Ayça, Lise, Ev kadını, 23).

Ayça eve bir çalışma için görüşmeye gelineceğini eşine söyleyemediğini, eski bir arkadaşının ev ziyaretine geleceğini söylediğini ifade etmiştir. Ama buna rağmen eşinin arkadaşının yanında kendisini bilerek nasıl zor duruma sokmaya çalıştığını anlatmıştır. Eşi, eve gelecek misafirine sabah herhangi bir hazırlık yapamaması için erken saatte onu dışarıya çıkmaya zorlamış; sonra da arkadaşıyla edeceği sohbetini engellemek için geldiğinde yemek hazır olmazsa başına nelerin geleceğini anlatan küfür ve tehdit dolu mesajlar atmıştır. Şahit olunan bu psikolojik şiddetin ve akşama fiziksel bir şiddet yaşanma ihtimalinin üzerine aceleyle ve korkuyla görüşmeye son verilmiştir.

Benim evime ne zaman bir arkadaşım geldi en son? Arkadaşım diye biliyor seni de. Biliyor benim arkadaşımın geleceğini. Mont almıştı üzerine ama defolu çıkmıştı diye ben sabah gittim ta nereden onun montunu değiştirdim. Ben sabah kalktım onun için uğraştım. Pazar günü çalışmıyor gitsin kendisi değiştirsin di mi, yok ama diyor ki “Bana ne arkadaşından, gidip benim montumu değiştireceksin”. Gitmeme gibi bir lüksüm yok o öyle söyledikten sonra. Gitmek zorundayım. Gitmezsem küfürler küfürler. Sabah oraya gittim diye sana istediğim gibi hazırlık yapamadım. Akşama

da illa yemek hazırlamak zorundayım. E ben hangi ara arkadaşım ile vakit geçireceğim bu evde? Arkadaşım gelecek ya, bırak hazırlık yapayım. Çok saçma değil mi şu an yaptığı? Şu an arkadaşım evime gelmiş ve ona yemek yapamamışım. Demez yani bak “Tamam bu akşam da dışardan yeriz ya da idare ederiz, makarna yaparız bir şey olmaz” diye. Bu kadar küfredecek ne var? (Ayça, Lise, Ev kadını, 23).

Çalışmaya katılan Yaren’in ifadelerinden, toplumsal cinsiyete dönük algılarının olduğu anlaşılmıştır. Eşinin küsme, görmezden gelme, kendi aile büyüklerine şikâyet etme gibi davranışlarını değerlendiren Yaren, bunların kadınlara ait davranışlar olduğunu belirtmiştir. Aile dinamikleri düşünüldüğünde Yaren’in kendisinin de biyolojik cinsiyet üzerine inşa ettiği toplumsal cinsiyet davranış kalıplarının bulunduğu görülmüştür. Yaren, aile içinde kadının güçsüz, sorunları küserek, şikâyet ederek daha da kötüleştiren; erkeğin daha güçlü, sorun çıkarmayan ve var olan sorunu mantık çerçevesinde çözen bir duruşunun olması gerektiğini benimsemiştir. Yaren kadınlara uygun gördüğü davranışları eşinin sergilemesiyle aile içi ilişkilerinin bozulduğunu anlatmıştır. Yaren’in deneyimleri değerlendirildiğinde, eşinin kendisine küserek psikolojik şiddet uyguladığının farkında olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca Covid-19 pandemisi sürecindeki karantina dönemlerinde Yaren, eşiyile birbirlerine tahammül etme eşiklerinin düştüğünü ve sorunların daha da görünür olduğunu belirtmiştir. Pandemi döneminde karantina sürecinin uzaması ve de bir arada kalma zorunluluğu, ilişkileri iyi olmadığı için evde tartışmalara yol açmıştır. Covid-19 pandemisi döneminde evliliğinin bitme riskiyle karşı karşıya kalan Yaren, şu an evliliğine devam ettiğini ve eşini küstürmemeye çalıştığını ifade etmiştir.

Pandemide boşanacaktık biz de son anda döndük. O yasaklarda adam iyice batmaya başladı gözüme. Zaten batıyordu da yasaklarda hep dibimdeydi ya iyice battı. Pandemi başladı ya, biz küstük. O da küstü ben de küstüm. Bir hafta on gün falan küstük. Meğer babasını aramış söylemiş, küstü konuşmuyor benle diye. Düşünsene evde karısıyla küstü memleketteki babasını arayıp şikâyet eden bir kocam var. Sonra bir sabah dedi ki “Oğlum, ben kendi babama anlatacam, sen de kendi babana anlat da boşanacaz senle. Bu böyle olmuyor”. Aynı böyle küçük çocuk gibi. Ben de “Boşanırsan boşan be, senin gibi kocayı çamurdan yaparım ben. Senin

yanında ne kadınlığımı fark ettim ne senden babalık gördüm ya hiçbir şey görmedim” dedim. Kalktı yanımda babasını aradı. Baba diyor “Böyle olmuyo olmuyo olmuyo”. Diyor ki “O da benden razı değil, ben de ondan razı değilim”. Babası da babamı aramış (gülüyor). Sonra benim annemle babam geldi buraya, eşimi çağırdı konuşmak için. Barıştırdılar bizi. Ya ben onla kavga etmeyi tercih etmiyorum. Küser kadın gibi. Kadın gibi o benden küser. Napiyim ben de evde huzursuzluk olmasın, kocam küsmesin diye susuyorum (Yaren, Ortaokul, Ev kadını, 32).

Büyüdüğü geleneksel kültürde ve anne-babasinda bugüne kadar gördüğü ne varsa kafasında onu normalleştirmiş olan Sultan da kendi ailesinde aynı düzeni devam ettirmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi Sultan’ın hayatında da belirleyici rol oynamıştır. Erkek olduğu için eşinin kızmasının normal olduğunu, kendisinin de kadın olduğu için susmasının gerektiğini düşünmüştür. Burada Sultan’ın rol model aldığı annesinin ona öğütleri ve örnek olan tavırları da önemlidir çünkü annesi, eşi ona bağırdığında sadece çocukların şahit olmamasını istemiştir. Aile içi geleneksel yapının model alınıp korunduğu, Sultan’ın deneyimlerinden anlaşılmıştır. Sultan, kendini çaresiz hissettiğini belirtmiştir. Tartışmalarda hep alttan alan Sultan, eşiyle arasının bozulması durumunda var olduğunu düşündüğü aşiretten de ayrıca korktuğunu belirtmiş ve bunun da onun elini kolunu bağladığını “Bir şey olursa seni kötülerler” sözleriyle aktarmıştır. Dile düşmekten korkan Sultan, “Evde kavga olur ama birinizin mutlaka alttan alması lazım” mantığındaki susan taraf olmayı yıllardır kendine düstur edinmiştir.

Bazı ağır lafları oldu eşimin hiç olmaz olur mu? İnsanın içine öyle bir oturur ki... Ama eğer ben karşılık verseydim sonu kötü olurdu. O yüzden karşılık vermedim. İnsan kötü hissediyor öyle olunca da. Çünkü susuyorum ama benim de içimden bağırarak geliyor. Karantina oldu ya, gitmek bile istedim ama dört tane çocuğum var. İster istemez kendini kötü hissediyorsun ama mecbursun, ne yapacaksın? Çünkü ya küsüp abi evine gideceksin ya da duracaksın. Bizde öyle. Ya kavga çıkarsa? Kavga çıkarsa da ya gitmek zorundasın ya da oturacaksın, sesini çıkarmayacaksın. Zaten gitmeye kalksan nereye gidiyorsun? Herkes duyar, olay büyür. Bunlarda aşiret olayı var, mesela bir şey olursa seni kötülerler. Biz annede babada gördüğümüz için yani bak benim annem hep derdi “Evde kavga olur ama

birinizin mutlaka alttan alması lazım” diye. Çünkü benim babam da çok sinirliydi. Annem de hep alttan alırdı, büyütmezdi. Ama biz görürdük hem de hissederdik sonuçta. O yüzden annem hep derdi ki “Bana çocukların yanında bağırıp laf söyleme ki çocuklar etkilenmesin”. Ben de hep alttan aldım tartışmalarda çünkü o erkektir. O söyler, bazen kalp de kırar ama ben sustum. Susmazsam kavga olur, onu da istemiyorum (Sultan, Okuryazar değil, Ev kadını, 32).

Ev kadınlarının görünmeyen emekleri olan ev işleri konusunda sömürülmelerinin pandemi döneminde artarak devam ettiği görülmüştür. Meltem, evleri ayrı olmasına rağmen pandemi döneminde aile büyüklerini kendi evinde ağırlamak zorunda kaldığını belirtmiştir. Ağırlamak eyleminin hizmet etmek ile eş sayıldığı da Meltem’in ifadelerinden anlaşılmaktadır. Meltem, aile büyüklerinin etkisinde kalarak yaşanan sorunlarda eşinin kendisini dinlemeden suçlu bulunduğunu anlatmış ve haklı olmasına rağmen baskı uygulanarak kendisinden af dilemesinin istendiğini belirtmiştir.

Pandemide bizim ev hiç boş kalmadı ki... Kayınvalidemle kayınpederim geldiler. Tatlıydı, yemekti ya her gün bir şey yapmak zorunda kaldım çünkü kalabalıktık. Ekmeği de elimde yaptım onlara. Gidip evlerinde oturmadılar, bana geldiler. O sokağa çıkma yasaklarında hep beraberdik. Kocam zaten elini temizliğe hiç sürmez, annesi babası varken mi sürecektir? Çok şey yaşadım pandemi döneminde ama sıkıştım kaldım evde. Nereye gideyim, nefes alacak neresi var? Hiç bana destek olmadı eşim. Bir gün kayınvalidem doldurmuş da doldurmuş kocamı. Geldi kocam yanıma, beni fırçaladı. Annesine nasıl öyle yaparmışım, böyle yaparmışım? Anlatamadım kendimi bir türlü. Özür diletirdi bana suçsuz yere. Annesine sahip çıktı, hem de benim yüzüme karşı. Ben alttan aldım, özür diledim de konu kapandı (Meltem, İlkokul, Ev kadını, 39).

Derinlemesine görüşme yapılan Derya, ailesindeki güç ve otorite eşitsizliğinin pandemi döneminde iyice görünür olduğunu belirtmiştir. Eşinin sürekli evde kaldığı için hayatına çok müdahale ettiğini ifade etmiş ve bu nedenle hamilelik sürecinin zor geçtiğini belirtmiştir. Covid-19 pandemisi sürecinde insanların öncelikle sağlık anlamında içine düştükleri bilinmezlik hissi, Derya’nın eşinde otorite kullanarak

ailesini korumak şeklinde kendini göstermiştir. Neredeyse doğum yapma zamanı gelen Derya, hem eve kapatıldığını hissetmesi hem de hala nerede doğum yapacağını bile belli olmayışıyla hayatının en kötü günlerini yaşadığını dile getirmiştir. Ayrıca, her hareketinin belli kurallar çerçevesinde olması gerektiği ve izin alma zorunluluğu da Covid-19 pandemisi döneminde Derya'nın evinde sık sık kavga çıkmasına sebep olmuştur.

Pandemide sürekli kavgalı gürültülüydük. Sürekli evdeydi ya, ondan. Yani kendi arada çıktı ama benim çıkmama fazla izin vermedi hamileyim diye. Çok bunaldım evde. Markete bile göndermedi. Uyuduğum zaman rüyamda korona görüyordum. Hep düşününce düşününce yattığım için rüyamda da hastalık görüyordum. Allaktan o kadar kötü değilim şimdi. Doğru düzgün hastaneye de gidemedim kontrollere. Her an doğum yapmam lazım, nerede yapacağımı bilmiyorum. Yok, hastane yok beni alan. Randevu da alamıyorum. Bir kere almaya çalıştım da yanlış yer çıktı. Öyle yanlış alınca da on beş gün içinde alamıyorsun yenisini. Biraz da öyle vakit geçti derken doğum zamanı geldi. Bu adam hep yasaklar getirdi hep, hep. Mesela yabancı yerlere gidemedim. Ondan izinsiz bir şey alsam hemen kızdı “neden benim haberim yok?” dedi. Bu huyu çok kötü işte. İlla ki ona her şeyi haber vereceksin (Derya, Ortaokul, Ev kadını, 27).

Katılımcıların deneyimlerinden, Covid-19 pandemisi dönemiyle başlayan sağlık alanındaki belirsizlik neticesinde eşlerin farklı davranış kalıpları geliştirdiği anlaşılmıştır. Diyar, kendisinin bu dönemde her zamanki gibi davrandığını ama eşinin çocukları üzerinde daha çok durmaya başladığını, hatta bu konuda bir takıntı geliştirdiğini ifade etmiştir. Çocukların bakımı ile ilgili herhangi bir sorumluluk almayan ama bu konuda sürekli emirler yağdıran eşinin baskıcı tutumları karşılığında Diyar, kendini yetersiz hissettiğini belirtmiştir. Eşinin kendisinin anneliğini sorgulamaya kadar varan tavırlarıyla çok ileri gittiğini ve “dilin çok uzamış” şeklinde hakarete varan tavırlarından yıprandığını dile getirmiştir. Diyar, eşinin kendisine emirler vererek iş yaptırmaya çalışması davranışının pandemi döneminde başladığını ve rahatsız edici boyutlara ulaştığını belirtmiştir. Ayrıca, Diyar'ın eşinin “Bunu senin akıl etmen gerekirdi, benim mi söylemem gerekiyor? Sen anne değil misin?” sözleri, ortak çocuklarının bakımının kendisinin de sorumluluğunda olduğunu farkında

olmadığını ve bu sorumluluğun cinsiyetçi bir yaklaşımla anne üzerinde olduğunu vurguladığını göstermektedir.

Böyle şeylerden kavga edince kendimi çok kötü hissediyorum. Mesela en ufak bir yere bile gittiğimde diyor ki “Nereye gittin, hastalık mı getireceksin?”. İlk zamanlar çok psikolojimizi bozmuştu eşim ya, bir yere gittiğimizde başımızdan aşağı dökerdi sürekli kolonya. Evin içinde biri çakmak çaksa havaya uçacağız neredeyse. Dışarıda hava azıcık soğusun, hemen bana “Çocuklara ıhlamur yaptın mı? Kalk, nane limon yap” der ama kendi yapmaz. Sürekli baskılayıcı hareketleri oldu. Ben de bunları hep pandemide gördüm, daha önceden hiç yoktu böyle huyları. En ufak bir soğukta hemen kızıyor, kalkıp sobayı yakayım diye. Ya çocuklar hastalanırsa diye sürekli bana emir veriyor. Çocuklar için C vitamini almış, bana emrediyor çocuklara vereyim diye. Diyor ki “E sen bunları daha önceden neden almıyordun? Bunu senin akıl etmen gerekirdi, benim mi söylemem gerekiyor? Sen anne değil misin?”. Beni en çok sıkan nokta sürekli onu yaptın mı, bunu yaptın mı şeklinde direktif vermesi. Mesela diyor ki “Bugün çocuklara tarhana çorbası yap!” ama demiyor ki “Bugün çocuklara tarhana çorbası yapabilir misin?”. Sürekli yap yap yap... Ben yeri gelince sen yap diyorum ama diyor ki “Ben ne anlarım?”. Ya ıhlamur kaynatmanın anlaması mı olur? Ama çok konuşursam onun da cevabı hazır, der ki “Ya senin dilin çok uzamış”. Yaşlandım ya, adam beni yaşlandırdı. Pandemide bana temizlik ve çocuklarla ilgili çok baskı kurdu ya, ben kendimi yetersiz hissettim. Düşünsene bir erkek sürekli senin başında ve “Çocuğa onu ver, çocuğa bunu pişir” demesi çok kötü. Kendini sen de benim yerime bir koy da düşün. Neler çektim bir ben biliyorum (Diyar, Ortaokul, Ev kadını, 31).

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen verilere göre, Covid-19 pandemisi dönemi çalışmaya katılan kadınların ev içinde şiddetin farklı türlerine maruz kalarak geçirmeye çalıştıkları bir dönem olmuştur. Evlenmeden evvel annelerinin yaşadığı şiddete şahit olan, evlendikten sonra eşlerinden şiddet gören kadınlar Covid-19 pandemisi döneminde de benzer sebeplerden kaynaklanan muameleler görmüşlerdir. Ekonomik imkânsızlıklardan dolayı bugüne kadar eşlerine boyun eğen kadınların Covid-19 pandemisi dönemiyle birlikte ekonomik bağımlılıkları ve mağduriyetleri

artmıştır. Cinsel yönden de yaşadıkları zorlamalara karşı koyamayan kadınlar, yaşadıklarını eleştirirler dahi davranışa dökebilecekleri imkânı bulamamış ve kendilerini çaresiz hissetmişlerdir. Yaşadıkları her türdeki şiddetin altına konumlanmış olan psikolojik şiddeti göremeyen kadınlar, bu durumu da sevilmemeye ve ilgi duyulmamaya bağlamıştır. Şiddetin söze en çok dökülmüş türü olan fiziksel şiddet, çalışmaya katılan kadınların ortak deneyimi dâhilindedir. Eşlerini artık tanıdıklarını ve nasıl davrandıklarında şiddet görmeyeceklerini öğrenmiş olan katılımcılar da buna uygun davranış kalıpları geliştirmiş ve pandemi döneminde hayatlarına bu yönde devam etmişlerdir.

5.2.3. Pandemi Aile İçi Şiddetin Etkileri: “Anne Bu Akşam da Dayak Yermiyiz?”

Çalışmanın bu bölümünde derinlemesine görüşmeler yapılan katılımcıların, Covid-19 pandemisi döneminde gördükleri fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddet türlerinin aileyi nasıl etkilediği araştırılmıştır. Kadının yaşadığı durumların aile içinde nasıl yankılandığı ve bu durumun aile üyelerine geri dönüşünün nasıl olduğu ele alınmıştır. Covid-19 pandemisi döneminde tüm sosyal deneyimlerini aile içinde gerçekleştirmek zorunda kalan çocukların, annelerinin yaşadıkları şiddet olaylarına şahit olmalarıyla geçirdikleri süreçler ve açığa çıkan değişiklikler de kadın bakış açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde, görülen ve yaşanan şiddet türlerinin çocuklara da yansıtıldığı anlaşılmıştır. Eşe duyulan öfke ile doğru orantılı olarak çocuklara da fiziksel ve psikolojik şiddetin uygulandığı ve hatta eşten görülen kötü muameleden sonra çocukların temel bakımlarının sağlanmadığı belirlenmiştir. Babalarını gözlemleyen çocukların da şiddete meyilli bir şekilde yetiştikleri görülmüştür. Şiddetin güçlüden güçsüze yön alarak yayıldığı, evdeki şiddet olaylarından ve huzursuzluklardan çocukların da büyük oranda paylarını aldıkları anlaşılmıştır. Covid-19 pandemisi döneminin tüm katılımcıların hayatlarına ekonomik anlamda bir belirsizlik hissi getirdiği gözlemlenmiştir. Gelirindeki azalmaya paralel olarak otoritesinde de bir sarsılma yaşayabileceğini düşünen eşlerin daha kuralcı

davranışlar sergilediği görülmüştür. Katılımcıların evlerinde, az miktarda paranın erkeğin onayı olmadan kesinlikle harcanmamasıyla ilgili kurallar konduğu, kadınların bu yeni kurallara uymadıklarında ekonomik şiddetin dozunun arttığı belirtilmiştir. Covid-19 pandemisi döneminde eşleriyle daha fazla vakit geçiren katılımcılar, aile hayatlarının devamıyla ilgili kendilerini sorguladıklarını aktarmışlardır. Derinlemesine görüşmeler esnasında neden evlenmiş olduklarını, mutlu olup olmadıklarını ve neden evliliklerini sürdürdüklerini düşünmüş olduklarını anlatan kadınlar, çaresiz olduklarının farkına vardıklarını belirtmişlerdir. Eşleriyle aralarında sevgi bağı olmadığını Covid-19 pandemisi döneminde anladıklarını ifade etmiş ve yine de sorun çıkarmadan hayatlarına devam etmeye çalışmışlardır. Eğitimlerinin olmayışı, iş gücüne dâhil olamamaları ve küçük çocuklarının olması nedenlerinden ötürü evliliklerine devam etmeye çalıştıklarını anlatmışlardır.

Sevgi, Covid-19 pandemisi döneminde eşinden gördüğü şiddeti çocuklarına yansıttığını anlatmıştır. Sevgi, Covid-19 pandemisi döneminde eşinden dayak yedikten sonra çocuklarını dövdüğünü ve dövdükçe de rahatladığını belirtmiştir. Babalarına kızıp çocuklarını döven Sevgi, sonradan çocukların kendi çocuğu da olduğunu hatırlayıp pişmanlık yaşamıştır. Bu pişmanlığı da çocuklarına sarılıp ağlayarak yaşayan Sevgi, kendine hâkim olamayışını paylaşmıştır. Çocuklarının anne babalarından örnek alıp yine onlara yönelttiği sözel hakareti de saygısızlık olarak nitelendirmiş ve sırf bu yüzden bile çocuklarına sinirlendiğini belirtmiştir.

Kocam çocukları dövmedi ama ben çok dövdüm. Benim psikolojim bozuldu, sinirlerime hâkim olamıyorum. O beni dövüyor ya, ben de sinirlerimi onlardan çıkarıyorum. O yüzden de dövdüğüm oldu. Öyle böyle de dövmek değildi. Bir dövünce de yani ne bileyim, bir tokat vurunca bir tane daha vurmak istiyorum sonra bir tane daha. Vurdukça rahatlıyorum çünkü. Mesela sanki babasının bana yaptığıнын aynısını onlara yapmak istiyorum gibi. Ama sonradan da oturup ağlıyorum, pişman da oluyorum. Sarılıyorum, sarılıp ağlıyorum sonra onlara. O anlık sinirle kendime hâkim olamıyorum. Bağırıyorum mesela sesimi çok çıkartabiliyorum. Eskiden mesela çocuk ne yerse, ne içerse, ne dökerse yani ne yaparsa umurumda olmazdı. Ama şimdi çocuğun saygısızlığına tahammül edemiyorum. Oluyor, yapıyorlar mesela çoğu yerde sana laf yetiştirir, sen

salak diyorsun ya o da kalkıp aynı cevabı sana veriyor. Bende çok sinir var, öyle böyle değil (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28).

Covid-19 pandemisi döneminde eşinin kötü davranmasının sonucunda kendisinin de çocuklarına kötü davrandığını belirten Sevgi, çocuklarının en temel bakımlarını aksattığını ifade etmiştir. Kızgınlığından, kendisini ve çocuklarını neredeyse aç bırakmış ama eşinin eve geldiğinde tam tersi nitelikteki umursamaz tavırlarını da fark ettiğini anlatmıştır.

Çünkü bak ben ağlıyorum, günlerce ben yemeksiz kalıyorum, kahvaltı yapmıyorum, akşam yemek yapmıyorum, çocuklarıma da yemek vermiyorum ya. Çocukların eline de ya gidip poğaçaya alıp veriyorum ya da gidip döner alıyorum. Kendim bir şey yemiyorum. Ama bakıyorum ki adam hiçbir şey olmamış gibi karşıma geçiyor işten eve gelince, ağzı da durmuyor, kendine kahve yapıyor, çay yapıyor. Kendi kahrıyla aç aç ben kalıyorum (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28).

Hamide, pandemi döneminde eşinin ona yönelik kullandığı ifadelerin benzerlerini çocuklarının da kullandığını belirtmektedir. Burada dikkat çekici husus, Hamide'nin eşinden gördüğü psikolojik şiddetin farkında olmayışdır. Covid-19 pandemisi sürecinde çocuklarının babayı rol model aldıkları ve öğrendikleri şiddet türünü anneleri üzerinde kullandıkları anlaşılmıştır. Çocuklarının gözünde Hamide o evde sadece ev işleri yapmak üzere bulunan ve yerine yenisinin kolaylıkla koyulabileceği biri olduğunu anlatmıştır. Aynı işleri yapabilecek başka birinin de bulunabileceğini ve başka anne istediklerini dile getiren çocuklara karşı babanın tavrı, kendilerine kimin bakacağı ve temizliği kimin yapacağının sorulması yönünde olmuştur. Covid-19 pandemisi sürecinde, çocuklar için aile içinde annenin vazgeçilmez oluşu kurulan sevgi bağından emek sömürsüne doğru geçiş yapmıştır. Sadece çocuklar için kavga ettiklerini belirten Hamide, kendi çocuklarına kızdığında eşinin de ona kızdığını belirtmiş ve yine de eşinin kendisine küsmüyor oluşuyla bu durumu olumlamaya çalışmıştır. Çocukların kendileri yüzünden tartışıldığına ve tartışmanın sonucunda annelerinin düştüğü haksız konuma şahit olmaları, onların da kolaylıkla annelerine psikolojik şiddet uygulayabilmesiyle sonuçlanmıştır.

Bazen çocuklara kızıyorum diye babalarına beni şikâyet ediyorlar. Diyorlar ki “Baba bu kadını evden kov”. Eşim de diyor ki “Oğlum kovarsak bize kim bakar, kim bize temizlik yapar, kim bize yemek yapar?”, diyorlar ki “Olsun, bunu kov da başka kadın getir”. Çok şımarıklık yapıyorlar ben de kızıyorum, durmuyorlar. Telefon ellerinden çıkınca kuduruyorlar. Birbirlerini dövüyorlar. Dışarıya çıkmak istiyorlar, ben de izin vermiyorum. Biz bazen çocukların yüzünden kavga yaparız ama hiç küsmeyiz. Mesela bazen çocuklar durmuyor, birimiz çocuklara bağırınca öbürümüz de ona bağırır. Yani ben çocuklara bağırınca eşim bana bağırır. Ama küsmeyiz. Bizde öyle şeyler yok. Eşim yemeğini de yer, benle de konuşur. Hem eşim konuşmasa bile ben konuşurum onunla (Hamide, Okuryazar değil, Ev kadını, 39).

Covid-19 pandemisi döneminde annelerinin dayak yediğine çokça şahit olan çocukların da zihinlerinde şiddet olaylarının yer ettiği anlaşılmıştır. Akşam saati geldiğinde hangi oyunu oynayacağını hesaplaması gereken yaşta olan çocukların, dayak yiyip yemeyeceklerini hesap ediyor olmaları bu bulguyu destekler niteliktedir. Katılımcılardan Pelin, eşinden dayak yerken oğlunun onu kurtarmaya çalıştığını; fakat kendisinin de babasından dayak yediğini anlatmıştır. “Anne bu akşam da dayak yer miyiz?” sorusundan dayağın ne kadar normalleştiği anlaşılmıştır. Etkilenmemesi için çocuğuna oyun oynadıklarını söyleyen Pelin, bu kez farklı bir sorunla yüzleşmiştir. Canı acımasına rağmen bunun oyun olduğuna inanan çocuk da okula gittiğinde benzer oyunlar kurarak arkadaşlarıyla oynamaya çalışmıştır. Şiddet olgusunun farklı yaş gruplarında dahi örnek alınarak güçlüden güçsüze yansıtıldığını Pelin’in deneyimlerinde görmek mümkün olmuştur. Evlenmeden evvel babasından, evlendikten sonra eşinden fiziksel şiddet gören Pelin’in şimdi de çocuğu babasından şiddet görmekte ve okulda arkadaşlarına şiddet göstermektedir. Aile içi şiddetin kuşaktan kuşağa aktarımının gerçekleşmeye başladığına, şiddetin bilinçaltına yerleştiğine ve farkında olmadan yansıtıldığına şahit olan öğretmenleri, Pelin ile iletişime geçmişlerdir.

Oğlum sabahları bazen sordu, “Anne bu akşam da dayak yer miyiz?” diye. Ama dayaklardan sonra sabah ona derdim ki, oğlum bak biz oyun oynuyoruz, bu senin bilmediğin bir oyun, büyüklere göre oyun. Ama derdi

ki, anne senin canın acıyor. Derdim ki, yok canım acımıyor, oyunun kuralı bu, ben özellikle öyle yapıyorum. Böyle kandırırdım çocuğu. Ben dayak yerken ciddi ciddi babasının ayaklarına kapanırdı, “Baba yapma, baba yapma” diye ağlardı. Çocuk zaten uykudan falan da hep ağlayarak uyanırdı. Beni kurtarmak için parmak kadar çocuk da araya girer dayak yerdi. Oyun diye kandırırdım ya dayak yerken, okulda o da çok yaramaz. Öğretmeniyle bir de rehber hocasıyla konuştum. Oyun sanıp gerçekten de o gördüklerini yapıyormuş okulda. Öğretmeniyle konuştum her şeyi, hatta arkadaş olduk (Pelin, Ortaokul, Ev kadını, 24).

Pelin, evliliği boyunca yaşadığı şiddetin Covid-19 pandemisi sürecinde daha da arttığını ve bu nedenle eşinden ayrılıp çocuğunu babasında bırakmak zorunda kaldığını anlatmıştır. Pelin, çocuğunu babasında bırakmanın bir şart olarak dayatıldığını ve başka çaresi olmadığını ifade etmiştir. Eğitimi ve işi olmadığı için kendi ayaklarının üzerinde duramayan Pelin de annesinin yanına döndüğünü dile getirmiştir. Pelin’in çocuğu da şimdi babasından yediği dayaklarda annesine sığınmakta; fakat yine kendisine şiddet uygulayan babasına geri gönderilmektedir. Gizlice annesini görmeye gelen küçük çocuğun vücudundaki morlukları saklamaya çalışması konusunda Pelin çaresiz kaldığını belirtmiştir. Yıllarca yaşadığı şiddeti çocuğunun oyun şeklinde algılaması için çabalayan Pelin, bu sefer de çocuğun vücudundaki şiddet izlerine sivilce muamelesi yapmıştır. Şiddeti yok sayarak ve normalleştirerek çocuğunun etkilenmeyeceğini düşünmüş olsa da ileride yaşanabilecek olaylar konusunda önlem almamayı tercih etmiştir.

Çocuğu babasında bırakmak şartıyla geldim annemin evine. Vermediler, alamadım çocuğumu. Bazen üst üste üç gün bana gelir çocuk. Der ki anne gizli geldim, kimse bilmiyor. Geçen hafta geldi ağladı, “Ben gitmek istemiyorum, babam beni dövüyor” dedi. Bak çocuğumun fotoğraflarını göstereyim, bana yaptıklarının aynısını şimdi çocuğa yapıyor. Çocuğun bu halini gördüm ya, bir haftadır kendime gelemiyorum. Bak, bak çocuğun eline bak bütün başparmağı morarmış, çünkü çocuğun elini ısırması ya (cep telefonundan çocuğun vücudundaki morlukların fotoğraflarını gösteriyor). Bak çocuğun sırtına, beline bak... Şu mosmorlukları görüyor musun? Neden şimdi de hıncını çocuktan alıyor? Niye? Ben çocuğu banyoya soktum ya, hiç belli etmedim ona gördüğümü. Bak geldi ya, ben geldiğinde

onu hep banyo yaptırırım. Bu sefer kesinlikle banyo yapmak istemedi. Şüphelendim, dedim ki var bir şey. İkna ettim, soktum banyoya. Fotoğraflarını çekmek istedim o morlukların ya, o zaman da dedim ki “Oğlum senin vücudunda ne kadar çok sivilce çıkmış, sen çok mu şeker yedin?”, banyo bitene kadar ağladım ya çocuk bana göstermek istemiyor. Çocuk da ben de birbirimizi kandırdık sivilce çıkmış diye (Pelin, Ortaokul, Ev kadını, 24).

Covid-19 pandemisi döneminde babası ile birlikte yaşayan Pelin’in oğlu, babasının psikolojik şiddetine de maruz kalmıştır. Pelin, yaşı küçük olduğu için kendisine annesiyle ilgili söylenenlerin ne anlama geldiğini anlamayan ve gelip soran çocuğunun yaşadığı psikolojik incinmenin farkına varamamıştır. Şiddetin herhangi bir türünün çocuğu disipline etme şekli olarak kullanılmasının da çocukta olumsuz iz bırakacağı anlaşılmıştır.

İşin en acı tarafı ne biliyor musun? Çocuğuma “Senin annen orospu, seni bıraktı gitti” diyorlarmış. Çocuğum gelip söylüyor bana bunları. Bilmiyor o kelime ne demek, gelip soruyor “Anne sen orospu musun?” diye... Kızıyormuş onlara, diyormuş ki “Benim annem beni bırakmadı, ben annemi hep görüyorum”. Ben de öğütliyorum onu, o cümlelere aldırış etmesin diye. Ben onu bırakmadım, ona da neden yanında olmadığımı hep anlatmaya çalışıyorum. Benim çocuğum iyi ki var ama keşke olmasaymış (Pelin, Ortaokul, Ev kadını, 24).

Covid-19 pandemisi döneminde maruz kalınan şiddet türleriyle birlikte katılımcılar, aile hayatlarını sorgulama aşamasına geldiklerini belirtmişlerdir. Güler pandemi sürecinden önce rutin hayatlarında eşinin işte olması nedeniyle kendini yalnız ve ilgisiz hissetmediğini; ama pandemide eşiyle aynı evin içinde kendini yalnız hissettiğini belirtmiştir. İstenmediğini fark ettiğini ve çok üzüldüğünü ifade eden Güler, eşinin bunu anladığında kendisiyle dalga geçtiğini anlatmıştır. Güler, Covid-19 dönemini kendisini yalnız hissettiren ve üzüldüğünü gördüğünde dalga geçen eşiyle birlikte geçirmiş ve yıllar önce evlilik kararı verdiği günler için pişmanlık yaşamıştır.

Tek diyebileceğim keşke evlenmeseydim de babamın evinde kalsaydım. Evlilik nedir ki, boş bir şeydir. Ne bileyim neden evlendim... Pandemi

döneminde de aynı evin içinde ilgisiz daha zor geçti. Evde yokken bu kadar koymuyordu ama gözümün önündeyken böyle olması kötü oldu. Hiç ilgi göstermedi hiç. Çok zoruma gidiyor çünkü beni istemiyor. Ben öyle düşünüyorum yani aklıma direk o geliyor. Beni sevmiyor mu, neden böyle davranıyor diye düşünüyorum. Üzülüyorum ama zoruma gittiğini de ona hissettirmiyorum. Üzüldüğümü anlayınca dalga geçiyor çünkü. Kendime yediremiyorum. Bir de şey var, çenem o gün bir kırıldı ama ben her düşündükçe bir kere daha kırıldı pandemide. Ben ne olsa kafaya takıyorum şimdi. Her şeyi sorun ediyorum. Bazen başım çok ağrıyor, aklıma geldikçe. Bazen çok sinirleniyorum unutmak için kendimi bir şeylerle oyalıyorum. Annemlerle falan konuşuyorum, komşuya gidiyorum. Bakıyorum ki düzelmişim. Af diledi, “Kapındaki köpeğim olayım” falan deyince tamam dedim ben de çocuklar için. Affetmedim onu. Asla da affetmem. Ben kötü bir şey yapmadım, o yaptı (Güler, Okuryazar değil, Ev kadını, 23).

İpek, evliliği boyunca onu istemediğini dile getirerek psikolojik baskı kuran eşinin Covid-19 pandemisi döneminde sebebini belirleyemediği şekilde bu durumu arttırdığını anlatmıştır. Aralarında rutin olarak yaşanan tartışmaların pandemi döneminde çözüme ulaşması umudunda olduğunu belirten İpek, bu durumun tam tersinin yaşandığını ifade etmiştir. Psikolojik olarak yıpranan İpek, kendisini temizlik yaparak rahatlattığını belirtmiştir. Artık eşini ve eşinin pandemi dönemindeki tavırlarını umursamayarak yara almamaya çalıştığı ve kendini bu şekilde koruduğu anlaşılmıştır. Covid-19 pandemisi döneminde, eşinin tavırlarına üzülmeyen yanlışı olduğu bilincine varmış ve kendisi için yeni bir hayatı başlatmanın eşiğine gelmiştir.

Pandemide eşimle aram daha kötü oldu. Gözü mü açıldı artık ne oldu bilmiyorum. Evet, beni istemiyordu ama artık sözleri daha ağır. Beğenmiyor, “Sen şöylesin, böylesin, çirkinsin, köyden geldin” diye konuşmaya başladı. Baş başa kalınca belki düzeliriz diye düşünmüştüm ama olmadı. O sözleri duyunca ben de bazen duymazlıktan geliyorum bazen karşılık veriyorum. Büyük kavgamız olmuyor, anca laf işte. Düşünceli hissettiriyor. Keşke böyle olmasaydı diye çok düşünüyorum. Sonra işle kendimi avutuyorum. Düşünmemek için temizlikle uğraşıyorum evde sürekli. Artık onu hiç umursamıyorum çünkü geç oldu ama anladım ki hiçbir şey ne benden ne de çocuğumdan önemli değil. Bunca sene

gerçekten hayatımı kaybetmişim. Değmezmiş, kazanacağım bir şey yokmuş (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Evliliğini ve eşiyle olan ilişkisini gözden geçirdiğini ifade eden Gönül için de Covid-19 pandemisi dönemi sancılı geçmiştir. Gönül, bu dönemde düşünme ve düşüncelerini eşiyle paylaşma fırsatı bulduğunu anlatmıştır. Yıllar boyunca eşi tarafından anlaşılamamanın verdiği hayal kırıklığıyla yaşadığını belirtmiştir. Gönül’ün deneyimlerinden, eşiyle aynı sevgi dilini konuşmadıkları ve eşi tarafından beklentilerinin karşılanmadığı anlaşılmıştır. Birlikte geçirdiği onca yıla ve sahip oldukları çocuklarına rağmen eşinin bile kendisini sevmiyor oluşuna içerlemiş ve onu sevecek başka kimsenin olmayacağını düşünmüştür. Gönül bu sebeplerden dolayı kendini sevgisiz hissetmiş ve evliliğine çaresizlik içinde devam etmeye çalışmıştır.

Yasaklar, baskılar olmadı ama bak ne oldu biliyor musun? Düşündüm düşündüm canıma yetti. Pandemide ona “Ben seni seviyorum ama sana âşık da bir kadın değilim” dedim. Sevgi olmayınca insanın boynu bükük oluyor. Ruh gibi yani ruhundan sevecek insan eşini. Ya şu saçını bile sevecek. Ama işte anlamayan insanla da çok zor. Beni sever tamam, düşünür. Ama ben hastalandım, o gitti yattı. İstedim ki kalsın, ilgilensin benimle. İş de beklemiyorum ya yanımda dursun. Bazen çağırıyordum yanıma, gelmiyordu sonra da diyordu ki ben duymuyorum. E niye sen hastayken ben sabahlara kadar senin başındaydım? Bunlar önemli işte. Benim sorunum işte gördüğüm şiddet, bi de sevgisizlik. İlgisi yok ya beni çok şey yapıyo. Çocuklarım için katlanıyorum ya beni de bu halimle bu kadar çocuğumla bu adam bile sevmiyoken, kim sevecek? Artık anlatmıyorum da bir şey söylemiyorum da. Boş yere çenemi niye yorayım? Boşa kendimi niye yorayım? Söyleyin der ki “Ben seni seviyorum ya”. Ya seviyorum demekle bitmiyor. Aldatmadı, gitmedi, babam gibi bizi terk etmedi tamam. Ama ilgi göstermiyor. Pandemide dedim ki “Ya bak ben senin yanında büyüdüm. Çocukluğum, gençliğim senin yanında geçti. Bak işte yaşılanıyorum da. On altı yaşındaydım senle evlendiğimde, ben hiçbir şey görmedim. Ne istediğim gibi evlendim, ne istediğim gibi çocuklarımı doğurdum baktım, hiçbir şey istediğim gibi olmadı. Benim ne hayallerim vardı”. Bana dedi ki “Sen deli misin? Sen böyle şeyleri niye kafana

takıyorsun?” , aynı böyle ya, tepki de vermiyor. Tepki verseydi kavga edecektim, tepki de vermiyor (Gönül, İlkokul, Ev kadını, 33).

Toplumun temelini oluşturan ailenin, çocukların dini eğitiminin temelini oluşturma işlevi bulunmaktadır. Sultan’ın, Covid-19 pandemisi döneminde bu temelin oluşturulması konusunda çocuklarına rehberlik ettiği anlaşılmıştır. Ev içinde yaşanan sıkıntılar, Sultan’ın bu konuda daha hassas davranmasına yol açmıştır. Ayrıca, Covid-19 pandemisi döneminde dünya çapında ölüm korkusunun yaşanması ve belirsizliğin artmasıyla bağlantılı olarak da, Sultan’ın dine yönelme duygusunun arttığı görülmüştür. Bu noktada dinin sıkıntılarla başa çıkma konusunda kişilere manevi anlamda bir güç verdiği anlayışı önemlidir. Sultan’ın Covid-19 pandemisi dönemiyle ilgili olarak aktardığı deneyimlerden, sıkıntılı anlarında çocuklarıyla birlikte dine sarılıp huzur buldukları belirlenmiştir. Ayrıca, pandemi döneminde din olgusunun aile içi birlik ve bütünlüğü sağlama işlevinin önem kazandığı belirlenmiştir. Birlikte yapılan ibadetler yoluyla aynı manevi hava paylaşılmış ve aynı güçten yardım istenmiştir. Gün geçtikçe sağlık konusundaki sıkıntı ve belirsizliğin artmasıyla doğru orantılı bir biçimde, Sultan’ın ailesinin aynı ortak paydada buluşma sıklığı artmıştır. Covid-19 pandemisi döneminde vakitlerini evde geçiren Sultan ve ailesinin en ufak bir sıkıntı ya da tartışmada Kuran’a yöneliyor olmaları ve sayısız kere hatim indirmiş olmaları da bu durumu doğrulamıştır. Kendi imkânlarıyla yaşadıklarına bir son veremeyen Sultan ile çocukları için Covid-19 pandemisi döneminde Kuran okumak ve dine sığınmak, acil durumda gidilecek kapı anlamına gelmiştir. Ayrıca, Sultan’ın okuryazar olmadığı için çocuklarının eğitimlerine katkıda bulunamayıp, sadece dini eğitimleri konusunda onlara liderlik ettiği anlaşılmıştır.

Pandemiye dersen, üzüldüm ama hem de çok üzüldüm laflarına. Gidip başka yerde oturdum evde. Biz mesela sıkıntıya geldiğimiz zaman anlıyoruz bir şeyler olacağını artık. Hemen çocuklara dedim ki “Namazınızı kılın, Kuran okuyun”. Kavga olacaktı gibi olunca yani bir sıkıntıda hemen Kuranımızı okuruz ki tartışma olmasın. Pandemide kaç kere hatim ettik, çocuklar da ben de (Sultan, Okuryazar değil, Ev kadını, 32).

Canının acıtılmasına ve eşinin kasıtlı davranışlarına dönük herhangi bir tepki göstermeyen Ayça da Sultan gibi dine sığınmayı tercih etmiştir. Yaşadığı durumu toplumsal değil, özel bir konu olarak değerlendirmiştir. Eşiyle özel alanda yaşadığı ve mahrem bir konu olduğunu düşündüğü için ne annesine ne de babasına herhangi bir bilgi vermemiştir. Kimseye anlatmadığını ifade ederek, bu konuda yalnız olduğunu vurgulamıştır. Ayça'nın eşinden gördüğü fiziksel şiddetin farklı sorunlara da kaynaklık ettiği anlaşılmıştır. Uğradığı fiziksel zarardan bahsederken gülüyor olması, Ayça'nın çaresizliğini kendi kafasında normalleştirmeye çalışıyor olduğunu ve büyük bir duygusal zede içinde bulunduğunu düşündürmüştür.

Karşılık vermem ben, vurursa vursun (gülüyor). Ya vuruyor ki hep, ben alıştım buna. Allah'a sığınyorum, napiyim ki? Sonuçta çektiğimi Allah görüyor. Ben kalkıp da "Anne beni dövüyor, baba bana vuruyor" demiyorum ki. Çünkü bu sefer onlar da üzülecek. Kimseye anlatmam ki zaten. Onunlayken istediğim bir şeyi alabiliyorum ama o yanımda yoksa mutlaka ona soruyorum. Çünkü sormam gerekiyor. 50 TL'nin altında bir şeyse alıyorum ama üstünderse alamam. Sorarım bu ay bütçemiz var mı diye. Gerçi geçen gün 9 liralık sakı için dayak yedim ama neyse (Ayça, Lise, Ev kadını, 23).

Katılımcılardan Sevgi'nin aldığı kararlar, diğer katılımcılarınkinden farklı yönde olmuştur. Sevgi Covid-19 pandemisi döneminde eşiyle olan aile ilişkisini değerlendirmiş ve yaşadıklarına bir son vermek üzere düşünsel anlamda kafasını netleştirmiştir. Erkek olmanın egemen olmakla bir tutulmasının itirazını düşünsel anlamda kendi kendine yapan Sevgi, gidişatı değiştirmekle ilgili kararını pandemi döneminde yaşadığı bir tartışma anında eşine bildirmiştir. Çocuklarının önünde yaşadığı kötü olayları bundan sonra bir kere dahi görmezden gelmeyeceğine ve tekrarı halinde evi terk edeceğine dönük kararlarını aktarmıştır. Covid-19 pandemisi döneminde, evliliğini bir boyun eğme ve kölelik şeklinde tanımlayan Sevgi, aile ilişkisini -eğer böyle devam ederse- sonlandırma yoluna gideceğini belirtmiştir.

Son kavgadan sonra "Ben şimdiye kadar yaptıklarını sineye çektim ama artık bundan sonra sana boyun eğmem. Ben buraya kadar dayandım ama artık çocuklarım dâhil de olsa dayanmicam. Hakaretlerine, küfürlerine,

tokatlarına ben artık kendimi alıştırırmıcam. Artık kendime yeni bir sayfa açıcım. Ben köle miyim neyim ya? Yeter!” falan dedim hep. Çocuklarımın da psikolojisini bozdu. Çocukların gözünün önünde bana küfrediyor, hakaret ediyor, çocukların gözünün önünde bana tokat atıyor. Benim artık burama kadar geldi. Ben bu saate kadar dayandıysam çocuklarım için dayandım ama bir daha elini bana kaldırırsa ve bana küçücük bir laf dahi söylerse ben bu evden çıkarım (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28).

Sonuç olarak, Covid-19 pandemisi döneminde kadınların eşlerinin şiddetine maruz kalmaları, tüm aile bireylerini etkilemiştir. Sistematik biçimde uygulanan şiddet türleri neticesinde, Covid-19 pandemisi döneminde kadınlar ve çocuklar kırılğan hale getirilmiştir. Özellikle çocukların -tıpkı katılımcıların kendi çocukluklarında olduğu gibi- annelerine uygulanan şiddet türlerine tanıklık etmeleri, onların psikolojik durumlarına etki etmiştir. Bu durum, şiddete şahit olarak büyüyen çocukların da ileride şiddeti normalleştirip kendi eş ve çocuklarına benzer tutum ve davranışlar sergilemesi sorunsalını akla getirmiştir. Gördükleri şiddet ile kendilerini mutsuz, huzursuz ve çaresiz hisseden kadınlar çocuklarının bakım sorumluluklarını aksatmış ve onlara da şiddetin türlerini uygulamışlardır. Şiddet ortamında büyüyen çocuklar da örnek aldıkları davranışları sergilemişlerdir. Bu şekilde öğrenilen şiddet yayılmış ve normalleşme yoluna gitmiştir. Kadının şiddet mağduriyetinin aileye geri dönüşünün faturası çocuklara kesilmiştir. Evlilikleri boyunca eşlerinden kontrol edici tutum ve davranışlar gören katılımcıların, Covid-19 pandemisi döneminde temel insan haklarına olan erişimlerinin de eşlerinin hoşgörüsüne bağlı olduğu anlaşılmıştır. Korkutma ve bastırma yoluyla ifade özgürlükleri engellenmiş ve sonuçta Covid-19 pandemisi dönemini eşlerinden en az zarar görecekları biçimde geçirmeye gayret etmişlerdir. Ayrıca, Covid-19 pandemisi döneminde düşünme ve hayatlarını değerlendirme fırsatı bulan katılımcılar zihinsel olarak uyanışa geçmişler ve evlendikleri için pişmanlıklar yaşamışlardır.

5.3.Pandemide Gündelik Hayat: Kesişen Zamanlar, Yeniden Kurgulanan Hayat

Bu bölümde Covid-19 döneminde zamanının çoğunu ailenin diğer üyeleriyle birlikte evde geçiren katılımcıların gündelik hayat deneyimlerine yer verilmiştir.

Konuyla ilgili öncelikle yetiştirildikleri ailelerdeki deneyimleri ele alınmış ve bu deneyimlerin ışığında kadınların kendi kurdukları ailelerdeki iş bölümü değerlendirilmiştir. Çalışmaya katılan kadınların pandemi öncesi ev içi emeklerinin neler olduğu, iş bölümlerinin aile üyeleriyle birlikte nasıl kararlaştırıldığı ve gerçekleştirildiği incelenmiştir. Ardından, Covid-19 pandemisi döneminde ev içi emek sorumluluklarında ne tür değişikliklerin meydana geldiği kadın gözünden değerlendirilmiştir.

5.3.1. Ev İçi Emek Geçmişi ve Bu Konudaki Düşünceler

Çalışmanın bu bölümünde; yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilen kadınların Covid-19 döneminden önce evde günlerini nasıl geçirdikleri, ev içi emek ve toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınmıştır. Pandemi döneminden önce katılımcıların kadın olmalarından kaynaklı ev içinde aldıkları sorumlulukların var olup olmadığı, varsa neler olduğu ve kadınların bu konuda ne düşündükleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Derinlemesine görüşmeler esnasında kadınların hem yetiştirildikleri ailede hem de evlendikten sonra gündelik hayat geçmişleri öğrenilmiş ve bu bilgilerin çalışmaya kaynaklık edeceği düşünülmüştür. Ayrıca, katılımcıların eşlerinin yetiştirilme anlayışlarından yola çıkarak, erkeklik rollerinden erkeklerin nasıl etkilendiği de kadın gözünden ele alınmıştır. Erkekliğe uygun olduğu kabul edilen kamusal alanda para kazanıp ailenin geçimini sağlama ve aile reisliği yapma sorumluluğunun Covid-19 dönemiyle birlikte duraksamaya girmesinin, kadının görünmeyen ev içi sorumluluğunun derinleşmesine ne derece etki ettiği de bu bölümün çalışma konularından olmuştur.

Çalışmaya katılım sağlayan on altı kadın arasından on üç kadın, evlenmeden evvel gelir getiren bir işte çalıştıklarını ve bu nedenle yetiştirildikleri ailede ev işleri konusunda ailelerinin kendilerinden herhangi bir destek beklemediklerini belirtmişlerdir. Kendi ailelerinde kamusal alana girip para kazanmaları ve ev içi sorumluluklardan muaf tutulmaları durumunun, evlenip bir erkeğin eşi olmalarıyla son bulmuş olduğunu aktarmışlardır. Katılımcılardan Gönül de, annesinin bekârken

kendisine sorumluluk yüklediğini ama evlendiği zaman ev işleri yapması gerekeceği konusunda kendisini bilinçlendirdiğini anlatmıştır.

Bekârken bilmiyorsun ama bak bir evlen de çocukların olsun. Bu işlerin hepsi senden soruluyor. Anne de sensin, baba da, her şey sensin. Kadınsan, sen her şeysin. Herkeste böyle olur. Annem bana hep derdi ki kızım yemek yapmayı öğren, yemek yap. Ben de derdim ki, ya kim bana diyecek ki kalk bize yemek yap, hizmet et. Neden öğreneyim derdim; annem de derdi olsun kızım lazım olur sen öğren. Öyle işte bana öğretiler (Gönül, İlkokul, Ev kadını, 33).

Meltem de eşinin ailesiyle birlikte yaşadığı dönemden bahsederken, bekârken almadığı ev içi sorumlulukları evliyken aldığını ve bu yüke dayanamayıp evlendikten kısa süre sonra iş hayatına geri dönmek istediğini vurgulamıştır. Ev içinde yaşadığı problemlerin tam olarak ne olduğunu ifade etmekten kaçınmış ve hatırlamak istemediğini söylemiştir. Ayrıca, ev içi sorumluluklarla ilgili konuşurken evliliği kesinlikle tavsiye etmeyerek durumu kendi bakış açısıyla özetlemeye çalışmıştır.

Bekârlık tam sultanlıkmiş da bilemedik kıymetini. Sana diyorum bak, sakın evlenme. Anne-baba yanındayken rahatmış, bir elin yağda bir elin balda... Evlenince öyle değil. Evlendim, dört ay evde kaldım sonra yine çalışma isteği duydum. Duramadım evde malum ya yeni evliyken de olmuyo... Her şeyime kayınvalidem, her işime kayınvalidem... Hatırlamak istemiyorum, çok zor bir dönem geçirdim. Ama çok şükür şu anki halimize (Meltem, İlkokul, Ev kadını, 39).

Derinlemesine görüşmeler yapılan on altı katılımcı arasından iki katılımcı, bekârken çalıştıklarını ama gelin gittikleri evde çalışmalarının ayıp karşılandığını özellikle vurgulamışlardır. Gelinlerin çalışmaması konusunda ailelerin net duruşu, kadınların ev içindeki mağduriyetlerinin derinleşmesine yol açmıştır. Katılımcılardan Gönül, işten çıkarılmış olduğunu “Evlenince kayınpederim, kaynanam, kaynım işten çıkardılar beni. Bütün sosyal hayatım, her şeyim bitti” şeklinde ifade etmiştir (Gönül, İlkokul, Ev kadını, 33). İçinde yaşadıkları kültüre göre kızların çalışmasının doğal ama gelinlerin çalışmasının ayıp olduğunu aktaran Betül’ün ise durumu kanıksadığı görülmüştür.

Bana göre çalışmak hiç ayıp değil. Ama bizim büyüklere göre [bir Güneydoğu Anadolu ili] ayıptır, diyorlar ki çalışmayın. Bekârken çalışsın ama evlendiği zaman evinde otursun, yemeğini yapsın, işini yapsın. Yani kadının işi artık ev işleri olur. Kocaları çalışsın, parayı da kocaları getirsin. Kız çalışır, gelin çalışmaz. Ayıptır derler. Bence ayıp değildir. Ben babamın evindeyken iki tane gelin getirdik. Onlar evde otururdu, ben çalışırdım. Hiç de zoruma gitmezdi. Çünkü biz öyle gördük, öyle yaşadık. Gelinin de zoruna gitmezdi. Bizde herkes öyleydi çünkü bizim taraflarda gelinler öyledir. Gelin geldiği zaman çalışmaz ama kız evdeyken çalışır. Kız da evlendiği zaman çalışmaz yine. Biz hep böyle gördük. Bize tuhaf gelmez ki, zorumuza da gitmez. Hala da öyledir bizim orda. Ayıptır, derler ki niye çalışıyor? Derler ki kocası çalışsın para getirsin. Kadınlar da evlerinde otursun işini yapsın, temizliğini yapsın, yemeğini yapsın (Betül, Okuryazar değil, Ev kadını, 31).

Yüz yüze yapılan görüşmelere katılan toplam on altı kadın arasından on iki kadın eşlerinin aile büyükleriyle aynı evde, iki kadın aynı binada, iki kadın da aynı mahallede oturduklarını belirtmişlerdir. Derinlemesine görüşmelerde katılımcılar, aile büyükleriyle birlikte evde zaman geçirdikleri süreler boyunca çalışan-çalışmayan (kız-gelin) ayrımının çok keskin çizgilerle ayrılmış olduğunu anlatmışlardır. Betül'ün anlatılarında da bu noktada dikkat çeken husus, evin kızı olmakla gelini olmak arasında ev içi emek konusunda ciddi bir ayrıma gidilmiş olduğudur. Bu kültürde yetişen Betül, bugün ev içinde kendisine yardım edecek bir gelini olmadığı için hem evde hem dışarda çalışmanın pek mantıklı olmadığını düşünmektedir. Ayrıca “Kızken çalışmak güzel, erkek gibisin. Hiç iş yapmazsın” sözleriyle erkeğin ev içinde gündelik hayatı kolaylaştırmaya dönük herhangi bir sorumluluğunun olmadığı algısının, Betül'ün zihninde ne kadar normalleştiği anlaşılmıştır. Yetiştği ailede erkeklerin çalıştıkları için ev içi sorumluluk almadıkları, çalışan kızlara da “erkek gibi” muamele edildiği belirlenmiştir.

Ben tekstilde çalıştım bekârken. İşini yapar gelirsın, yemeğin hazır, iş bitince gelir uzanır dinlenirsın. Ben çalıştığım zamanlarda hiç ev işi yapmazdım. Yemek olsun, temizlik olsun yani bunları hep annem yapardı, yengem yapardı. Ben de hafta sonu falan gezerdim. Kızken çalışmak güzel, erkek gibisin. Hiç iş yapmazsın. Ne hafta içi ne de hafta sonu, hiiçç...

Yemeğimi yiyordum, banyomu yapıyordum, geziyordum, keyfime bakıyordum. Gelinler de hiçbir şey diyemezdi çünkü ben çalışıyordum. İşte bak bizde herkesin işi ayrıdır. Gelin de bilir ki benim bir günüm var dinlenmek için. O yüzden de bana karışamıyordu. O şekilde yani. Belki hafta sonu bir misafir gelirse yardım ederdim ama o da belki. Misafir olmadığı zaman giderdim, arkadaşım ile takılırdım, gezerdim. Ev işi yapmazdım. Çalış gel, akşam da yemeğini ye, meyveni, çayını, her şeyini ye iç, yat. Evlenip hem dışarda çalışıp hem de içerde çalışmak benim işime de gelmez (Betül, Okuryazar değil, Ev kadını, 31).

Bekârken yemek ve diğer ev içi işlerle alakasının olmadığını ama evlendikten sonra sorumluluklarının değiştiğini ifade eden Emine, Sevgi ve Ayça'nın deneyimleri de bu noktada Betül ile örtüşmektedir. Katılımcıların söylemlerinden, ev içi emek söz konusu olduğunda evli ya da bekâr olmalarının belirleyici bir husus olduğu ve evli olmanın kadınlara fazladan sorumluluk yüklediği anlaşılmıştır. Emine'nin küçük yaşı, yetiştirildiği ailede ev işi yapmasına engel olurken evlenmesine engel olamamıştır. Gelin gittiği ailede de “yetiştirilme” durumu devam etmiş ve Emine kayınvalidesi ile kayınpederinin tutum ve anlayış farklılığına da maruz kalmıştır.

Ben bekârken iş öğrenmedim, babam küçüğüm diye yaptırmıyordu. Ben kardeşlerime bakardım. Yemek yapmayı da dışarı işlerini de bilmiyordum. Kaynanamın tarif ettiğini öğreniyordum. Kayınpederim ilk zamanlar kaynanama hep söylerdi ki “Onu rahat bırak, rahat bırak ki alışsın hem de öğrensin.” Ama kaynanam birdenbire alışayım diye istedi. O çok çekti, kayınpederim daha yumuşaktı (Emine, Okuryazar değil, Ev kadını, 40).

Sevgi, yetiştirildiği ailede ev içi iş bölümüne “canının istediği” ölçüde katıldığını, fakat evlendikten sonra içine girdiği eşinin ailesinde tüm işleri mecburen üstlendiğini belirtmiştir. Yaptığı işler beğenilmeyen ve ailenin diğer üyelerinin eleştirilerine maruz kalan Sevgi, alışkın olmadığı bir düzene uyum sağlamaya çalışırken yıpranmıştır.

Kızları mesela kaynanamın, hiçbir şeyi beğenmezlerdi. Ben mutfakta uğraşıyorum ya kızartma falan, silerdim ben, o da gelir parmağıyla şey yapardı duvarlara falan. Laf atardı, “Bu ne yaa” gibi şeyler söylerdi.

Kendi de dışarda çalışırdı ama evde de hiçbir iş yapmazdı. Hep bana alttan alttan laf atıyordu, benim sinirlerimi bozuyodu. Ben de alışmamıştım öyle şeylere. Ben bekârken sevmediğim bir işi yapmazdım. Mesela evde yemekleri ben yapmazdım. Canım isterse yapardım, istemezse yapmazdım. Gelin olunca iş değişti (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28).

Ayça, evlendikten sonra üzerine almak zorunda kaldığı “gelinlik” vazifesinin altında ezilmiştir. Evin kızları ile yaşlarının eşit olmasına rağmen gördükleri muamelenin eşit olmadığını aktarmıştır. Eşinin kız kardeşinin sofrasını kaldırma ve birlikte yenen yemeklerin bulaşıklarını yıkama görevi sadece evin gelini olması sebebiyle Ayça’ya bırakılmıştır.

Hani yeni evliyken de bir gelinlik vardır ya, sen artık o evin gelinisin. Kızları var, neredeyse aynı yaşıtız. Görsen bizi arkadaş sanırsın. Kaynanam beni beklerdi sofrayı kurdurtmak için. Hep beraber yemek yiyoruz ya mesela, bulaşık hep sorun. Sonuçta onların kendi kızı da benimle yaşıt, neden onlar otururken gelinim diye ben iş yapıyorum ki? Ama gelinim diye benden beklediler (Ayça, Lise, Ev kadını, 23).

İpek, evlendikten sonra üzerine almak zorunda kaldığı ev içi sorumluluklar neticesinde kapının önünde oynamayı içinden geçiren küçük bir çocukken, kocaman bir kadın haline getirildiğini anlatmıştır. Evlenmenin kadına getirdiği ağır yükü ve kendisini unutturup bambaşka bir insan yaptığını, yetiştirildiği kültürün gerekliliklerini niteleyerek ifade eden İpek, bu durumun zoruna gittiğini aktarmıştır.

Aslında kaç yaşında olursan ol, bizim oralarda [bir Güneydoğu Anadolu ili] evlendiğin zaman kadın oluyorsun ya, kimse senin yaşına bakmıyor. Yemektir, iştir yapmak zorundasın. Yaptım da, her şeyi becerdim de ama bir bakmışım ki kendimi unutmuşum. Bambaşka bir insan olmuşum. Küçük çocuktan kadın olmasını bekliyorlar. Bıraksalar kapının önünde oynardım herhalde. Ama “kadın” diyorlar işte. İnsanın çok zoruna gidiyor, çok zor oluyor (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Annesini erken yaşta kaybettiğini belirten Hamide’nin ve babasının zihninde kadın işi-erkek işi ayrımının olduğu anlaşılmıştır. Hamide’nin annesinden öğrenmesi

gerektiğini düşündüğü ev işlerini babasından öğrenmiş olması onun için bugün bile olağanüstü bir durum şeklinde algılanmaktadır. Ayrıca babasının eline alıp işi yapmadığı, öğretip yine Hamide’den beklediğı dikkat çekmiştir. Babasının yaptıklarını “anne gibi” diyerek ifade eden Hamide’nin, rol model aldığı aile bireylerinin ev içi sorumluluk paylaşımı kadının aleyhine olacak şekildedir.

Ben işleri babamdan öğrendim yeri gelince. Hayatta unutmam, unutamam. Annem öldükten sonraki bir vakitti. Biz yorgan dikeriz bizim oralarda. Yıkadım güneşe serdim yorganı bir gün. Babam dedi ki kızım sen bunu neden böyle yaptın? Bilmiyorum ki ben hiç yapmamışım o işleri. Getir dedi, gösterdi bana. Anlattı bana hep tarif etti, ben de yaptım. Hayatta unutmam. Öyle öyle alıştım. Çünkü bana gösterecek kimse de yoktu. Teyzem de halam da yoktu köyde, buradalardı. Babam istedi halamdan aslında, bir ay bu çocuğun yanında kalın da alışsın dedi, ama kalan olmadı. Babam da evlenmedi annemin üzerine. Anne gibi başımızda durup bize iş gösterdi. “Hayatta çocuklarımin üzerine karı getirmem” dedi (Hamide, Okuryazar değil, Ev kadını, 39).

Derinlemesine görüşmeler yapılan dört kadın, yaşadıkları kültürde erkeklerin nasıl yetiştirildiklerine dikkat çekmişlerdir. Yalnızca bir katılımcının bu konuyu eleştirmiş, bu anlayışın çağa uygun olmadığını belirtmiş olması dikkat çekmiştir. Kalan dört katılımcı, kendi anne ve babalarında gördükleri düzeni evlendikten sonra devam ettirmiş ve durumu içselleştirmiştir. Görüşlerini paylaşan Sultan, hem eşinin hem de kendisinin yetiştiğı kültürde erkeğin ev işleri yapması konusuna nasıl yaklaşıldığını anlatmıştır. Kendisi de bu anlayışla yetişen Sultan, erkeğin evde iş yapmasının çok ayıp olduğunu özellikle vurgulamıştır. Konuşmalarında “biz” kelimesini sıkça kullanmasından, Sultan’ın da toplumun kadına biçtiğı tek başına ev içi emek sorumluluğunu kabul ettiği ve eşini bu sorumluluğa dâhil etmediğı ortaya çıkmıştır.

Biz [bir Güneydoğu Anadolu ili] normalde erkeklerin iş yapmasına karşıyız. Bizim erkekler onu yapmaz. Erkekler yapmaz bizde iş. Kaynanam varken yapsaydı eğer, kaynanam hemen kızlarına derdi “Aaa abinizi mutfığa sokmuş” diye. Çok ayıp bizde (Sultan, Okuryazar değil, Ev kadını, 32).

Katılımcılardan Sevgi de eşinin yetiştirilme koşullarından bahsetmiştir. Sevgi'nin anlatılarından, eşinin yetiştiği ailede erkeğin konumlandırıldığı yer anlaşılmış, bu sayede eşinin şu an Sevgi ile paylaştıkları evdeki konumu daha net görülmüştür. Eşinin evde iş yapması durumunda erkekliğine leke sürüleceği kaygısıyla yetiştirilmiş olması, evlendikten sonraki hayatını ve yapacaklarını etkilemiştir. Sevgi'nin eşinin bugün hala ev işlerinin kendi sorumluluğunda da olduğunun bilincine varmamış olduğu belirlenmiştir.

Eşimin babası hep der ki “Bir erkek gider de mutfakta bulaşık yıkarsa, kadın bazı işleri kocasına yaptırırsa, o erkek erkek değildir”. O düşünce onun da aklına girmişti. Bazen bir şey yap diyorum, “O kadın işi, sen dururken ben neden yapayım? Ben karışmam” diyor. Kaynanam da eşimi hiç mutfaka sokmamış zamanında. Yani hiçbir erkeği sokmamış evde. Kaynanam evde yokken erkekler bir çay yapmazlar, gider dışarıda yer içerler (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28).

İpek ise diğer katılımcıların aksine, eşinin içinde yetiştiği anlayışı doğru bulmamış ve eleştirmiştir. Evliliğinin ilk dönemlerinde eşinin mutfak kapısından bile içeri sokulmayışına şahit olduğunu ve bunun cahillik olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. İpek'in söylemlerinden, konuyla ilgili mücadeleler verdiği ve başarısız olduğu anlaşılmıştır. Yaşadığı başarısızlıklara boyun eğmiş olan İpek, artık verdiği mücadeleden vazgeçmiştir.

Eskiden ben mutfaktayken o da sigara içmeye diye mutfaka gelirdi. Babası hemen müdahale ederdi, “Erkeğin mutfakta ne işi var?” derdi. Eşim de o düşünceyle büyümüş etmiş ya şu an ben bir bardağı mutfaka götürdüğünü görmedim. Söylesem der ki “Benim işim mi?”. Sigara içmek için bile mutfaka sokmazlardı. Yapmayacağını bildiğim için ben de üstelemedim o konuda. Cahilce kafaları var. Ne yaparsan yap değişmiyorlar. Keşke böyle olmasaydı. Bu devirde ya bu zamanda ne bileyim hangi devirdeyiz ki? Kadın gidip dışarıda da çalışıyor, her işi de görüyor ama keşke erkek de öyle olsa. Keşke erkekler de evdeki işi görse (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Hamide, ev içi emek sorumluluğunun kendinde olmasını yetiştirildiği kültür yapısından ve eşinin yetiştirilme koşullarından bağımsız olarak bir zorunluluk şeklinde

algılamıştır. Ev içi iş bölümünde reislik görevini üstlenen eşinin çalışma saatlerinden ve işinin yoruculuğundan bahsetmiş, ondan herhangi bir beklentisinin olmadığını açıklamıştır. Evde çalışmakla dışarıda çalışmayı karşılaştırmış ve eşinin çok daha fazla yorulduğunu dile getirmiştir. Hamide'nin aktardıklarından, eşinin ev içinde bulunduğu saatlerde kendi hizmetinin görülmesini istediği ve Hamide'nin de bu durumdan rahatsız olmadığı dikkat çekmiştir. Ev içinde her türlü işin kendi görevi olduğunu benimseyen Hamide, bu konuyla ilgili herhangi bir rahatsızlık belirtmemiştir.

Kocam sabah 7.00'de işe gidiyor, akşam 6.00'da geliyor. Ne iş yapacak bana? Hafta sonu da yorgun oluyor. Tamam, ben de yoruluyorum ama ev işi milletin işi gibi değildir. O dinlensin, işleri ben yaparım. Hem de ben ev işi yaparken yorulunca dinleniyorum. Ama eşim öyle yapmıyor, sabahtan akşama kadar çalışıyor. Sana yemin ediyorum eve bir geliyor ki elleri hep şişmiş. İnşaatta çalışıyor dışarda. Erkek evdeyse zaten evde iş yaptırmaz ki. O evden çıkana kadar süpürge açtırmıyor, iş yaptırmıyor. Yemeğini çayını veriyorum, o evden gidince yapıyorum temizliği (Hamide, Okuryazar değil, Ev kadını, 39).

Çalışmaya katılan on altı katılımcı arasından altı katılımcı, çocuk bakım sorumluluğunun anneye ait olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir. Katılımcıların anlatılarından, ev içi düzenin kadınlık-erkeklik merkezli kurulduğu ve çocuk sahibi olunduktan sonra da annelik-babalık ekseninde devam ettiği belirlenmiştir. Hamide'nin "Anne bakar çocuklarına. Annenindir görev. Eş de yardım ederse eder" şeklindeki açıklaması, eşini çocukların bakımı konusunda etkisiz bulduğu düşüncesini doğrulamaktadır (Hamide, Okuryazar değil, Ev kadını, 39). Ayça'nın da düşünceleri Hamide ile aynı doğrultudadır.

Çocuğu yapanın görevidir. Tabi ki annenin görevidir. Baba da yardımcı olur ama her konuda. Ama sonuçta iş benim işim. Hele de çocuk ufaksa. Ya eşim de ilgilidir çocuğa ama ben bakarım. Tamamen benim görevim gibi görmeyelim onu ama ben bakarım. Ama yok ya, biraz da öyle sanki. Evet evet, görev olarak benim görevim. O yapmaz ama yeri geldi mi yapar ama genelde benim yapmamı bekler (Ayça, Lise, Ev kadını, 23).

Derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilen on altı kadın arasından on kadın, çocuk bakımı konusunda eşlerinin de sorumluluk alması gerektiğini düşündüklerini belirtmişlerdir. Burada dikkat çeken husus, kadınların söylemlerinden bu düşünceye evliliklerinin ilk yıllarından itibaren sahip olmadıkları, zaman içerisinde yorulduklarını ve yıprandıklarını hissettikçe düşüncelerini de değiştirdikleri olmuştur. Çocukların bakım sorumluluğunun hem anne hem de babada olması gerektiğini belirtmelerine rağmen Damla ve Güler, çocuklarının doğumundan itibaren eşlerinin sorumluluk almadıklarını aktarmıştır. Damla, çocuklarının küçük olduğu dönemde eşine çocukları ile ilgili herhangi bir görevi bizzat kendisinin vermediğini ve çocukları eşine bırakıp evden dışarı bile çıkmadığını belirtmiştir. Sonuç olarak da eşinin en az rahatsızlık duyacağı şekilde çocuklarını büyüttüğünü aktarmıştır. Bugünkü fikirleri tamamen o dönemin tersi olan Damla, eşine vermesi gerektiğini düşündüğü cevabı “Rahatsız oluyorsan sen git, ben niye çıkıyorum?” şeklinde aktarmıştır.

O çocuk iki kişininse bakımı da iki kişinin görevidir baktığın zaman. Sağlığın yerindeyse tabi ki de çocuğun altı da iki kişiye bağımlı, yemesi de, içmesi de. Yemeği babası da yedirebilir, dökülse de sonuçta yemek. Yedirsin, içirsin, parka da götürsün. Ama bizim böyle bir iş bölümümüz hiç olmadı. Ben de hiç öyle bir görev de vermedim. Çocukları ona bırakıp da bir yere gitmek istemedim. Gece çocuk ağlayıp uyansa döner derdi ki “Al odadan çık”, ben de çıkardım kuzu kuzu. Be kadın desene “Rahatsız oluyorsan sen git, ben niye çıkıyorum” diye. Hiç demedim, hep de çıktım (Damla, İlkokul, Ev kadını, 54).

Güler, çocukların ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğunun hem anneye hem de babaya ait olduğunu vaktinden çok sonra anladığını ifade etmiştir. Güler başka işlerle meşgulken eşinin çocukların başlarında durması bile büyük bir kusur olarak kabul edilmiştir. Bu durumu değiştirmek için türlü yollar denemesine rağmen başarılı olamamıştır.

Biraz anne biraz baba bakmalı çocuğa. Ama bunu geç anladım. Benim eşim sadece gözünün ucuyla baktı. Her işlerini ben yaptım. Bir de mesela çocuklara baktı falan ya arada, bu da tartışmalarda benim karşıma çıktı.

Baktı dediğim de yanlarında oturmak, göz kulak olmak. Güzellikle de denedim ama vallahi yapmıyor (Güler, Okuryazar değil, Ev kadını, 23).

Arzu, İpek ve Sevgi çocuk bakımı konusunda cinsiyetin önemine dikkat çekmişlerdir. Katılımcılardan Arzu, çocuğun erkek ya da kız olmasının, evin içinde ihtiyaçlarının giderileceği ebeveynin doğrudan belirleyicisi olduğu düşüncesinde olduğunu aktarmıştır. Arzu, kız çocuğunun yaşı ilerledikçe sorumluluğunun annesine geçmesi gerektiğini vurgulamış ve gelişim çağındaki bir kız için en doğrusunun bu olduğunu belirtmiştir. Arzu'nun "Büyük kızım dokuz yaşında. Onun banyosunu artık ben yaptırıyorum çünkü belli bir zamana gelince kız çocuğunu anne sahiplenmeli. Gelişim çağındadır sonuçta, olmaz" şeklindeki vurgusu eşinin kız çocuğu üzerindeki vazifesinin yaşla birlikte bittiğini göstermektedir (Arzu, Okuryazar değil, Ev kadını, 28).

Yetiştikleri kültür bağlamında eşinin değerlendirmesini yaptığı anlaşılan İpek, oğlu olmasına rağmen eşinin ilgisiz kalışından bahsetmiştir. Kız çocuklarının doğumlarından itibaren cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldıklarının anlaşıldığı bir kültürde yetişkin bir kadın olarak varlığını sürdürmeye çalışan İpek, erkek olmasına rağmen eşinin çocuğuna ilgi duymayışının şaşkınlığını yaşamıştır. İpek'in dikkat çektiği husus, eşinin çocuk bakım sorumluluğu almayışının dışında onu sevmediği ve ilgilenmediği de olmuştur.

Çocuğu isteyerek yaptık aslında. Ama doğduktan sonra hiç oralı olmadı. Bizim oralarda [bir Güneydoğu Anadolu ili] erkekler baba olunca gururlanır, hele de oğlu olduysa... Ama onda öyle olmadı. İlgisi hep sıfırdı çocuğa. Bir şey getirsin de eline versin çocuğa ya da okşasın başını, hayır yok. Oynamaz, vakit geçirmez. Erkek olmasına rağmen çocuk yani... Kız olsaydı ne olurdu hali bilmiyorum. Normalde el üstünde tutması lazımdı (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Eşlerinin erkek çocuklarla kurduğu bağ ve yakınlık dereceleri düşünüldüğünde, İpek ve Sevgi'nin deneyimlerinin farklılaştığı anlaşılmıştır. Erkek çocuk için bakım, ilgi ve sevgi konusunda daha istekli olduğunu belirttiği eşi ile bu konuda tartışma yaşadığını da ifade eden Sevgi, eşinin zihninde ne olup bittiğini anlamadığını aktarmıştır.

Kız erkek ayırımı da yapıyor. Bana diyor ki hayır; ama yapıyor. Onun içinde ne olup ne bittiğini ben bilmiyorum, ne hissettiğini de bilmiyorum. Ama bana öyle geliyor çünkü diğerine daha çok şey veriyor. Kızımı mesela asla sevmez, erkeği daha çok sever. Kızın hiçbir işine elini sürmez, erkeğe öyle değil ama. Ben konuşunca diyor ki, kız da bana yaklaşıyor. Hem çocuk mu senle ilgilenecek, sen ilgileneceksin. Mesela erkek olanla daha bir ilgileniyor. Neden böyle yaptığını da bilmiyorum, bu yüzden tartışmamız da oluyor (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28).

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen verilere göre, toplumsal bir kurum olan ailede, kadınlık ve erkeklik rolleri katılımcıların kendi anne-babalarının rol model alınmasıyla ve yetiştirilme tarzıyla ilişkili olarak edinilmiştir. Anne ve babasının davranışlarını örnek alan ve toplumsal cinsiyet rollerine dayalı iş bölümünü gözlemleyerek büyüyen kız ve erkek çocukların, kendi kurdukları ailelerde bu düzeni devam ettirdikleri anlaşılmıştır. Bu yolla da ev içi emek konusunda kadınların biyolojik cinsiyetlerinin dışında, yaşadıkları toplumun yarattığı cinsiyet rollerini farkında olmadan edindikleri ve bunlara bağlı kaldıkları belirlenmiştir. Toplumun kadın cinsiyetine atfettiği kadınlık rollerinden olan fedakâr olma, ev içi emek ve çocuk bakım sorumluluğunu üstlenmenin, bu çalışmaya katılan kadınların ve eşlerinin de temel anlayışları arasında olduğu dikkat çekmiştir. Bu anlayışla birlikte, ev içi emek ve çocuk bakım sorumluluğu katılımcıların temel görevleri haline gelmiştir. Toplumun kadını ve erkeği algılayış biçimi, eşlerin de birbirini algılayış biçimini etkilemiş ve davranışlarını şekillendirmiştir. Geniş aile şeklinde yaşanırken, evin bekâr kızı olmakla evli gelini olmanın aile içinde keskin bir ayrımının yapıldığı göze çarpmıştır. Ev içi emek ve iş bölümü konusunda gelinden beklenen kadınlık vazifelerinin evin kızlarından beklenilmediği belirlenmiştir.

5.3.2. Pandemide Gündelik Hayat

Çalışmanın bu bölümünde derinlemesine görüşmelere katılan kadınların Covid-19 pandemisi dönemi gündelik hayat deneyimlerine yer verilmiştir. Pandemi döneminden önceki ev içi emeklerinin neler olduğu, hem yetiştikleri hem de evlenip dâhil oldukları ailelerdeki iş bölümlerinin nasıl yapıldığı öğrenilen kadınların,

pandemi dönemindeki tecrübelerine de bu bölümde değinilmiştir. Covid-19 pandemisi dönemi, çalışmaya katılan kadınların deneyimleri arasında bağlantılar kurularak ev içi emek kavramı bağlamında kadın bakış açısından değerlendirilmiştir. Katılımcıların ev reisliği görevini yürüten ve kamusal alanda aktif faaliyet gösteren eşleriyle pandemi döneminde birlikte geçirdikleri vakitlerde, ev içi emek ve çocuk bakımı deneyimlerinin neler olduğu ve evdeki iş bölümünün nasıl yapıldığı bu bölümün temelini oluşturmuştur.

Çalışmaya katılan on altı kadın arasından dört kadın, Covid-19 pandemisi döneminde sosyal kısıtlamaların ve karantina günlerinin başlamasıyla gerildiklerini ve ne yapacaklarını bilemedikleri bir belirsizlik içinde bu döneme girdiklerini belirtmişlerdir. Kendi başına düşünerek ve komşularıyla bu durumu istişare ederek pandemi dönemine girdiğini anlatan Yaren, ilerleyen günlerde eşiyile boşanma aşamasına geldiklerinden bahsetmiştir.

Onunla konuşmadım ama kendi kendime çok düşündüm, evde ne yaparız her gün kavga çıkar diye. Sonrasında da zaten boşanmaktan döndük pandemide. Komşularla bile mevzusu oldu, nasıl yapmalı acaba diye. Ya bir ay evde kalırlarsa diye korktuğumuz adamlar aylarca evde kaldılar. Arkadaşlar da ben de korktuk o dönem (Yaren, Ortaokul, Ev kadını, 32).

Derinlemesine görüşmeler yapılan toplam on altı kadın arasından on beş kadın, cinsiyete dayalı iş bölümünün evliliklerinin ilk döneminde ev içinde kadının aleyhine kurulmuş olduğunu ve Covid-19 pandemisi döneminde de aynı şekilde devam ettiğini özellikle vurgulamışlardır. Katılımcıların, evlendiklerinde kendi zihinlerindeki kadınlık ve erkeklik ekseninde davrandıkları ve düzenin eşitsiz kurulumuna kendilerinin de katkı sağladıkları anlaşılmıştır. Katılımcılardan Diyar'ın "Ben evliliğimde ilk başlardan beri her şeyi kendim yaptım yaptım yaptım, sonra ona yap dediğimde "Ben ne anlarım!" demeye başladı" şeklindeki deneyimini paylaşmasından, ev içi iş bölümü konusunda eşitsiz bir başlangıç yaptığı göze çarpmıştır (Diyar, Ortaokul, Ev kadını, 31). Betül, Sultan ve Damla da bu konudaki benzer görüşlerini aktarmışlardır. Betül, eşi ile ilgili sorulan soruları yadırgamış olduğunu "Yapmayan adam virüs var diye şimdi neden yapsın ki?" sorusuyla belli etmiştir.

Temizlik ve yemek hayatta yapmaz. Ben de baştan hiç söylemedim yap diye. Bu saatten sonra söylesem de yapmaz. Diyecek “Senin işindir, yap”. Yani yapmayan adam virüs var diye şimdi neden yapsın ki? (Betül, Okuryazar değil, Ev kadını, 31).

Sultan da Betül gibi sorulan sorulara soru ile karşılık vermiştir. Durumu değiştirmek yolunda herhangi bir adım atamayacağını düşündüğündendir ki, sorusunu yine kendisi yanıtlamış ve “Ufak çocuk değil ki eğitim vereyim” demiştir. Problemin kaynağında iş bölümüne dâhil olmanın, eşinin içinden gelmeyişi olduğunu görmüştür.

Ama eşim böyle napiyim? Ufak çocuk değil ki eğitim vereyim. Eskiden beri yapmadığı şeyleri bu yaştan sonra yaptıramazsın ki. Kendi isteğiyle olursa olur. İçinden gelmesi lazım (Sultan, Okuryazar değil, Ev kadını, 32).

Damla’nın ifadelerinde çocuklarına duyduğu sitemin de ipuçları mevcuttur. El birliği yoluyla öldürülmüş olduğunu ailesine de ifade ettiğini; ama söylemlerinin duyulmadığını ifade etmiştir. Pandeminin ev içindeki mevcut düzeni iyileştirmediği ve Damla’nın özellikle psikolojik anlamda yıprandığı düşünülmüştür.

Pandemi öncesinde de bütün işler benimdi, pandemide de. Pandemi sonrasında da benim olacak. Bana göre sorumluluk anlamında değişen bir şey olmadı. Eşim gamsız. Arada dedim yasaklar olunca “Ben yoruldum, eskisi gibi değilim, beni el birliğiyle öldürdünüz, yenisi de bunları kaldıramıyor artık, buna alış” ama anlamıyor ki duymuyor bile. Bildiğin duymuyor (Damla, İlkokul, Ev kadını, 54).

Diyar, yıllar içinde eşitsiz konumunu kendi bulunduğu çevrede de gözlemlemiş ve bu durumun her aile için geçerli olduğu kanaatine varmıştır. Derinlemesine görüşmenin ilerleyen dakikalarında kadınlık ve erkeklik merkezli kurulan ev içi iş bölümünü içinde yaşadığı toplumla birlikte değerlendiren Diyar, kendi mahallesinden yola çıkarak tüm İstanbul için bir genelleme yapmıştır.

Bizim buradakilerle [Tarlabası] konuşursan anlarsın bak, evin sorumluluğu genellikle bayanlardadır. Her türlü sorumluluk bizdedir. Bu durum İstanbul’un doğasında mı var bilmiyorum (Diyar, Ortaokul, Ev kadını, 31).

Katılımcılardan Sultan, evlenmelerinden itibaren eşiyle aralarındaki iş bölümünün nasıl olduğundan bahsetmiştir. Evde Sultan ve eşinin yapacakları işlerin birbirinden net bir çizgiyle ayrıldığı ve ev içi-ev dışı ayrımının yapıldığı dikkat çekmiştir. Bu ayrımın Sultan'ın zihninde ve yaşadığı kültürde ne kadar normalleştiği “kadın kısmı” şeklindeki söyleminden açığa çıkmaktadır. Evliliğinin ilk dönemlerinde kadın olduğu için ev içi sorumlulukları üstlendiğini ve “kadın kısmının” ev dışı işlerle meşgul olamayacağını anlatan Sultan, Covid-19 pandemisi günlerinde de bu yüzden eşinin ev içi emek konusunda sorumluluk almadığını düşünmekte ve bunu normal karşılamaktadır.

Yani bilmiyorum ki neden... Ben mi yaptırmadım zamanında, acaba ondan mıdır bilmiyorum. Ben işleri ona bırakmam. Kadın kısmı dışarıya çıkmaz bizde [bir Güneydoğu Anadolu ili] zaten. Ne markete ne pazara kadın çıkmaz, her şeyi erkekler alır getirir. Özel bir şey lazım olduğunda da eşimle gider alırım. Ben evdeyken de çocuğun altını neden o değiştirsin ki? (Sultan, Okuryazar değil, Ev kadını, 32).

Sultan ile benzer deneyimlere sahip olduğu anlaşılan Emine de eşinin ev işleri konusundaki iş bölümüne dâhil olmadığını anlatmıştır. Emine'nin de Sultan gibi bu durumu normal kabul ettiği anlaşılmıştır. Emine, Covid-19 pandemisi döneminde yemek yapmadığı günlerde eşinin kızmayışını ve kız kardeşini eve çağırıp ona yemek yaptırtışını merhamet tanımı dâhilinde değerlendirmiş; eşinin mutfağa girdiğinde sadece kendisine yemek hazırlıyor oluşunu da yadırgamamıştır.

Bize bir şey yapmaz. Hiç yapmaz. Yemek yapmazsam gider kendine hazırlar, hiç kızmaz. Ama mutfağa girdiğinde bize bir şey hazırlamaz, anca kendi karnını doyurur. Çocuklara da yapmaz. Ben hasta olup yapamazsam yemek, gider dışarıdan hazır alır getirir. Ya da kardeşimi çağırır, “Ablan hasta, gel bize yemek yap” der. Öyle merhametsiz insan değildir, sağ olsun... (Emine, Okuryazar değil, Ev kadını, 40).

Hastalık açısından riskli Covid-19 pandemisi döneminde yataktan çıkamayacak kadar hasta olduğunu belirten İpek, eşinin kendisine bir bardak su getirmediğini ifade etmiştir. Hastaneye bile gidemeyen İpek, en ihtiyaç duyduğu anda bile eşinden destek görememiş ve yalnız kalmıştır.

Pandemide hasta oldum ben, hiçbir şey yapmadı. Bir hafta yatakta kaldım, kalkıp yemek falan yapacak halim yoktu. Bilmiyorum belki de şu virüs var ya, korona, ondan oldum. Sadece bir bardak su istedim ondan. Getirmedi, dedi ki “Gebereceğini de bilsem asla getirmem” (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Derinlemesine görüşmeler esnasında, Covid-19 döneminde kadının ve erkeğin birbirinden farklı olduğu algısının ev içi davranışlara yansımalarının, kadının ev içinde sorumluluklarının artması şeklinde olduğu anlaşılmıştır. Ev içi sorumluluklarıyla ilgili deneyimlerini anlatan Betül ve Hamide, kadın ve erkek işi şeklinde keskin bir ayırımdan bahsetmiştir. Pandemi döneminde mevcut iş bölümünde değişikliğe gidemediğini anlatan Betül, eşinin evde olduğu saatlerde ev içinde kendisinin aldığı sorumlulukları bile yerine getiremediğini aktarmıştır. Betül, Covid-19 pandemisi döneminde eşinin varlığından rahatsız olduğunu dile getirmiştir.

Desen ki kalk bir süpürge aç, açmaz. Desen ki bulaşık yıka, yıkamaz. Geldiğimden beri öyleydi, öyle de devam etti yani. Eşime söylesem hayatta yapmaz. İnsan yeni evlendiği zaman nasıl başlarsa, kendini nasıl gösterirse öyle devam eder. Biz de ilk başta söylemediğimiz için öyle demek ki kaldı bu da. Yattı durdu yasaklar başladığından beri. Pandemi değil de pandemi var diye adamın varlığı biraz battı. O da şu şekilde; sabah kalkarım normalde, işimi bilirim, temizliği yemeğimi yaparım, her şeyi yaparım. Adam sürekli evin içinde, sürekli yanımda... Tam süpürge açıcım diyor ki açma, camları silecem diyor ki yapma şimdi. Ben evdeyken iş yapma diyor. E sürekli de evde olduğu için ister istemez sinirlendim. Altı ay falan çalışmadı, hep evdeydi. Gel de birlikte yapalım dersem, ona da yok der. Düşün artık sen bendeki siniri (Betül, Okuryazar değil, Ev kadını, 31).

Hamide de, kadın işi ve erkek işi ayırımına dikkat çekerek, pandemi döneminde eşi evde olduğu için ev içi sorumluluklarını yerine getiremediğini aktarmıştır. Ev içi iş bölümünde, Hamide'nin eşinin görevi evden çıkarak Hamide'nin iş yapmasını kolaylaştırmak olmuştur.

Erkek evdeyse zaten kadına işi yaptırmaz ki. O evden çıkana kadar süpürge açtırmıyor, iş yaptırmıyor. Yemeğini çayını veriyorum, o evden gidince yapıyorum temizliği. Pandemide öyle oldu. O çıkana kadar ben iş yapmadım. Ama sağ olsun çıktı evden yasaklarda bile (Hamide, Okuryazar değil, Ev kadını, 39).

Yapılan derinlemesine görüşmelerde on altı katılımcı arasından on bir kadın, kadın işi olarak tanımladıkları görevleri erkeklerin üstlenmediklerini; ama erkek işi olarak tanımladıklarını kendilerinin üstlendiklerini aktarmıştır. Perde takmanın eşine ait büyük işler kategorisinde olduğunu belirten Damla, bazı zamanlar bu işi kendisinin hallettiğini ama bunun da bir hata olduğunu anlatmıştır. Kadın işi-erkek işi ayrımında var olan eşitsizliği kendi kendine derinleştirdiğini ifade eden Damla, tüm ev işlerini yaptığı için eşinin Covid-19 döneminde sorumluluk almadığını söylemiştir.

Perde takmak, badana yapmak gibi erkek işleri onun işidir. Zaten duvara da şöyle bir bakarsan fırçanın izlerini hep görürsün (gülüyor). Söylenir ama yapar büyük işler. Bazen söylenmesin diye ben yapıyorum perde işlerini. Ama bu da en büyük hatalarımdan, yapmamam lazım. Onun yapacağı işlere ben el atıp da yapınca bir dahaki sefere o daha çok söyleniyor. Diyor ki “Nasıl olsa yapılıyor, ben yapsam ne olur yapmasam ne olur...”. Bu her iş için böyle oluyor sonra. Karantina başladı ya, aylardır adam hep şu kafada bak: Ne olursa olsun yemeği önüne geliyorken kirlisi yıkanyorken neden iş yapsın? (Damla, İlkokul, Ev kadını, 54).

Covid-19 pandemisi dönemiyle beraber ev içi sorumlulukları artan Diyar, erkek işi şeklinde nitelemesine rağmen kendisinin üstlendiği alışveriş görevini eşine devretmek istediğini ama başarılı olamadığını belirtmiştir. Erkek işi olarak kabul ettiği ev dışı sorumluluklar konusunda bile eşinin Diyar’ın kadınlığını sorgulamak derecesinde ileri gittiği anlaşılmıştır.

Pandemide adamı pazara gönderiyorum ama kendim gitmediğime çok pişman oluyorum o geldikten sonra. On defa arar işte “Yok domates şurda bu kadar burda bu kadar, küçüğü şöyle büyüğü böyle... Hangisini alayım?” Saçma sapan işte ya bunun için aranır mı bir insan on defa?

Geçen gün dışardan gelirken ekmek almayı unuttum. Sofraya oturduk ki ekmek yok. Diyor ki “Sen nasıl bir kadınsın? Dışarıdan geliyorsun da ekmek neden almıyorsun?” böyle diyor. Bu kadın işi değil ki. Fırının yanından gelip nasıl ekmek almazmışım? Unuttum... Ben de böyle bir kadını... Bu hareketleri hep pandemi döneminde çıktı. Sırf ekmek almaya kendi gitmesin diye o kadar sinirleniyor. Meğer her iş kadın işymiş (Diyar, Ortaokul, Ev kadını, 31).

Çalışmaya katılan İpek ve Emine’nin deneyimlerinden anlaşılabacağı üzere, yaşam alanı ile ilgili her türlü görev kadın işi olarak nitelendirilmiştir ve bu işler evin kadınlarının işleridir. Güç gerektiren ve erkek cinsiyetine ait olduğu toplumsal olarak kabul gören işler bile İpek’in evinde -eşinin “bana ne” şeklindeki söylemleriyle- kadın işleri kategorisine alınmıştır. İpek, Covid-19 pandemisinin de hayatlarındaki bu durumu değiştirecek bir etkisinin olmadığını ifade etmiştir.

Pandemi neyi değiştirebilir ki? Evde her işi ben yapıyorum. İnsan mecbur kalınca her şeyi yapıyor. Evde elini asla bir şeye sürmez. Badanayı da ben yaparım, sobayı da ben kurarım, perdeyi de ben asarım, elektrik tamiri falan olunca onu bile ben yaparım. Evde tamir olsun temizlikle yemek olsun hep ben. O asla yapmaz. Söylerim yapsın diye ama “O senin işin, o kadınların işi, benim işim değil” der. Geçenlerde mutfak lavabosu tıkanı, söyledim diyor ki “Bana ne!”. Mecburen ben sordum başkalarından, borular aldım, değiştirdim. Ne yapayım ki? Öğrendim, değiştirdim. Lavaboyu yapmasaydım yemek de yapamazdım. Onun için fark etmez ki. Burada yemek yoksa gidip ya annesinde ya ablasında yiyor. Mesela tüp bitti, yemek yapamadım; çıktı gitti, ablasında yedi. Ne beni sordu ne çocuğu, aç mıyız diye (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

İpek ile benzer deneyimlere sahip olduğu anlaşılan Emine, eşinin sorumluluklarına müdahale edip bu sorumlulukları üstlendiği için konuyla ilgili kendisini suçlamaktadır. Pişmanlığını dile getiren Emine, Covid-19 pandemisi döneminde de durumun lehine değil aleyhine olacak şekilde devam ettiğini dile getirmiştir. Emine, evlendiklerinden itibaren erkek işi kategorisinde değerlendirdiği işleri yaptığı için eşinin bu duruma alıştığını belirtmiştir. Eşi için “O para kazanıp

getiriyor sadece. Onun dışında her iş bende. Babalık da erkeklik de bende” şeklinde bahsetmesi de, eşinin ev içi iş bölümüne dahil olmadığını anlatmaktadır.

Bu yaptıklarım başka evlerde erkek işi diye geçiyor. Ama bizim evde ben yapıyorum. Pandemide ne değişecek ki? Daha da yük bindi. Bazen ona diyorum bunu ama diyor ki “Sen ne yaparsan yap, ben sana güveniyorum”. Ama bu daha kötü çünkü alıştı ve bütün işi bana yıkıyor. Hepsi benim suçum. Eğer ben yapmasaydım o da alışmazdı böyle. Çok pişmanım ki her şeyi üzerime aldım, keşke böyle yapmasaydım. Söylüyorum söylüyorum hala verdiği cevap aynı, diyor ki “Ben sana güveniyorum. Sen toksan ben de tokum, sen açsan ben de açım” (Emine, Okuryazar değil, Ev kadını, 40).

Güler’in deneyimlerinden anlaşılacağı üzere, eşi kadınlık ve erkekliğin merkeze alınarak kurulduğu iş bölümünün değişimine direnç göstermiştir. Güler’in geçirdiği doğum sürecine rağmen var olan dengesizliğin dengeye gelmemesi, eşinin zihnindeki erkekliğin bozulma korkusundan ileri gelmiştir.

Pandemide doğum yaptım ben. Doğumdan sonra ev işlerinde birkaç kez yardım istedim, dedi ki “Bana alışma, ben yapamam. Alışma rahatlığa”. Temizlik yapan erkekleri hor görüyor. Bazen konuşunca işte falancanın karısı kocasına iş yaptırıyormuş falan der (Güler, Okuryazar değil, Ev kadını, 23).

Derinlemesine görüşmeler esnasında görüşlerini aktaran Diyar’ın bizzat kendisinin değişime dirençli olduğu anlaşılmıştır. Zihnindeki kadın ve erkek algısı doğrultusunda ev içi sorumluluklarını sürdüren Diyar, erkeklerin her işi yapmayacağını düşündüğü için eşiyle iş bölümü konusunda paylaşım yapmak adına herhangi bir adım atmamıştır.

Erkekler öyle her işi yapmazlar. Yani ben öyle düşünüyorum. Yemek falan yaparken ne bileyim aklıma bile gelmedi gelip yanımda durması veya yardım etmesi. Erkektir, ne anlar? O yokken ev tertemiz ama o varken ev dağınık. Ama kalk da topla diyemem. Bir şey dersem herhalde bana der ki “Kadın sen kafayı mı yedin?”. O yüzden ne ben dedim ne de o bir şey yaptı. Söylesem de bilmem ki, yok ya, yapmaz kesinlikle. Demem ki evi süpür

diye. Ben de şu an düşünüyorum bunu ilk defa inanır mısın? (Diyar, Ortaokul, Ev kadını, 31).

Katılımcılardan İpek ve Sultan, yoğunluklarından dolayı çocuk bakım ve ev işleri konusunda Covid-19 pandemisinden önce oldukları gibi evde düzenli olamadıklarını belirtmişlerdir. İki katılımcı da bu konuda eşlerinden aldıkları yorumları aktarmışlardır. Katılımcıların eşlerinden gördükleri muamele benzer olsa da, bu konudaki fikirleri değişiklik göstermiştir. Bu konuda İpek, işine karışılması konusunda eşini içten içe eleştirmiştir.

İster istemez çocuk var ve ev dağılıyor. Evi dağınık görünce hemen hesabını soruyor. Bir şey deyince de “Toplamak benim işim değil” diyor. Madem senin işin değil, benim işime de karışma (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Sultan ise eşinin kendisini çocuklar konusunda uyarmasını ve kendisine çocuklar hastalandığında kızmasını kötü bir muamele olarak algılamamıştır. Hatta Sultan’ın anneliğinin sorgulanmasını da yadırgamadığı dikkat çekmiştir. Özellikle bu konuda “Pandemide de sürekli uyardı. Ben de yaptım. Sonuçta benim işimdir” ifadeleri Sultan’ın bu durumdan memnun kaldığını düşündürmüştür.

Yazın sonunda hava değişimi oluyor ya, beni hemen uyarır. Çocukları kollu giydir ki hasta olmasın diye. Ben başka giydirsem de mesela değiştiriyorlar falan, sonra da eşim bana kızıyor neden bu çocuklar kendi istediklerini yapıyormuş diye. “Sen anne değil misin?” diye söylüyor ama işte bir şey demiyorum ben. Pandemide de sürekli uyardı. Ben de yaptım. Sonuçta benim işimdir. Pandemide bir-iki kez çocuklar durmadı hiç. Sıkıldılar dışarı çıktılar. Sonra da ateşlendiler, hasta oldular. Eşim de bana kızdı “Sen ilgilenmedin çocuklarla, soğukta kısa kolluyla dışarı saldın; ben sana iyi giydir demiştim” dedi. Onun dışında kavgamız falan olmadı (Sultan, Okuryazar değil, Ev kadını, 32).

Ev işlerinin yanı sıra çocuk bakım sorumluluğu konusunda da görüşlerini bildiren on altı kadın arasından on üç kadın, eşlerinin doğumlarından itibaren çocukların bakımıyla ilgilenmediklerini ve Covid-19 pandemisi döneminde de bu

durumun devam ettiğini belirtmiştir. Eşinin çocuk bakım sorumluluğunu çocuklarının doğumundan itibaren üzerinde hiç hissetmediğini belirten Güler, pandemi döneminde herhangi bir değişikliğin olmadığını anlatmıştır. Güler'in "Pandemi oldu diye sorumluluk mu alacak zannediyorsun?" şeklindeki sorusu, aralarındaki eşitsizliğin değişmeyeceğini ve artık normalleştiğini düşünmesinden kaynaklanmıştır.

Onun işi olan bir şey yok evde. Pandemiden önce yüzünü göremezdim bile. Ya bak şu kadarını söyleyebilirim, geç gelirdi eve hep. Kahveye gidiyormuş, inanmıyordum. Kendi istedi evlenmeyi ama neden öyle yaptı, bilmiyorum. Çocuklardan sonra da takmadı, biz varız ya da yokuz evde yani hiçbir farkımız yoktu. Sence onun sorumluluğu olur mu evde? Ya da pandemi oldu diye sorumluluk mu alacak zannediyorsun? (Güler, Okuryazar değil, Ev kadını, 23).

Çalışmaya katılan on dört kadın, Covid-19 pandemisi döneminde çocuk bakımı konusunda eşleriyle herhangi bir sorumluluk paylaşımı yapma yoluna gidemediklerini bildirmişlerdir. Evde geçirdikleri günlerde çocuklarıyla birlikte zamanlarını nasıl değerlendirdiklerini anlatan katılımcılar, eşlerinin çocuklarla herhangi bir etkinliğe dâhil olmadıklarını aktarmışlardır. Eşinin sorumluluklarını da üstlendiğini belirten Gönül, eşinin çocuklarla ilgilenmediğini ifade etmiştir. Ayrıca, Covid-19 pandemisi döneminin de bu konuda hayatlarında olumlu yönde herhangi bir değişikliğe yol açmadığını anlatmıştır.

Hiç birine bakmadı, hiç biriyle de ilgilenmedi. Normalde bakmayan pandemide bakar mı? Yine bakmadı, oturdu. Ben çocukları dışarı götürüp gezdirmekmiş falan yaparım onun yaptığı işleri de, o benimkileri yapmaz işte. Ben yokken çok zorda kalırsa yapar belki ama pandemide nasıl olsa ben de evdeyim, bütün sorumluluk da bendeydi (Gönül, İlkokul, Ev kadını, 33).

Deneyimleri Gönül ile örtüşen Betül de çocuk bakımıyla ilgili eşinin herhangi bir sorumluluk almadığını, pandemi döneminde doğum yapmış olmasına ve eşinin evde bulunmasına rağmen durumun değişmediğini belirtmiştir.

Yok, evde değişen hiçbir şey yok. Keşke değişseydi. Zaten 1 Temmuzda ben doğum yaptım. Pandemide doğurdum. Ne pandemiden ne doğumdan önce olsun sonra olsun, ya elini bir işe bir bişeye sürmedi. Hayatım etkinlik olmuş benim (güliyor) (Betül, Okuryazar değil, Ev kadını, 31).

Katılımcılardan Yaren ve Güler; Covid-19 pandemisi döneminde sürekli evde kalmanın, eşlerinin hayatlarını yeniden programlamalarına yol açtığını belirtmiş ve bu yeni programda çocuklara zaman ayrılmadığını eklemişlerdir. Karantinalarda yaşadıkları deneyimlerden bahsederken Yaren eşi için “Sanki işten bir günlüğüne izin almış gibi takıldı” demiştir. Buradan, eşinin geçici ve kısa bir süreliğine evde bulunuyormuş gibi davrandığı ve sorumluluk almadığı anlaşılmıştır. Çocuklarla ilgilenmek ve onlarla oyunlar oynamak yerine bir an önce onların uyuması için eşinden daha fazla fedakârlık yapmasını bekleyen eş, Yaren için pandemi döneminde daha çok sıkıntıya sebep olmuştur.

Kendi rahatına çok düşkün ya o yüzden çocuklarla uğraşmak istemiyor. Bahane bulmuş tabi hazır evdeyken rahat etmek, dinlenmek istedi. Sanki işten bir günlüğüne izin almış gibi takıldı. Mesela bana pandemide her gece dedi ki “Allah aşkına git sen uyu da çocuklar da uyusunlar artık” (Yaren, Ortaokul, Ev kadını, 32).

Güler, pandemi döneminde eşinin kendi keyfi programına göre bir gece-gündüz zaman ayarı yaptığını ve buna göre yaşadığını aktarmıştır. Gündüz çocuklarının ve eşinin uyanma saatinde uyuyan, onların uyuduğu gece vaktinde de uyanıp tek başına zamanını geçiren eşin varlığı pandemi döneminde Güler için avantaj oluşturmamıştır.

Çocuklarla çok da ilgilenmedi. Sabah 5.00’e kadar oturdu hep. Oyun oynadı, televizyon seyretti. O uyuduğu zaman da biz uyanıyorduk. Zaten çocuklar erkenden uyanıyor. Çocuklar da nereye kadar sessiz durabilir ki o rahat uysun diye... Çocuktur sonuçta, ister istemez ses çıkıyor. Akşama kadar o yattı, biz çocuklarla durduk. Akşam da uyanıp karnını doyurdu falan. Zaten öyle böyle diyene kadar da biz uyuduk çocuklarla geri. Öyle geçti günler. Ha pandemiden önce nasıldı dersin, aynıydı. Çocuklarla ilgilenmiyor (Güler, Okuryazar değil, Ev kadını, 23).

Ayça da yaşadıklarını anlatarak kendi durumunu ortaya koymuştur. Eşinin ne çocukla ne de ev içi konularla ilgili sorumluluk aldığını, sürekli emirler yağdırdığını anlatan Ayça'nın konuyla ilgili kendini üzgün hissettiği anlaşılmıştır.

Pandemide sürekli bana emirler verdi. Çocuk var, sürekli orayı burayı çamaşır suyuyla sil diye... Çocuğu sakın bir yere çıkarma diye... Ha ama kendine dönük bir şey yok. Bana o kadar emreden adam işten eve geldi de elini bile yıkamadı o dönem. Maskesini attı evin ortasına. Kendi virüs bulaştırmıyor demek ki (Ayça, Lise, Ev kadını, 23).

Çalışmaya katılan yedi katılımcı, Covid-19 pandemisi dönemindeki tüm deneyimlerinin sonunda eşleriyle birbirlerini daha iyi tanıdıklarını ifade etmiştir. Evliliklerinden itibaren pandemi dönemi başlayana kadar geçen sürede zamanlarının çoğunu birbirlerinden ayrı geçiren eşler, sokağa çıkma yasaklarıyla evde birlikte vakit geçirmeye başlamışlardır. Birbirlerini daha iyi gözlemleme fırsatı bulduklarını “Evde kalınca birbirimizi tanıdık. Huylarımızı tam tanıdık yani. Dedim valla yeter artık işe git diye” sözleriyle aktaran Derya'nın bu durumdan pek de hoşnut olmadığı anlaşılmıştır (Derya, Ortaokul, Ev kadını, 27). Diyar da eşini pandemi döneminde daha iyi tanıdığını ve ondan yardım istemeyi tercih etmediğini aktarmıştır. Eşiyile tartışmaktan kaçınmanın yolunu tüm ev içi sorumlulukları üzerine almak şeklinde bulan Diyar, Covid-19 pandemisi döneminde eşinin rahat bir insan olduğunun farkına vardığını aktarmıştır.

Ne dediğinde kavga çıkacağını öğrenince artık ona göre davranıyor insan. Pandemide de iyice tanımış oldum da ona göre davrandım. Temizliğe falan yardım istesem kesin kavga çıkardı. Değişik bir huyu var, pandemide fark ettim. Adam oturuyor saatlerce çit çit çit çekirdek çitliyor. Anladım ki rahatına düşkün bir insan. Çekirdeği çitliyor, oraya yanına biriktiriyor ki bir görsen. Ben en sonunda dedim ki “Ya sen rahatına ne kadar düşkünsün, hiç düşünmüyorsun beni” ama umursamadı (Diyar, Ortaokul, Ev kadını, 31).

Katılımcılardan Ayça da eşini evlendikten sonra ve Covid-19 pandemisi döneminde tam olarak tanıdığını belirtmiştir. Evlendikten sonra tam zamanlı olarak

evde vakit geçirmediikleri için eşinin huylarını bilmediği anlaşılan Ayça, pandemi döneminde bu fırsatı yakalayabildiğini dile getirmiştir.

Neden evlendin diyorsun değil mi? Ama evlenmeden evvel nasıl tanıyabilirsin? Akşam olunca herkes evine gidiyor, ben kendi evindeki adamı nasıl tanıyabilirim? Temiz mi, titiz mi ben nerden bilebilirdim ki evlenmeden? Ha bir de şu virüs şeylerinde tanıdım adamı. Huyunu suyunu falan... Bir insanı tanımak için önce evlenmek sonra virüs lazım demek ki (Ayça, Lise, Ev kadını, 23).

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen veriler ışığında, Covid-19 pandemisi döneminde kadının ev içi emeğinin görünmezliği sorunu kadın bakış açısından değerlendirilmiştir. Covid-19 pandemisi döneminden önce kadınların aleyhine olacak biçimde kurulduğu anlaşılan ev içi emek dengesi, pandemi dönemiyle birlikte yeniden üretilmiştir. Bu yeniden üretim, ev içi emek eşitsizliğindeki uçurumu yine kadınların aleyhine olacak biçimde derinleştirmiştir. Aile içinde yapılan iş bölümünün cinsiyete dayalı gerçekleştirilmesi, kadın açısından olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde katılımcıların akrabaları, eşleri ve çocukları için gerçekleştirdikleri karşılıksız ve ücretsiz ev içi emeklerinin Covid-19 pandemisi döneminde arttığı; fakat bununla ters orantılı bir şekilde görünürliğünün azaldığı anlaşılmıştır.

5.3.3. Pandemide Ev İçi Emek ve Gündelik Hayat Deneyimlerinin Aileye Etkisi

Çalışmanın bu bölümünde Covid-19 döneminde kadınların ev içi emek ve gündelik hayat deneyimlerinin aileye olan etkisinin ne olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Toplumun ailede kadın için uygun gördüğü sorumlulukları benimseyip benimsemedikleri araştırılmış olan kadınların, Covid-19 pandemisi döneminde ev içi sorumlulukları eşleriyle paylaşma konusunda ne yaşadıkları, ne hissettikleri ve bunun aileye olan etkisi ele alınmıştır. Doğanın belirlediği kadın ve erkek cinsiyetine toplumun getirdiği yorum olan kadınlık ve erkekliğin, çocuk bakımı konusunda da tezahürlerinin neler olduğunun öğrenilmiş olması, Covid-19 pandemisi döneminde ailenin tam anlamıyla değerlendirilmesine ışık tutmuştur. Yapılan derinlemesine

görüşmeler yoluyla kadınların yetiştikleri aile ve kültürün etkisiyle kendi çocuklarını toplumsal cinsiyet kavramlarına ne kadar sadık kalarak yetiştirdikleri, çocuklarına ev içinde görev ve sorumluluk verirken cinsiyetleriyle ilgili hangi düşünceleri temele aldıkları ve bu konuda neler hissettikleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmaya katılan toplam on altı kadın arasından on kadının, Covid-19 pandemisi dönemiyle birlikte eşlerini ve evliliklerini toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirdikleri anlaşılmıştır. Bugüne kadar cinsiyet rollerini hayatın normal akışı içinde olağan bir durum gibi algılamış ve buna uygun yaşamış olan katılımcılar, pandemi döneminde ev içi kadınlık rollerini yük gibi algılamaya başlamışlardır. Ev içi emekleri karşılığında takdir görmedikleri için kendilerini kullanılmış hissettiklerini, değersiz ve eşitsiz konumda olduklarını fark ettiklerini ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili görüşlerini dile getiren Gönül, kendini evde yok hissettiğinden bahsetmiştir.

Ben kendimi yok hissediyorum. Ben yokum bu evde. Eşya gibi varım yani, onlar için varım. Kullanılıyorum gibi. Bedenime hep zarar verdim. Ne zaman konuşacak olsam diyor sabret, borcumuz var. Borç bitince mi beni seveceksin? Buramda kaldı çok şey. Ben şimdi bu kadar çekerim ya, kimse bilmez. Herkes çok mutluymuş zanneder. Bakma, yansıtmam kimseye. Çocuklarım babasız büyüsünler istemedim (Gönül, İlkokul, Ev kadını, 33).

Ayça, kendini ev içinde eşiyile eşit görmediğinden bahsetmiştir. İş gücüne dâhil olduğu evliliğinin ilk dönemlerinde hem çocuk bakımı görevini hem de ev kadınlığı rolünü üstlenen Ayça, eşinin eve geldiğinde hiçbir sorumluluğa ortak olmadığını aktarmıştır. Covid-19 pandemisi döneminde yemek hazırlarken eşinden sadece çocukla ilgilenmesini beklediğini; fakat herhangi bir destek görmediğini eklemiştir. Tüm rolleri tek başına üzerinde topladığı anlaşılan Ayça'nın, pandemi döneminde ev içi karşılıksız emeğinin arttığı anlaşılmıştır. Konuyu değerlendiren Ayça, kendini evde eşiyile eşit görmediğini ifade etmiştir.

Kendimi kesinlikle onunla eşit görmüyorum. Bak mesela çalışıyor, benim de çalıştığım zamanlar oldu. Ben eve gelip hem yemek yapıp hem çocuğa bakıyorum; o da yan gelip yatıyor. Şimdi ben akşama kadar çocukla uğraşıyorum, en azından çocuğu tutsun yanında, sofrayı da yine ben

kurayım. Çocukla beraber mutfakta koşuşturmak çok zor. O çocukla ilgilenirken ben yemeği yapsam kolay. Ama gelir, eline telefonu alır hemen bağıırır “Ya duruyo mu işte bak, ağlıyo. Napim, benle durmuyo, seni istiyo” diye. Hemen postalar çocuğu bana. Değerim yok ya... (Ayça, Lise, Ev kadını, 23).

Covid-19 pandemisi dönemi başladıktan sonra ev içi düzenin bozulduğuna dikkat çeken Diyar’ın, eşinin evdeki varlığını kendisi için bir yük gibi gördüğü sonucuna varılmıştır. Diyar, kendi dinlenmesini ve sağlığını evin diğer üyelerinden üstün tutan eşiyile aynı evde daha fazla vakit geçirmek istememiştir ve karantina sürecinin tekrarından korktuğunu dile getirmiştir.

İş yapmak olunca eşit değiliz. Pandemi de eşitliği iyice bozdu. Neymiş, kendimizi yormamamız lazımmiş, sağlığımıza dikkat etmemiz gerekiyormuş ki bağışıklık sistemimizi yüksek tutalım. Bu oturarak mı olur? Sabahtan akşama kadar elinde çekirdek çit çit çit olmaz ki... Ay o yasaklar gelmesin, düşündükçe yüreğim hop ediyor ya gelmesin (Diyar, Ortaokul, Ev kadını, 31).

Covid-19 pandemisi döneminin başlaması ve evde eşleriyle eskisine oranla daha fazla vakit geçiren katılımcılar, kendilerini eşlerinin yanında iyi hissetmediklerinin farkına vardıklarını belirtmişlerdir. Derya, eşiyile aralarındaki uçurumu “Anlatamıyorum. Her şeyi ona anlatamıyorum. Anlatsam da kulak vermiyor zaten” şeklinde ifade etmiştir (Derya, Ortaokul, Ev kadını, 27). Sevgi de “Kendimi onun yanında iyi de hissetmiyorum, kötü de hissetmiyorum. Kendimi bir şey hissetmiyorum. Olsa da olur olmasa da olur gibi hissediyorum” demiştir (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ev içinde görünür hale gelmesiyle katılımcılar, eşleriyle eşit konumda olmadıklarının farkına varmışlardır.

Covid-19 pandemisi dönemini kendileriyle ortak sorumluluklara girmeyen eşleriyle aynı evde geçirmeleri, çalışmaya katılan sekiz katılımcıyı konuyla ilgili sorgulamalar yapmaya yönlendirmiştir. Eşlerinin tavırlarını ev içi emek ve çocuk bakımı bağlamında yeniden yorumlayan kadınların, içinde bulundukları durumdan rahatsız oldukları ve kendilerini çaresiz hissettikleri belirlenmiştir. Görüşlerini ifade eden Betül, Covid-19 pandemisi döneminde sabrının taşma noktasına geldiğini ama

konuya herhangi bir çözüm getiremediğini dile getirmiştir. Çocuklarının etkilenmesini önleme amacıyla da konuyu uzatmadığını aktarmıştır.

Pandemide de günlük işler oldu hep, yani benim görevlerim çoktu. Pandemide bu adam evdeyken aha burama geldi, az kaldı buramı da aşılıyor. Diyorum ki artık yeter. Bir sürü iş bende, insanın zoruna gitmiyor mu gidiyor. Ama ne yapabilirsin ki bu saatten sonra? Bu saatten sonra değiştiremem. Ne kadar desen de olmaz bu saatten sonra. Yapmıyor. Ben bilsem ki bir şey olacak, üzerinde durucam. Ama biliyorum, olmuyorsa da fazla üstünde durmam yani. Demem yani bunu böyle yap, şunu şöyle yap. Ben fazla öyle tartışmaya şeye gelemiyorum. Çünkü tartışırsam migrenim tutuyor, başım ağrıyor. Çocuklarıma bakamıyorum o zaman da. Üzüliyorum daha çok. O yüzden de fazla şey yapamıyorum, üstelemiyorum (Betül, Okuryazar değil, Ev kadını, 31).

Covid-19 pandemisi dönemindeki deneyimleri bu konuda Betül ile örtüşen Güler'in ifadelerinden de tartışma yaşanmaması için sustuğu anlaşılmıştır. Güler, çocuklarının zarar görmesinden endişelendiği için ev içinde sorumlulukları tek başına yerine getirmeye çalışmıştır.

Ben de bu durumu kabul etmiyorum ama bakıyorum ki tartışma çıkıyor, susuyorum. Çocukların yanında neden tartışayım hem onların günahı ne? Çocukların ister istemez aklında kalıyor, psikolojileri bozuluyor. Her işi ben yaptım o yüzden, elini sürmedi (Güler, Okuryazar değil, Ev kadını, 23).

Katılım sağlayan on altı kadın arasından sekiz kadın, eşlerinin ev içi işbölümüne kendilerinin katılmadıklarını; fakat çocukları yardım etmek üzere görevlendirdiklerini belirtmişlerdir. Eşlerin işe, çocukların okula gittiği ve akşamları tüm ailenin birlikte vakit geçirdiği dönemin aksine; Covid-19 pandemisi döneminde aile üyeleri tam zamanlı olarak evde bulunmuştur. Bu şekilde de pandemi döneminde ev içi iş bölümünde değişikliğe gidilmesinin önünü açılmıştır. Çalışmaya katılan kadınlar için yapılan değişikliğin, eşleriyle ev içinde sorumluluk paylaşılması ve çocuklara örnek olunması yoluyla değil, çocukların babaları tarafından emirlerle yönlendirmesi yoluyla gerçekleştiği anlaşılmıştır. Çocukluk çağında ailesinde gördüğünü doğal yollarla örnek alarak tekrarlaması beklenen çocukların, bir güç

olarak kabul edilen baba kimliğinden çekinerek annelerinin ev içi görünmeyen emeklerine destek olmalarının sağlandığı belirlenmiştir.

Ev içinde Hamide'nin eşinden beklentisinin düşük olduğu “Bu pandemide bazen ben yattım, o çay yaptı çocuklara. O zaman o ilgilendi çocuklarla, dedi ki “Sesinizi çıkarmayın, hasta var” sözlerinden anlaşılmıştır. Hasta olup yattığında bile eşinin ev işleri ve yemek yapmasından ya da kendisiyle ilgilenmesinden değil, çocuklara çay yapıp sessiz olmalarını sağlamasından bahsetmesi Hamide'nin yeniden üretim alanı olan evdeki tek yönlü emeğini göstermiştir. Ayrıca, çocukların evdeki iş bölümüne Hamide tarafından değil de eşi tarafından yani bir erkek tarafından dâhil ediliyor olması, Hamide için olumlu ve pekiştirici bir davranış niteliğinde anlam kazanmıştır. Hamide, babalarının yönlendirmeleriyle çocuklarının ev içi emeğe dâhil edilmesini, eşinden gördüğü yardım şeklinde aktarmıştır.

Çocuklara der ki “Annenize yardımcı olun, sofrayı kurun”. Allah ondan razı olsun bak eğer evdeyse ben çocuklara iş vermiyorum, o veriyor. Çocuklarla öyle ilgilenmesi benim için daha iyi. Çünkü çocuklar babası varken daha bir şey oluyorlar. Ben hissediyorum çocuklar babalarından korkuyor. Korkmaları iyi, korkmazlarsa hiçbir şey yapmazlar (Hamide, Okuryazar değil, Ev kadını, 39).

Sultan ve Gönül'ün eşlerinin de ev içinde kendilerinin emek vermedikleri konular için çocuklarını yönlendirdikleri belirlenmiştir. Deneyimlerini paylaşan Sultan ve Gönül'ün bu durumdan rahatsız olup olmadıkları, söylemlerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Özellikle Sultan'ın “Ben bir şey yaparken, şimdi Allah var inkar edemem, çocuklara hep diyor kalkın annenize yardım edin diye, sağ olsun. Ama kendinin yardım huyu yok” paylaşımındaki “sağ olsun, inkâr edemem” kelimeleri, konuyu yadırgamadığını göstermiştir (Sultan, Okuryazar değil, Ev kadını, 32). Gönül de eşinin hasta oluşuyla ev içinde sorumluluk almamasını ilişkilendirmiştir. Gönül'ün eşinin, çocuklar üzerinden kendisine yardım gönderdiği anlaşılmıştır.

Baba iş yapmaz çünkü hiç evde durmadı. Durduğu zaman da zaten çok hastaydı hep yattı. Ama yatarken de hep çocuklara söyledi kendi iş yaptırdı. Ben iş yaparken peşimden gönderdi, dedi gidin annenize yardım edin (Gönül, İlkokul, Ev kadını, 33).

Çalışmaya katılım sağlayan altı katılımcının çocuklarını yetiştirirken, onları evdeki iş bölümüne dâhil etme konusunda farkında olmadan toplumsal cinsiyet kalıplarına uygun davrandıkları belirlenmiştir. Bir katılımcının ise kızı olmamasına rağmen, olduğunda kendi zihnindeki kadınlık kavramına uygun yetiştireceğine dönük hayallerinin var olduğu anlaşılmıştır. Yetiştikleri kültürde ve içinde doğup büyüdüğü ailelerde öğrendikleri kadınlık-erkeklik kavramlarının kadınların bilinçaltılarına yerleştiği ve Covid-19 pandemisi döneminde herhangi bir değişikliğe uğramadığı belirlenmiştir. Katılımcılardan Derya, Meltem ve Diyar çocuklarını evdeki iş bölümüne dâhil ettiklerini ve bunu yaparken herhangi bir cinsiyet ayrımcılığına gitmediklerini ifade etmişlerdir. Ancak söylemlerinden, kız ve erkek çocuklarına olan yaklaşımlarının farklı olduğu görülmüştür. Derya kız çocuklarına evde iş yaptırdığını ama erkek çocuğuna yaptırmadığını dile getirmiştir. Erkek çocuğunun işlere dâhil olmayışını isteksizliğiyle açıklamıştır.

Ekmeği götürüp getirsinler, sofraya bezini koysunlar isterim. Ben diyorum da öyle yaptırıyorum. Hepsine söylüyorum ama erkek olan yapmıyor. Çünkü o biraz şey, her işi yapmaz. Mesela kızların elbisesini katlayıp veriyorum götürüp dolaba koysunlar diye, koyduruyorum onlara. Ama işte erkek olan yapmak istemiyor diye yaptırmıyorum. Yoksa yani ben ayırmam cinsiyet, o yapmıyor (Derya, Ortaokul, Ev kadını, 27).

Meltem, kızına ev içinde sorumluluklar verdiğini ve bu sorumlulukları çeşitli yaptırımlar yoluyla yerine getirttiğini; oğluna ise verdiği sorumlulukları yerine getirmediğinde herhangi bir tepkide bulunmadığını dile getirmiştir. Covid-19 pandemisi döneminde kızıyla kendi deyimiyle “analıkızlı” mutfakta vakit geçirdiğini anlatan Meltem, oğlunun kendileriyle pek alakası olmadığını belirtmiştir. Meltem, kendisinin cinsiyet ayırımına gitmediğini belirtmiş ama ev işlerine kızını daha fazla yönlendirmiştir.

Aslında ben ayırmıyorum da kendileri ayrılıyorlar. Kıza diyorum ki odanı topla, alıştırıyorum onu da yavaş yavaş çoğu şeye. O bazen toplar, bazen de sallar. Topla derim hemen, toplamazsan hepsini dolaba tıkıştırıcam, aldığın zaman hepsi gelir üzerine. Toplatıyorum öyle (gülüyor). Oğlan desen fazla sallamaz beni. Kıza yaptığımı oğlana hiç yapmıyorum. Oğlan

büyürken kız oldu, aralarında kıskançlık olmasın diye oğlana çok ilgi gösterdim. Şımarı galiba. Mesela sofrayı hazırlarken oğlan bana yardımcı olmaz ama kız olur. Kızım kahvaltılıkları çıkar dolaptan diyorum; çıkartır hemen, tabakları düzeltir bardakları falan. Oğlanın pek bizle alakası olmadığı için yani yapmaz. Oyun oynar hep. Biz kızımın analıkla iyiyiz ya... Pandemi de yaradı valla, kızını mutfağa soktum hep bir şeyler yapmayı öğrettim (Meltem, İlkokul, Ev kadını, 39).

Kız çocuğu olmayan Diyar, derinlemesine görüşmeler esnasında kız olması durumunda yapacakları etkinlikler ile ilgili hayallerinden bahsetmiştir. Bu hayallerinin mutfakta geçmesi dikkat çekmiştir. Diyar “Çok istiyorum bir kızım olsun. Onunla beraber mutfağa girelim, yemekleri yapalım. Kızım olsa onun mutfağa girip yemek yapmasını isterim” demiş ve var olan iki oğlu için hiç böyle bir hayali olmadığını “Büyüyünce bilmiyorum ki oğlanlara da yaptırır mıyım, yaptırırım herhalde ya hiç bilmiyorum” şeklinde ifade etmiştir (Diyar, Ortaokul, Ev kadını, 31).

Yüz yüze görüşmeler yapılan on altı kadın arasından dört kadının, erkek çocuklarını ev içi emek sorumlulukları konusunda bilinçli yetiştirdikleri anlaşılmıştır. Bir katılımcının ise erkek çocuğu olmamasına rağmen, olduğunda kızıyla aynı doğrultuda yetiştireceğine dönük kararlarının olduğu belirlenmiştir. Covid-19 döneminde ev içinde cinsiyet temelli ağırlaşan sorumluluklarının bulunduğu belirlenen kadınların, kendi çocuklarını yetiştirme tarzlarında değişikliğe gitmeleri dikkat çekmiştir. Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) bünyesinde verilen Anne Destek Programı’na katıldığı anlaşılan Yaren, aldığı eğitimden ve Covid-19 pandemisi dönemi tecrübelerinden yola çıkarak oğlunun ev içi görev paylaşımında yer alması gerektiğini belirtmiştir. Yaren, oğlu ile eşinin ev içi emek bağlamında benzer davranışları sergilediklerini düşünmüş ve bunu değiştirmek üzere kararlar almıştır.

Oğlu da babası gibi, aynılar. Artık iş yaptırıyorum, görev veriyorum. Yatak toplarken, sofrayı hazırlarken yanımda tutuyorum hep onları. Kız-erkek ayrımım yok. AÇEV’deki öğretmen de öğretti, dedi ki “Erkeklerle daha çok yaptırın. Her zaman siz yanında olmayabilirsiniz, yarın öbür gün üniversiteye gidince aç kalırlar. Erkeklerle daha çok yaptırın ki evlendiklerinde onlar da iş yapsınlar. Hayat beraber güzel”. Yasaklar oldu

ya, bir kocama baktım bir de oğluma ki aynılar. Ama karar verdim, öğretiyorum oğlana (Yaren, Ortaokul, Ev kadını, 32).

Gönül, kızının ve oğlunun eşit olduğunu savunmuş ve bu fikrini vurgulamıştır. Gönül “Çocuklara iş yaptırıyorum. Bazen yardım isterim çocuklardan. Oğlan der ki, o kızdır yapsın der. Yok derim erkeksin gel sen yap, eşitler benim gözümde” sözleriyle erkek olduğu için iş yapmak istemeyen oğluna, özellikle erkek olduğu için görevler verdiğini açıklamıştır (Gönül, İlkokul, Ev kadını, 33).

Eşlerinin ev içinde sorumluluk almaması ortak deneyiminde buluşan Ayça ve İpek, Covid-19 pandemi döneminde oğullarını küçük yaşta bilinçlendirme isteklerinin doğduğundan bahsetmişlerdir. Dikkat çeken husus, Ayça’nın henüz bir oğlunun olmayışıdır. Ayça “Kocam evde iş yapmaz ya, ben çocuklarıma ileride her şeyi birlikte yapmayı teşvik ederim. Hele ki de oğlum olursa ona” şeklinde planını aktarmıştır (Ayça, Lise, Ev kadını, 23). İpek de, “Çocuğum ona benzemesin diye işleri öğretmeye çalışıyorum. Sofra kurarken yanıma çağırıyorum, sofra bezini ona serdiriyorum” diyerek oğlunun eşini örnek almasının önüne geçmeye çalıştığını ifade etmiştir (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Katılımcılardan Betül ve Sevgi, Covid-19 pandemisi döneminde ev içine ait sorumluluklarını yerine getirirken sıkıntı yaşadıklarını aktarmışlardır. Bu sıkıntılardan yola çıkarak düşünme imkânı bulduklarını ve kararlar aldıklarını belirtmişlerdir. Betül ve Sevgi, çocuklarına küçük olmalarına rağmen kız-erkek ayrımı yapmadan görevler verdiklerini belirtmiş ve çocuklarının ileriki dönemlerde sorun yaşamalarının önüne bu şekilde geçmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Betül, bu şekilde davrandığında çocuklarını ev işlerine alıştıracağına inanmaktadır. Ev işine alışan çocukların, kısa vadede öncelikle Betül’ün sorumluluklarını devralmasının planlanması dikkat çekicidir. Ayrıca, işe alıştırılan çocukların cinsiyetinin bugün itibarıyla kız oluşu da önemlidir.

Çocuklar çok küçük. Kardeşine bez getiriyor, kardeşine su veriyor, ben bir şey yapacağım zaman ışık açtırıyorum ona. Sofraya ekmek götürür, bana yardım eder. Erkek olsaydı da aynısını yapardım. Kız erkek benim için fark etmez. Diyorum ki alışsınlar. Alışsınlar çünkü ben artık yapamıyorum.

Pandemide çok yorulunca dedim keşke daha büyük olsalardı da bana daha çok yardım edebilselerdi (Betül, Okuryazar değil, Ev kadını, 31).

Sevgi, Betül ile karşılaştırıldığında daha uzun vadede planlamalar yapmaktadır. Bu noktadaki önemli husus, Sevgi'nin kendi evliliğinden yola çıkarak erkek çocuğunun öğrenmesi gerekenleri belirlemiş olmasıdır. Erkek çocuğunun evlendiğinde, ev içinde kendi babasından farklı bir tutum ve anlayışa sahip olması konusunda çaba gösteren Sevgi, olacakları gördüğünün altını çizmiştir.

Kız heveslidir çok, yapar bazen. El işi, ev işi falan konularında çok hevesli. Oğlan da yapsın isterim çünkü yarın bir gün bir şey olursa kendi ayağının üstünde dursun. En azından tek başına evde kaldığı zaman bir yemek yapmayı bilsin. Pandemi yorucu geçiyor, yarın bir gün olacakları görüyor insan çocuklarının da evliliklerinde. İşte ben de bu sokağa çıkma şeylerinde anladım. O yüzden ikisinin de öğrenmesini istiyorum. Ben diyorum ki çocuklarım öğrensin, kimseye muhtaç olmasın (Sevgi, İlkokul, Ev kadını, 28).

Derinlemesine görüşme yapılan Diyar ise hem Covid-19 pandemisi döneminde anlattığı sıkıntılar hem de çocuklarının okulundaki öğretmenin uyarılarına rağmen düşüncelerini toplumsal cinsiyet kavramından ayıramamış ve netleştirememiştir. Oğluna ev içinde sorumluluklar verdiğine şahit olduğu öğretmenle ilgili kızı olmadığı için böyle davrandığı yorumunu getiren Diyar, oğullarına ev işi öğretmek konusundaki kararsızlığını aktarmıştır.

Öğretmeni de söylemişti çocuklara görev verin diye ama napaız bilemem. Büyüyünce bilmiyorum ki oğlanlara da yaptırır mıyım, yaptırırım herhalde ya hiç bilmiyorum. Öğretmenimizin oğlunu görüyorum mesela akşamları genellikle annesinin camını silerdi. Kızı olmadığı için mecburen oğluna veriyor bu tür sorumlulukları. Belki ben de yaptırırım ileride kızım olmazsa, bilmiyorum. Büyüyünce oğullarıma öyle ev işi falan yaptırmam. Bilmem ki... Ekmek alır gelirler falan herhalde (Diyar, Ortaokul, Ev kadını, 31).

Derinlemesine görüşme esnasında deneyimlerini ve Covid-19 pandemisiyle birlikte aldığı kararları içtenlikle aktaran İpek, görüşmenin sonuna doğru sesinin duyurulacak olmasına olan mutluluğunu dile getirmiştir.

Şimdi benim adımı vermeden, bu söylediklerimi herkese duyuracak mısın?

Bir kişi bile okuyup farkına varsa yeter benim için. Sağ ol, iyi ki geldin.

Susmak başka, sesini duyurmak başka (İpek, İlkokul, Ev kadını, 23).

Sonuç olarak, Covid-19 pandemisi döneminde ailedeki tüm çocukların tam zamanlı olarak evde bulunmasıyla kadınların ev içi sorumlulukları artmıştır. Çocuk bakımının ailede annenin görevi olarak algılanması, kadın üzerindeki baskıyı arttırmış ve özgürlüğünü engellemiştir. Kadınlar, artan emeklerinin görünmezliğinin de belirginleşmesiyle sorgulama yapmaya başlamışlardır. Kurdukları aile düzenini ve eşlerini değerlendirme fırsatı bulan kadınlar, evde eşleriyle eşit konumda olmadıkları kanaatine varmışlardır. Ayrıca sadece kadın olmalarından kaynaklı ev içinde aldıkları sorumluluk, erkek çocuklarını yetiştirme tarzlarında da bir değişikliğin gerekli olduğunu düşüncülerinin yolunu açmıştır. Eşlerine tek taraflı hizmet ettikleri anlaşılan katılımcıların, özellikle erkek çocuklarına ev içi sorumluluklarını kazandırmaya çalışmaları da ileriye dönük toplumsal cinsiyet algısının kırılması konusunda atılan önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir.

SONUÇ

Bilim ve teknoloji çağının getirisi olarak, günümüzde her yapının işleyişi hızlı bir değişime uğramaktadır. Toplumdaki geleneksel yapı ve normlar bu değişikliklerden etkilenmekte ve yenilenmektedir. Toplumun yapı taşı olan aile kurumu da ekonomi, siyaset, kültür ve sağlık gibi alanlardaki değişimlerden etkilenmekte ve farklılaşmaktadır. Bu tez, sağlık alanında bir dönüm noktası kabul edilebilecek Covid-19 pandemisi döneminde aile kurumunun geçirdiği değişimleri kadın gözünden incelemektedir.

Çalışmaya katılan kadınların yetiştirildikleri aileler, Tarlabası semtine Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden kentleşmeye dayalı göçler yoluyla gelmiştir. Bu kadınların geçmiş ve şimdiki deneyimlerinin temelinde ailelerinden aldıkları ve içinde yaşayarak öğrendikleri kültürün bir bileşimi bulunmaktadır. İki kültürü bünyelerinde harmanlayan kadınlar ve aileleri hem yaşadıkları bölgeye hem de kendilerine yeni bir kimlik inşa etme sürecinden geçmişlerdir. Eğitimleri, aile içi yaşantıları ve gündelik deneyimleri bu kültürlerin harmanlanmasıyla şekillenmiştir. Bu çalışmada, aile içinde kadınların eğitim, şiddet ve ev içi emek konularındaki ortak deneyimleri incelenmiştir. Kadınların geçmiş deneyimleri temeli üzerine oturtulan ve bugünkü deneyimleriyle son halini alan çalışmadaki bulgular sosyolojik bakımdan tartışılmıştır. Bu amaçla, öncelikle çalışmaya katılan kadınların yetiştirildikleri ailelerdeki deneyimlerinin, kurdukları ailelerdeki düzeni nasıl etkilediği öğrenilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular çerçevesinde, Covid-19 pandemisi döneminin ailedeki kurulu düzeni ne şekilde etkilediği değerlendirilmiştir. Kadınların ortak olan ve birbirlerinden farklılaşan deneyimlerinin analizi yapılmıştır.

Araştırma bulguları, çalışmaya katılan kadınların yetiştikleri ve kurdukları ailelerde eğitim haklarının ellerinden alındığını ve entelektüel ilerlemelerinin durdurulduğunu göstermiştir. Erkek çocuklarının okul hayatlarına devam ederken kız çocuklarının engellenmesi şeklinde tezahür eden cinsiyet temelli ayrımcılık, kadınların hayatları boyunca karşılaştıkları sorunlar karşısında çaresiz kalmalarının temelinde yer almıştır. Evliliklerinde eğitimsiz olmaları, kadınların ekonomik bağımlılıklarına son

verebilmelerinin ve özgürlüklerine kavuşabilmelerinin önündeki en büyük engel olmuştur. Konuyla ilgili farkındalıkları artan ve eğitimlerine devam etme isteği duyan kadınların da bu istekleri, evlendikleri ailelerdeki baba ya da eş konumundaki erkeklerin iznine tabii olmuştur. Eğitime erişimin engellenmesi, şiddetin aile içinde başlayan ve devam eden önemli bir boyutu olmuştur. Covid-19 pandemisi döneminde de eğitimsiz olma durumu aile içi şiddeti besleyen bir unsur haline gelmiştir.

Araştırma bulguları kapsamında, hangi koşulların ve düşünce biçimlerinin etkisinde kalınarak eğitimde cinsiyet temelli ayrımcılığa gidildiği ortaya konmuştur. Bu konudaki kadın deneyimlerinin ortak noktası, kötü giden ekonomik koşulların aileleri çocuklar arasında bir tercih yapmaya itmesi ve içinde yetişilen kültüre işlemiş olan kız çocuklarının okutulmaması anlayışı olmuştur. Göçler yoluyla geline kentlerde bir uyum sürecine girilmesi aşamasında en önemli problemlerden biri olan maddi sıkıntılar, ailelerin kız çocuklarını okuldan almaları yoluyla çözülmeye çalışılmıştır. Karar verme mekanizmasını elinde bulunduran baba ya da eş konumundaki erkek, tüm bunları yapma yetkisini ataerkil kültür yapısından almıştır. Kültür yapısının aile bireylerinin düşünme biçimlerini etkilediği ve davranışların buna göre şekillendiği anlaşılmıştır. Üyelerin tüm hayatlarını etkileyecek kararların, ailedeki en büyük erkek tarafından tek taraflı veriliyor ve kimse tarafından değiştirilemiyor olması da bu durumu ispatlar niteliktedir. Tüm yetkilerin aile reisliği kavramı altında erkekte toplanmış olması ve kadınların karar verme süreçlerine katılamıyor olması, kadınların özgüvenlerini kaybetmelerinin aile içindeki temelini oluşturmuştur.

Eğitimleri özgür kararları dışında sonlandırılan kadınların hem yetiştikleri hem evlendikleri ailelerdeki deneyimleri genel olarak değerlendirildiğinde, eğitimin yerinin ne ile doldurulduğu açığa çıkmıştır. Kız çocukların okulu bırakmalarının ardından evde yaşlı ve hasta bakımlarını üstlendikleri, ev işlerine yardım ettikleri ve işe girip çalıştıkları; fakat kazançlarının tamamını ailelerine verdikleri anlaşılmıştır. Kadınların ise evlendikten sonra eğitimlerine devam etme istekleri, kalabalık ailelerdeki büyüklere hizmet etme ve çocuk bakım sorumluluğunu tek başına üstlenme zorunlulukları dahilinde bastırılmıştır. Geniş aile yapısının köyden kente geliş sürecinde mümkün olduğunca korunmaya çalışılması, kadın mağduriyetiyle mümkün

kılınmıştır. Ev içinde ücretsiz iş gücü kapsamında değerlendirilmesi gereken kız çocuğu ve kadın emeği, ataerkil kültür dâhilinde zorunluluk olarak görülmüştür.

Covid-19 pandemi dönemi, çalışmaya katılan kadınların kendi eğitim geçmişlerini sorguladıkları ve çocuklarının eğitimi konusundaki gelecek planlarını yeniden şekillendirdikleri bir dönem olmuştur. Kendi geçmişleriyle çocuklarının bugününü değerlendirip ekonomik anlamda ortak bir paydada birleştiren kadınlar, süreci tersine çevirme kararı almışlardır. Yetiştirildikleri ailelerden tam tersi bir düşünce geliştirmiş olmaları, kızların aleyhine olan ekonomik koşulların lehine yönde değiştirileceğinin ilk sinyallerini vermiştir. Eşlerine ekonomik bağımlılıklarının ve çaresizliklerinin arttığını düşündükleri Covid-19 döneminde bu şekilde bir düşünsel değişimin gerçekleşmesi, kız çocuklarının kaderinin değiştirilmesi yönünde önemli bir dönüm noktasıdır.

Covid-19 pandemisi döneminde yapılan uzaktan eğitimin aileye olan etkileri çalışmanın öne çıkan bulgularından olmuştur. Çalışmaya katılım sağlayan kadınlardan çocuklarına gerekli teknolojik imkânı sunamayan ve okuryazar olmayanlar, eğitim bakımından pandemiden en zararlı çıkan aile grubunu oluşturmuştur. Bu kadınlar arasında özellikle çocukları ilkökul kademesinde olanların, öğretmensiz eğitimin olmayacağının ispatı niteliğinde deneyimleri olmuştur. Eşler arasında gerekli iş bölümünün yapılamaması ya da eşlerin her ikisinin de okuryazar olmaması, ekonomik imkânsızlıklar nedeniyle uzaktan eğitim için gerekli teknolojik desteğin sağlanamaması neticesinde çalışmaya katılan ailelerde eğitim neredeyse durma noktasına gelmiştir. Daha önce tanımlanmamış ve kimse tarafından deneyimlenmemiş olan Covid-19 pandemisi süreci, ailelere eğitim konusunda bir belirsizlik ve huzursuzluğun girmesine sebep olmuştur. Televizyonda EBA TV yoluyla derslerini takip etmeye çalışan çocukların da bu sürece dâhil olmakta zorlanmaları ve psikolojik problemler yaşamaları, var olan sorunlara bir de psikolojik sorunlar eklemiştir. Arkadaşlıklar kuramayan ve sosyalleşemeyen çocuklarla evde sorunların yaşanması, okulun sosyalleştirme işlevinin de önemini göz önüne çıkarmıştır. Bu sorunların toplamı, ailedeki huzuru bozmuş ve kadının sorunlar karşısında tek başına mücadelesini gerekli kılmıştır. Covid-19 pandemisi dönemindeki uzaktan eğitim, kendi eğitim seviyeleri düşük olan eşlerden meydana gelmiş ailelerin toplumdaki eşitsiz konumlarını beslemiştir.

Çalışma bulguları, şiddetin kültür içinde normalleştirildiğini ve aile içinde kuşaklar arasında deneyimlenerek aktarıldığını göstermiştir. Problem çözme becerilerinin, küçük yaştan itibaren şiddet kullanma eğilimiyle doğru orantılı gelişmesi ve öfke kontrolünün aile içinde rol model alınan yetişkinlerden öğrenilmiş olması, şiddetin davranışların temeline yerleşmesinin önemli sebeplerindendir. Bu şekilde sosyal öğrenme ile edinilen şiddet davranışları; göç, yoksulluk, sağlık problemleri gibi durumlarda görünürlüğünü arttırmaktadır.

Derinlemesine görüşme yapılan kadınların, şiddet deneyimlerinin temelini yetiştirildikleri ailede atılmış olması, çalışmanın öne çıkan bulgularından olmuştur. Bu noktadaki önemli husus kadınların rızaları olmadan evlendirilmiş olmalarıdır. Rızaları olmadan evlendirilmeleri, kurdukları ailelerinin temelini sevgi ve saygıya değil, ataerkil kültüre dayandığının göstergesidir. Bu kültür yapısının varlığını günümüzde sürdürüyor olması, aile içi şiddetin hem sebebi hem de sonucu konumunda olmasıyla ilişkilidir. Şiddet konusunda çok önemli bir diğer husus, sadece kadınların değil erkeklerin de rızaları dışında evlendirilmeleridir. Bu çalışmada erkeklerin istemedikleri evliliklerde, eşlerine şiddetin çeşitli türlerini uyguladıkları ortaya konmuştur. Aile içinde erkeklerin fiziksel ve ekonomik anlamda kadınlardan daha güçlü olmaları, bu gücü kadınların aleyhine kullanmaları ile sonuçlanmıştır. Gerek ekonomik koşullarındaki eşitsizliği gerekse de aile kararlarına duyulması zorunlu olan saygıyı aşamadıklarından, çalışmaya katılan kadınlar bugün hala evliliklerine devam etmektedirler.

Covid-19 pandemisi döneminde aile içindeki kadın-erkek eşitsizliğinin önemli göstergesi şiddet konusunda olmuştur. Eğitim haklarının ellerinden alınmasının da şiddetin bir türü olduğu düşüncesi temele alınırsa, entelektüel ilerlemesi engellenmiş kadınların şiddetin diğer türlerine karşı savunmasız konumu anlaşılabilir. Eğitimleri olmadığı için ekonomik bağımsızlıkları da olmayan kadınların koşulları, Covid-19 pandemisi döneminde öncesine göre daha ağır olmuştur. Bu dönemde ailenin geçim kaynaklarındaki azalma, ev içinde gerginliklerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Çalışmaya katılan kadınların maddi güçlerinin olmaması, kadınların eşlerine olan bağımlı konumlarını arttırmış ve bağımsızlıklarını olanaksız kılmıştır. Mücadele gücü olmayan kadınların, pandemi döneminde gördükleri ekonomik şiddetin boyutları daha da derinleşmiştir.

Dünya çapında yaşanan Covid-19 pandemi dönemi, sağlık konusunda hassasiyeti gündeme getirmiştir. Bu konuda erkeklerin hassas düşünceleri, davranışlarına yansımamıştır. Kadınların üzerine ailenin ve özellikle çocukların tüm sağlık ve temizlik sorumluluğu verilmiştir. Anneliklerinin sorgulanması yoluyla uygulanan psikolojik baskı, çalışmaya katılan kadınlar için yıkıcı etkilere sebep olmuştur. Kadınların yalnızca cinsiyetleri sebebiyle ayrımcılığa ve şiddete maruz kaldıkları anlaşılmıştır. Sonuçta her iki eş de çocuklarının sağlıkları için endişelenmiş; fakat kadınlar tek başına her alandan sorumlu tutulmuştur.

Covid-19 pandemisi döneminde yaşanan sorunlar, kimi zaman erkekler tarafından şiddetin çeşitli türlerinden geçirildikten sonra fiziksel şiddet yoluyla çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Kimi zaman ise, fiziksel can yakma davranışı küçük sorunlarda bile ilk başvurulacak çözüm yolu olmuştur. Bu noktada önemli olan husus, çalışmaya katılım sağlayan kadınların bir bölümünün kendi ailelerinde de gördükleri için şiddeti normalleştirmiş olmaları ve bu durumu değiştirmek için mücadele etmemeleridir. Nasıl davrandıklarında fiziksel şiddet görmeyeceklerini tespit eden kadınlar, eşlerinin istedikleri şekilde davranmak yoluyla sorunu çözmeye gayret etmektedirler.

Aile içinde yaşanan şiddet olaylarının en büyük etkisi çocuklar üzerinde olmaktadır. Araştırma bulguları çocukların deneyimledikleri şiddeti örnek alarak yaydıkları yönünde olmuştur. Öğrendiği şiddet davranışlarını okulda oyunlarına dâhil eden çocuklar ve babanın davranışını örnek alarak annesine bilinçsizce kötü davranan çocuklar bu konudaki en büyük örnektir. Annelerinin gördüğü şiddete tanıklık etmek çocukların okulda oynadıkları oyunlardan düşünce yapılarına kadar her davranışlarını etkilemektedir. Bunun dışında, eşlerinden şiddet gören kadınların da kendilerinden daha güçsüz ve savunmasız konumda olan çocuklarına şiddet uyguladıkları görülmüştür. Bu davranışın da ilgi göstermeme, bakım sorumluluğunu aksatma ya da fiziksel anlamda can yakma şeklinde olduğu anlaşılmıştır.

Aile içindeki şiddet olaylarının artması, Covid-19 pandemisi döneminde kadınları evliliklerini sorgulama ve bitirme noktasına getirmiştir. Bu noktada eğitim ve ekonomik bağımsızlığın olmayışı, kadınların harekete geçememeleri konusunda önemli hususlardandır. Covid-19 pandemisi dönemi, çalışmaya katılım sağlayan

kadınların düşünsel olarak uyanışa geçmeleri ve kendi çocukları üzerindeki plan ve hayallerini oluşturmaları yönünden dönüm noktası olmuştur.

Aile içi gündelik hayat rutinleri kadınların gözünden değerlendirildiğinde, yetiştirildikleri ailelerde “kız” ve “kadın” olmanın farklı anlamlara geldiği anlaşılmıştır. Aynı evin içinde yaşayan kadınlara verilen sorumluluklar ve tanınan haklar, evli ya da bekâr olmaları ölçütüne göre değişiklik göstermektedir. Gelin gidilen evlerde yemek, temizlik, çocuk bakımı gibi ev içi sorumluluklar alınmaktadır. Aynı evin kızları ise ev içi sorumlulukları değil, para kazanmak ve evin geçimine yardım etmek sorumluluğunu almaktadır. Görev ve sorumlulukları kesin çizgilerle ayrılmış olduğundan, kimse bir diğerrinin alanına müdahale etmemektedir.

Çalışma bulguları dâhilinde dikkat çeken husus, erkeklerin yetiştirildikleri ailelerde çocukluklarından itibaren ev içi işbölümüne dâhil edilmemesidir. Yetiştirilme koşullarının olağan sonucunun da evliliklerdeki ev içi eşitsiz iş bölümü olduğu anlaşılmıştır. Özellikle de evlenildikten sonra erkeğin ailesiyle aynı evde yaşanması, bu durumun aile müdahalesiyle normalleştirilmesine ve hatta kemikleştirilmesine sebep olmaktadır. Kardeşler arasında erkeğin korunarak kız çocuğunun emeğinin sömürülmesi, aile içi hak ihlallerinin temel noktasını oluşturmaktadır.

Ev içi emek söz konusu olduğunda, Covid-19 pandemisi kadınların sömürülmeye savunmasız kaldıkları bir dönem niteliğinde olmuştur. Pandemi öncesinde de kendilerini eşleriyle eşit konumda görmeyen kadınların, bu dönemde eşitsiz konumları daha da görünür hale gelmiştir. Karantina şartlarında ailenin tüm üyelerinin evde uzun saatler boyu vakit geçirme zorunluluğu, her ailede kadın kimliğinin erkek tarafından yeniden tanımlanması ile sonuçlanmıştır. Bu yeniden tanımlanma süreci de durumu iyileştirmemiş; aksine kadınların aleyhine olacak şekilde gerçekleşmiştir. Kadınlık ve erkeklik rolleri bağlamında ev içinde birbirinden keskin şekilde ayrılmış olan görevler, özel alanda eşitsiz güç yapılanmasının sonucu olmaktadır. Ev içinde yaşam alanının temizliği, yemeklerin yapılması, her türlü düzenin sağlanması gibi ağır görevlerin tümü kadınların üzerindeyken; erkeklerin bu konular ile ilgili sorumlulukları kısıtlı bir alan dâhilindedir. Para kazanmak ve evin geçimini sağlamak üzere vaktinin çoğunu dışarıda geçiren erkeklere düşen görevler,

kadınlara göre fiziksel anlamda güç gerektiren tadilat, badana, alışveriş gibi alanlardadır. Çalışma bulguları, derinlemesine görüşülen kadınların eşleri için bu durumun geçerli olmadığını açığa çıkarmıştır. Kadınların, erkeklerin sorumluluk alanındaki işleri de yaptığı ve sonuçta evin tüm iş yükünü üstlendikleri anlaşılmıştır. Covid-19 pandemisi döneminde, erkeklerin düzenli olarak işe gidip ev dışında çalışma görevlerini yapamadıkları; fakat ev içinde de iş bölümüne dâhil olmadıkları belirlenmiştir.

Çocuk bakım sorumluluğu ile ilgili bulgular, bu görevin çalışmaya katılım sağlayan kadınların alanına ait olduğunu göstermiştir. Kadınlık-erkeklik dâhilinde eşitsiz ayrılan ev içi iş bölümüne, annelik-babalık rolleri dâhilinde bir ayrım daha eklenmiştir. Bu ayrım da çocuk bakımının annelik rolü çerçevesinde kadına ait olduğu yönündedir. Annelik kavramının içi toplumsal bakımdan doldurulmuş ve çocuk ile ilgili her türlü bakım sorumluluğu da annelik görevinin kutsallaştırılması yoluyla kadına verilmiştir. Çalışmasına müsaade edilmeyen ve ev kadını olarak hayatını sürdüren kadınlar için, hayatlarındaki en önemli sorumluluk da çocuk doğurmak ve annelik yapmak olmuştur. Çalışma bulguları, babalık rolleri bakımından çalışmaya katılan kadınların eşlerinin bu konuda herhangi bir görev almadıklarını göstermiştir. Covid-19 pandemisi döneminde eşlerin çocukların temel bakımlarını üstlenmedikleri ve sadece kadınların ev içinde başka işlerle uğraştıkları zamanlarda çocuklara göz kulak oldukları anlaşılmıştır.

Covid-19 pandemisi döneminin ev içi emek bağlamında aileye olan etkisi kadınların gözünden değerlendirildiğinde, genel olarak kadınların ev işlerini yük şeklinde algılamaya başladıkları görülmüştür. Gün boyu süren ev içi emeklerinin bu dönemde görünmezliğinin artmasıyla kendilerine duyulan saygının ters orantılı bir biçimde düştüğünü hissetmeleri, çalışmanın bulguları arasında yer almaktadır. Kendi hak ve özgürlükleri konusunda düşünme fırsatı bulan kadınların, haklarının da görünmezliğinin arttığını fark ettikleri bu çalışma ile belirlenmiştir. Bu farkındalık kadınların erkek çocuk yetiştirmek konusunda daha bilinçli hale gelmeleri için bir kırılma noktasını temsil etmektedir. Eşlerinin yetiştirilme tarzlarıyla kendi erkek çocuk yetiştirme tarzlarını karşılaştırma imkânı bulan kadınların kimi düşünsel kimi de davranışsal bir değişikliğe gitme eğilimi göstermiştir. Ev işlerinde erkek

çocuklarının da görev alarak büyümeleri konusunda bir farkındalık yaşanmaya başlanmıştır.

Bu çalışmada, on altı kadının deneyimlerine başvurularak Covid-19 pandemisi döneminin aileyi nasıl etkilediği araştırılmıştır. Kadınların yetiştirildikleri ailelerden başlanarak, kendi kurdukları ailelerdeki eğitim, şiddet ve ev içi emek deneyimleri ele alınmıştır. Bu şekilde Covid-19 pandemi döneminde ailenin geldiği son nokta bütünsel bir açıdan incelenmiştir. Bu çalışmadan sonra alana katkı sunulması amacıyla eğitim, şiddet ve ev içi emek konuları tekil araştırma konuları olarak ayrı ayrı derinlemesine çalışılabilir. Bu tür bir çalışma, aile içinde dinamikleri belirleyen unsurların ve bunlara etki eden toplumsal/ çevresel faktörlerin daha iyi anlaşılması açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Acar-Savran, Gülnur. 2013. *Beden Emek Tarih: Diyalektik Bir Feminizm İçin*. İstanbul: Kanat Kitap.
- Afacan, Ersin ve Nazmi Avcı. 2020. “Koronavirüs (Covid-19) Örneği Üzerinden Salgın Hastalıklara Sosyolojik Bir Bakış.” *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(5): 1-14.
- Akbulut, M. Rıfat. 1995. “Tarlabası Bulvarı.” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi Cilt 7* içinde, 218-219. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Akın, Haydar. 2018. “Felaket Geliyorum Demişti: Ortaçağ'da Yaşanan Büyük Veba Salgını ve Toplumsal Yaşamdaki Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme.” *Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 46: 247-296.
- Altınay, Ayşe Gül ve Yeşim Arat. 2007. *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet*. İstanbul: Punto Yayınları.
- Arın, Canan. 2005. “Kadına Yönelik Şiddet.” *Cogito* (6-7): 305-312. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Artvinli, Fatih. 2020. “Salgınların Tarihi: Toplumsal ve Siyasal Açından Kısa Bir Bakış.” *Türk Tabipleri Birliği Covid-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu* 43-59.
- Ata, Hatice Kübra. 2010. *İstanbul’da Kentsel Dönüşümün Sosyal Dışlanmaya Etkilerinin Değerlendirilmesi: Tarlabası Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

- Avrupa Konseyi. 2011. *Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)*. Avrupa Konseyi Sözleşmeler Dizisi (210).
- Ayata, Sencer. 2012. “Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı.” *Kültür Fragmanları-Türkiye’de Gündelik Hayat* içinde, edt. Deniz Kandiyoti ve Ayşe Saktanber. Çev. Zeynep Yelçe, 37-56. İstanbul: Metis Yayınları.
- Aykaç, Mustafa. 2018. “Türkiye’de Aile.” *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı* içinde, edt. Mustafa Aykaç, 77-101. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Aytaç, Ömer ve Muzaffer Çağlar Kurtdaş. 2015. “Sağlık-Hastalığın Toplumsal Kökenleri ve Sağlık Sosyolojisi.” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1): 231-250.
- Bahar, Halil İbrahim. 2009. *Sosyoloji*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK).
- Baltacı, Nur Nihal ve Behçet Coşar. 2020. “Covid-19 Pandemisi ve Ruh Beden İlişkisi.” *Psikiyatri ve Covid-19* içinde, edt. Behçet Coşar, 1-6. Ankara: Türkiye Klinikleri Yayınevi.
- Bauman, Zygmunt. 2020. *Eğitim Üzerine*. Çev. Akın Emre Pilgir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayram, Deniz ve Zeynep Işıldak. 2014. *Adaletin Cinsiyeti: Erkek Şiddeti İle Mücadelede Hukuki Deneyimler*. İstanbul: Mor Çatı Yayınları.
- Beauvoir, Simone de. 2019. *İkinci Cinsiyet I: Olgular ve Efsaneler*. Çev. Gülnur Savran. İstanbul: Koç Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KOÇKAM).
- Beşpınar, Fatma Umut. 2014(a). “Toplumsal Cinsiyet ve Aile.” *Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler* içinde, edt. Mustafa Turğut, Semiha Feyzioğlu, 232-279. İstanbul: Araştırma ve Sosyal Politika Serisi.

- Beşpınar, Fatma Umut. 2014(b). “Türkiye’de Evlilik.” *Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler* içinde, edt. Mustafa Turğut, Semiha Feyzioğlu, 111-169. İstanbul: Araştırma ve Sosyal Politika Serisi.
- Bora, Aksu. 2010. *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Budak, Ayfer ve İbrahim Budak. 2013. “Nitel Çalışma Tasarımı: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni” *Nitel Araştırma Yöntemleri* içinde, edt. John W. Creswell, 42-68. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Budak, Fatih ve Şerif Korkmaz. 2020. “Covid-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği.” *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, 1: 62-79.
- Büyükgöze, Selime. 2016. “Erkek Şiddetiyle Mücadelede Kadınların Güçlenmesi- Mor Çatı Deneyimi: Şiddeti Adlandırmak.” *İçimizdeki Şiddet-Ruhsaldan Toplumsala Şiddet Görüngüleri*, edt. Fulya Algın Tokmak, 117-122. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Büyüköztürk, Şener vd. 2013. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Canatan, Kadir ve Ergün Yıldırım. 2013. *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Çıtak, Necati. 2020. “Covid-19 ve Sınıfsal Eşitsizlik.” *Türk Tabipleri Birliği Covid-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu* 441-470.
- Devellioğlu, Ferit. 1964. *Osmanlıca-Türkçe Okul ve Yazışma Sözlüğü*. Ankara: Doğu Matbaası.
- Dinçer, İclal ve Zeynep M. Enlil. 2002. “Eski Kent Merkezinde Yeni Yoksullar: Tarla başı, İstanbul.” *Yoksulluk Kent Yoksulluğu ve Planlama Bildiri Kitabı* içinde, 415-424. Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası ve Gazi Üniversitesi.

- Duben, Alan. 2012. *Kent, Aile, Tarih*. Çev. Leyla Şimşek. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durkheim, Emile. 2004. *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. Çev. Cenk Saraçoğlu. İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar.
- Ecevit, Yıldız. 1993(a). “Aile, Kadın ve Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar.” *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1: 9-34.
- Ecevit, Yıldız. 1993(b). “Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Konumu ve Değişen Biçimleri.” *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. Ed. Şirin Tekeli. 117-128. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eray, Şenay. 2019. “Teorik Bir Tartışma Olarak Feminizm ve Bürokrasi.” *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(3): 1064-1077.
- Erden, Münire. 2011. *Eğitim Bilimlerine Giriş*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Erder, Sema. 1997. *Kentsel Gerilim (Enformel İlişki Ağları Alan Araştırması)*. Ankara: Um:ag Vakfı Yayınları.
- Erder, Sema. 2001. *İstanbul’a Bir Kent Kondu-Ümraniye*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdoğan, Ümmü Gülsüm. 2010. *Hukuki, Teknik Ve Sosyal Boyutu ile Beyoğlu Tarlabası Kentsel Yenileme Alanı Projesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Ergün, Mustafa. 2009. *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Erten, Yavuz ve Cahit Ardalı. 2005. “Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları.” *Cogito* 143-164. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eryılmaz, Sevinç. 2014. “Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Verilerin Yetersizliği Üzerine.” *Erkek Şiddetiyle İlgili Bilgilere Ulaşmak Neden Güçtür?*, edt Özlem Özkan ve Zeynep Işıldak. İstanbul: Mor Çatı Yayınları.
- Etimolojiturkce.com. 2021. “Aile”. Erişim Tarihi: 26.05.2021. Erişim Adresi: <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/aile>.

- Fırat, Begüm Özden. (2012). “Tarlabası’nda Sanat: Yıkıma Dek Görülebilir.” Erişim Tarihi: 17.04.2021. Erişim Adresi: <https://www.e-skop.com/skopbulten/tarlabasinda-sanat-yikima-kadar-gorulebilir/888>.
- Giddens, Anthony ve Philip W. Sutton. 2018. *Sosyolojide Temel Kavramlar*, edt. Ali Esgin. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Giddens, Anthony. 2012. *Sosyoloji*, edt Cemal Güzel. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gittens, Diana. 2011. *Aile Sorgulanıyor!*. Çev. Tuna Erdem. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Godenzi, Alberto. 1992. *Cinsel Şiddet: Yaşayanların, Yaşatanların Anlatımıyla*. Çev. Sultan Kurucan ve Coşar Yakup Coşar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Goody, Jack. 2004. *Avrupa’da Aile: Bir Tarihsel-Antropolojik Deneme*. Çev. Serpil Arısoy. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Gök, Fatma. 1999. “75 Yılda İnsan Yetiştirme Eğitim ve Devlet.” *75 Yılda Eğitim içinde*, edt. Fatma Gök, 1-8. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Gökalp, Ziya. 1991. *Türk Uygarlığı Tarihi*. Edt. Yusuf Çotuksöken. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Güneş, Fatime. 2017. “Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme.” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2): 245-256.
- Güneş, Hüseyin Nihat. 2018. “Feminist Akımlarda Aile.” *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(3): 142-153.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE). 2009. *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet*. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE). 2015. *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

- İçduygu, Ahmet ve İbrahim Sirkeci. 1999. "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri." *75 Yılda Köylerden Şehirlere* içinde, edt. Oya Köymen, 249-268. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Kaçmazoğlu, H. Bayram. 2013. "Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin." *Türk Sosyologları* içinde, edt. Çağatay Özdemir. 2-21. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem ve Bilge Ataca. 2017. "Çocuğun Değeri ve Aile Değişimi: Türkiye'den Otuz Yıllık Bir Portre." Çev. Pelin Önder Erol ve Ebru Aaloğlu. *Sosyoloji Dergisi*, 35: 77-101.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. 1982. "Türkiye'de Çocuğun Değeri, Kadının Rolü ve Doğurganlığı." *Türk Toplumunda Kadın* içinde, edt. Nermin Abadan Unat, 73-96. Ankara: Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları ve Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. 1993. "Türkiye'de Aile Kültürü." *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1: 49-57.
- Kara, Nurten. 2006. "Feminizm(ler)in Toplumsal Hareket Olarak Medyada Yansıma(ma)sı." *Küresel İletişim Dergisi*, 1: 1-33.
- Karakaş, Mehmet. 2020. "Covid-19 salgınının çok boyutlu sosyolojisi ve yeni normal meselesi." *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40(1): 541-573.
- Karataş, Zeki. 2020. "Covid-19 Pandemisinin Toplumsal Etkileri, Değişim ve Güçlenme." *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1): 3-15.
- Karpat, Kemal Haşim. 2013. *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kasapoğlu, Aytül. 2011. "Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları." *Aile Sosyolojisi* içinde, edt Aytül Kasapoğlu ve Nadide Karkıner, 3-26. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

- Kavas, Burçak Nakışci ve Abdulkadir Develi. 2020. “Çalışma Yaşamındaki Sorunlar Bağlamında COVID-19 Pandemisinin Kadın Sağlık Çalışanları Üzerindeki Etkisi.” *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2: 84-112.
- Kaypak, Şafak. 2013. “Yoksulluğun Değişen Yüzü; Kentsel Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma.” *Sosyal Adalet İçin İnsan Hakları: Sosyal Haklar Konferansı Bildiriler Kitabı* içinde, edt. Kıvılcım Akkoyunlu Ertan, Filiz Kartal ve Yeliz Şanlı Atay, 261-282. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Keleş, Ruşen. 1983. *100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut ve Gecekondu*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Keleş, Ruşen. 1993. *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kesgin, Coşkun ve Ahmet Topuzoğlu. 2006. “Sağlığın Tanımı: Başaçıkma.” *İKÜ Güncesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 4 (3): 47-49.
- Kılıç, Orhan. 2020. “Tarihte Küresel Salgın Hastalıklar ve Toplum Hayatına Etkileri.” *Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği* içinde, edt. Muzaffer Şeker, Ali Özer, Cem Korkut, 13-55. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Kıray, Mübeccel B. 1998. *Kentleşme Yazıları*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kıray, Mübeccel B. 2006. *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Koç, İsmet. 2014. “Türkiye’de Aile Yapısının Değişimi: 1968-2011.” *Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler* içinde, edt. Mustafa Turgut, Semiha Feyzioğlu, 22-53. İstanbul: Araştırma ve Sosyal Politika Serisi.
- Kongar, Emre. 1972. *İzmir’de Kentsel Aile*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Köse, Elifhan. 2014. *Sessizliği Söylemek: Dindar Kadın Edebiyatı, Cinsiyet ve Beden*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Kurtdaş, M. Çağlar. 2016. “”Sağlıklı Yaşam!” Sloganı Etrafında Şekillenen Yeni Tüketim Biçimleri” *Sosyolojik Düşün* 1 (1): 1-10.
- Küçükşen, Kübra. 2020. “Covid-19 Günlerinde “Ev Halleri”nin Karikatürlere Yansıması Göstergebilimsel Bir Analiz.” *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(6): 38-57.
- Kümbetoğlu, Belkıs, İnci User ve Aylin Akpınar. 2012. *Kayıp İşçi Kadınlar: Kayıtdışı Çalışmaya Dair Bir Alan Çalışması*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kümbetoğlu, Belkıs. 2016. “Değersizleştirme: Kadın Bedeninin Maruz Kaldığı Şiddet.” *Kadın ve Bedeni* içinde, edt. Yasemin İnceoğlu ve Altan Kar, 43-69. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kümbetoğlu, Belkıs. 2017. *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Küntay, Esin. 2019. “Kentsel Dönüşümün Kaybedenleri: Kentsel Ranta Karşı Yoksulluk.” *Mimar.ist* 65: 16-18.
- Lundgren, Eva. 2012. *Şiddetin Normalleştirilme Süreci*. Çev. Berna Ekal. İstanbul: Mor Çatı Yayınları.
- Marshall, Gordon. 2005. *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mitchel, Juliet ve Ann Oakley. 1998. *Kadın ve Eşitlik*. Çev. Fatmagül Berktaş. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Navaro, Leyla. 1993. “Bağlılık Adına Kadının Bağımlılığı Nasıl Kuruluyor” *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1: 88-99.
- Neuman, W. Lawrence. 2014. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 1. Cilt*. Çev. Sedef Özge. Ankara: Yayınodası Toplumbilim Dizisi.

- Oğuz, Melis. 2016. “Kent Politikası ve Toplumsal Cinsiyet.” *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* içinde, edt. Feryal Saygılıgil, 153-164. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özbay, Ferhunde. 1982. “Kırsal/ Kentsel Kesimde Eğitimin Kadınlara Etkisi” *Türk Toplumunda Kadın* içinde, edt. Nermin Abadan Unat, 171-197. Ankara: Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları ve Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Özbay, Ferhunde. 1993. “Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme.” *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde, edt. Şirin Tekeli, 129-158. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbay, Ferhunde. 2015. *Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdemir, Özlem. 2017. “İki Sistemli Kuram Olarak Sosyalist Feminizm.” *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2): 395-414.
- Özden, Kemal ve Mustafa Özmat. 2014. “Salgın ve Kent: 1347 Veba Salgınının Avrupa’da Sosyal, Politik ve Ekonomik Sonuçları. *İdealkent* 5(12): 60-87.
- Özden, Pelin Pınar. 2010. “Kentsel Yenilemenin Unutulan Ögesi, Toplumsal Yenilenme.” *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları* içinde, der. Ö. Uğurlu, N:Ş.Pınarcıklıoğlu, A. Kanbak, M. Şiriner, 267-308. İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Özen, Sevinç. 1993. “Sosyolojide Bir Alan: Sağlık Sosyolojisi ve Sağlık-Toplumsal Yapı İlişkileri.” *Sosyoloji Dergisi*, 4: 73-89.
- Pektaş, Ebru. 2017. *Toplumsal Cinsiyetin Anahtar Kavramları: Cinsellik, Şiddet, Emek*. İstanbul: İleri Kitaplığı Yayınevi.
- Porter, Roy. 2016. *Kan Revan İçinde: Tıbbın Kısa Tarihi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sağlam, Serdar. 2006. “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme.” *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)*, 5: 33-44.

- Sakallı, Aslı Elif, Elif Ege ve Ülfet Taylı. 2020. *Erkek Şiddetine Karşı Kadın Dayanışması*. İstanbul: Mor Çatı Yayınları.
- Sancar, Serpil. 2017. "Türkiye’de Cinsiyet Eşitsizliğinin Toplumsal Sonuçlarını Tartışmak." *Farklılıklar, Çatışmalar ve Eylemlilikler Çağında Sosyoloji: VIII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde, edt. Feray Artar ve Akın Bakıoğlu, 26-30. Ankara: Sosyoloji Derneği.
- Savran, Acar Gülnur ve Nesrin Tura Demiryontan. 2012. *Kadının Görünmeyen Emeği*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Sayılan, Fevziye. 2012. "Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim." *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim: Olanaklar ve Sınırlar* içinde, edt. Fevziye Sayılan, 13-76. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Sugözü, İbrahim Halil. 2019. "Kırsal Kentsel Nüfus, Türkiye’de Kırdan Kente Göç ve Cumhuriyetten Günümüze Göçü Önlemeye Yönelik Yaklaşımlar ve Uygulamalar." *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı* içinde, edt. İbrahim Halil Sugözü, 62-71.
- Şatıroğlu, Ayşen. ? *Aile Sosyolojisi*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi. Erişim Tarihi: 12.04.2021. Erişim Adresi: http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyoloji_lisans_ao/aile_sosyolojisi.pdf
- T. C. Anayasası. 1982. *Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler*. Resmi Gazete.
- T.C. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun. 2012. Sayı: 6284. Resmi Gazete.
- T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. 2021. *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*. Erişim Tarihi: 28.04.2021 Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>.
- T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. 1995. *Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları (Aralık 1993-Aralık 1994)*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.

- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM). 2006. *Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM). 2011. *Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM). 2014. *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler (TAYA)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM). 2016. *Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM). 2018. *Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi (TAYA)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). 2021. *Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü*. Erişim Tarihi: 28.01.2021. Erişim Adresi: <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>.
- T.C. İlköğretim ve Eğitim Kanunu. 1961. 222 sayı.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (HGSM). 2020. *Covid-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) Genel Bilgiler, Epidemiyoloji ve Tanı*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı.
- Tan, Göğüş Mine. 2011. “Eğitim.” *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* içinde, edt. Yıldız Ecevit ve Nadide Karkıner, 84-105. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Tarhan, Nevzat. 2010. *Son Sığınak Aile*. İstanbul: Nesil Yayınları.

- Tepe, Harun. 2009. “Şiddetsiz Bir Dünya Olanaklı Mıdır: Şiddetin Antropolojik ve Etik Temelleri.” *Felsefelogos-Şiddet* içinde, edt. Fehmi Ünsalan, 37: 29-40. İstanbul: Fesatoder Yayınları.
- Tezcan, Mahmut. 1984. *Eğitim Sosyolojisi Kuram ve Sorunlar*. Ankara: Çağ Matbaası.
- Tezcan, Mahmut. 2000. *Türk Ailesi Antropolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Timur, Serim. 1982. “Türkiye’de Aile Yapısının Belirleyicileri.” *Türk Toplumunda Kadın* içinde, edt. Nermin Abadan Unat, 97-111. Ankara: Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları ve Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Uçan, Açelya vd. 2014. *Erkek Şiddeti İle Başa Çıkmak: Sosyal Çalışmacılar ve Gönüllüler İçin El Kitabı*. İstanbul: Mor Çatı Yayınları.
- Uluocak, Şeref vd. 2014. *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadına Yönelik Şiddet*. Edirne: Paradigma Akademi Yayınları.
- Ünal, Burcu ve Leyla Gülseren. 2020. “COVID-19 Pandemisinin Görünmeyen Yüzü: Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet.” *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23(Ek 1):89-94.
- Ünal, Işıl I. ve Seçkin Özsoy. 1999. “Modern Türkiye’nin Sisypheos Miti.” *75 Yılda Eğitim* içinde, edt. Fatma Gök, 39-72. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Ünsal, Artun. 2005. “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi.” *Cogito* (6-7): 29-36. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Üsdiken, Behzat. 1995. “Tarlabası.” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi Cilt 7* içinde, 217-218. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- White, Jenny B. 2015. *Para İle Akraba: Kentsel Türkiye’de Kadın Emegi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- WHO. 1996. *Violence against women : WHO consultation, Geneva, 5-7 February*. Erişim Tarihi: 16.05.2021. Erişim Adresi: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/63277>.

- Yakar, Berkmen Hülya ve Sırma Ramazanoğulları Turgut. 2002. “Kent Merkezinde “Unutulmuş” Olan Konut Alanlarının Yeniden Konut Stokuna Kazandırılması: Beyoğlu Örneği.” *Konut Kurultayı Bildiri Kitabı* içinde, 65-73. İstanbul: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını.
- Yasa, İbrahim. 1966. *Ankara’da Gecekondu Aileleri*. Ankara: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Yıldırım, Sait. 2020. “Salgınların Sosyal-Psikolojik Görünümü: Covid-19 (Koronavirüs) Pandemi Örneği.” *Turkish Studies* 15(4): 1331-1351.
- Yıldız Ahmet ve Ruken Akar Vural. 2020. “COVID-19 Pandemisi ve Derinleşen Eğitim Eşitsizlikleri.” *Türk Tabipleri Birliği Covid-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu* 556-565.
- Yıldız, Fatma. 2014. *19. Yüzyıl’da Anadolu’da Salgın Hastalıklar (Veba, Kolera, Çiçek, Sıtma) Ve Salgın Hastalıklarla Mücadele Yöntemleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Yılmaz, Bediz. 2006. “Yakındaki Uzak: İstanbul’un Bir Kent İçi Mahallesinde Sosyal Dışlanma ve Mekânsal Sürgün.” *Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma* içinde, edt. Fikret Adaman ve Çağlar Keyder, 27-39.
- Yılmaz, Cevdet. 2017. “Türkiye’de Kırdan Kente Göç Sürecinde Etkili Olan Aracı Faktörler.” *Geçmişten Günümüze Göç II* içinde, edt. Osman Köse, 1015-1021. Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yiğit, Gökhan. 2011. *Kentsel Yenileme ve İstanbul: Tarlabası Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Zencirkıran, Memet. 2016. *Sosyoloji*. Bursa: Dora Yayıncılık.

İnternet Kaynağı

<http://kent.beyoglu.bel.tr/> Erişim Tarihi: 29.04.2021.

<https://beyoglu.bel.tr/beyoglu/tarihce/> Erişim Tarihi: 29.04.2021.

<https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/> Erişim Tarihi: 29.04.2021.

<https://tuikweb.tuik.gov.tr> Erişim Tarihi: 21.05.2021.

EKLER

Ek-1 Görüşme Rehber Formu

İzin ve Açıklama

Ben Duygu Ocak. Beykent Üniversitesi Sosyoloji Yüksek Lisans öğrencisiyim. Covid-19 pandemisi döneminde kadınların gözünden aileyi anlamaya çalıştığım niteliksel bir araştırma yapıyorum. Size bazı sorularım olacak. Sorularıma cevap vermenizi, araştırmaya katılmanızı rica ediyorum. Araştırmamıza katılımınız ve görüşleriniz çok değerlidir. Cevaplarınız sadece bu araştırmanın raporlandırılmasında kullanılacak, adınız tarafımdan saklanacaktır. Araştırmada yer alan soruları sormak için izninizi rica ediyorum. Araştırmadan istediğiniz anda çekilebilirsiniz. Araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederim.

Görüşmeci Adı Soyadı: _____

Görüşülen Adı Soyadı (Takma Adı): _____

Görüşme Tarihi: _____

Görüşme Yeri: _____

Görüşme Süresi: _____

Görüşme reddedildi ise nedeni: _____

BÖLÜM I

Kişisel Bilgiler

1. Doğum yeri
2. Yaşı
3. Eğitimi
4. Medeni durumu
5. Evlilik yaşı
6. Sahip olunan çocuk sayısı

BÖLÜM 2

EĞİTİM

7. Eğitiminizden ve eğitimle ilgili düşüncelerinizden genel olarak bahseder misiniz?
8. Okul terk edildiyse:
 - a. Okulu bırakma sürecinizden bahseder misiniz?
 - b. Okulu bırakmış olmak sizin kararınız mıydı? Kararınızı etkileyen biri oldu mu?
 - c. Evlendikten sonra eğitim hayatınıza dönmeyi hiç düşündünüz mü? Eşinizin tavrı ne oldu?
9. Covid-19 pandemisi dönemi eğitimle ilgili düşüncelerinizi değiştirdi mi? Bu değişikliklerden bahseder misiniz? Bu dönemde yapılan uzaktan eğitim hakkında ne düşünüyorsunuz? Olumlu mu? Yeni fırsatlar getirdi mi? Yoksa olumsuz mu?
10. Kız ve erkek çocuklarının eğitim ihtiyaçlarıyla ilgili düşünceleriniz neydi? Covid-19 pandemisi dönemi bu düşüncelerinizi ne şekilde etkiledi?
11. Çocuklarınızın eğitimine dönük kararları nasıl alırdınız? Bu konuda eşinizle hemfikir olmadığınız hususlar olur muydu? Covid-19 pandemisi dönemi eğitim konusundaki karar alma süreçlerinizi nasıl etkiledi?

12. Siz ve eşiniz çocuklarınıza derslerinde yardımcı olur muydunuz? Bu konuda eşinizle aranızda bir iş bölümü var mıydı? Covid-19 pandemisi döneminde bu durumda herhangi bir değişiklik oldu mu?
13. Kız ve erkek çocuklarınıza sunduğunuz eğitim imkânları arasında fark var mıydı? Covid-19 pandemisi dönemi bu imkânlar konusunda herhangi bir değişikliğe yol açtı mı? Bu değişikliklerden bahseder misiniz?
14. Siz ve eşiniz ayrı ayrı kız ve erkek çocuklarınızın eğitimini sonlandırması durumuna karşı nasıl tepki verirdiniz? Covid-19 pandemisi dönemiyle bu konudaki düşüncelerinizde bir değişiklik oldu mu? Bu değişikliklerden bahseder misiniz?
15. Covid-19 pandemisi döneminde yapılan uzaktan eğitim aile yaşantınızı etkiledi mi? Bu etki ne yönde oldu?

BÖLÜM 3

ŞİDDET

16. Yetiştirdiğiniz ailedeki ev içi ilişkinizi nasıl tanımlardınız? Ev yaşantınızı ve evdeki (huzur) ortamını nasıl değerlendirirdiniz? Aile içinde şahit olduğunuz ya da yaşayıp unutamadığınız hatıralarınız var mı? Bahseder misiniz?
17. Yetiştirdiğiniz ailenin ekonomik durumu nasıldı? Gelir getiren bir işte çalıştınız mı? Deneyimleyip ya da şahit olup unutamadığınız bir olay oldu mu? Bahseder misiniz?
18. Evliliğiniz nasıl oldu? Kendi seçiminiz ve isteğinizle mi evlendiniz? Bahsetmek ister misiniz?
19. Covid-19 pandemisi dönemi öncesini düşündüğünüzde ev içi ilişkinizi nasıl tanımlardınız? Covid-19 pandemisi dönemi bu durumda herhangi bir değişikliğe yol açtı mı? Şimdi nasıl bir tanımlama yaparsınız?
20. Covid-19 pandemisi dönemi ev yaşantınızı ve evdeki (huzur) ortamı nasıl etkiledi? Sizce bunun altında yatan sebepler nelerdir? Bahseder misiniz?
21. Covid-19 pandemisi dönemi öncesinde eşinizle tartışmalarınız olur muydu? Bu tartışmaların genel olarak sebebi ne olurdu? Biraz bahseder misiniz?

22. Covid-19 pandemisi dönemi öncesinde yaşadığınız tartışmalarda eşinizin size yasaklar getirmesi, baskı kurması, küsmesi, sizinle iletişimini aksatması vb. davranışları olur muydu? Kendinizi nasıl hissederdiniz? Tutumunuz ne olurdu?
23. Covid-19 pandemisi döneminde yaşadığınız tartışmalarda eşinizin size yasaklar getirmesi, baskı kurması, küsmesi, sizinle iletişimini aksatması vb. davranışları oldu mu? Kendinizi nasıl hissettiniz? Tutumunuz ne oldu?
24. Covid-19 pandemisi dönemi öncesinde sizin fiziksel anlamda canınızın yanmasına sebep olan tartışmalarınız olur muydu? Kendinizi nasıl hissederdiniz? Tutumunuz ne olurdu?
25. Covid-19 pandemisi döneminde sizin fiziksel anlamda canınızın yanmasına sebep olan tartışmalarınız oldu mu? Kendinizi nasıl hissettiniz? Tutumunuz ne oldu?
26. Covid-19 pandemisi dönemi öncesinde eşinizle ekonomik sıkıntılardan kaynaklanan tartışmalarınız olur muydu? Kendinizi nasıl hissederdiniz? Tutumunuz ne olurdu?
27. Covid-19 pandemisi döneminde maddi durumunuz değişti mi? Maddi durumdaki değişiklik hayatınıza nasıl etki etti? Neler değişti?
28. Covid-19 pandemisi dönemi eşinizle olan özel ilişkinizi nasıl etkiledi? Bahsetmek ister misiniz?
29. Eşinizle sorun yaşadığınızda bunu genel olarak nasıl çözersiniz? Covid-19 pandemisi dönemi sizin ve eşinizin tavırlarında herhangi bir değişikliğe sebep oldu mu?
30. Covid-19 pandemisi döneminde ev içi huzur ortamınızda yaşanan değişiklikler ailenizi etkiledi mi? Bu etki ne yönde oldu?

BÖLÜM 4

GÜNDELİK HAYAT VE EV İÇİ EMEK

31. Yetiştirdiğiniz aileyi düşündüğünüzde ev içi iş bölümü hakkında neler söylemek istersiniz? Annenizin evde sırf kadın olduğu için aldığı sorumluluklar var mıydı? Siz bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

32. Yetiştirdiğiniz ailede evde herhangi bir konuda nasıl karar alınırdı? Siz ve kardeşleriniz de kararlara ortak olur muydunuz? Bu konuyla ilgili ne düşünüyorsunuz?
33. Ailenizdeki iş bölümünden bahseder misiniz? Evinizde eşinizin değil de sırf kadın olduğunuz için sizin aldığınız sorumluluklar var mıdır? Covid-19 pandemisi dönemi iş bölümünüzde herhangi bir değişikliğe yol açtı mı? Bu değişiklikler nelerdir?
34. Ailenizde herhangi bir konuda ne şekilde karar alınırdı? Eşiniz ve çocuklarınızla ortak hareket eder miydiniz? Covid-19 pandemisi döneminin bu duruma herhangi bir etkisi oldu mu? Bahseder misiniz?
35. Covid-19 pandemisi dönemi öncesini ve sonrasını düşündüğünüzde eşiniz ve çocuklarınızla birlikte yaptığınız etkinliklerin sayısında ve niteliğinde herhangi bir değişiklik oldu mu (birlikte film izleme, oyun oynama, kitap okuma, mutfakta yeni tarifler deneme vb.)?
36. Çocuk bakımı konusunda evinizde bir iş bölümünüz var mıydı? Sizce çocuk bakımı kimin görevidir? Covid-19 pandemisi dönemi bu görevde herhangi bir değişikliğe sebep oldu mu?
37. Çocuğunuzun kız ya da erkek olması çocuk bakımıyla ilgili iş bölümünüzü etkiler mi? Covid-19 pandemisi döneminin bu iş bölümüne herhangi bir etkisi oldu mu?
38. Anne ve baba olarak sorumluluklarınız kesin çizgilerle ayrılmış mıdır? Birbirinizin alanına müdahale eder misiniz? Covid-19 pandemisi döneminin sorumluluklarınıza herhangi bir etkisi oldu mu?
39. Eşinizle ev içinde birbirinizin sorumluluklarına müdahale eder miydiniz? Covid-19 pandemisi döneminde bu durumla ilgili değişen bir husus oldu mu? Sebepleriyle ilgili ne düşünüyorsunuz?
40. Ev içi işlerle ve çocuk bakımıyla ilgili eşinizin ya da sizin kesinlikle üstlenmek istemediğiniz bir sorumluluk var mıydı? Covid-19 pandemisi dönemi bu durumu değiştirdi mi? Bahseder misiniz?
41. Çocuklarınızı ev içi iş bölümüne dâhil eder miydiniz? Covid-19 pandemisi döneminde bu durumda herhangi bir değişiklik oldu mu? Ne tür değişiklikler oldu?

42. Eşinizi ev işleri konusunda destekleyici ve özverili bulur musunuz? Covid-19 pandemisi döneminin bu düşüncenizdeki etkisi nedir?
43. Ev içindeki emekleriniz için onaylanıp takdir görür müydünüz? Covid-19 pandemisi döneminde artan ya da azalan ev içi emeğinizle ilgili aile üyelerinin tepkisi nasıl oldu? Bu konudaki deneyimlerinizden bahseder misiniz?
44. Eşinizle ev içinde eşit konumda olduğunuzu düşünür müydünüz? Şu anki konumunuzla ilgili ne düşünüyorsunuz? Covid-19 pandemisi döneminin buna etkisi sizce neydi?
45. Covid-19 pandemisi döneminde ev içi emek ve gündelik hayat rutininizdeki değişiklikler ailenizi etkiledi mi? Bu etki ne yönde oldu?

Ek-2 Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tablo-1 Katılımcıların Demografik Özellikleri

No	Katılımcı	Yaş	Eğitim	Meslek	Medeni nikâh	Evlilik yaşı	Çocuk sayısı
1	İpek	23	İlkokul	Ev kadını	Var	17	1
2	Güler	23	Okuryazar değil	Ev kadını	Var	17	2
3	Ayça	23	Lise	Ev kadını	Var	19	1
4	Pelin	24	Ortaokul	Ev kadını	Yok	13-14	1
5	Derya*	27	Ortaokul	Ev kadını	Var	18	3
6	Sevgi	28	İlkokul	Ev kadını	Var	20	2
7	Arzu	28	Okuryazar değil	Ev kadını	Var	18	4
8	Betül	31	Okuryazar değil	Ev kadını	Var	21	4
9	Diyar	31	Ortaokul	Ev kadını	Var	23	2
10	Yaren	32	Ortaokul	Ev kadını	Var	19	2
11	Sultan	32	Okuryazar değil	Ev kadını	Var	17	4
12	Gönül*	33	İlkokul	Ev kadını	Var	16	6
13	Meltem	39	İlkokul	Ev kadını	Var	20	2
14	Hamide	39	Okuryazar değil	Ev kadını	Var	28	3
15	Emine	40	Okuryazar değil	Ev kadını	Var	16	8
16	Damla	54	İlkokul	Ev kadını	Var	18	3

*yeni çocuğa hamile

Ek-3 Nitel Veri Analizinde Kullanılan Kategori ve Kod Listesi

Tablo-2 Nitel Veri Analizinde Kullanılan Kategori ve Kod Listesi

Kategori	Kod
1. PANDEMİDE UZAKTAN EĞİTİM: İMKÂNSIZLIKLAR, EŞİTSİZLİKLER VE ARAYIŞLAR	1.1.Eğitim Geçmişi ve Eğitim Konusundaki Düşünceler 1.2.Pandemi ve Eğitime Bakış 1.3.Uzak(tan) Eğitim 1.4.Uzaktan Eğitim ve Aile
2. PANDEMİDE AİLE İÇİ ŞİDDET: “ANNEMİN DE KADERİ BANA GEÇTİ”	2.1.Aile İçi Şiddet Geçmişi ve Şiddet Konusundaki Düşünceler 2.2.Pandemide Aile İçi Şiddet 2.3.Pandemide Aile İçi Şiddetin Etkileri: “Anne Bu Akşam da Dayak Yer miyiz?”
3. PANDEMİDE GÜNDELİK HAYAT: KESİŞEN ZAMANLAR, YENİDEN KURGULANAN HAYAT	3.1.Ev İçi Emek Geçmişi ve Bu Konudaki Düşünceler 3.2.Pandemide Gündelik Hayat 3.3.Pandemide Ev İçi Emek ve Gündelik Hayat Deneyimlerinin Aileye Etkisi

